

משרד הפנים

ועדת

חינוך

2018

מהדורה רביעית, תשרי תשע"ט, אוקטובר 2018

אגף בכיר לתכנון ופתוח ההון האנושי
משרד הפנים 02-6701461

יחידות שטח משרד הפנים (מפעמים):

עמק יזרעאל והגליל העליון

אלה אילת, מועצה אזורית עמק יזרעאל, 04-6520110

גליל מערבי

אבי לנגביהיים, מועצה אזורית משגב 04-9904101

השרון

יונית סמולש, פתח תקוה 03-9286800

השפלה

הדס עבדת, שהם, 03-9723006

מישור יהודה

יאירה דונסקוי, רחובות, 08-9470066

ירושלים

יעל חקלאי-קאופמן, ירושלים, 02-6298014

יהודה ושומרון

דגנית פוקס, מעלה אדומים, 02-5900363

הדרום והנגב

חנה פסח־היימן, מועצה אזורית בני שמעון 08-6257925

משרד הפנים

הדרכת נבחרים • ברשויות המקומיות

ועדת חינוך

2018

מהדורה רביעית,

תשרי תשע"ט, אוקטובר 2018

**מערכת מרכזי הדרכה ופיתוח
בשלטון המקומי**

יו"ר ועדת ההיגוי **גבי דגנית פוקס** מנהלת מפעם מעלה אדומים לאזור יהודה ושומרון

חברי ועדת ההיגוי: **גבי גילה נגר** משנה למנכ"ל משרד החינוך
מר אבי קמינסקי יו"ר האיגוד למנהל מח' חינוך, סמנכ"ל חינוך וחברה
בעיריית הוד השרון

כתיבה עדכון ויעוץ: **מר רמי הוכמן** יעוץ אסטרטגי

עריכה והפקה: **מפעם מעלה אדומים לאזור יהודה ושומרון**, מתמחה בחינוך

מהדורה ראשונה: תשרי התשס"ד, 2003
מהדורה שניה: חשון התשס"ט, 2008
מהדורה שלישית: תשרי התשע"ד, 2013
מהדורה רביעית: תשרי התשע"ט, 2018

- האמור בפרסום זה מהווה חומר עזר שנועד לסייע בלימוד הנושא. למען הסר ספק, אין הוא בא במקום הנחיות הניתנות על-ידי הגורמים המוסמכים ואינו מהווה אסמכתא משפטית.
- החומרים המתפרסמים מעודכנים למועד הפרסום בלבד.
- את הפרסומים ניתן למצוא באתר:
www.mifamim.moin.gov.il **www.moin.gov.il**
- הכתיבה בלשון זכר הינה לשם הנוחות בלבד.

10	ברכת מנהלת מינהל הפיתוח
11	ברכת המשנה למנכ"ל משרד החינוך
12	ברכת מנהל אגף בכיר לתכנון ופיתוח ההון האנושי
14	ברכת יו"ר איגוד מנהלי מחלקות החינוך ברשויות המקומיות
16	הקדמה - מנהלת מפעם מעלה אדומים מפעם מתמחה בתחום החינוך

פרק א: החינוך ברשות המקומית

20	1. הרשות המקומית - רשות חינוך מקומית
21	1.1 תחומי העשייה של הרשות המקומית
22	1.2 שלטון מרכזי ושלטון מקומי
25	1.3 מערך החינוך הרשותי
27	1.4 מנהל מערכת החינוך הרשותית
31	1.5 מבנה ארגוני של מערך החינוך
37	1.6 תקציב החינוך ברשות המקומית
46	2. מחזיק תיק החינוך
46	2.1 מהות התפקיד
46	2.2 מחזיק תיק החינוך - יו"ר ועדת החינוך
47	2.3 ההצלחה בתפקיד
47	3. ועדת החינוך: מהותה ותחומי פעילותה
47	3.1 ועדת החינוך
47	3.2 הרכב הוועדה
48	3.3 תפקידי יו"ר ועדת החינוך
48	3.4 ישיבות הוועדה
49	3.5 תדירות הישיבות
49	3.6 תחומי העשייה
49	3.7 תנאים להצלחת הוועדה
51	4. פורום חינוך יישובי
51	4.1 משתתפי הפורום
51	4.2 נושאי הפורום
52	5. תוכנית-אב לחינוך
52	5.1 מרכיבי תוכנית-האב
53	6. שיתוף פעולה בין רשויות
54	6.1 איגוד ערים
54	6.2 שיתוף פעולה אזורי

1. דיני חינוך
 - 1.1 חוק לימוד חובה התש"ט 1949
 - 1.2 חוק חינוך ממלכתי התשי"ג 1953
 - 1.3 פקודת החינוך (נוסח חדש) התשל"ח 1978
 - 1.4 חוק פיקוח על בתי-ספר, התשכ"ט 1969
 - 1.5 חוק החינוך המיוחד התשמ"ח 1988
 - 1.6 חוק יום לימודים ארוך ולימודי העשרה התשנ"ז 1997
 - 1.7 חוק זכויות התלמיד התשס"א 2000
 - 1.8 חוק ארוחה יומית לתלמיד התשס"ה 2005
 - 1.9 חוק המועצה לגיל הרך, התשע"ז 2017
 - 1.10 חוק לפיקוח על הפעלת צהרונים תשע"ז 2017
2. חוקים נוספים
 - 2.1 חוק הרשויות המקומיות (בחירת ראש הרשות וסגניו וכהונתם) התשל"ה 1975
 - 2.2 חוק הרשויות המקומיות (ייעוד הקצבות למוסדות חינוך והגנת נכסים) התש"ס 2000
 - 2.3 חוק הרשויות המקומיות (מנהל מחלקת חינוך), התשס"א 2001
 - 2.4 חוק הרשויות המקומיות (מנהל יחידת נוער ומועצת תלמידים ונוער רשותית) התשע"א 2011
 - 2.5 חוק פיקוח קייטנות ומחנות, תש"ן 1990
 - 2.6 חוק המכינות הקדם-צבאיות, תשס"ח 2008
3. פקודות
 - 3.1 פקודת החינוך (נוסח חדש 1978)
4. חקיקה רלוונטית נוספת
 - 4.1 חוק קטינים וחסרי ישע תשמ"ט 1989
 - 4.2 חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות התשנ"ח 1998
 - 4.3 חוק חופש המידע התשנ"ח 1998
 - 4.4 חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו התשנ"ב 1992
5. החלטות ממשלה
 - 5.1 החלטת הכנסת מיום 29.7.1968
 - 5.2 החלטת ממשלת ישראל מס' 4088, מיום 8.1.2012
6. מסגרות החינוך
 - 6.1 גן ילדים
 - 6.2 חטיבה צעירה (חט"צ)
 - 6.3 בית-ספר יסודי

85	6.4 חטיבת ביניים
85	6.5 בית-הספר העל-יסודי
86	7. זרמים בחינוך
86	7.1 החינוך הממלכתי
86	7.2 החינוך הממלכתי-דתי (ממ"ד)
87	7.3 החינוך הממלכתי-חרדי (ממ"ח)
87	7.4 החינוך הערבי
88	7.5 החינוך הדרוזי
89	7.6 מוסדות פטור
90	7.7 החינוך העצמאי
90	7.8 מעיין החינוך התורני
91	7.9 החינוך המשלב
91	8. מגמות ושינויים בחינוך
92	8.1 ממרכז לביזור
93	8.2 אוטונומיה בית-ספרית
96	8.3 ניהול עצמי
100	8.4 מרחבי חינוך – אזורי בחירה מבוקרת וייחודיות בית ספרית
104	ועדת הייחודיים
105	8.5 בית-ספר קהילתי יסודי ועל-יסודי
106	8.6 תל"י (תגבור לימודי יהדות)
106	8.7 אופק חדש
110	8.8 עוז לתמורה
111	8.9 רצף חינוכי
125	8.10 סטנדרטים בחינוך

פרק ג: נושאים בחינוך על פי סדר א'-ב'

128	1. אגף מחקר ופיתוח, ניסויים ויוזמות
128	2. אופק חדש
129	3. התמודדות עם אירועי אלימות והתנהגויות סיכון במוסדות חינוך
129	4. אקלים בטוח ומיטבי במוסדות חינוך
130	4.1 הנחות יסוד ועקרונות מנחים ליצירת אקלים בית-ספרי בטוח
131	5. ארגון המורים בבתי-הספר העל-יסודיים בסמינרים ובמכללות
132	6. בחינות בגרות
132	6.1 מי זכאי לגשת לבחינות בגרות?
133	6.2 מתכונת בחינות הבגרות

135	6.3 עבודת גמר
135	6.4 בגרות חברתית
136	6.5 ערעור על ציון בבחינת בגרות
136	6.6 פרסום התוצאות
137	6.7 ביקורת
137	7. ביטחון בבית-הספר
137	7.1 גורמי האבטחה
138	7.2 צל"ח (צוות חינוכי טיפולי לשעת חירום)
139	8. בינוי מוסדות חינוך
140	9. ביקור סדיר - חוק לימוד חובה
141	10. בתי הספר של החופש הגדול
142	11. ההורים ובית-הספר
142	11.1 קווים מנחים של משרד החינוך
144	11.2 קווים מנחים לתרומת ההורים
148	11.3 הסכומים המרביים המותרים לגבייה
150	11.4 תשלומי הורים עבור תל"ן
151	11.5 רכישת שירותים מרצון
152	11.6 רכישת שירותים מרצון בבתי ספר שבהם מתקיימת באמצעות אמצעי קצה טכנולוגיים
152	11.7 שיעורי ההשתתפות של ההורים בעלות ההזנה מכוח חוק ארוחה יומית לתלמיד
155	12. הכנה לצה"ל
155	12.1 היל"ה - יחידה לקידום נוער
157	13. הנוער במרכז העניינים - הנוער בוחר בערך כדרך
157	14. הסעות תלמידים
158	15. הסתדרות המורים בישראל
159	16. העברות תלמידים
159	17. הפרטה בחינוך
160	18. ועד הורים בית-ספרי
160	19. ועד הורים יישובי
161	20. ועדה לקידום מעמד הילד
161	20.1 יעדי הוועדה
162	20.2 הרכב הוועדה
162	21. ועדת השמה
163	22. ועדת ערר

164	23. ועדת שיבוץ
164	24. זרים - ילדי זרים ומהגרי עבודה
166	25. חוזר מנכ"ל
166	26. חוק "החינוך המיוחד"
166	27. חוק חינוך ממלכתי
166	28. חוק לימוד חובה
167	29. חטיבת ביניים
167	30. חינוך ביתי (Home schooling)
168	30.1 הליך קבלת האישור
168	31. חינוך ממלכתי
169	32. חינוך ממלכתי-דתי (ממ"ד)
169	33. טיולים
169	33.1 סוגי פעילות חוץ בית-ספרית
172	33.3 פעולות ההכנה לטיול
172	33.4 ביצוע הטיול
172	33.5 הנחיות וטפסים
172	33.6 עלויות הטיול
173	34. ייעוץ חינוכי
173	34.1 מטרות
174	34.2 המורה - היועץ
175	34.3 תוכנית מעברים/ רצפים חינוכיים
176	35. כיתה טיפולית
176	36. כיתת שילוב
177	37. ליקויי למידה
177	37.1 האבחנה של לקויות למידה
177	37.2 כלים ודרכים לאבחון
178	37.3 מימון אבחונים, נוהל אישור מלגות לאבחון לתלמידים מעוטי יכולת 2017
178	38. למידה משמעותית
180	39. מדד מדלן
180	40. מדד שטראוס
180	41. מורים - עולים
181	42. מחויבות אישית
182	43. מחוננים ומצטיינים

182	43.1 הגדרה
182	43.2 האגף לתלמידים מחוננים
183	44. מיצ"ב (מדדי יעילות וצמיחה בית-ספרית)
185	45. מנב"ס (מערכת ניהול בית-ספרית)
185	46. מערכת שקיפות בחינוך
185	47. מפת"נים (מפעל תעסוקה לנוער)
186	48. מתי"א
186	49. נשירה מבתי-ספר
186	49.1 הגדרה
187	49.2 תחומי אחריות של בעלי תפקידים במערכת החינוך בביקור
187	הסדיר
189	50. סחל"ב - (סטודנטים חוברים לבית-הספר ולגן)
189	51. סטנדרטים בחינוך
190	52. סל תרבות
190	53. עיר ללא אלימות
191	54. פורום ועדי ההורים היישובים
193	55. פסג"ה - (פיתוח סגלי הוראה)
195	56. פר"ח - פרויקט חונכות
196	57. צלי"ח (צוות לשעת חרום)
196	58. קב"ט מוסדות חינוך
196	59. קרנות ועמותות חינוך
196	59.1 עמותת "תפוח"
197	59.2 העמותה למצוינות בחינוך
197	59.3 עמותת "לשם"
197	59.4 קרן טראמפ
198	59.5 הקרן לעידוד יוזמות חינוכיות
198	59.6 תלל"ם (תמיכה לימודית לתלמידים מרותקים)
198	59.7 קרן חנן אייבור
199	59.8 קרן רש"י
200	59.9 תכנית קר"ב למעורבות בחינוך
201	60. ראמ"ה (הרשות הארצית למדידה ולהערכה בחינוך)
202	61. רישום למוסדות חינוך
202	61.1 הרישום למוסדות החינוך היסודי
203	61.2 אזורי רישום

203	61.3 מרחבי חינוך - אזורי בחירה מבוקרת וייחודיות בית ספרית
204	62. רפורמה בחינוך
204	62.1 אופק חדש
204	62.2 עוז לתמורה
204	62.3 רפורמת הכיתה הקטנה בכיתות היסודי
205	62.4 רפורמת הסייעת השנייה
206	63. רשות חינוך מקומית
206	64. שילוב
206	65. שירות לאומי
206	66. שירות פסיכולוגי ייעוצי (שפ"י)
208	66.1 שירות פסיכולוגי חינוכי (שפ"ח)
209	66.2 השירות הפסיכולוגי המשלים (שפ"מ)
210	67. תוכנית ההשתלבות - דו"ח ועדת דורנר (2009)
210	68. התכנית הלאומית לקידום המתמטיקה
211	69. תוכנית ליב"ה (תוכנית יסוד ליבה המפרטת את המקצועות והשעות)
212	70. תוכנית מעברים/ רצפים חינוכיים
212	71. תוכנית מרום
213	72. תוכנית ניצנים
213	73. תוכנית שילוב
214	74. תל"י - תגבור לימודי יהדות
214	75. 'תמונה חינוכית' יישובית
216	76. תקנון בית-הספר
216	77. תשלומי הורים

217 **ביבליוגרפיה**

225	מקורות מידע
-----	-------------

ברכותי להיבחרכם לכהונה ברשויות המקומיות, כראשי רשויות וכחברי מועצה. התפקיד אליו אתם נכנסים בימים אלו מאפשר לכם הזדמנות וזכות יוצאת דופן לקחת חלק בהשפעה על אחד המרחבים המשמעותיים ביותר לחיי האזרחים בישראל - המרחב המוניציפאלי. אנו מאמינים כי בידי השלטון המקומי להביא את השינוי הגדול ביותר הנוגע ישירות לחיי אזרחי ישראל.

הסמכויות אשר ניתנו לכם ישפיעו על השירותים המוניציפליים של הרשות, על החינוך, על הקהילה אבל לא רק, תהיה לכם גם השפעה ישירה על פיתוחה של הרשות כארגון, פיתוח מנועי צמיחה כלכליים וראייה אזורית מעבר לתחומי הרשות המקומית.

על מנת לסייע לכם בתהליכים אלו, הקים משרד הפנים מינהל חדש - מינהל הפיתוח. המינהל הוקם כחלק מתפיסתו האסטרטגית החדשה של המשרד, השמה לנגד עינייה את היעד העליון של חיזוק הרשות המקומית והראייה האזורית, וזאת באמצעות פיתוח כלים ארגוניים וכלכליים למען הרשויות המקומיות.

מינהל הפיתוח עוסק בפיתוח וקידום איתנות ומצוינות הרשויות המקומיות וזאת במטרה לשפר את רמת השירותים לתושב ולסייע בצמצום הפערים בין הרשויות המקומיות.

סט הכלים שאנו מעמידים לרשותכם עם כניסתכם לתפקיד, מתבסס על תפיסה משולבת של פיתוח ארגוני ופיתוח ההון האנושי ברשות המתבצע במקביל לצעדי פיתוח כלכלי ברשות, וזאת במטרה לתת מענה רוחבי ורחב לצרכי הרשות.

אנו מאמינים כי הרשות, ככל ארגון, נסמכת על המשאב החשוב ביותר שלה - והוא ההון האנושי. באמצעות כלי הדרכה ויעוץ ארגוני, נסייע לכם לחזק את המנהיגות הארגונית ברשויות על מנת שיתמכו בתהליכים האסטרטגיים לקידום הרשות המקומית. הכשרת נבחרי הציבור הוכחו כאפקטיביות לאחר הבחירות האחרונות ואני ממליצה לכם בחום להשתתף בהכשרות המוצעות לנבחרי הציבור לאורך הקדנציה.

בהזדמנות זו אני מבקשת להודות לאגף בכיר לתכנון ופיתוח ההון האנושי ולמערכת המפעמים על הכנת מדריך זה ובניית מערך הכשרה מקצועית נלווית לטובת נבחרי הציבור ובעלי התפקידים המרכזיים ברשויות.

בשם מינהל הפיתוח אני מזמינה אתכם להיפגש ולנהל שיח של שותפים לדרך החשובה שאתם מתחילים היום.

בברכה,

אדית בר

מנהלת מינהל הפיתוח

שר החינוך, חה"כ נפתלי בנט ומנכ"ל המשרד, מר שמואל אבואב מובילים מדיניות שעיקרה הידוק קשרים ושיתופי פעולה עם הרשויות המקומיות. מדיניות זו באה לידי ביטוי בעבודה חינוכית משותפת בכל אחת מן התכניות המופעלות במערכת החינוך ברחבי הארץ.

השותפות משפיעה ישירות על רמת השירות, אשר מקבלים כל עובדי המערכת, מנהלים, עובדי הוראה ותלמידים ועל כן יש לשותפות זו חשיבות עליונה.

הרפורמה בחוק החינוך המיוחד, לרבות מהלכים מקדמים נוספים, מחייבת ומחדדת ביתר שאת את הצורך הגובר בשיתופי פעולה מיטביים בין משרד החינוך לרשות המקומית. הצלחתן של כל התכניות כדוגמת תכנית התקשוב, מעורבות חברתית, מצוינות בפריפריה, מצטיינים ומחוננים, תכניות טיפוח מרחבי למידה מקדמי פדגוגיה תלויה במידה רבה בחיבורים ובשותפויות בין המערכות.

החוברת העדכנית "הדרכת נבחרים ברשויות המקומיות" המוגשת לכם בזאת, היא בבחינת מורה נבוכים, כלי עבודה שיש בו כדי לסייע לנבחר ציבור, חברי ועדות חינוך, להבנת המערכת המורכבת, חוקיה ודרכי הפעלתה. החוברת, אשר הוכנה בשיתוף פעולה עמנו, משקפת את השותפות החוקית של השלטון המרכזי והשלטון המקומי בהחלת חוק לימוד החובה ויתרה מכך, משקפת את ההבנה, כי שותפות זו היא הכרחית לביצוע יעיל ואיכותי של המחויבויות המעשיות והמוסריות הנובעות מחוק זה.

אני מודה לכל העמיתים אשר תרמו להפקת החוברת ומחזקת את ידי כל הפועלים למען ביסוס וחיזוק שיתופי הפעולה לטובת המערכת.

בברכה חמה,

גילה נגר

המשנה למנהל הכללי

האנושי

נבחרים, מנהלים ועובדים יקרים,

ראשית ברכות והצלחה רבה לנבחרים החדשים, ולמנהלים ועובדים שהשתלבו בתפקידים בשלטון המקומי - מתרגשים יחד אתכם, נסייע כך שהנחיתה תהיה רכה ככל שניתן.

אני מאמין שאנחנו פועלים בתקופה היסטורית ביחסי השלטון המרכזי והמקומי ובתוך זה בין משרד הפנים והרשויות המקומיות. שינויים מבניים ומהלכים חדשים משפיעים וישפיעו ביתר שאת על אורחות חיינו בשנים הבאות.

אחד השינויים המרכזיים מתקיים בכל הקשור להתייחסות לכח האדם, להון האנושי העובד בשלטון המקומי. רק לפני כחמש שנים ההתייחסות הייתה מכאנית-טכנית. כח אדם שצריך להפעיל מולו תהליכי רגולציה ובקרה. מאז 2013 אנחנו עדים לשינוי משמעותי שבא לידי ביטוי בתכניות הסיוע והפיתוח של ההון האנושי בהובלת משרד הפנים. המשרד, מוביל את הדרך ביישום החלטת הממשלה המשמעותית 'עתודות לישראל' שקבעה כי משרדי הממשלה יפעלו על מנת להשקיע באופן שיטתי בהון האנושי העובד במגזר הציבורי.

המשרד מפעיל היום ארבעה מרכזי הכשרה להכשרת עשרות צוערים מידי שנה במסגרת תכנית הדגל - 'צוערים לשלטון המקומי'. לצד תכנית זו, המייצרת ערוץ הזנה איכותי לדרגי הכניסה, המשרד מפעיל תכנית מנהיגות לסגל הבכיר בשלטון המקומי - 'מקום' - עשרות מבוגרי התכנית הראשונים מובילים תהליכי שינוי במרחב המקומי בסיוע חבריהם מרשת 'עתודות לישראל'.

מתוך הבנה כי השקעה בהון האנושי, עמוקה ככל שתהיה, תהא חסרה ללא השקעה בהון הארגוני - המשרד החל בשנה האחרונה בהפעלת תהליכי שינוי ארגוני ופיתוח תשתיות מצויינות. השקעה חסרת תקדים בתקציב ליצירת מבנה ארגוני בר קיימא ותהליכי עבודה המתאימים למאה ה-21 ברשויות המקומיות.

לסיום, אני רוצה להודות למערכת המפעמים על הפקת סדרת החוברות הללו, מפעל ידע חשוב למי שירצה להתמקצע בהובלת אחד הארגונים המורכבים ביותר לניהול הרשות המקומית. בהמשך למפעל הידע נקיים הכשרות לנבחרים החדשים והתמקצעות ליו"ר ועדות. כל זאת לצד הכשרה מתמשכת לבעלי תפקידים בכירים ברשות המקומית.

תודה לשר, למנכ"ל ולראש מינהל הפיתוח במשרד שללא הירתמותם היומיומית בהגדרת חזון ובשחרור חסמים לא יכולנו להשיג את שהשגנו.
תודה לצוות הנהדר באגף לפיתוח ההון האנושי במטה וביחידות השטח.

בהערכה רבה,

רועי דהן

מנהל אגף בכיר תכנון ופיתוח ההון האנושי ברשויות המקומיות

ברכת יו"ר איגוד מנהלי מחלקות החינוך

ברשויות המקומיות

הרשות המקומית קרובה יותר מכל גורם ממלכתי אחר לתושבים, ומחויבת בפניהם ב"אחריות דיווח" (Accountability) יום-יומית. אחריותה לתושביה משתרעת על פני עשרים וארבע שעות ביממה, שבעה ימים בשבוע, שלוש מאות שישים וחמישה ימים בשנה.

תפקידה של הרשות המקומית כמי שאחראית לפיתוחה ולקידומה של מערכת החינוך ברמות הפיסית והפדגוגית, מקיף וכולל.

אנשי חינוך העומדים כיום בראש מערכת החינוך היישובית מיומנים ובעלי תפישה חינוכית-ארגונית מקפת. סדרי העדיפויות של מרבית ראשי הרשויות מתמקדים כיום בחינוך, ובפיתוח חזון חינוכי יישובי ייחודי, ובהשקעת משאבים מעבר למתחייב.

אך טבעי הוא שבצד רמת הציפיות הגבוהה מהרשות המקומית בנושא החינוך, והאחריות הרבה המוטלת עליה, תוקנה לרשות המקומית גם סמכויות נרחבות.

תפקידו של אגף החינוך ברשות המקומית מכריע, כמעצב וכממציא את דמות החינוך ביישובו. יצירת מעמד מכובד לאנשי החינוך והוראה, הכשרה נאותה והעצמה מקצועית, ומתן שירות מקצועי לתלמידים ולקהילה הבא לידי ביטוי בתוצרים מוכחים, הם לחם חוקו.

ההתפתחות בתפישת החינוך ובמעורבותה הגוברת של הרשות המקומית בעשייה החינוכית לאורך השנים, מצביעה על מציאות משתנה ומתהווה. החקיקה המתעדכנת, מדגישה את מעורבותה הגוברת והולכת של הרשות המקומית בתחום שיפוטתה, ואת מחויבותו היישובית של אגף החינוך.

"חוק הרשויות המקומיות (מנהל מחלקת חינוך) תשס"א (2001)", פרי יוזמת האיגוד מנהלי מחלקות החינוך ברשויות המקומיות, הוא רק אחד משיאיו של תהליך זה. המחוקק ראה לנגד עיניו את חשיבות קידום החינוך בתחומי השלטון המקומי

ואת הצבתו בסדר עדיפות עליון מבחינת תחומי הטיפול השונים עליהם מופקדת הרשות המקומית לטובת ולרווחת תושביה. החוק חייב את מינויו של מנהל מחלקת

חינוך ברשות המקומית ומיצב תפקידו כאיש מקצוע בכיר ברשות המקומית. בכך, היווה החוק פריצת דרך בהתייחסות הממלכתית לתפישת הרשות המקומית/המועצה האזורית כבעלת סמכות ואחריות בחינוך בתחומה- בכלל, ובמעמדו של מנהל אגף החינוך- בפרט.

כיו"ר איגוד מנהלי מחלקות החינוך ברשויות המקומיות המייצג את בעלי המקצוע האמורים על מערכות החינוך ביישוב, חובה נעימה היא לי לברך על הוצאתו לאור

של "הדרכת נבחרים ברשויות המקומיות, ועדת חינוך", פרי יוזמתו של מפעם מעלה אדומים, מתמחה בחינוך, ומנהלתו דגנית פוקס, חברה ושותפה לעשייה החינוכית. איגוד מנהלי מחלקות החינוך ברשויות המקומיות ישמח, כתמיד, להיות לעזר, לסייע ולעזור למעוניינים גם בעצה, בהשתלמויות ובסדנאות ו/או לכל בקשה שתופנה אלינו. בברכת קריאה נעימה וכהונה מוצלחת.

אבי קמינסקי

יו"ר איגוד מנהלי אגפי החינוך ברשויות המקומיות
סמנכ"ל חינוך וחברה בעריית הוד השרון

הקדמה - מנהלת מפעם מעלה אדומים

מפעם מתמחה בתחום החינוך

נבחר יקר, ברכות לרגל בחירתך למועצת הרשות המקומית ולוועדת החינוך ברשות. החוברת שלפניך מיועדת לכל נבחרי הציבור העוסקים בתחומי החינוך ברשות המקומית: מחזיק תיק החינוך, יו"ר ועדת חינוך, חבר ועדת חינוך, חבר פורום חינוך יישובי, חבר ועד הורים וכלל נושאי התפקידים העוסקים בנושאים ובתחומים בעלי זיקה לתחום החינוך.

מערכת החינוך ברשות הינה תחום מורכב ומשמעותי לחוזקה ולבנייתה של כל רשות. חינוך מוביל משמעותו רשות חזקה, מובילה, ואטרקטיבית לתושבים מן החוץ. כל זאת מעבר להשקעה בדור העתיד ופיתוחו.

ועדת החינוך היא ועדת חובה ברשות, ולה תפקיד חשוב בקידום העשייה החינוכית ברשות.

מפעם מעלה אדומים - מפעם מתמחה בתחום החינוך ברשויות המקומיות פועל בשיתוף עם משרד החינוך ואיגוד מנהלי מחלקות החינוך - מתכבד להביא בפניך חוברת מעודכנת של ועדת חינוך, עבור הגורמים העוסקים בחינוך ברשות המקומית.

בחוברת תוכל לקבל ידע ומושגי יסוד עדכניים שיסייעו לך לקחת חלק משמעותי בעשייה החינוכית, לשפר את הטעון שיפור ולקדם יוזמות חינוכיות.

החוברת מחולקת לשלושה חלקים:

החלק הראשון עוסק בחינוך ברשות המקומית, ומוקדש לשני נושאים מרכזיים:

האחד - הרשות המקומית כרשות חינוך מקומית, ומערך החינוך הפועל בה.

השני - ועדת חינוך, מהותה, הרכבה ותחומי העשייה שלה.

החלק השני מוקדש לנושאים וסוגיות בחינוך. הוא כולל היבטים משפטיים (דיני חינוך וחוקים רלוונטיים נוספים), תיאור מסגרות החינוך השונות, וכן מבחר נושאים חדשים וסוגיות עדכניות כגון: "אופק חדש" הרפורמה בחינוך, וסטנדרטים בחינוך.

בחלק השלישי של החוברת תמצא מילון מושגים עשיר אשר יוכל לסייע לך להכיר ולעשות שימוש נכון במונחים מקצועיים ועדכניים מתחום החינוך.

בסוף החוברת מופיעה רשימה ביבליוגרפית, באמצעותה ניתן לאתר מסמכים וספרות מקצועית לצורך הרחבה והעמקה של הידע הנחוץ לתפקודך.

התכנים המופיעים בחוברת מתבססים גם על ידע שסיפקו מומחים מקצועיים ואקדמיים בתחום החינוך. הידע תוקף ואושר על-ידי משרד החינוך ואיגוד מנהלי מחלקות החינוך. אנו מאחלים לך הצלחה במילוי תפקידך המשמעותי ברשות המקומית.

דגנית פוקס

מנהלת מפעם מעלה אדומים
מתמחה בחינוך

החינוך ברשות המקומית

הרשות המקומית - רשות חינוך מקומית

בשנים האחרונות מכריעות הרשויות המקומיות לא רק בסוגיות הקשורות להיבטים הטכניים-פיזיים של המוסדות החינוכיים שביישוביהן, כפי שהיה מקובל בעבר, אלא גם בסוגיות חינוך מקצועיות-מהותיות וזאת תוך ראייה מרחבית כלל-יישובית. תהליך זה אינו ניזום רק מ"למעלה", מ"המרכז"; במידה רבה הוא הואץ מ"למטה", מהרשויות המקומיות עצמן, וזאת מתוך הבנה כי תחום החינוך הוא נושא בעל חשיבות ציבורית מהמעלה הראשונה.

עד כמה מרכזית החשיבות הניתנת לנושא החינוך, ניתן ללמוד ממחקרים המצביעים על כך כי בתהליך קבלת ההחלטות במשפחה, הכרוך בבחירת מקום המגורים, מעורבים שני גורמים מנחים: מקום בו ניתן למצוא פרנסה הולמת, ורמת החינוך באזור. אך גם משנבחר היישוב, בחירת האזור המסוים (במגבלות התקציב) נעשית על-פי המקום בו מצויים מוסדות חינוך מובילים¹. לפיכך, הצלחות בתחום החינוך הינן מנוף להצלחת הרשות בעיני תושבים רבים. יתירה מזאת, חינוך איכותי ולאורך זמן, עשוי להטביע חותם על תחומי החיים האחרים בעיר, כגון: ניקיון וסדר, כיבוד החוק, היחס לזקן ועוד.

פקודת החינוך (נוסח חדש 1978) הגדירה את ראש הרשות - כ"ראש הרשות החינוכית המקומית". בכך הביאה לידי ביטוי את החשיבות המרכזית המיוחסת לחינוך בחיי הרשות המקומית, וכן את אחריותו של ראש הרשות לחינוך (במועצה אזורית, כל יישוב מהווה רשות חינוך בפני עצמה).

העשייה החינוכית מתבססת, בדרך כלל, על עבודת צוות. על חברי הצוות נמנים כיום: ראש הרשות - בהיותו "ראש הרשות החינוכית המקומית", ראש/מנהל - מינהל/אגף/מחלקת החינוך² וצוות עובדיו (ראשי/מנהלי - מחלקות/מדורים, מנהלי בתי-ספר וכו'), נבחרי הציבור - מחזיקי תיק החינוך, יו"ר ועדת חינוך וחברי הוועדה, ועדי ההורים וכן פורום החינוך העירוני/יישובי (הפועל במספר רשויות). מוצע לצרף גם את נציג מועצת התלמידים היישובית (כחבר מלא או כמשקיף). בפרק זה נבחן:

- מהם תחומי העשייה של הרשות המקומית בנושאי החינוך?
- מהם הממשקים בין השלטון המרכזי והשלטון המקומי בנושאי חינוך?
- מהו מערך החינוך הרשותי?
- מהם תפקידיו של מנהל מערך זה והכישורים הנדרשים ממנו?

¹ יש לזכור כי במרבית היישובים מתקיימים "אזורי רישום" המנחים לאיזה גן ילדים/בית-ספר, משובץ התלמיד.

² ההגדרות "ראש"/"מנהל" משתנות מיישוב ליישוב. יש יישובים המשתמשים במונח "ראש" לממונה הפוליטי על החינוך.

ההגדרות: "מינהל", "אגף", "מחלקה", משתנות מיישוב ליישוב, לרוב על-פי גודל היישוב.

1.1 תחומי העשייה של הרשות המקומית

תחומים אלה ניתן לחלק לשניים: תחומי העשייה המסורתיים, ותחומי העשייה הנוספים והחדשים.

א. תחומי העשייה המסורתיים:

תחומים אלה מעוגנים בתקנות החינוך 1933 תיקון 1943.

על-פי תקנות אלה, מערכת החינוך ביחס לכל בית-ספר ממלאת זה עשרות שנים את הפונקציות הבאות:

- (1) הקצאת קרקע לבנייני בית-הספר ולמגרשי המשחקים (באמצעות קנייה או שכירות).
- (2) בנייה או שכירות של מבנים עבור בית-ספר.
- (3) דאגה למגרשי משחקים ותקינותם.
- (4) הספקת מים.
- (5) הבטחת קיומם של שירותים וכלים סניטאריים.
- (6) סיוע לתלמידים מעוטי יכולת בתשלום שכר לימוד.
- (7) הספקת חינוך של ספרים וחומרים לתלמידים מעוטי יכולת.
- (8) הספקת ציוד וריהוט לבתי-הספר.
- (9) תגבור כוח אדם בהוראה ובשירותי עזר מעבר לתקן שאישר משרד החינוך.
- (10) תשלום משכורות במוסדות העל-יסודיים היישוביים.

ב. תחומי העשייה הנוספים, החדשים:

במהלך השנים התרחבה פעילות רשות החינוך המקומית, וכיום היא עוסקת גם בתחומים הבאים:

- (1) הובלת תכנון תוכנית אב יישובית למערכת החינוך, וקידום הוצאתה אל הפועל.
- (2) קביעת סדר יום חינוכי ברשות.
- (3) דאגה לביקור סדיר בבית-הספר.
- (4) השמת תלמידים בעלי צרכים ייחודיים.
- (5) מעורבות בתוכניות חינוך מיוחדות.
- (6) יזום ו/או סיוע בהקמה וניהול שירותים פסיכולוגיים, מרכזים פסיכולוגיים, ממשקים עם השירותים החברתיים, תוכניות רווחה חינוכית.
- (7) הוספת שעות תגבור לתלמידים וכן שיעורי עזר לנזקקים.

(8) ייזום ו/או הפעלת תוכניות העשרה והארכת יום הלימודים ומסגרות המשך (כגון: פנימיות יום).

(9) ביטחון ובטיחות במוסדות החינוך.

(10) בחירת מנהלים במוסדות החינוך (בגני הילדים ובבתי-הספר).

(11) השתלמויות לעובדי מערכת החינוך, שהם עובדי הרשות כגון: סייעות לגננות, אבות בית, מזכירות בתי-ספר, סייעות בחינוך המיוחד וכו', וכן תגבור השתלמויות לעובדי חינוך שהם עובדי משרד החינוך, כגון: מנהלות הגנים ומנהלי בתי-הספר והצוותים.

(12) הפעלת מערך הסעות לתלמידים.

(13) תכנון ובינוי מוסדות חינוך (בשלושה אופנים: בשיתוף משרד החינוך על-פי הקצאה כספית שמספק משרד החינוך; בשיתוף משרד החינוך ובתוספת כספית יישובית משמעותית לזאת שמספק משרד החינוך; במימון מלא על-פי צורכי היישוב, ללא קשר להקצאת משרד החינוך).

(14) תכנון והקמת מעבדות וספריות.

(15) הובלת תכנון תוכנית אב לנוער ולצעירים וקידום הוצאתה אל הפועל.

(16) הפעלת מערך חינוך משלים (א-פורמאלי), כולל דאגה למענים בשעות הפנאי לילדים ונוער.

עיון בתחומי העשייה הנוספים שצוינו לעיל, מצביע על מעורבותה הישירה והמשמעותית של הרשות המקומית בעשייה החינוכית, ולא רק בנושאים פסיים ובתחזוקה. כן בולטת העובדה, שלאופן הטיפול בתחומי עשייה אלה ניכרת השפעה רבה וארוכת טווח על חיי התושבים. הגורמים המופקדים כיום על מערך זה נושאים באחריות ציבורית כבדה, המחייבת אותם להפוך מפקידות מנהלית למנהיגות חינוכית. מגורם שהיה, במרבית המקרים, אחראי להיבטים התפעוליים של מוסדות החינוך המקומיים, לגורם שעליו להוכיח יכולת להציב חזון חינוכי כלל-רשותי, לגייס ולהניע את כל השותפים, ולפעול למימוש.

1.2 שלטון מרכזי ושלטון מקומי

מאז ומתמיד הייתה קיימת שותפות בין השלטון המרכזי, משרד החינוך, לבין השלטון המקומי בכל הנוגע לטיפול וקידום נושאי החינוך ברשות. חלוקת עבודה זו, הנשענת בעיקרה על חוק לימוד חובה התש"ט 1949, הטילה על השלטון המרכזי את האחריות למתן חינוך חובה לכל תלמיד, בעוד שנטל קיומם של מוסדות החינוך הוגדר כמשותף לשלטון המרכזי ולרשויות המקומיות. כפי שצוין בפרק הקודם, הרשויות המקומיות עסקו בעיקר בחלוקה לאזורי רישום, בארגון רישום התלמידים, באספקת התשתית הפיזית (בינוי, שיפוץ ותחזוקת מבנים), באספקת שירותי מינהל (מזכירות בי"ס), בטיפול בפרט (שירות פסיכולוגי, ביקור סדיר) ובבטיחות מבנים. בתחום החינוך והחינוך

המיוחד, נוספו נושאי ההסעות והסייעות. בהתאם, היה משרד החינוך אחראי, בלעדית, לתכני הלימוד: הגדרתם, פיתוחם או פיקוח עליהם.

ב-1953 חל שינוי מסוים שאפשר מידת מה של דיפרנציאציה בתוכניות הלימוד. חוק חינוך ממלכתי התשי"ג 1953 אפשר להורים להשפיע על תכני הלימוד בהיקף של עד 25% משעות הלימוד במוסד חינוך רשמי, בכפוף לאישור השר³.

באשר לחינוך העל-יסודי התמונה הייתה שונה⁴. לרשויות המקומיות ולרשתות החינוך ניתנו סמכויות רבות יותר (לדוגמה: העסקת המנהלים והמורים) אך עדיין, קביעת תוכניות הלימודים והפיקוח נותרו בידי השלטון המרכזי.

מאז שנות ה-90 של המאה העשרים, חלוקת התפקידים המסורתית החלה להשתנות. לשינוי זה תרמו מספר תהליכים:

א. מגמות ביזור

בשנים האחרונות אנו עדים לתהליכי שינוי מהותיים שעוברים משרדי ממשלה רבים, הקשורים לתפיסת תפקידם במערכת. אם בעבר ראו עצמם מרבית משרדי הממשלה כפועלים על-פי מודל מנהל-מפקח (**Adversary model**), בדרך-כלל כירושה מהשלטון המנדטורי, הרי שבשנים האחרונות רואים עצמם משרדי ממשלה רבים כפועלים על-פי מודל ייעוץ וטיפול (**Advocacy model**). ביטוי בולט למגמה זו ניתן למצוא בתוכניות האסטרטגיות של משרד הפנים, המהוות גורם משמעותי ביותר בתפקודן של הרשויות המקומיות. בשנים האחרונות מבקש משרד הפנים, להתנער מתפקידי הניהול וליטול על עצמו תפקידי גיבוי ותמיכה מקצועית לרשויות המקומיות. ביטויים למגמה זו ניתן למצוא גם במשרד החינוך.

ב. עלייה ברמת המעורבות של הקהילה

כיום, מרבית תושבי המדינה הם בעלי השכלה גבוהה יותר ורמת חייהם עלתה. הרווחה הכלכלית והפנאי מאפשרים להם להקדיש זמן ומשאבים לשיפור איכות חייהם. המודעות בדבר חשיבות ההשכלה והחינוך עלתה, וגם גברה הנכונות להקדיש מהזמן העומד לרשותם ומכישוריהם, לשיפור רמת החינוך של ילדיהם.

ג. ירידה במשאבים שבידי השלטון המרכזי

החל משנות השמונים של המאה העשרים, בעיקר בשל נטל התקציב ובעקבותיו הקיצוצים בהקצאות תקציביות של משרדי הממשלה, פחת כוחו של השלטון המרכזי באופן ניכר. מגמה זו עודדה את המנהיגות המקומית לנקוט יותר יוזמה במשיכת יזמים

³ חשוב לציין, כי במרבית היישובים אפשרות זו כמעט ואינה מופעלת.

⁴ מהיותו מוגדר "מוכר שאינו רשמי" והבעלות עליו בידי הרשויות המקומיות ו/או רשתות חינוך כגון: אורט, אמי"ת.

יודגש כי אין לבלבל בין בתי-הספר הפרטיים השייכים לאגף "המוכר שאינו רשמי", במשרד החינוך, לבין מעמד החינוך העל-יסודי הכפוף לרשויות ולרשתות המוכרות.

ומשקיעים אל הרשויות. שכוונות חדשות נבנו, והוקמו אזורי תעשייה ואזורי תיירות שהיוו גורם רב השפעה על תקציבן של הרשויות. גיוס המשאבים ממקורות של הרשות המקומית בצד הירידה בהיקפי התקציב הממשלתי, חיזקו את מעמדה של הרשות ואת כוחה להגדיר את סדר היום החינוכי עבור מערך החינוך שבתחומה (בבחינת "בעל המאה הוא בעל הדעה"). יחד עם זאת, מצבן הכספי הבעייתי של חלק מהרשויות הותיר את השלטון המרכזי דומיננטי ביישובים רבים, והאיזון בין שני מוסדות השלטון, הארצי והמקומי, הוא במידה רבה תוצאה של המצב הכלכלי ברשות המקומית. פערים כלכליים באזורים שונים יוצרים תמונה מגוונת של היחסים בין רמות השלטון השונות.

ד. בחירות אישיות

הבחירות האישיות לראשי הרשויות (חוק הרשויות המקומיות תשל"ה 1975), הגדרת ראש הרשות המקומית כ"ראש רשות החינוך המקומית" (כנגזרת מחוק לימוד חובה תש"ט 1949), חובת הרשות המקומית להעביר את כל מקורות התקציב המיועדים לתלמיד, למורה ולבית-הספר ליעדם, והאחריות הפלילית האישית המוטלת על ראש רשות שלא יבצע זאת (חוק הרשויות המקומיות; ייעוד כספי הקצבות למטרות החינוך, התש"ס 2000, החלו נותנים אותותיהם במרכזיות שהחל החינוך תופש בעיני התושבים וכפועל יוצא מכך, גם בעיני קובעי המדיניות ברשויות המקומיות.

ראש העיר הנבחר בבחירות ישירות ואישיות, מכיר בחשיבות נושא החינוך ונותן לו קדימות על פני נושאים רבים אחרים. הוא רואה עצמו אחראי ישיר לעשייה ולהישגים החינוכיים בעירו, וכן שותף פעיל בתכנון ובביצוע. זאת ועוד, מחקרו של פרופ' גד יאיר על הבחירות ב-1998⁵, הראה שתפקוד ראש הרשות בחינוך הוא מדד מנבא משמעותי של הצלחתו בבחירות.

כל אלה גורמים לכך שהרשות המקומית רוצה ואף רואה עצמה ראויה להוביל את העשייה החינוכית הרשותית, ולרתום אליה את המשאבים הכספיים והמקצועיים של השלטון המרכזי. לעומתה, השלטון המרכזי מעוניין במקרים רבים לשמר את המצב הקיים, ולהמשיך לפעול במסגרת חלוקת העבודה המסורתית שבינו לבין הרשות המקומית.

לדעת מומחים, אחד הליקויים שבחלוקת העבודה המסורתית בתחום החינוך הוא, שמשרד החינוך במפגש עם הרשות המקומית אינו מבטא ראייה הוליסטית, ראייה חינוכית יישובית, הרואה את החינוך היישובי כמכלול תכנוני המחייב הקצאת משאבים ופיתוח תוכניות בראייה מערכתית כוללת, ולא על-פי צרכים פרטניים או מגזריים. למעשה, המפגש של משרד החינוך עם הרשות המקומית הוא במרבית המקרים מפגש עם המפקחים שבשטח. המפקחים המופקדים על התחומים השונים: חינוך יסודי, גיל רך, מדעים וכו' רואים לנגד עיניהם את הנושא או התחום הספציפי הנוגע להם בלבד,

⁵ גד יאיר (2004), "חינוך ודמוקרטיה: הרשויות המקומיות בתווך בין התושבים לבין משרד החינוך - השלכות על בחירת ראשי הרשויות", מגמות (ע"ו) 217-241.

ואותו הם מעוניינים לקדם⁶. לעומתם, מנהל מחלקת החינוך וראש הרשות המופקדים על מערך החינוך הרשותי, רואים את תחומי החינוך בראייה אינטגרטיבית כלל-יישובית.

לפי שעה, ברור לגורמי החינוך ברשות המקומית כי עליהם לעשות מאמצים ולגייס תמיכה ושיתוף פעולה מצד השלטון המרכזי. ללא תמיכה זו הם עשויים להתקשות בקידום כיווני פעולה מערכתיים. ניתן לצפות כי בשנים הקרובות השפעתה של רשות החינוך המקומית והעומד בראשה ילכו ויגדלו. הרשות המקומית תהיה דומיננטית יותר בקביעת אופי החינוך שבתחומה, והשלטון המרכזי ישאיר לעצמו סמכויות לקביעת מדיניות חינוך כללית, התוויית קווי יסוד, פיקוח וליווי מקצועי ברמה זו או אחרת.

חשוב לציין, כי מגמת ההתחזקות של הרשות המקומית, כפי שתוארה לעיל, בצד העובדה שראש הרשות נבחר בבחירות ישירות, טומנות בחובם גם סכנות העלולות לפגוע בעשייה החינוכית. תהליך זה עלול להגביר את מעורבותה של הפוליטיקה המקומית בתחום החינוך, ולהקשות על העבודה החינוכית-מקצועית ארוכת הטווח.

ה. מקצועיות המנהלים של מערך החינוך

רצונם של ראשי הרשויות הוא להוות גורם משמעותי באחד התחומים החשובים ביותר לכל תושב, יהא גילו ועיסוקו אשר יהא: החינוך, בצד היותם "ראש רשות החינוך המקומית". רצונם זה הוא הבסיס לשאיפתם להוביל ולהנחות את החינוך, ולא רק להיות גורם פסיבי או מתווך בין השלטון המרכזי לתושבים. לפיכך, מינוי של איש מקצוע לתפקיד כה מרכזי, הופך לנומרה ואף קיבל גושפנקה חוקית ב"סעיף 2 בתקנות הרשויות המקומיות (מנהל מחלקת חינוך) (כשירות) התשס"ג 2002", שקבע את תפקיד מנהל מחלקת החינוך כסטטוטורי ויצר תנאי סף לממלאים אותו⁷.

כיום, במרבית היישובים, עומדים בראש מערך החינוך הרשותי אנשים מקצועיים ומנוסים. גם הציפיות של הנהגת הרשות והתושבים מהם, גבוהות מבעבר. הנהגת הרשות והתושבים, מצפים מהמנהלים לתכנן ולהוביל באופן מקצועי מהלכי שינוי ופיתוח בתחומי החינוך השונים.

1.3 מערך החינוך הרשותי

מערך זה מתייחס לכל המסגרות ותחומי החינוך (כפי שהגדירה הרשות) השייכים או הנמצאים באחריותה של הרשות המקומית. בנוסף לכך, פועלים בתחומי הרשות המקומית מוסדות חינוך (גופים, מוסדות או מפעלי חינוך פורמאלי ובלתי פורמאלי הנמצאים בבעלות עמותות וגופים פרטיים וציבוריים שונים) שאינם שייכים או כפופים לרשות המקומית.

⁶ חלק מהמפקחים, בעיקר ברשויות הקטנות, מחלקים זמנם בין מספר יישובים. כיוון שכך, וכיוון שיש להם גם מטלות במחוז, בפועל, בחלק ניכר מזמנם, הם אינם נמצאים ביישוב.

⁷ סיבה נוספת אפשרית למינוי בעל מקצוע, היא התבונה כי מנהל מינהל/אגף/ מחלקת החינוך, מרכז בידיו כוח רב ועוצמה, מעצם מרכזיות תפקידו ונתח התקציב שבידיו. היותו של בעל התפקיד איש מקצוע ולא דמות פוליטית, עשוי להפחית את החשש שמא ינוצל כוח זה ליעדים אחרים.

מערך החינוך הרשותי כולל תמיד את מוסדות החינוך הפורמאלי: גני הילדים, בתי-הספר היסודיים, חטיבות הביניים והחטיבה העליונה הממוקמים בשטחה של הרשות המקומית. לצידם, ובהתאם למבנה מחלקת החינוך, ניתן למצוא גם מסגרות ומוסדות נוספים כגון: בתי נוער, מועדונים, חוגים, אולמות ספורט, קונסרבטוריון וכיו"ב (ראה בהמשך "מבנה ארגוני של מחלקת חינוך"), מרכזים קהילתיים.

כיום, ניתן להבחין בהבדלים משמעותיים בתפישת הרשות, במעמדה ובאחריותה כלפי מוסדות חינוך, תרבות ופנאי אלה.

להלן פירוט מקומה של הרשות ביחס למוסדות החינוך הפורמאלי שבתחומה.

א. גני ילדים

הרשות המקומית הינה המעסיק של הסייעת לגננת. כמו כן, היא האחראית לאחזקה ולטיפול השוטף בגן על מתקניו. משרד החינוך הוא המעסיק של מנהלות הגן ושל הגננות המשלימות, והמשרד המבצע את הפיקוח על הגן. במרבית הרשויות פועלת היחידה לגני ילדים, המפעילה תוכניות חינוכיות נוספות, כגון: תוכנית קרב, סל תרבות, פרויקטים במדעים וכו'.

חשוב לציין, כי בחלק מהרשויות מתקיימות "חטיבות צעירות" במספר דגמים (למשל: "גן חובה" – כיתה א', "גן חובה – כיתות א'–ב'). ההתייחסות לגנים אלה היא כחלק מבית-הספר היסודי.

בנוסף, המעבר לניהול עצמי – תהליך המתרחש בשנים האחרונות בבתי-הספר היסודיים ובחטיבות הביניים והחל לחלחל גם לגני הילדים, ואשר יגבר בשנים הקרובות (ראה פרק בנושא זה, בהמשך) – יעצים את חלקה של מנהלת הגן וצוותה, יאפשר יוזמה רשותית ויצמצם את משקלו של משרד החינוך בתכנון פעילות הגן ובניהולו.

ב. בתי-הספר היסודיים וחטיבות הביניים

בתי-הספר היסודיים וחטיבות הביניים נמצאים בקשר הדוק עם מערכת החינוך המרכזית – משרד החינוך, ועם הרשות המקומית. משרד החינוך הוא המעסיק של מורים ומנהלים בבתי-הספר היסודיים וחלק גדול ממורים ומנהלים בחטיבות הביניים (עקרון איחוד המשכורות). עם זאת, בחירת מנהלים נעשית בשיתוף הרשות המקומית. הפיקוח על תכני הלימוד וההישגים הלימודיים מתבצע באמצעות משרד החינוך ומפקחיו השונים. יחד עם זאת, בתי-הספר זוכים לסיוע ולשירותים מהרשות המקומית בכל הקשור לתחזוקה השוטפת, לפיתוח הפיזי וכן לתוכניות חינוכיות ופדגוגיות נוספות, באמצעות קרנות ומקורות אחרים (כולל מינוי צוות עובדי השירותים ותשלום משכורתו, בכפוף לתקצוב משרד החינוך, על-פי סל תקצוב אחיד).

חשוב לציין כי המעבר לניהול עצמי – תהליך המתרחש בשנים האחרונות בבתי-הספר היסודיים ובחטיבות הביניים, ואשר יגבר בשנים הקרובות (ראה פרק בנושא זה בהמשך) – יעצים את חלקו של מנהל בית-הספר וצוותו, יאפשר יוזמה רשותית ויצמצם את משקלו של משרד החינוך בתכנון פעילות בית-הספר ובניהולו.

ג. החטיבה העליונה

באשר לחטיבה העליונה, המצב שונה. מרבית מוסדות החטיבה העליונה נמצאים בבעלות הרשות המקומית, או בבעלות רשתות חינוך או עמותות שונות. הרשות מעורבת חלקית בבחירת הצוות החינוכי הבכיר (המנהלים נבחרים על-ידי הרשות בשיתוף משרד החינוך, המורים נבחרים באמצעות מנהלי בתי-הספר ובאישור משרד החינוך). הרשות ממנה את צוות העובדים (לבורנטים, מזכירות, ספרנים ועובדי אחזקה וניקיון) וגם משלמת את משכורתיהם. העסקת העובדים מתבצעת בהתאם לתקצוב משרד החינוך על-פי סל תקצוב אחיד, ואילו הרשות המקומית מעורבת ומשפיעה על אופיו של בית-הספר, המגמות שיילמדו בו, היקף שעות התגבור ושיעורי העזר וכדו'. תלמידים שלא נמצא להם פתרון בבתי-ספר שברשות המקומית, מקבלים סיוע מהרשות במציאת מוסד חינוכי מתאים. הרשות גם מסייעת ללומד שמחוץ לרשות, לדוגמה: בהסעות.

ישנן רשויות הלוקחות על עצמן אחריות חינוכית לכל ילדיהן, גם אלה הגרים מחוץ ליישוב (כאשר קיימת "מסה קריטית" של תלמידים במוסד חינוכי מסוים). במסגרת זו, הן מקפידות על תכנים, תוכניות והישגים של כלל תלמידיהן, גם אלה הלומדים מחוץ לרשות. זאת מתוך תפישה חינוכית מקפת, אך לא פחות מכך בשל הסיבה שפרסום ציוני ה"בגרות" מתחשב במקום מגוריו של התלמיד ולא ביישוב בו הוא לומד.

1.4 מנהל מערכת החינוך הרשותית

סעיף 2 בחוק הרשויות המקומיות (מנהל מחלקת חינוך), התשס"א 2001 קובע שלמנהל מחלקת חינוך יש מעמד סטטוטורי, כלומר מינוי מנהל מחלקת חינוך הינו מכוח החוק: "מינוי מנהל מחלקת חינוך - בכל רשות מקומית ימונה מנהל מחלקת חינוך". משנת התשע"א 2011 נוסף תיקון בחוק הרשויות, הקובע כי למנהל יחידת הנוער ברשות יש מעמד סטטוטורי והוא הממונה על הפעלת מערכת החינוך הא-פורמאלית ביישוב לצד מנהל מחלקת החינוך.

א. תפקידי מנהל מערכת החינוך הרשותית

במרבית הרשויות, מנהל מערכת החינוך (מינהל/אגף/ מחלקה, וזאת בהתאם למבנה הארגוני הספציפי - ראה בהמשך) הוא המופקד על מערך החינוך הרשותי, ורואה עצמו מכון למילוי המשימות הבאות:

- (1) הצבת נושאי החינוך במרכז מעייניה ודאגתה של הרשות.
- (2) קידום תהליכי התכנון לתחום החינוך: התכנון ארוך הטווח - האסטרטגי (תוכנית-אב לחינוך), והתכנון לטווח הבינוני והקצר (תוכנית עבודה שנתית).
- (3) מתן תמיכה ארגונית, מנהלית ותקציבית למערכת החינוך, על-מנת שהמערכת תוכל לפעול. מתן התמיכה כולל מתן משאבים ושירותים (כספים, מבנים, ציוד, כוח אדם).

(4) מתן מענה מיטבי לצורכי האוכלוסייה שבתחומי הרשות. מתן מענים מגוונים לרצונות ולצרכים של התלמידים השונים.

(5) קידום יוזמות ומפעלים חינוכיים.

(6) שיפור מתמיד של ההישגים הלימודיים והחברתיים (מניעת נשירה - גלויה וסמויה, העלאת אחוז הזכאים לתעודת בגרות, הגעה ל"תעודת בגרות משמעותית", שיפור הישגי בחינות המיצ"ב, התנדבות, מעורבות בקהילה, שירות צבאי/ לאומי - משמעותי וכדו').

ניתן להצביע על מספר תפישות באשר לאופן בו מגדיר המנהל את מרכז העשייה שלו ושל היחידה בראשה הוא עומד:

- הפרדה בין חינוך "פורמאלי" בלבד (מוסדות החינוך הרשמיים, במהלך יום הלימודים), לבין הפעילות לאחר יום הלימודים במוסדות ובמערכת החינוך הא-פורמאלי.
- חינוך "פורמאלי" משולב עם החינוך "הבלתי פורמאלי": ראיית החינוך "הבלתי פורמאלי" כקשור וכמשלים את החינוך ה"פורמאלי", כגון: תוכניות העשרה שאינן כלולות בתוכנית הלימודים הרשמית ושילובן בבתי-הספר, תוכניות למידה והעשרה למבוגרים.
- התמקדות בהיבטים הארגוניים והניהוליים של מערך החינוך הרשותי: תכנון, תקצוב, יצירת תשתיות, הצטיידות ורכש, הסעה, ניהול כוח האדם וכיו"ב.
- שילוב בין ההיבט הארגוני-ניהולי לבין ההיבט התוכני-חינוכי. מנהל המחלקה עוסק גם בהיבט הארגוני-ניהולי וגם במהות העשייה החינוכית. הוא משפיע בכל הקשור לפרויקטים חינוכיים, יוזמות וחדושים בתהליכי חינוך, העשרה חינוכית וכיוב'.
- מנהל מחלקת חינוך שהוא בעל השכלה רחבה וניסיון חינוכי, יגבש בדרך כלל גישה מורכבת ורחבה של התפקיד. הוא יראה עצמו אחראי ומעורב בכל מכלול תחומי החינוך, חינוך פורמאלי ובלתי פורמאלי והוא לא יסתפק בקידום ההיבטים הארגוניים בלבד ויראה עצמו מנהיג חינוכי המעצב את מהות ואיכות החינוך ברשות.

ב. מי משמש כיום כמנהל מחלקת חינוך?

סעיף 2 בתקנות הרשויות המקומיות (מנהל מחלקת חינוך) (כשירות) התשס"ג 2002 מתאר את כשירות מנהל מחלקת החינוך כלהלן: "לא ימונה אדם למנהל מחלקת חינוך ולא יכהן ככזה, אלא אם כן נתקיימו בו לפחות כל אלה:

⁸ אף שאנו מכירים בתהליך החינוכי כמכלול ורואים בהפרדה בין חינוך המתקרא "פורמאלי" לחינוך המתקרא "בלתי פורמאלי" בעייתית, נמשיך ונעשה שימוש בביטויים הרווחים ונסמן אותם בגרשיים. כך גם לגבי "החינוך המיוחד".

(1) הוא בעל תואר אקדמי מוכר של מוסד מוכר או של מוסד להשכלה גבוהה בחו"ל שהכיר בו השר;

(2) הוא בעל תעודת הוראה, תעודת הסמכה, או רישיון הוראה קבוע;

(3) הוא בעל ניסיון מקצועי כמפורט להלן:

- במועצה מקומית, במשך שלוש שנים כמנהל מוסד חינוך, או בעל תפקיד ניהולי במוסד חינוך או במערכת חינוך;
- בעירייה שבה לא יותר מ-100,000 תושבים, במשך ארבע שנים כמנהל מוסד חינוך, או בעל תפקיד ניהול חינוכי;
- בעירייה שבה יותר מ-100,000 תושבים, במשך חמש שנים, כמנהל מוסד חינוך, או בעל תפקיד ניהול חינוכי.

מחקר שערך גד יאיר⁹ מציין כי מרבית מנהלי מחלקות החינוך הם אנשים בוגרים, בדרך כלל בשנות החמישים, שמילאו בעבר תפקידים שונים, רבים מהם בתחום החינוך. הוותק המקצועי הממוצע הוא 22.6 שנה, והוותק בתפקיד מנהל מחלקה הוא 7.5 שנים. רמת ההשכלה השכיחה היא תואר ראשון ותואר שני. ל-74% מהם יש ניסיון קודם בהוראה, ל-40.8% מהם ניסיון בניהול ב"ס.

המחקר גם מציין שניהול מחלקת חינוך מצריך את כל זמנו של בעל התפקיד ודורש מחויבות מלאה.

ג. מה נדרש ממנהל מחלקת החינוך?¹⁰

מערכות החינוך בעולם וגם בישראל נמצאות בתהליכי שינוי מואצים. ההוראה בעתיד עשויה לשאת אופי שונה מזו המקובלת כיום. ניתן לצפות כי תפקיד המורה ישתנה מהותית, כי הכיתה תקבל משמעות רחבה ונטולת גבולות, כי שיטות הלימוד יהיו יותר יישומיות, מבוססות על עבודת חקר בקבוצות וכו'. שינויים אלה לא יוכלו להתרחש ללא תנאים חיצוניים מאפשרים. מנהל מחלקת החינוך הוא הגורם שחייב ליטול על עצמו את התחום הארגוני והתוכני כאחד, לתמוך בבתי-הספר ולהעצים את המורים. לשם כך סבור פרופ' גד יאיר שעל מנהל מחלקת החינוך להיות בעל יכולת מקצועית מוכחת, שצמח בתוך מערכת החינוך, בעל אוריינטציה חינוכית ויכולת לגשר בין מדיניות משרד החינוך לצורכי הרשות. עליו להיות בעל יכולת מנהיגות משרתת, זאת כדי לנהל ללא פניות, תוך מכוונות לשירות, להשתמש במידע רב לצורך תכנון וקבלת החלטות, וליצור

⁹ ג. יאיר, מנהיגות מקצועית משרתת, מחלקות חינוך מצטיינות בשלטון המקומי, המכון לחקר הטיפול בחינוך, האוניברסיטה העברית, ירושלים, 2000.

¹⁰ נא ראו: חוק הרשויות המקומיות (מנהל מחלקת חינוך), התשס"א 2001
תקנות הרשויות המקומיות (מנהל מחלקת חינוך) (כשירות), תשס"ג-2003

תאום ארגוני למתן תשובות לבעיות העולות מהשדה. כדי לממש דפוסי עבודה שכאלה, על מנהל מחלקת החינוך לקדם את השכלתו ולהשתלב בתוכניות הכשרה והשתלמויות לאורך כל תקופת תפקודו.

מי משמש מנהל יחידת הנוער הרשותית?"

"מנהל יחידת הנוער יהיה אחראי על החינוך הבלתי פורמאלי ברשות החינוך המקומית ועל קידומו" למנהל יחידת הנוער ברשות יש מעמד סטטוטורי, כלומר מינוי מנהל יחידת נוער הינו מכוח החוק: "בכל רשות חינוך מקומית ימונה מנהל יחידת נוער".

"תנאי העבודה של מנהל יחידת נוער יהיו כשל עובד רשות מקומית, ויחולו על מינויו ותנאי העסקתו ההוראות החלות על עובדי אותה רשות מקומית, אלא אם כן נקבעה בדין הוראה אחרת לעניין זה; מנהל יחידת הנוער יועסק בהיקף עבודה של משרה למלאה".

כמנהל יחידת הנוער רשאי לשמש:

בגיר; אזרח ישראלי או תושב ישראל; בעל השכלה אקדמית, הכשרה מקצועית, ניסיון מקצועי ועמידה

בבחינות (בהלימה לתקנות שר החינוך).

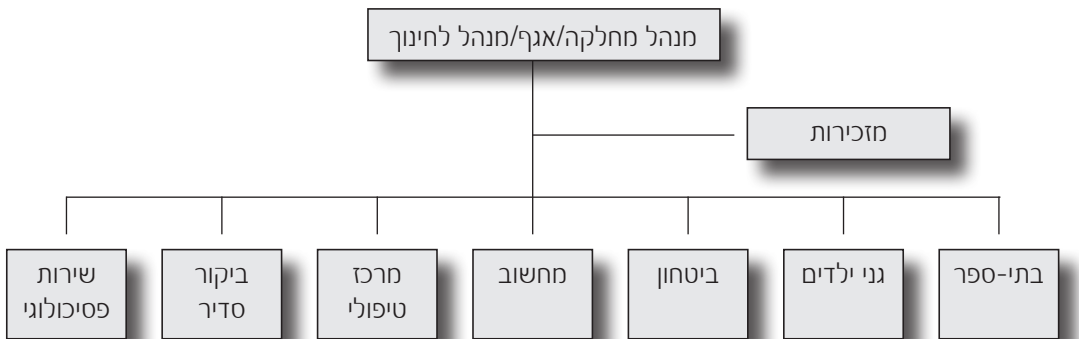
(א) החוק קובע גם שבכל רשות מקומית תוקם **מועצת תלמידים ונוער רשותית**, בהנחייתו של מנהל יחידת הנוער או מי מטעמו. ודרכי עבודתה.

¹¹ נא ראו: חוק הרשויות המקומיות (מנהל יחידת נוער ומועצת תלמידים ונוער רשותית) התשע"א 2011.

1.5 מבנה ארגוני של מערך החינוך

להלן חמישה דגמים סכמתיים של מבנים ארגוניים שניתן למצוא, אותם או מאפיינם מרכזיים שלהם, במערכי חינוך ברשויות המקומיות. מעיין במבנים אלה ניתן ללמוד על תחומי העיסוק המגוונים בהם עוסק מערך זה, וכן ניתן להתרשם מתהליכי הניהול השונים הקיימים בכל דגם.

דגם מס' 1

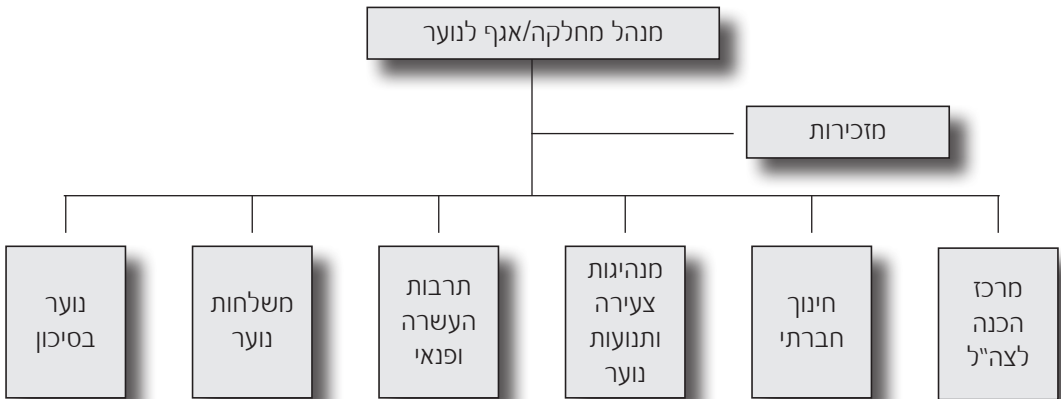

מבנה ארגוני זה מאפיין רשויות קטנות, ומשלב יחידות פונקציונאליות מקצועיות כגון: שירות פסיכולוגי חינוכי, ביקור סדיר, מחשוב ועוד, עם יחידות המכוונות לאוכלוסיות מקבלות שירות - בתי-ספר וגני ילדים. ברשויות מסוימות קיימות יחידות נוספות כגון: חינוך מיוחד, ורווחה חינוכית הקשורה בדרך כלל לתחום הביקור הסדיר. רווחה חינוכית עוסקת בשיקום נוער, מועדוניות וכדו'.

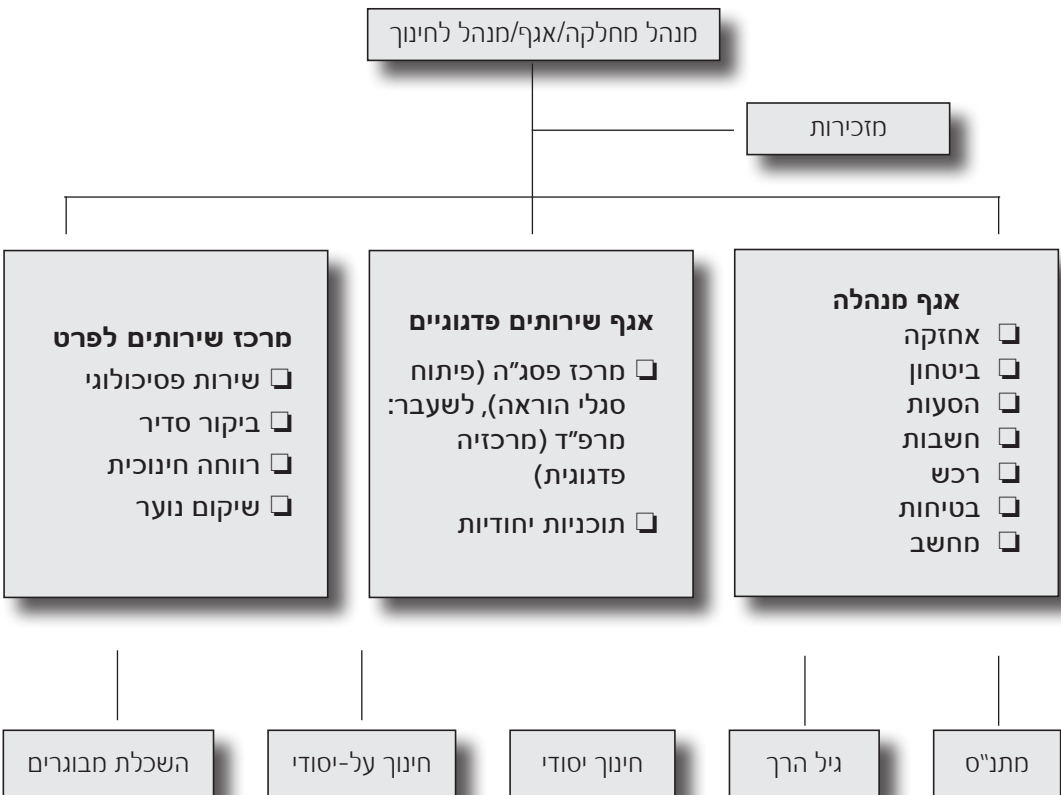
בדגם סכמתי זה, למנהל מחלקת החינוך מוטת בקרה¹² שטוחה ומעורבות רבה, כיוון שאין דרגי ביניים בינו לבין מנהלי שבע היחידות הכפופות לו. כמו כן, לא קיים בדגם זה גורם מתאם בין היחידות זולת המנהל עצמו.

¹² מכונה בטעות: מוטת שליטה

דגם מס' 1 ב'

דגם מס' 2

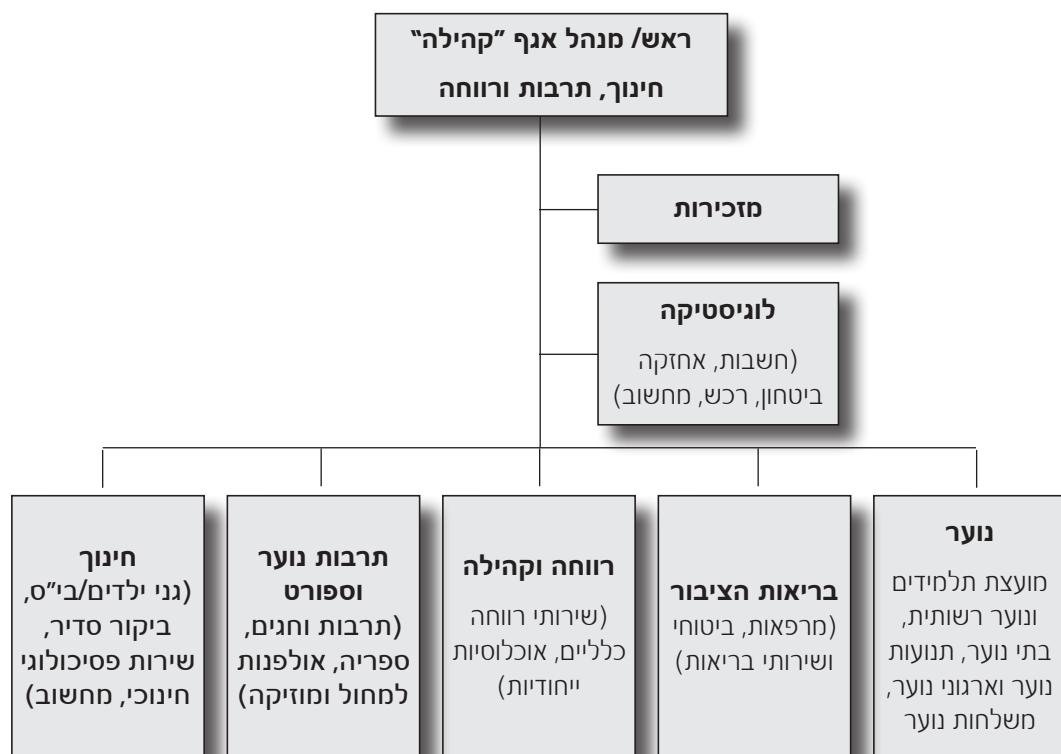

דגם מס' 2 מייצג מבנה ארגוני מורכב יותר. במבנה סכמתי זה מוטת הבקרה של מנהל האגף מצומצמת יותר, ועל כן ארגון זה ריכוזי פחות. קיים דרג ביניים ניהולי המתווך בין הדרג הניהולי הבכיר לבין היחידות החינוכיות הביצועיות שבשטח. שילוב יחידת המנהלה שאינה קיימת בדגם מס' 1 מאפשרת לראש האגף לנתב את משאבי המנהלה בראייה כוללת ובהתאמה לצרכים.

דגם מס' 3

בדגם מס' 3 בולטת מגמת השילוב שבין מערכת החינוך "פורמאלית" למערכת החינוך "הבלתי פורמאלית" המאפיינת כיום רשויות מקומיות רבות. על-פי דגם זה, מחלקת החינוך מהווה חלק מאגף המאגד בתוכו גם את תחומי התרבות הנוער והספורט, ובנוסף מחלקת לוגיסטיקה ייעודית, המתמקדת בתחומי האגף בלבד, ובכך מבטיחה תמיכה לוגיסטית מיטבית לכל הפרויקטים והפעילויות השוטפות הרבות המאפיינות אגף מסוג זה.

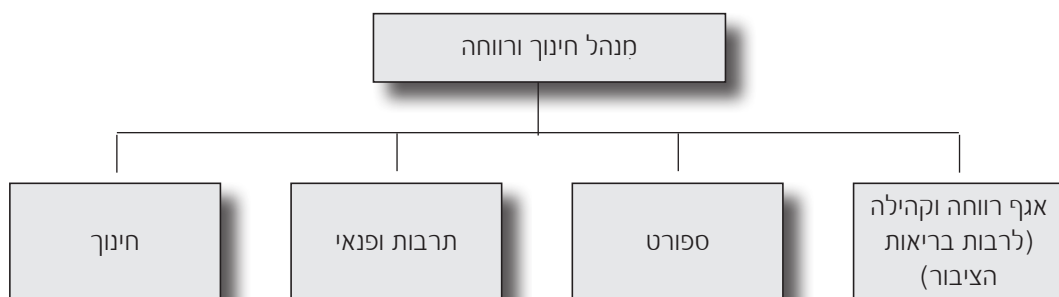
דגם מס' 4 מתאר מבנה ארגוני סכמתי, המתבסס על ההנחה שקיים קשר בלתי נפרד בין החינוך לבין התחומים: רווחה, תרבות, ספורט ובריאות הציבור. בעיות לימודיות רבות צומחות על רקע חברתי-כלכלי במשפחה, וקיים קשר בלתי נפרד בין חינוך לבין העשרה תרבותית.

על-פי הנחה זו, כל פתרון ספציפי לבעיה בתחום ספציפי יהיה בבחינת פתרון חלקי ולכן לא אפקטיבי, לפיכך יש ליצור שיתוף פעולה קבוע בין הגורמים המופקדים על כל התחומים והפועלים בתוכם, הן בתכנון הפעילות והן בעשייה היומיומית.

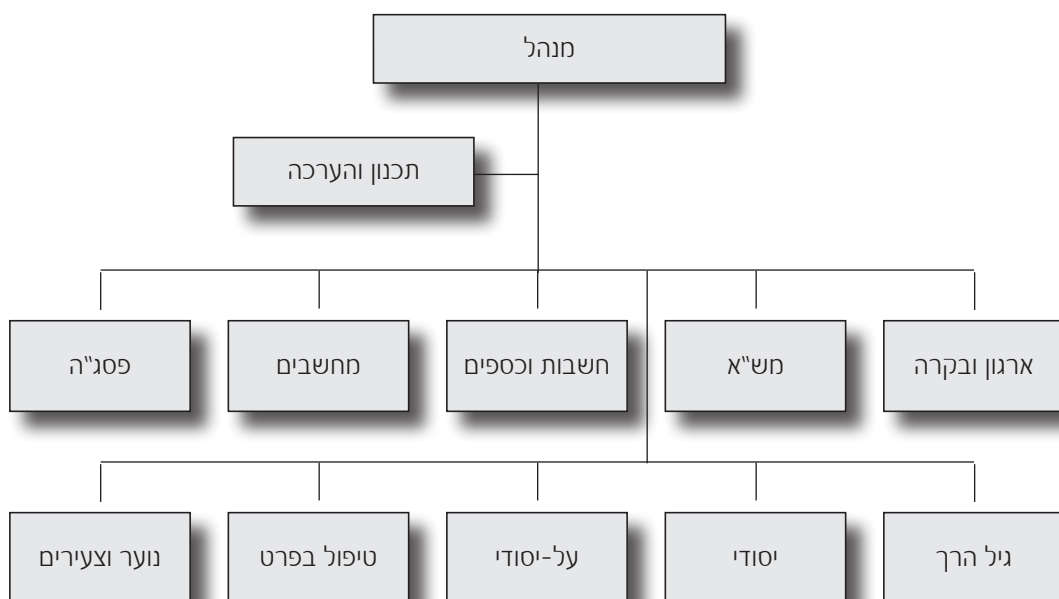
בראש הארגון עומד ראש המינהל - המתכלל, האחראי על האינטגרציה בין כל התחומים שלעיל.

לצד יחידות מקצועיות פונקציונליות אלה קיימת יחידה ארגונית תומכת - יחידת הלוגיסטיקה.

היתרון המרכזי של מבנה זה הוא היכולת לתכנן בראייה מערכתית אינטגרטיבית, לקיים דו-שיח פורה בין אנשי המקצוע השונים שבכל תחום, ולהפעיל צוותים אינטרדיסציפלינריים לטיפול בבעיות שונות. כך המענה מקיף יותר ומהיר יותר.

מוצע שהמבנה הארגוני הסכמתי של מערכת החינוך יהיה כלהלן:

דגם מס' 5 מתאר מבנה ארגוני סכמתי המתבסס על ההנחה כי יש לעסוק במכלול צורכי האדם, מלידה ועד לזקנה, במסגרת מבנה ארגוני אחד, וכי קיים קשר בלתי נפרד בין החינוך לבין התחומים: רווחה, תרבות, תרבות פנאי, ספורט ובריאות הציבור.

הדגם מניח שיתופי פעולה וסינכרון מתמיד בין כל הגורמים המופקדים על כל התחומים והפועלים בתוכם, הן בתכנון הפעילות והן בעשייה היומיומית.

בראש הארגון עומד ראש המינהל - המתכלל, האחראי על האינטגרציה בין כל התחומים שלעיל.

לצדו, יחידות מקצועיות פונקציונליות:

יחידות ארגונית תומכת - יחידות הלוגיסטיקה הנותנות שירותים לכלל היחידות.

היחידה לטיפול בפרט הנותנת שירותים טיפוליים לכלל יחידות החינוך. למשל: קב"ס (קציני ביקור סדיר), שפ"ח (שירות פסיכולוגי חינוכי), מתי"א (מרכז תמיכה יישובי/אזורי שפ"ח, קב"ס, מתי"א).

היתרון המרכזי של מבנה זה הוא היכולת לתכנן בראייה מערכתית אינטגרטיבית, לקיים רב-שיח פורה בין אנשי המקצוע השונים שבכל תחום, ולהפעיל צוותים אינטרדיסציפלינריים לטיפול בבעיות שונות. כך המענה מקיף יותר ומהיר יותר.

כיוון שדגם זה יכול להוות מקור לחשיבה גם לגבי הדגמים האחרים, יובא להלן גם פירוט מסוים:

גופי מטה

1. **תכנון והערכה:** תכנון ומעקב אחר ביצוע, מאגרי מידע, מחקרי הערכה.
2. **פסג"ה (פיתוח סגלי הוראה):** מערכי ליווי מקצועי והדרכה.
3. **משאבי אנוש:** כוח אדם בהוראה, משאבי אנוש באגף (כפיפות מקצועית לכ"א).
4. **חשבות:** הכנסות, הוצאות, גיוס משאבים (כפיפות מקצועית לגזברות).
5. **מחשבים:** פיתוח, תחזוקה (כפיפות מקצועית ליחידת המחשב היישובית).
6. **ארגון ובקרה:** רישום, היסעים, בינוי, שיפוצים, תחזוקה, ביטחון, בטיחות.

גופי שדה

1. **גיל הרך:** לידה - 6 (הכנה להורות, מעונות יום, טיפות חלב, גנים פרטיים, מרכזי אבחון וטיפול).
2. **יסודי: א - ו¹³** (מוצע לשקול קיום חטיבות צעירות).
3. **על-יסודי:** תיכונים שש-שנתיים או חט"ב וחט"ע - עצמאיות.
4. **טיפול בפרט:** "חינוך מיוחד" (גיל 3-21), מחוננים, רווחה חינוכית, מועדוניות, נוער בסיכון ובסכנה (קידום נוער, נערה במצוקה¹⁴), קב"ס (קציני ביקור סדיר), שפ"ח (שירות פסיכולוגי חינוכי), מתי"א (מרכז תמיכה יישובי/אזורי¹⁵), ועדות השמה/החלטה.
5. **נוער וצעירים (מגיל 10-30):** מועצות תלמידים ונוער, תנועות וארגוני נוער, התנדבות, שירות משמעותי: הכנה לגיוס לצה"ל/שירות לאומי, השירות, השחרור, השכלה גבוהה.
6. מכינות קדם צבאיות.

¹³ בישובים מעטים דרגות החינוך: א' - ח', ט' - י"ב; א' - ט', י' - י"ב.

¹⁴ בד"כ - כפיפות לרווחה

¹⁵ "הזרוע הביצועית והארגונית של תוכנית השילוב לתלמידים עם צרכים מיוחדים, בפקוח החינוך המיוחד בכל רשות מקומית".

1.6 תקציב החינוך ברשות המקומית

דיני העיריות, המועצות המקומיות והאזוריות קובעים כי כל רשות מקומית תפעל לפי תקציב שנתי וכי שנת הכספים לכל הרשויות תתחיל ב-1 בינואר של כל שנה.

התקציב הוא המסגרת הכלכלית לפעילותה של המחלקה, והוא גם כלי לניהול על-פי מטרות ויעדים. הוא משקף תמונת מצב של מבנה המחלקה, מספר העובדים ותפקידיה השונים, והאופן בו היא מבצעת אותם. התקציב מהווה הצהרת כוונות של המחלקה לגבי תוכנית העבודה שלה בשנת התקציב, כאשר הכל מבוסס על אומדן של הכנסות והוצאות שחייבות להגיע לאיזון.

התקציב שאושר הוא מסמך משפטי המחייב את הרשות.

מנהל מחלקת החינוך הוא האחראי על תקציב המחלקה, המקיף גם את כל תקציבי מוסדות החינוך.

א. מקורות התקציב

תקציב החינוך מורכב ממקורות שונים:

(1) הכנסות משרד החינוך: משרד החינוך משתתף בפעולות החינוך ברשות,

לרבות הסעות תלמידים, שירותי מזכירים, פעולות תרבות וספורט, שכר מורים המועסקים ישירות על-ידי הרשות המקומית וכיו"ב.

התשלומים ניתנים על-פי תקן וסל השירותים שקבע משרד החינוך, ולא על-פי ההוצאה בפועל של הרשות.

כדי להבטיח את יציבותה של מערכת החינוך המוניציפאלית, חוקק בחודש אוגוסט 2000 חוק הרשויות המקומיות (ייעוד כספי הקצבות למטרות חינוך) תש"ס 2000, שהסדיר את חובתה של הרשות המקומית להעביר את כל מקורות התקציב המיועדים לחינוך, לייעודם בלבד. זאת באמצעות פתיחת חשבון בנק נפרד המיועד להעברות כספיות מהמדינה לרשות המקומית בנושא חינוך, ובאמצעות קיום מערכת בקרה.

החשבון חסין מעיקולים, מלבד מקרים מיוחדים על-פי החלטת בית הדין לעבודה.

על ראש היישוב ועל הגזבר, הוטלה אחריות אישית-פלילית בגין אי מילוי הוראות החוק.

משמעות החוק הינה הקצאת כספים ייעודיים ליעדם בלבד, בדגש על חינוך, וזאת באחריותו הבלעדית של ראש הרשות.

(2) הכנסות הרשות המקומית:

א. תקציב שוטף מהכנסות עצמאיות.

ב. תקציב בלתי רגיל (תב"ר).

(3) סיוע ממוסדות ציבוריים: תמיכה בפרויקטים מוגדרים באמצעות מפעל הפיס והסוכנות היהודית, עמותות וקרנות הפועלים לקידום נושאים ויעדים ספציפיים.

(4) תרומות מהמגזר השלישי: על-פי רוב, ניתנים ככספי "התאמה" (Matching) ומיועדים לצרכים ספציפיים המותאמים למטרות העמותות ו/או הקרנות.

(5) תשלומי הורים: תשלומים עבור שירותים נוספים על המתקצב במסגרת חוק לימוד חובה התש"ט (1949), הכוללים תשלומי חובה, תשלומי רשות ותשלומים מרצון המשולמים על-ידי ההורים ומאושרים מדי שנה על-ידי ועדת הכספים של הכנסת.

ב. סעיפי התקציב

תקציב מחלקת החינוך מורכב מפרקים וסעיפים כדלהלן

תקבולים	תשלומים
3 שירותים ממלכתיים	8 שירותים ממלכתיים
31 חינוך	81 חינוך
311 מינהל החינוך	811 מינהל החינוך
312 חינוך קדם יסודי	812 חינוך קדם יסודי
	8121 מינהל החינוך הקדם יסודי
3122 גני ילדים גיל חובה	8122 גני ילדים גיל חובה
3123 גני ילדים טרום חובה	8123 גני ילדים טרום חובה
3124 מעונות ופעוטונים	8124 מעונות ופעוטונים
3125 גני מועדון וצהרונים	8125 גני מועדון וצהרונים
3126 גני ילדים לחינוך מיוחד	8126 גני ילדים לחינוך מיוחד
3128 קייטנה/ חודש לימודים נוסף לגנ"	8128 קייטנה/ חודש לימודים נוסף לגנ"
313 חינוך יסודי	813 חינוך יסודי
3131 מינהל החינוך היסודי	8131 מינהל החינוך היסודי
3132 בתי"ס יסודיים	8132 בתי"ס יסודיים
3133 חינוך מיוחד	8133 חינוך מיוחד
3134 חוגים לתלמידים מחוננים ומוכשרים	8134 חוגים לתלמידים מחוננים ומוכשרים
3135 ישיבות קטנות ותלמודי תורה	8135 ישיבות קטנות ותלמודי תורה
3136 חינוך משלים בבתי"ס	8136 חינוך משלים בבתי"ס
3137 חוות חקלאיות	8137 חוות חקלאיות
3138 קייטנות/ לימודיות וחודש נוסף	8138 קייטנות/ לימודיות וחודש נוסף
314 חטיבות ביניים	814 חטיבות ביניים
315 חינוך על-יסודי	815 חינוך על-יסודי
3151 מינהל החינוך העל-יסודי	8151 מינהל החינוך העל-יסודי
3152 בתי"ס על-יסודיים עיוניים	8152 בתי"ס על-יסודיים עיוניים
3153 בתי"ס ערב על-יסודיים	8153 בתי"ס ערב על-יסודיים

תקבולים	תשלומים
3154 ישיבות תיכוניות אולפנות ומתיבתאות	8154 ישיבות תיכוניות אולפנות ומתיבתאות
3155 בתי"ס על-יסודיים מקצועיים	8155 בתי"ס על-יסודיים מקצועיים
3156 בתי"ס על-יסודיים חקלאיים	8156 בתי"ס על-יסודיים חקלאיים
3157 בתי"ס על-יסודיים מקיפים	8157 בתי"ס על-יסודיים מקיפים
316 חינוך גבוה	816 חינוך גבוה
3162 אוניברסיטאות	8162 אוניברסיטאות
3163 מוסדות להשכלה טכנולוגית גבוהה	8163 מוסדות להשכלה טכנולוגית גבוהה
3164 ישיבות גבוהות וכוללים	8164 ישיבות גבוהות וכוללים
3165 בתי מדרש למורים	8165 בתי מדרש למורים
3166 מכללות	8166 מכללות
3167 אמנות	8167 אמנות
תקבולים	תשלומים
3168 קרן מלגות עירונית	8168 קרן מלגות עירונית
317 שירותים נוספים לבתי"ס וגנ"י	817 שירותים נוספים לבתי"ס וגנ"י
3171 קב"ט שמירה ובטחון מוסדות חינוך	8171 קב"ט שמירה ובטחון מוסדות חינוך
3172 מרכזיה פדגוגית	8172 מרכזיה פדגוגית
3173 שירות פסיכולוגי חינוכי	8173 שירות פסיכולוגי חינוכי
3174 שירות בריאות לתלמיד	8174 שירות בריאות לתלמיד
3175 ביטוח תלמידים	8175 ביטוח תלמידים
3176 רווחה חינוכית	8176 רווחה חינוכית
3177 קב"סים	8177 קב"סים
3178 הסעות תלמידים	8178 הסעות תלמידים
3179 שירותים אחרים	8179 שירותים אחרים
318 חינוך מבוגרים	818 חינוך מבוגרים
319 שירותי חינוך מיוחדים	819 שירותי חינוך מיוחדים
3191 חינוך מוכר שאינו רשמי	8191 חינוך מוכר שאינו רשמי

32 תרבות	82 תרבות
321 מינהל התרבות	821 מינהל התרבות
322 פעולות תרבות	822 פעולות תרבות
323 ספריות עירוניות	823 ספריות עירוניות
324 מתנ"סים	824 מתנ"סים
325 מוסיקה ומחול	825 מוסיקה ומחול
3251 קונסרבטוריון	8251 קונסרבטוריון
3252 תזמורת עירונית	8252 תזמורת עירונית
3254 מקהלה עירונית	8254 מקהלה עירונית
326 מוקדי תרבות	826 מוקדי תרבות

82 תרבות	32 תרבות
8261 תיאטרונים	3261 תיאטרונים
8262 מוזיאונים	3262 מוזיאונים
8263 גן חיות	3263 גן חיות
8264 מוקדי תרבות אחרים	3264 מוקדי תרבות אחרים
827 תרבות תורנית	327 תרבות תורנית
828 נוער	328 נוער
8281 מינהל הנוער	3281 מינהל הנוער
8282 מוקדי הפעלת נוער	3282 מוקדי הפעלת נוער
8283 חוגי נוער	3283 חוגי נוער
8284 קייטנות נוער	3284 קייטנות נוער
8289 תנועות נוער	3289 תנועות נוער
83 בריאות	33 בריאות
832 מרפאות	332 מרפאות
8321 מרפאות יעוד	3321 מרפאות יעוד
8322 מרפאות כלליות	3322 מרפאות כלליות
8323 מרפאות שיניים	3323 מרפאות שיניים
8324 תחנות אם וילד	3324 תחנות אם וילד
833 בתי חולים	333 בתי חולים
8331 בתי חולים כלליים	3331 בתי חולים כלליים
8332 בתי חולים אחרים	3332 בתי חולים אחרים
834 בתי-ספר לאחיות	334 בתי-ספר לאחיות
835 מוסדות בריאות אחרים	335 מוסדות בריאות אחרים
836 שירותי חירום רפואיים	336 שירותי חירום רפואיים
8361 מד"א	3361 מד"א
תשלומים	תקבולים
8362 נט"ן	3362 נט"ן
8363 מוקד לתורנויות של רופאים	3363 מוקד לתורנויות של רופאים
837 פעולות מחקר	
839 מוסדות בריאות נתמכים	

ג. הקצאת שעות הוראה לבתי-הספר היסודיים

משרד החינוך מתקצב את מוסדות החינוך היסודיים בעיקר באמצעות הקצאת שעות הוראה.

עד שנת הלימודים תשס"ג (2002/2003) שימשו במערכת החינוך היסודי שיטות תקצוב שונות. העיקרית שבהן התבססה על הקצאה לפי **תקן שעות לכיתה**, אליה נוסף תקצוב לפי **"סלים"** (סל מחוז, סל זהירות בדרכים וכדומה).

בעקבות טענות לפיהן שיטות התקצוב האמורות אינן שוויוניות, החל משרד החינוך בשנת הלימודים התשס"ד (2003/2004) לתקצב את מערכת החינוך היסודי לפי **מדד טיפוח אחיד** שאותו אימצה הנהלת המשרד. מדד הטיפוח מבוסס על הקצאה לפי תקן דיפרנציאלי לתלמיד. מרכיביו של מדד הטיפוח נקבעו לפי המלצותיה של "הוועדה לבחינת שיטת התקצוב בחינוך היסודי בישראל", אשר בראשה עמד מנכ"ל משרד החינוך לשעבר שמשון שושני (ועדת שושני).

שיטת תקצוב מערכת החינוך היסודי באמצעות מעבר לתקן דיפרנציאלי לתלמיד, פורסמה בחוזר המנכ"ל¹⁶. עיקרה של השיטה: המרכיבים במדד הטיפוח שוקללו באופן שיאפשר ניבוי מיטבי לסיכויי הצלחתו של התלמיד בבית-הספר. לצורך זה, חולקו התלמידים לעשירונים חברתיים כלכליים לפי מרכיבי המדד המצוינים לעיל, ונקבע מפתח תקצוב דיפרנציאלי לכל תלמיד לפי העשירון החברתי-כלכלי שאליו השתייך.

כוונתו של משרד החינוך בעת אימוץ המלצות ועדת שושני, הייתה להשלים את יישומה המלא של שיטת התקצוב האמורה (בכל הנוגע לתקצוב מרכיבים נוסף על הקצאת שעות הוראה) בתוך חמש שנים. עם זאת, בפברואר 2006 פסק בית-המשפט העליון בשבתו כבג"ץ, כי אין להמשיך את התקצוב לפי שיטה הכוללת מרכיב של מגורים באיזור עדיפות לאומית, כל עוד לא הוגדר מרכיב זה באופן שוויוני.

בעקבות החלטת בג"ץ שלעיל, הוקמה במשרד החינוך ועדה בראשותו של המדען הראשי של המשרד, פרופ' סידני שטראוס (ועדת שטראוס). הוועדה החלה את עבודתה ביוני 2006, ולאחר כחצי שנה הגישה את המלצתה בדבר מדד טיפוח חדש להקצאת שעות לבתי-הספר היסודיים בחינוך הרגיל (**מדד שטראוס**), לאישור מנכ"ל משרד החינוך ושרת החינוך.

מרכיבי מדד שטראוס

המשקל היחסי ב-%	המרכיב
40%	השכלת ההורה המשכיל ביותר
20%	מגורים בפריפריה
20%	מדד כלכלי (הכנסה שנתית ברוטו של המשפחה)
20%	שילוב של ארץ לידה ועלייה מארץ מצוקה

ועדת שטראוס קבעה כי ייעודו הראשי של המודל הוא להבטיח כי לכל בית-ספר יוקצה מספר מינימלי והכרחי של שעות להוראת הליב"ה¹⁷ ולתפקוד חינוכי. הוועדה קבעה, כי רק השעות הנותרות בתקציב משרד החינוך ישמשו ל"סגירת פערים" ויוקצו על בסיס מדד הטיפוח החדש. לפיכך, במודל החדש להקצאת שעות שני שלבים:

¹⁶ תקצוב מערכת החינוך היסודי - מעבר לתקן דיפרנציאלי לתלמיד: חוזר מנכ"ל 10/סג (ג), סיוון התשס"ג, יוני 2003.

¹⁷ ליב"ה - לימודי יסוד בחינוך הממלכתי וכן כפשוטו: לִבְּה.

(1) בשלב ראשון יוקצו שעות לכל בית-ספר יסודי לשם קיומו "בתנאים מינימאליים". בהקצאה זו 36 שעות שבועיות לכיתה נורמטיבית, תוספת תפילה לבתי-הספר הזכאים לכך (בתי-ספר ממלכתיים דתיים, בתי-ספר שניתן בהם תגבור לימודי יהדות ובתי-ספר של רשתות החינוך העצמאי ומעין החינוך התורני), תוספת בגין יום חינוך ארוך ותוספת תמריץ לכיתות גדולות, כפי שנהוג היום בחטיבות הביניים.

(2) בשלב שני יתחלק תקציב השעות שנשאר, כך שבית-ספר שמדד הטיפול שלו גבוה, יקבל יותר שעות הוראה מבית-ספר שמדד הטיפול שלו נמוך.

לקראת פתיחת שנת הלימודים תשס"ח (2007/2008) נקבעה לכל מוסד חינוך יסודי הקצאת שעות לפי שני תחשיבים כלהלן:

הקצאת שעות המתבססת על השעות שהמוסד קיבל בשנת הלימודים תשס"ז, מתוקנת ומעודכנת לפי מספר התלמידים בשנת הלימודים תשס"ח.

(3) הקצאת שעות שמטרתה להבטיח "רשת ביטחון", כלומר מספר שעות מינימאליות שמוסד חייב לקבל, כמו בחישוב שנערך בשנת הלימודים תשס"ז (זהו חישוב דומה, אך לא זהה, לחישוב מספר שעות מינימאלי לפי השיטה החדשה).

הקצאת שעות ההוראה בפועל בשנת הלימודים תשס"ח נעשתה לפי שני התחשיבים הללו כדלקמן: 97% מהשעות הוקצו לבית-הספר לפי תחשיב 2 ו-3% מהשעות הוקצו לפי תחשיב 1 (דהיינו, הוקצו 3% בלבד משעות ההוראה בשנה זו לפי השיטה החדשה).

כאמור, נקבע ששיטת הקצאת השעות החדשה תיושם בהדרגה במשך חמש שנים כלהלן:

ד. תקציב בית-הספר

התקציב העומד לרשות בית-הספר, מגיע ממספר גורמים:

משרד החינוך: מתקן את שעות ההוראה ולעיתים מעביר תקציבים לנושאים ייחודיים כגון: תלמידים עולים, תגבור לימודי יהדות, מלגות וכד'.

רשות מקומית: מתקנת את עובדי המינהל בבית-הספר ומעסיקה את קבלני/ עובדי הניקיון. עם זאת, ברשויות מבוססות מתקצבות הרשויות המקומיות לא פעם גם שעות הוראה, קיום יוזמות חינוכיות והעשרה.

התקציב שמקצה משרד החינוך מחושב לבית-ספר על-פי מספר הכיתות/ התלמידים בבית-הספר, וכן בהתאם לצרכים הייחודיים של בית-הספר.

הורים: תשלומי הורים נקבעים בהתאם להחלטות ועדת החינוך של הכנסת וחוזרי מנכ"ל משרד החינוך.

המגזר השלישי: כספים ייעודיים מעמותות, מקרנות וממלכ"רים (מוסדות ללא כוונת רווח).

מקורות אחרים: כספים המגויסים מתורמים בהתאם לכללים הקבועים בחוזר מנכ"ל, מתן רשות שימוש במתקני בתי-ספר בהתאם לנוהלי הרשות המקומית וכו'.

הקצאת התקציב נעשית על-פי נושאים ומבוססת על איגום סעיפי התקציב של משרד החינוך, הרשות המקומית וההורים.

על-פי רוב, לבית-הספר ניתן מרחב גמישות באשר לשימוש במשאבי הרשות המקומית ומשרד החינוך. כל חיסכון בסל התפעול בגין התייעלות יישאר לטובת בית-הספר. קיימת אפשרות להעביר יתרות תקציב מסעיף לסעיף ומשנה לשנה

ה. הכנת תקציב בית-הספר

תקציב בית-הספר הוא פועל יוצא של תוכנית הפעילות הבית-ספרית המאושרת. שנת תקציב היא שנת לימודים.

תקציב בית-הספר יכלול את כל המקורות העומדים לרשותו.

על הרשות המקומית למסור למנהל בית-הספר לא יאחר מסוף מאי, מידע על המשאבים והתקציבים שיועמדו לרשותו בשנת הלימודים הבאה. במקביל, יסכם מנהל בית-הספר עם ועד ההורים את תוכנית הפעילות הממומנת מכספי הורים.

כוח אדם המועסק על-ידי משרד החינוך ו/או הרשות המקומית, יירשם במונחי שעות תקן ו/או אחוזי משרה.

כל יתר סעיפי ההוצאה יירשמו במונחים כספיים.

הצעת התקציב תנוסח במונחים כספיים, והיא חייבת להיות מאוזנת, דהיינו הוצאות = הכנסות.

בזמן הכנת התקציב, יתחשב כל מנהל בית-ספר באחוזי הגבייה הצפויים לגבי כל סעיפי הכנסות הורים, על-פי הביצוע בפועל, בשנים קודמות.

להלן הכלים להכנת התקציב הבית-ספרי:

סל משאבים לתלמיד

- סל המשאבים הבית-ספרי משקף את ההקצאה לבית-ספר, שנגזרת ממספר התלמידים בבית-הספר. במקרים מסוימים, מקבל בית-הספר שיפוי נוסף מהרשות המקומית בשל אופיו והפעילויות הייחודיות המתקיימות בו לאחר יום הלימודים.
- התקציב מפרט את דרך חלוקת המשאבים על-פי נושאי התפעול השוטף, שעות התקן, פרויקטים יישוביים והכנסות שונות. כמו כן, התקציב נועד להציג את חלוקת המשאבים לכל נושא.

איגום המשאבים הבית-ספרי

דף איגום המשאבים הבית-ספרי משקף את סה"כ מקורות ההכנסה מסה"כ המקורות (הרשות המקומית, משרד החינוך ומקורות אחרים), וכולל את סל המשאבים לכל בית-ספר, בנפרד.

דף תכנון תקציבי לשנת הלימודים

דף התכנון התקציבי הינו כלי עזר בידי המנהל לבניית התקציב הבית-ספרי על-פי הפעילויות השונות בבית-ספר. בדף התכנון התקציבי ימלא המנהל את הנתונים המספריים לשנה"ל, מספרי כיתות ותלמידים, את סה"כ ההכנסות הצפויות לשנה"ל ואת סה"כ ההוצאות הצפויות לשנה"ל. כאמור לעיל, הסכומים השונים ימולאו על-ידי מנהל בית-הספר בהתאמה לדגשי בית-הספר ועל-פי תוכנית הפעולה הבית-ספרית. את דף התכנון התקציבי לשנת הלימודים יש לצרף לתוכנית הפעולה המתוקצבת.

בעת הכנת התקציב, יתחשב כל מנהל בית-ספר באחוזי הגבייה לגבי כל סעיפי הכנסות הורים בשנים הקודמות.

ו. ניהול תקציב בית-הספר

ניהול תקציב בית-הספר כולל מעקב ובקרה אחר נתוני הביצוע מול תכנון התקציב ויעדי התקציב, ועדכון התקציב בהתאם לשינויים שוטפים.

לצורך עדכון התקציב, על מנהל בית-הספר לקיים במהלך השנה מעקב שוטף אחר ניצול התקציב - הן בסעיפי ההכנסה והן בסעיפי ההוצאה. לצורך זה, הרשות המקומית מנפיקה לבתי-הספר פעמיים בשנה (במחצית השנה ובסופה) דו"חות מעקב אחר ניצול התקציבים.

ז. עדכון התקציב ומימושו

בחודש ינואר יתבצע עדכון סופי של תקציב בית-הספר על-ידי הרשות המקומית. זאת על-פי מספרי התלמידים והכיתות במצבת התלמידים של חודש דצמבר, וכן על בסיס תקציב מאושר של הרשות המקומית.

בית-הספר לא יתחייב לכל הוצאה שאינה מכוסה תקציבית, ויעשה את כל הנדרש כדי לממש את כל סעיפי ההכנסה שבתקציב.

על מנהל/ת בית-הספר ליישם את תוכנית הפעולה במסגרת התקציב השנתי המאושר, ואסור לו לחרוג מהתקציב.

בתכנון התקציב, יבטיח המנהל "כיסוי" תקציבי למימוש ההוצאות ה"קשיחות" (חשמל, מים, טלפון וכו'). כמו כן, ישריין את יתרת החוב, במידה וקיים, לרשות המקומית.

תזרים פעילות שנתית לבתי-ספר

מועד הביצוע	הגורם המבצע	הפעילות
מרץ	מנהל בית-הספר	הכנת תוכנית פעילות בית- ספרית מתוקצבת
מרץ - מאי	מנהל בית-הספר	הצגת התוכנית בפני ועד הורים בית- ספרי
תחילת יוני	מנהל בית-הספר	העברת התוכנית לאישור הפיקוח
תחילת יולי	מנהל בית-הספר	הצגת תוכנית הפעילות למחלקת החינוך
ספטמבר/ אוקטובר	מזכירות בתי-הספר בליווי חברת שחף	עדכון התוכנית התקציבית במערכת הכספים של בית- הספר
נובמבר, ינואר, אפריל	מנהלי בתי-הספר וצוותי הבקרה	פגישות מעקב בין בתי-הספר לבין צוותי בקרה על היישום
במהלך כל שנת הלימודים	תקציבאית אגף החינוך הרשות המקומית	בקרה, תמיכה וייעוץ לבתי-הספר
אוגוסט	מנהלי בתי-הספר הרשות המקומית	הגשת דו"חות כספיים

דגשים:

- יש לבצע שיוך נכון בעת רישום הוצאה או הכנסה, לפי קוד מיון וסעיף תקציבי בהתאם לפעילויות המתבצעות.
- אין להפיק קבלות/ שוברי הוצאה ללא קוד מיון וסעיף מתאימים.
- אין לבצע העברות מסעיף לסעיף ללא שייכות, אלא אם בוצעה פעולה שגויה

(ביצוע והקפדה על הנחיה זו, יבהירו לבית-הספר את ההכנסה/ הוצאה הנכונה והמדויקת ביותר).

4. כל הוספה או שינוי בסעיף תקציבי, יבוצעו רק לאחר אישור מחלקת החינוך.

ח. האחריות לניהול התקין של תקציב בית-הספר

מנהל בית-הספר אחראי אישית לכל גירעון בקופת בית-הספר. הוא מוסמך מטעם משרד החינוך והתרבות ורשות החינוך המקומית לטפל בכספי בית-הספר, ואחראי על כל הפעולות הכספיות של בית-הספר.

מזכירת בית-הספר אחראית, במסגרת תפקידה - בפני מנהל בית-הספר ובפני הרשות המקומית - לניהול תקין ויעיל של ענייני הכספים של בית-הספר, בהתאם לחוקי המדינה ולהוראות הרשות המקומית ומנהל בית-הספר.

2 מחזיק תיק החינוך

2.1 מהות התפקיד

במרבית הרשויות, מוגדרת פונקציה של "מחזיק תיק החינוך" ברשות. מחזיק תיק החינוך הוא גורם-על ברשות, המופקד על נושאי חינוך. הוא משמש חוליה מקשרת בין הגורמים השונים העוסקים בחינוך ברשות, הוא שותף לתכנון תוכניות האב בהתאמה לחזון ראש הרשות, וגורם מוביל, לעיתים, במימושן. למחזיק התיק מספר תפקידים, ביניהם: סיוע בחיזוק מעמדו וחשיבותם של נושאי החינוך ביחס לנושאי טיפול אחרים בהם עוסקת הרשות; גיוס והקצאת משאבים רשותיים רבים, ככל האפשר, לטובת החינוך; הידוק הקשר ושיתוף הפעולה בין הרשות לבין הקהילה, אם באופן ישיר ואם באמצעות ועדת החינוך או ועדי ההורים; גיוס כספים ותמיכה מגורמים בקהילה, ממוסדות ציבוריים או מקרנות ועמותות.

2.2 מחזיק תיק החינוך - יו"ר ועדת החינוך

לעיתים, מחזיק תיק החינוך ישמש גם כיו"ר ועדת החינוך הפועלת ברשות. בדרך-כלל ממלא פונקציה זו ראש הרשות, וזאת משני טעמים: הראשון - נושא החינוך הוא אחד הנושאים החשובים ברשות ולכן ראש הרשות מעוניין להשפיע ולהיות מעורב בו באופן אישי. השני - ראש הרשות מעוניין למנוע כפילות מיותרת הנובעת מקיומן של שתי פונקציות העוסקות בתחום החינוך: מנהל החינוך (המקצועי), ומחזיק התיק (הפוליטי).

2.3 ההצלחה בתפקיד

הצלחתו של מחזיק תיק החינוך תלויה במרכיבים הבאים:
ידע והבנה בנושאי החינוך שעל הפרק, הבנת התהליכים המקצועיים הכרוכים בתכנון ובהפעלת תוכניות חינוך.
התמקדות במילוי תפקידו כגורם מטה, המופקד על המדיניות והאסטרטגיה החינוכית ברשות, תוך הקפדה שלא לעסוק בעבודת הקו - הביצוע עליה מופקד מנהל החינוך.
היכרות טובה של המערכת החינוכית ובעלי התפקידים הפועלים בתוכה, ויכולת לקיים עמם קשרי עבודה הבנויים על אמון, שיתוף פעולה והכרה מקצועית.

3 ועדת החינוך: מהותה ותחומי פעילותה¹⁸

3.1 ועדת החינוך

ועדת חינוך היא אחת מהוועדות הרבות שבהן נוטלים חלק נבחר הרשות.
חבר בוועדת חינוך פועל במסגרת ועדת חובה (בעיריות).

3.2 הרכב הוועדה

א. המועצה תבחר ועדת חינוך שתפקידה ליזום ולתכנן פעילות בתחומים הנוגעים לחינוך; הוועדה תגיש לאישור המועצה את תכניתיה ותעקוב אחר ביצוע התכניות המאושרות; כן תיעץ הוועדה למועצה בתחומים כאמור.

ב. חברי הוועדה יהיו -

- (1) ראש העיריה או ממלא מקומו - יהיה היושב ראש;
- (2) שלושה עד שישה חברי מועצה, בכפוף להוראות סעיף קטן (ג);
- (3) שני נציגים של בתי ספר שבתחום שיפוטה של העיריה, שהם מנהלי בית ספר או סגניהם, האחד מבית ספר שניתן בו חינוך יסודי שייבחר על ידי הסתדרות המורים, והאחר מבית ספר שניתן בו חינוך על-יסודי שייבחר על ידי ארגון המורים העל-יסודיים;
- (4) נציג ועד ההורים העירוני;

¹⁸ פקודת העיריות (נוסח חדש) 2000.

(5) יושב ראש מועצת התלמידים העירונית, ואולם אם אין הוא זכאי להצביע בבחירות לעיריה לפי חוק הרשויות המקומיות (בחירות), התשכ"ה-1965, תבחר מועצת התלמידים העירונית נציג אחר במקומו הזכאי להצביע בבחירות כאמור.

ג. מספר חברי המועצה שיכהנו בוועדת החינוך מכוח סעיף קטן (ב)(2) ייקבע על ידי המועצה, כך שכלל מספר החברים בוועדה יהיה בלתי זוגי.

3.3 תפקידי יו"ר ועדת החינוך

יו"ר הוועדה הוא הגורם המנהל את עבודת הוועדה. בידי הסמכות לכנס את הוועדה בכל עת. היו"ר חייב לכנס את הוועדה על-פי בקשת שליש מחבריה, או על-פי בקשת המועצה או דרישת ההנהלה. במועצות מקומיות ואזוריות תכנס הוועדה גם על-פי דרישת ראש הרשות או ועדת הביקורת.

יו"ר הוועדה קובע את סדר היום, ובכך מגדיר את הנושאים להם תינתן עדיפות.

להכנות המוקדמות השפעה מכרעת על איכות דיוני הוועדה והחלטותיה.

חשוב שהיו"ר יבצע הכנות מקדימות לקראת כינוס הוועדה: יכין חומר רקע ויפיץ אותו לחברי הוועדה, יזמין משתתפים נוספים על-פי העניין: אנשי ציבור, תושבים, מומחים. מנהל החינוך הוא שותף בוועדה.

3.4 ישיבות הוועדה

ההזמנה לישיבת הוועדה מתבצעת על-ידי יו"ר הוועדה או מחלקת החינוך. בהזמנה יופיע סדר היום של הישיבה, והיא תימסר לחברי הוועדה לפחות 24 שעות לפני התכנסות הוועדה. אם נשלחה ההזמנה בדואר, יש לשלחה לפחות 48 שעות לפני מועד הישיבה, ובמועצה אזורית - 36 שעות לפני מועד הישיבה. על המזכיר לוודא שההזמנה אכן התקבלה.

יו"ר הוועדה ינהל את הישיבה על-פי סדר היום שנקבע, וייתן למשתתפים את זכות הדיבור.

שינויים בסדר היום ניתן לבצע בהסכמת לפחות שני שליש מהחברים הנוכחים בישיבה. בהצעה לשינוי סדר היום, יש לדון רק עם פתיחת הישיבה. ההחלטות מתקבלות ברוב קולות חברי הוועדה באם יש מניין חוקי. בתום הישיבה יופץ פרוטוקול. בפרוטוקול יופיעו שמות חברי הוועדה שהיו נוכחים במהלך הדיונים וההחלטות שנתקבלו. היו"ר יחתום על הפרוטוקול.

החלטות הוועדה טעונות אישור המועצה, ועל כן הן מהוות בבחינת המלצות בלבד.

3.5 תדירות הישיבות

תדירות הישיבות אינה מוגדרת. ישנן ועדות חינוך המתכנסות אחת לשנה בלבד - בדרך-כלל לקראת תחילת שנת העבודה - לצורך קבלת מידע אודות הפעילות החינוכית בשנה החולפת ואודות תוכניות החינוך שגובשו לקראת השנה החדשה. לעומתן ישנן ועדות המתכנסות בקביעות אחת לחודשיים-שלושה, אחת לשבועיים-שלושה, ואחרות אינן מתכנסות בקביעות אלא על-פי הצורך.

3.6 תחומי העשייה

לוועדת החינוך, כוועדת רשות, אין כאמור סמכויות סטטוטוריות. יחד עם זאת, ברשויות לא מעטות היא משמשת גורם המסייע ותורם בשיפור איכות שירותי החינוך הניתנים לקהילה. תחומי העשייה המרכזיים בהם הוועדה עשויה לתרום הם:

- א. גיבוש המלצות העשויות לסייע בקבלת החלטות איכותיות בנושאים חינוכיים שעל הפרק, כגון: האם להפעיל מיזם חינוכי מסוים, יום לימודים ארוך, הפרטת פעולות חינוך.
- ב. סיוע בגיבוש המדיניות החינוכית ארוכת הטווח של הרשות, או תוכנית האב לחינוך.
- ג. סיוע בגיבוש ובקידום מטרות חינוכיות קצרות טווח.
- ד. סיוע באיתור ובגיוס מתנדבים מהקהילה ומחוצה לה לביצוע משימות חינוכיות שונות, כגון: גיוס מתנדבים למתן שיעורי עזר.
- ה. סיוע בגיוס משאבים מגורמים פרטיים וציבוריים למטרות חינוכיות שונות, כגון: שיפור מבנים במוסדות החינוך, השלמת ציוד.
- ו. כתובת לתושבים בנושאי חינוך שונים, כגון: סיוע באיתור פתרונות חינוכיים מתאימים לאוכלוסיות מובחנות (מפגרים, נכים, מחוננים וכיו"ב), סיוע לתושב בקבלת מידע הקשור לבעיה חינוכית המטרידה אותו, כתובת לביקורת על אופן טיפול בנושא או בעיה בתחום החינוך.

3.7 תנאים להצלחת הוועדה

מהניסיון שהצטבר ברשויות השונות עולה, כי הצלחת ועדת החינוך מותנית בתפיסת התפקיד של חברי הוועדה, לרבות היו"ר, ובגישה בה נוקטים גורמי החינוך שברשות ובמיוחד מחזיק תיק החינוך וראש מינהל/אגף/מחלקת החינוך.

אילו תפיסות וגישות צריכים לאמץ גורמים אלה על-מנת להבטיח את הצלחתה של ועדת החינוך?

א. חבר הוועדה

- (1) עליו להיות ענייני, מכון לנושאי החינוך בלבד.
- (2) עליו להקפיד להיות א-פוליטי. כל ניסיון לנצל את הוועדה כבימה לניגוח פוליטי, יפגום לא רק באיכות הטיפול בנושאי החינוך, אלא יוביל בסופו של דבר לכרסום במעמדו ובמעמדה של הוועדה.
- (3) עליו להכיר בעובדה שלוועדה היכולת להמליץ בלבד. לפיכך, יש להתרכז באיכות ההמלצות שתוגשנה למועצה.
- (4) כדי שהמלצות הוועדה תהיינה בעלות משמעות, יש להשקיע מאמץ בלמידה. יש להבין ולהתמצא בנושאים שעל הפרק, ולא להסתפק ב"ניסיון אישי" (ניסיון כתלמיד או כהורה לתלמידים).
- (5) הבנה והתמצאות בנושאי החינוך שעל הפרק, נרכשות במידה רבה באמצעות המגע עם העשייה החינוכית שבשטח. לצורך זה, חשוב להיות בקשר עם נותני שירותי החינוך ומקבליה: גורמי החינוך שברשות, מנהלי מוסדות חינוך, מורים, הורים ותלמידים.
- (6) מעמדה של הוועדה מושפע במידה רבה מאיכות הקשר שחבריה מקיימים עם מחזיק התיק (באם מחזיק התיק אינו יו"ר הוועדה). על חבר הוועדה לראות עצמו מסייע למחזיק התיק ולהיות קשוב לבקשותיו.
- (7) ועדת חינוך אפקטיבית היא ועדה פתוחה, כלומר ועדה שחבריה מודעים למגבלות הידע והניסיון החינוכי שלהם, ומכירים בצורך להיעזר בגורמים נוספים לצורך גיבוש ההמלצות. חשוב לפעול להזמנת מומחים או בעלי תפקידים בעלי מומחיות בנושאים הנדונים מקרב תושבי המקום או מחוץ לרשות.

ב. יו"ר הוועדה

- (1) הכרה בחשיבות הוועדה ובתרומתה הפוטנציאלית לקהילה.
- (2) הכרה בעובדה כי הוועדה משמשת גורם יוזם, ממליץ ומסייע בצד מחלקת החינוך ולא במקומה.
- (3) הבנה ויכולת להנהיג את הוועדה לעבודת צוות ממוקדת יעדים.
- (4) מוכנות להקדיש זמן ומאמץ.

ג. גורמי החינוך שברשות

- (1) הכרה בתרומה הפוטנציאלית שיש לוועדה כמסייעת למחלקת החינוך.
- (2) נכונות לשתף פעולה עם חברי הוועדה.

פורום חינוך יישובי/ עירוני (נקרא גם: מטה פדגוגי חינוכי) הוא גוף הפועל במסגרת הרשות המקומית לקידום נושא החינוך. הפורום מאגד בתוכו אנשי מקצוע שונים בתחומי החינוך, לפעילות משותפת ובראייה כוללת. לא בכל רשות פועל פורום זה, ולא תמיד הוא בעל מבנה ודפוסי עבודה אחידים. לעיתים פורום כזה פועל ברשות מקומית בה לא פועלת ועדת חינוך.

להלן דוגמה לפורום חינוך יישובי הפועל בהצלחה באחת הערים.

4.1 משתתפי הפורום

- א. גורמים ממשלתיים: מנהל המחוז, מפקחי מסגרות חינוך שונות החל מהגיל הרך וכלה בתיכונים, בחינוך ה"פורמלי" וה"בלתי פורמלי", מפקחי הגופים הייעוציים (קידום נוער, נערה במצוקה, קב"ס, שפ"י).
 - ב. גורמים פנים-רשתיים: ראש הרשות, מחזיק תיק החינוך, מנהל החינוך, מנהלי בתי-ספר, מנהלי פונקציות יישוביות תומכות כמו מנהל שפ"י, מרכז פסג"ה, מנהל מרכז ליישומי מחשב וכיו"ב.
 - ג. נציגי הקהילה שהם בדרך כלל בעלי מקצוע או בעלי עניין בתחומי החינוך. יש המזמנים נציגי עמותות/ קרנות, על-פי צורך.
 - ד. מוצע לשקול זימון תלמידים (כמשקיפים או כמשתתפים פעילים).
- בראש הפורום עומד, בדרך כלל, מנהל החינוך.

4.2 נושאי הפורום

- א. גיבוש קווים מנחים לפעילות חינוכית בראייה אינטגרטיבית ומערכתית לטווח הקרוב והרחוק (מדיניות חינוך).
- ב. הגדרת תוכניות-אב, בהתאמה לקווים המנחים שגובשו ובהתייחס לאילוצי המשאבים הקיימים.
- ג. הגדרת סדרי עדיפויות לנושאי הטיפול השונים.
- ד. גיוס כל הגורמים והמשאבים למימוש התוכניות והנושאים.
- ה. בחינה/ מעקב אחר מימוש התוכניות.

במסגרת הפורום פועלת בדרך כלל ועדת היגוי, המטפלת ועוקבת אחר הפעילות לאורך כל ימות השנה. חברי הפורום משולבים בוועדות או בקבוצות עבודה/משימה, בהתאם לנושאים שעל סדר היום. הוועדות מקבלות מטלות ספציפיות בהתאם לנושאי הטיפול שעל הפרק.

חשיבותו של פורום החינוך היישובי הוא ביכולתו לאגד תחת קורת גג אחת את כל הגורמים המקצועיים בעלי הידע, המשאבים והאחריות לקידום החינוך ברשות.

מניסיון שנצבר עולה, כי ברשויות בהן הפורום פועל ומתכנס באופן קבוע, ניכר שיפור משמעותי בהנעת כל הגורמים לקידום נושאי חינוך שהוגדרו בעדיפות, יצירת שיתוף פעולה, איגום משאבים ושיפור יכולת המעקב והבקרה. אם פועלת ברשות ועדת חינוך, חשוב לשלב את חבריה בעבודת הפורום.

תוכנית האב לחינוך מהווה את אחד הכלים החשובים לניהול מערך החינוך היישובי כיום. זוהי תוכנית רב-שנתית (בדרך כלל ל-5 עד 10 שנים) לפיתוח מערכת החינוך בתחומי הרשות, לאור חזון ראש העיר או חזון הנהגת הרשות המקומית.

ייחודה של תוכנית זו הוא בראייה האינטגרטיבית וארוכת הטווח שלה. מערכת החינוך המסורתית היא בירוקרטית במהותה, וכפי שצוין - מורכבת מתת-יחידות המופרדות זו מזו. הגיל הרך מופרד מחינוך היסודי, החינוך היסודי מופרד מהחינוך העל-יסודי, וכך גם "החינוך המיוחד", לא כל שכן החינוך ה"בלתי פורמלי" ופעילויות הפנאי. הפרדות אלה יוצרות לעיתים כפילויות, סתירות או עיכובים מיותרים.

תוכנית-אב לחינוך אמורה גם להתגבר על מכשלות הבירוקרטיה ולהציג ראייה אינטגרטיבית-מערכתית. בנוסף, תוך כדי תהליך עיצובה וגבושה, היא עשויה לעודד חשיבה יצירתית ושיתופי פעולה בין יחידות. ברשויות בהן פועל פורום חינוך יישובי, תכנון תוכנית האב מתבצע באמצעות פורום זה.

5.1 מרכיבי תוכנית-האב

א. תכנון פיזי של מוסדות החינוך על בסיס צפי צרכים

תהליך תכנון תוכניות הבינוי כולל לימוד ובחינה: אילו מוסדות חינוך יהיו נחוצים ברשות המקומית לשנים הבאות? כמה? מה יהיה מיקומם הפיזי? גודלם? מאפייניהם? בתהליך זה נבדקים נושאים כגון: אזורי בינוי חדשים, מגמות והיקפי האכלוס ביישוב לשנים הבאות, צפי חתך אוכלוסיות, התפלגות הגילים (לרבות הזדקנות האוכלוסייה וצורך בצמצום/ בסגירת מוסדות החינוך¹⁹), היקף וסוג הצרכים החינוכיים המיוחדים (כגון: בית-ספר ל"חינוך מיוחד", בית-ספר מדעי). לאחר ניתוח הממצאים מוגדרות תוכניות בינוי

¹⁹ במאמר מוסגר נציין, כי מגמת ההזדקנות מובילה לסגירת מוסדות חינוך. אך, בהמשך, צפויה להיכנס לאזור אוכלוסיה צעירה יותר, ולפיכך - על תוכנית האב להביא בחשבון גם צורך עתידי במבני ציבור שכתת נראה שאינם נחוצים.

לבתי-ספר, לגני ילדים חדשים, למוסדות תרבות ופנאי, שיפוץ/ הרחבה של מוסדות חינוך, תרבות ופנאי, משמעויות תחזוקה וכיו"ב.

ב. תכנון רעיוני של מערכת החינוך: תפיסות, מגמות, תוכניות

התוכניות הפדגוגיות הן תוצר של תהליך שראשיתו בעיון בחזון ראש העיר וגזירת משמעויות ברמת על: כיצד תיראה מערכת החינוך בשנים הבאות בהיבט פדגוגי רחב? אילו כיוונים היישוב רוצה להוביל? לאחר שניתנו התשובות לשאלות אלה, נדונות סוגיות ממוקדות יותר, כגון: האם להקים חטיבות צעירות? האם לפתוח את אזורי הרישום? מהי התפיסה לגבי החינוך העל-יסודי ברשות? אילו תוכניות פדגוגיות ספציפיות היישוב רוצה לקדם - טיפול במניעת אלימות ובשימוש סמים? ומה הזיקה של סוגיות אלה ואחרות לתוכניות הבינוי.

תכנון תוכנית האב לחינוך נמשך בדרך כלל כשנה, ומתבצע במפגשים שמקיימים צוותי עבודה וצוותי חשיבה, בדרך כלל בסיוע יועץ חיצוני. צוותים אלה מורכבים מחברי פורום החינוך היישובי (ראה לעיל) וכן מאנשים שמזמנים לצוותים על-פי הצורך כדי להוסיף מידע, לתת חוות דעת מקצועית או להביע הסתייגות או הסכמה להמלצות המתגבשות (כגון: יו"ר ועד ההורים ונציגי הקהילה).

מוצע כי במהלך תהליך התכנון, תופצנה להערות טיוטות של שלוש חוברות: תוכנית אב לבינוי, תוכניות פדגוגיות, תוכנית למסגרות חינוכיות לכל הנוגעים בדבר, לרבות התושבים.

התוצר הסופי - שלוש חוברות: תוכנית אב לבינוי, תוכניות פדגוגיות, תוכנית למסגרות חינוכיות. החוברות תופצנה לכל בעלי העניין ביישוב ובמשרדים הרלוונטיים. מומלץ כי עותק יוכנס לאתר האינטרנט של היישוב.

6 שיתוף פעולה בין רשויות

שיתוף פעולה משמעותו תכנון והפעלה של שירותים מוניציפאליים משותפים למספר רשויות.

ניתן להצביע על שתי תצורות מרכזיות של שיתופי פעולה הפועלות כיום בישראל: איגוד ערים, ושיתוף פעולה אזורי (יפורט בהמשך). תצורות אלה פועלות בתחומים שונים וגם בתחום החינוך.

תופעה זו, המובנת לכאורה מאליה והמקובלת במדינות רבות בעולם, היא עדיין בראשיתה בארצנו.

תחום נפוץ של שיתופי פעולה נוגע ל"חינוך המיוחד" (עקב תהליכי התמחות והעובדה כי לא כל רשות מסוגלת לתת מענה לכל הצרכים), או מסגרות שאינן מצויות ביישוב מסוים (בעיקר ביישובים קטנים).

שיתוף פעולה בין רשויות מקומיות שכנות בתחומי העשייה השונים, הוא בעל פוטנציאל רב ערך.

6.1 איגוד ערים

איגוד ערים הוא תאגיד שבמסגרתו יכולות מספר רשויות סמוכות לספק, במשותף, שירותים לתושבי הרשויות. השירותים שאיגודי ערים בארץ נוהגים לספק הם: כיבוי אש, הסדרת שפכים, תחבורה, אשפה, איכות סביבה, שירותים וטרינריים וגם חינוך.

מניסיון שנצבר עולה, כי איגוד הערים הפועל בכל תחום מאגם משאבים ומייעל את השירות הניתן לתושב.

קיימות שלוש אפשרויות להקמת איגוד ערים:

- יוזמה של הרשויות המקומיות שאושרה על-ידי שר הפנים.
- יוזמה של שר הפנים למספר רשויות, כאשר הרשויות נענו ליוזמה.
- יוזמה של הממשלה.

איגוד ערים נדרש לפעול על-פי "חוק איגוד ערים", תשמ"ו 1987, המגדיר את תהליך הקמת האיגוד, סמכויותיו והמוסדות הפועלים בתוכו ומטעמו.

בתחומי החינוך פועל כיום מספר מצומצם למדי של איגודי ערים, כגון: איגוד ערים לחינוך פרדס חנה כרכור, בו שותפות גם זיכרון יעקב, בנימינה וגבעת עדה. איגוד ערים לחינוך סאג'ור, איגוד ערים על-יסודי רמלה ולוד, איגוד ערים על-יסודי גדרה, גדרות ומזכרת בתיה.

6.2 שיתוף פעולה אזורי

זהו שיתוף פעולה בין רשויות סמוכות המתבסס על נייר הבנה או חוזה שנחתם בין הרשויות וללא הקמת יישות מיוחדת לצורך זה. לשיתוף פעולה אזורי בכלל ובתחום החינוך בפרט, ערך רב מהטעמים הבאים:

א. יתרון הגודל - גיוון והתאמת שירותים

מענה מיטבי לצרכים הלימודיים והחינוכיים של כל תושב ותושב, מחייבים ריבוי ובעיקר גיוון השירותים: מסגרות חינוך ייחודיות, מגמות למידה והעשרה וכיו"ב. בשל המשאבים הרבים הנדרשים לכך, רשות מקומית אחת אינה יכולה לעמוד לבדה במשימה שכזו.

ב. יתרון הגודל - חיסכון וניצול משאבים

מתן שירות משותף למספר רשויות מקומיות כגון: קונסרבטוריון, חוסך משאבים רבים לבינוי, להצטיידות, להעסקת המורים, לאנשי המנהלה והתחזוקה השוטפת. ובמקביל, ניצול יעיל של כוח האדם המקצועי הקיים.

ג. יתרון הגודל - כושר שכנוע

הקמת גוף משותף למתן שירות חינוכי מסוים, מגבירה את כוחו של גוף זה. ביכולתו לשכנע ביתר קלות את דבר הצורך בקיומו, ולהשיג מקורות מימון גדולים יותר ונוחים יותר.

כאמור, הבסיס לכל שותפות צריך להיקבע במשותף בנייר הבנה או חוזה שכל הרשויות השותפות חתומות עליו. החוזה צריך לפרט מה חלקה של כל רשות בתפעול, ניהול, מימון, הקצאת כוח אדם וכו'. חלוקת התפקידים בין השותפות כולל הנטל הכספי, נקבע בדרך כלל על-פי גודלם היחסי של המשתמשים בשותפות מכל רשות מקומית.

שיתוף פעולה אמתי ופורה בין רשויות מחייב בראש ובראשונה אמון מלא בין הרשויות ובעיקר בין התושבים, ומוכנות של כל צד להכיר בצרכים הייחודיים של האחר. בהקשר זה חשוב לציין, כי מוכרים לנו מהעבר גם ניסיונות לשיתוף פעולה בין עיירת פיתוח ליישובים שמסביבה שהובילו לאנטגוניזם ולנתק.

נושאים וסוגיות בחינוך

בפרק זה ילובנו נושאים וסוגיות מרכזיות בתחום החינוך, שנמצאו רלוונטיים לחברי ועדת חינוך. הנושאים והסוגיות מוצגים בקצרה, כדי להקנות ידע והבנה בסיסית. ללימוד מעמיק יותר ניתן להיעזר ברשימה הביבליוגרפית ובמקורות המידע שבסוף החוברת.

1 דיני חינוך

דיני החינוך מהווים חלק מהמשפט הציבורי והפרטי במדינת ישראל. ישראל כמדינת חוק דמוקרטית, מקפידה לשמור על קיומם. דיני החינוך מצויים בכל רמות החקיקה:

- חוקי הכנסת (חקיקה ראשית)
- תקנות, צווים, וחוקי עזר עירוניים (חקיקת משנה)
- חוזרי מנכ"ל (הנחיות משרדיות בעלות אופי משפטי)

דיני החינוך נועדו להסדיר את אופן פעולתן של מערכות החינוך, להגדיר מי זכאי ומי חייב להיכלל במסגרות לחינוך, מי כשיר להוראה וכו'.

1.1 חוק לימוד חובה התש"ט 1949

זהו החוק המרכזי, עליו מושתת החינוך הפורמלי בישראל.

במרכזו עומדות שתי נקודות עקרוניות:

תחולה

מטרתו של חוק לימוד חובה הינה להבטיח כי ילדים ונערים בגילאים 3 עד 17 ילמדו במוסדות חינוך, כאשר החינוך יינתן להם חינם. החוק מגדיר (בסעיף 1): "חינוך-חובה פירושו - לימוד המיועד לילדים ולנערים והניתן בשלוש-עשרה שנות לימוד, מהן שלוש בגן ילדים בגיל 3 עד 5 ועד בכלל, ועשר שנות לימוד בכיתות א' עד י' לילדים ולנערים בגיל 6 עד 17 ועד בכלל". כמו כן, החוק מזכה בחינוך חינם כל נער ונערה בגיל שש-עשרה - שבע-עשרה וכל נער ונערה בגיל שמונה-עשרה שלא סיימו את לימודיהם בכיתה י"ב על-פי תוכנית הלימודים. חובת קיום החוק מוטלת על ההורים. הורי התלמיד חייבים לדאוג לכך שהילד או הנער ילמד באופן סדיר במוסד חינוכי מוכר. להורים הזכות לבחור את זרם החינוך בו ילמד ילדם.

חוק כזה קיים ברוב מדינות העולם, והוא נועד להבטיח את הזכות הבסיסית של כל אדם לחינוך. זאת כדי שיוכל כל פרט לרכוש את הכלים הנחוצים להשתלבות (כלכלית וחברתית) בחברה, ליטול חלק בתהליך הדמוקרטי ולחיות חיים מלאים, עצמאיים ובעלי משמעות.

החוק הורחב לגילאי 3 ולגילאי 4 והחלתו התבצעה בהדרגה על-פי צווים של שר החינוך וצווים של המפקד הצבאי באזור יהודה ושומרון, לגבי אזורי עדיפות לאומית א', קו עימות, ויישובים ושכונות עליהם חל שיקום שכונות כפי שנמנו בצווים. בשנת 2008 תוקן חוק לימוד חובה כך שיחול על נערים שבראשית שנת הלימודים היו באחד הגילים בין 14 ל-17. משמעות הדבר היא החלת לימוד חובה על כיתות י"א ו-י"ב, שעד כה היה הלימוד בהן חינוך לא חובה.

המחאה החברתית והשלכותיה על החינוך בגיל הרך

בעקבות המחאה החברתית בשנים 2011/2012, מינתה הממשלה את ועדת טרכטנברג כדי להציע שינויים במדיניות החברתית-כלכלית. בין המלצות הוועדה: ליישם את חוק לימוד חובה לילדים מגיל 3 ומעלה בכל רחבי הארץ; לעבור בהדרגה ליום ארוך יותר בגני הילדים; להעביר חקיקה לפיקוח מקיף בגני הילדים; להעביר למשרד החינוך את האחריות על מעונות היום עבור ילדים בגיל לידה עד 3.

בעקבות ההמלצות, התקבלה החלטת ממשלת ישראל מס' 4088, מיום 8.1.2012, י"ג בטבת התשע"ב. בהחלטה נקבע כי המדינה תספק חינוך חינוך חינוך החל מתחילת שנת הלימודים תשע"ג, 27.8.2012, ט' באלול תשע"ב, לילדים בגיל 3 - 4 שילמדו בגני ילדים ציבוריים, כך שהורי הילדים יהיו פטורים מתשלום שכר לימוד.

בגני ילדים ציבוריים כהגדרתם בהחלטה - גני ילדים שבבעלות רשות מקומית או בבעלות תאגיד (דוגמת עמותה או חברה), הפועלים ברישיון כדין מכוח חוק פיקוח על בית-ספר, התשכ"ט 1969, יספק משרד החינוך לגילאי 3 - 4 חינוך חינוך כפי השתתפותו במימון בגני ילדים ציבוריים בהם מוחל היום חוק לימוד חובה, התש"ט 1949, ובתנאי שבאותם גנים לא ייגבה מההורים שכר לימוד.

רישיון הפעלה יינתן לגן ילדים כגן ציבורי בהתאם להחלטה, ממועד שיעמוד בכל דרישות חוק הפיקוח על בתי-ספר, התשכ"ט 1969 (תאגיד+רישיון).

הרשות המקומית והמדינה

הוראת סעיף 7(ב) לחוק לימוד חובה קובעת, כי קיום מוסדות החינוך הרשמיים מוטל על המדינה ועל רשות החינוך במשותף כלהלן:

"קיום מוסדות חינוך רשמיים למתן חינוך-חובה חינוך לפי חוק זה לילדים ולנערים הגרים בתחום שיפוט של רשות חינוך מקומית מסוימת, יהא מוטל על המדינה ועל אותה רשות חינוך מקומית במשותף".

יישום חוק חינוך חינוך לנער מנותק- חוזר מנכ"ל תשנ"ב

באחריות המדינה לתת שירותים לנערים ולנערות שאינם מקבלים שירות זה בבתי הספר.

ציבור היעד של חוק זה הוא נוער שנשר ממסגרות חינוך פורמאלי והתנתק, או נוער המצוי בתהליכי התנתקות מהחברה הנורמטיבית כלהלן:

1. בני נוער בגיל 14-15 שאינם לומדים במסגרת חינוך רשמית וקיבלו פטור מחוק לימוד חובה.

2. בני-נוער בגיל 18-16 שאינם לומדים במסגרות חינוך.

3. נוער עובד ולומד במסגרות חינוכיות ו/או קבוצות עבודה של משרד העבודה, בגיל של חוק לימוד חובה (עד גיל 18 ועד בכלל).

החוק הוא יוזמה משותפת של משרד האוצר ומשרד החינוך.

האחריות לביצועו הוטלה על יחידת "קידום נוער" במנהל ח"ן (חברה ונוער) הפועל כ"רשת ביטחון" שפורש משרד החינוך ברשויות המקומיות לטיפול בבני נוער בגיל 14-18 שנשרו ממסגרות החינוך הפורמליות (נשירה גלויה), או המתקשים לתפקד ולהסתגל בתוכה (נשירה סמויה).

לצורך זה מפעילה היחידה את תכנית היל"ה המיועדת לבני נוער אשר מסיבות שונות מצויים מחוץ למסגרת החינוך הפורמלית לצורך השלמת השכלתם (ראו גם 11.1: יחידה לקידום נוער - היל"ה).

עד שנת 2000 הופעל החוק ע"י "קידום נוער" ורשת "אורט". משנה זו ואילך, מבוצע מכרז הפעלה. בשנת 2018 זכתה חברת המתנ"סים והיא מפעילה כיום את התוכנית במסגרת תחום קידום נוער במינהל חברה ונוער במשרד החינוך.

1.2 חוק חינוך ממלכתי התשי"ג 1953

חקיקת חוק ממלכתי בתחום החינוך נועדה להבטיח, כי החינוך ניתן מטעם המדינה על-פי תוכנית שאושרה על-ידי העומד בראש משרד החינוך - שר החינוך, ללא זיקה לגוף מפלגתי או עדתי או כל ארגון אחר מחוץ לממשלה, וכי הפיקוח על החינוך יתבצע על-ידי שר החינוך. חוק זה עיצב, למעשה, את דמותו בתי-הספר בישראל כבתי-ספר ממלכתיים-לאומיים ולא כבתי-ספר פוליטיים. תחילה הוחל החוק רק על בתי-הספר היסודיים, ובהמשך הוא הורחב גם לבתי-הספר התיכוניים. חוק חינוך ממלכתי הביא, למעשה, לביטולה של מערכת החינוך מרובת הזרמים שפעלה גם בתקופת טרום המדינה.²⁰

בחוק מופיעה הגדרה של מטרות החינוך בישראל (ראה בהמשך), מהות תוכניות הלימודים השונות (תוכניות חובה, רשות, השלמה וכו'), סוגי מוסדות החינוך המוכרים

²⁰ עד לחקיקת חוק חינוך ממלכתי, היה חייב כל אזרח ישראלי (פרט לעולים במחנות העולים) לבחור עבור ילדיו את הזרם האידאולוגי בו יתחנכו: זרם העובדים, הזרם הכללי, זרם המזרחי או באחד מן הזרמים הקטנים שהשתייכו לאגודת ישראל, או לאחד מן הזרמים שלא היו משויכים פוליטית. החוק ביטל כאמור את הזרמים בחינוך, שהיו מפוצלים עד אז, על-פי סקטורים שונים, כמפורט לעיל. עקב "ביטול" הזרמים כתוצאה מהחלת הגישה הממלכתית, נוצרה מערכת ממלכתית-ציבורית שפועלים בה: חינוך ממלכתי, חינוך ממלכתי-דתי. עדיין עומדת האפשרות לקיים מוסדות חינוך מוכרים לא רשמיים, כאשר בתי-הספר של "החינוך העצמאי" ו"מעין החינוך התורני" הם מוסדות מוכרים שאינם רשמיים.

בחינוך הממלכתי והממלכתי דתי, וכן ההרכב והסמכויות של הגורמים המפקחים. בשנת 2008 תוקן החוק (חוק חינוך ממלכתי (תיקון מס' 10) התשס"ח-2008) והוספה בו הגדרה של חינוך ממלכתי משלב - חינוך ממלכתי המשלב בתוכנית הלימודים שלו לימודי יהדות מוגברים, ושם דגש על עיסוק בזהות יהודית ועל חינוך לפי תוכנית השלמה למוסד חינוך ממלכתי משלב. מוסד חינוך ממלכתי יוכל להיכלל בהגדרה של מוסד חינוך ממלכתי משלב על-פי דרישה של רוב ההורים ורוב הצוות החינוכי במוסד, בתנאים שהוגדרו בחוק. שר החינוך, בהסכמת שר האוצר, יקבע לכל שנת לימודים את מספר מוסדות החינוך שייקבע לגביהם כי הם מוסדות חינוך ממלכתי משלב.

הנהגת חינוך ממלכתי חייבה ארגון מחודש של המערכת הקיימת, אשר כלל: חלוקת הארץ לשישה מחוזות, הצבת מפקח מחוזי בראש כל מחוז ולצידו מספר סגנים, הגדרת תוכניות הלימודים, נוהלי העסקת מורים וכו'.

1.2.1 תיקון סעיף 2 לחוק חינוך ממלכתי - מטרות החינוך הממלכתי

התיקון לחוק שהתקבל בט"ז באדר א' התש"ס (22.2.2000), הנו תיקון לסעיף 2 בחוק **חינוך ממלכתי התשי"ג 1953** בנושא מטרות החינוך הממלכתי. במקום סעיף 2 הקיים לחוק זה, נקבע הסעיף המתוקן שלהלן:

2". מטרות החינוך הממלכתי הן:

(1) לחנך אדם להיות אוהב אדם, אוהב עמו ואוהב ארצו, אזרח נאמן למדינת ישראל, המכבד את הוריו את משפחתו, את מורשתו, את זהותו התרבותית ואת לשונו;

(2) להנחיל את העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל ואת ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, ולפתח יחס של כבוד לזכויות האדם, לחירויות היסוד, לערכים דמוקרטיים, לשמירת החוק, לתרבותו ולהשקפותיו של הזולת, וכן לחנך לחתירה לשלום ולסובלנות בין בני-אדם ובין עמים;

(3) ללמד את תולדות ארץ ישראל ומדינת ישראל;

(4) ללמד את תורת ישראל, תולדות העם היהודי, מורשת ישראל והמסורת היהודית, להנחיל את תודעת זכר השואה והגבורה ולחנך לכבדם;

(5) לפתח את אישיות הילד והילדה, את יצירתיותם ואת כישרונותיהם השונים למיצוי מלוא יכולתם כבני-אדם החיים חיים של איכות ושל משמעות;

(6) לבסס את ידיעותיהם של הילד והילדה בתחומי הדעת והמדע השונים, ביצירה האנושית לסוגיה ולדורותיה ובמיומנויות היסוד שיידרשו להם בחייהם כבני-אדם בוגרים בחברה חופשית, ולעודד פעילות גופנית ותרבות ופנאי;

(7) לחזק את כוח השיפוט והביקורת, לטפח סקרנות אינטלקטואלית, מחשבה עצמאית ויוזמה, ולפתח מודעות וערנות לתמורות ולחידושים;

(8) להעניק שוויון הזדמנויות לכל ילד וילדה, לאפשר להם להתפתח על-פי דרכם, וליצור אווירה המעודדת את השונה והתומכת בו;

(9) לטפח מעורבות בחיי החברה הישראלית, נכונות לקבל תפקידים ולמלאם מתוך מסירות ואחריות, רצון לעזרה הדדית, תרומה לקהילה, התנדבות וחתימה לצדק חברתי במדינת ישראל;

(10) לפתח יחס של כבוד ואחריות לסביבה הטבעית וזיקה לארץ, לנופיה, לחי ולצומח;

(11) לטפח את השפה, התרבות, ההיסטוריה, המורשת והמסורת הייחודית של האוכלוסייה הערבית ושל קבוצות אוכלוסייה אחרות במדינת ישראל, ולהכיר בזכויות השוות של כל אזרחי ישראל".

בשנת 2006 נוספה מטרה מספר 12 במסגרת הוראת שעה תשס"ו-2006, כלהלן:

(12) לחנך להכרה בקדושת החיים ולהנחיל תודעת בטיחות וזהירות, לרבות בטיחות בדרכים.

בשנת 2018 נוספה מטרה מספר 13 במסגרת תיקון מס' 17 התשע"ח-2018²¹ כלהלן:

(13) "לחנך לשירות משמעותי בצבא הגנה לישראל או לשירות לאומי-אזרחי כהגדרתו בחוק שירות לאומי-אזרחי, התשע"ד-2014".

1.2.2 חוק חינוך ממלכתי (תיקון מס' 7), התשס"ז 2007 (חוק נהרי)

התיקון לחוק שהתקבל ב-21 במאי 2007 הוא בחוק החינוך הממלכתי, התשי"ג 1953, בו הוסף סעיף 11א' לחוק. התיקון קובע שעירייה המקיימת בתי-ספר ממלכתיים, תהיה חייבת להעביר הקצבות להחזקת בתי-ספר מוכרים שאינם רשמיים.

רקע: בעבר תקצבו חלק מהרשויות המקומיות הוצאות מנהלה (מים, חשמל, משכורות שרתים ומזכירות), גם במוסדות החינוך "המוכר שאינו רשמי". העברת התקציבים הופסקה בעקבות החלטת בית-משפט, שקבעה שהאופן בו הועברו התקציבים אינו חוקי ויש לבצע את ההעברה בדרך של תמיכות.

התיקון לחוק מחייב את הרשויות המקומיות לממן הוצאות מנהלה למוסדות החינוך "המוכר שאינו רשמי" (בעיקר מוסדות של עמותות המפעילות חינוך פרטי במגזר החרדי, במגזר הערבי וגם במגזר הממלכתי - על-פי רוב מוסדות אליטיסטיים). על-פי החוק, יקבלו מוסדות "המוכר שאינו רשמי" עד 75% מתקציב הרשות המקומית. בחוק נקבע גם, כי רשויות מקומיות שירצו בכך, יוכלו לתקצב את בתי-הספר "המוכרים שאינם רשמיים" גם ב-100%. העלות תושט על הרשויות המקומיות.

²¹ נא ראו גם בנפרד: חוק חינוך ממלכתי (תיקון מס' 17) התשע"ח-2018

חוק חינוך ממלכתי (תיקון מס' 17) התשע"ח-2018

הכנסת אישרה בליל 17 ביולי 2018 בקריאה שנייה ושלישית כי למטרות החינוך הממלכתי תתווסף הקריאה לשירות משמעותי בצה"ל ובשירות הלאומי (13") לחנך לשירות משמעותי בצבא הגנה לישראל או לשירות לאומי-אזרחי כהגדרתו בחוק שירות לאומי-אזרחי, התשע"ד-2014") וכי ימנע ממי שפועל בחו"ל להעמיד לדין את חיילי צה"ל בשל פעולה שביצעו בשירותם הצבאי להרצאות בבתי ספר (ב) השר יקבע כללים לשם מניעת פעילות במוסד חינוך של אדם או של גוף שאינו חלק ממערכת החינוך (בסעיף קטן זה- גורם חיצוני) שפעילותו עומדת בסתירה חמורה ומשמעותית למטרות החינוך הממלכתי המפורטות בסעיף קטן א), וכן כללים לשם מניעת פעילות במוסד חינוך של גורם חיצוני הפועל באופן יזום לנקיטת הליכים משפטיים מחוץ לישראל נגד חיילי צבא הגנה לישראל בשל פעולה שביצעו במסגרת תפקידם.

כן התקבלה ההסתייגות כי החוק יחול גם על מי שפועל בחו"ל לסייע למוסדות שמקדמים הליכים מדיניים נגד מדינת ישראל.

בדברי ההסבר נכתב כי "מערכת החינוך בישראל אינה רק מערכת השואפת להישגים וציונים של תלמידה, אלא אמונה מכוח החוק גם על הערכים הנרכשים על ידה. הצעת החוק מבקשת להקנות לשר החינוך כראש המערכת וככזה הנושא באחריות על תלמידי ישראל את הסמכות לאסור על אישים או ארגונים שאינם חלק ממערכת החינוך לקיים פעילות בתוך מוסד חינוכי כאשר אופי הפעילות הוא כזה החותר תחת מטרות החינוך הממלכתי או כזה הפועל לפגוע בחיילי צה"ל שהם קונצנזוס בחברה הישראלית".

1.3 פקודת החינוך (נוסח חדש) התשל"ח 1978

פקודת החינוך מקורה בתקופת המנדט הבריטי, והיא נוסחה מחדש מאוחר יותר. בפקודה מוגדרים מוסדות החינוך השונים, אופן רישומם ודרכי המינוי של סגלי ההוראה. פקודת החינוך (נוסח חדש 1978), הגדירה את ראש הרשות - כ"ראש הרשות החינוכית המקומית". בכך, הביאה לידי ביטוי את החשיבות המרכזית המיוחסת לחינוך בחיי הרשות המקומית, וכן את אחריותו של ראש הרשות לחינוך (במועצה אזורית, כל יישוב מהווה רשות חינוך בפני עצמה).

1.4 חוק פיקוח על בתי-ספר, התשכ"ט 1969

חוק זה קובע כי פתיחת מוסד חינוכי: גן-ילדים, בית-ספר, וכל מוסד חינוכי אחר וקיומם, מחייבים רישיון. החוק מפרט את התנאים לקבלת הרישיון לצורך הקמת המוסד החינוכי (הרשמי ושאינו רשמי) ולניהולו, התניית הרישיון והגבלת תוקפו, והוראות לסגירתו, מתן רישיון להעסקת עובד בבית-הספר וביטולו ופיקוח על בית-הספר.

החוק חל על מסגרת שבה לומדים או מתחנכים באופן שיטתי יותר מעשרה תלמידים, ושבה ניתן חינוך: גן ילדים, חינוך יסודי, חינוך על-יסודי וחינוך על-תיכוני. על מוסדות אלה חלות גם הוראות המשרד שעניינן גני-ילדים ובתי-ספר בחינוך הרשמי, כפי שמתפרסמים בחוזרי המנכ"ל.

1.5 חוק החינוך המיוחד התשמ"ח 1988

חוק זה קובע, כי "מטרת החינוך המיוחד היא לקדם ולפתח את כישוריו ויכולתו של הילד בעל הצרכים המיוחדים, לתקן ולשפר את תפקודו הגופני, השכלי, הנפשי וההתנהגותי, להקנות לו ידע, מיומנות והרגלים ולסגל לו התנהגות מקובלת בחברה, במטרה להקל על שילובו בה ובמעגל העבודה". על-פי חוק זה, רשאי כל ילד שנמצא זכאי למסגרת חינוך מיוחד, לשהות בה מגיל 3 עד 21.

החוק קובע, כי אבחון הילד וההחלטה לאיזו מערכת חינוכית יופנה תתבצע על-ידי ועדת השמה המורכבת מצוות רב-מקצועי. יחד עם זאת, החוק מקנה להורים ולנציגיהם מעמד של מעורבים בהשמתו של הילד.

החוק תומך בשילוב ילדים בעלי צרכים מיוחדים במוסדות החינוך הרגילים, ובהתאם לצורך, יופעלו מסגרות חינוך ייחודיות לתלמידי החינוך המיוחד, מגן הילדים ועד החינוך הגבוה.

מסגרות החינוך הייחודיות לתלמידי החינוך המיוחד כוללות:

- א. מסגרות טיפוליות לצד הכיתות הרגילות (גננת טיפולית בגן הרגיל, מרכז למידה, כיתה טיפולית, כיתה להוראה מסייעת/ מקדמת).
- ב. כיתות שילוב (כיתות מיוחדות בתוך בית-הספר הרגיל, כשבחלק מהמקצועות והפעילויות התלמידים משתלבים בכיתת האם הרגילה).
- ג. כיתות מיוחדות (כיתות נבדלות בבית-הספר הרגיל, ובפעילויות החברתיות התלמידים משתלבים בפעילות בית-הספר).
- ד. בתי-ספר מיוחדים (בתי-ספר לילדים חריגים בעלי בעיות מיוחדות, בתי-ספר לחרשים, ללקויי למידה).
- ה. פנימיות טיפוליות לילדים בעלי צרכים מיוחדים.
- ו. הוראה וסיוע בבתי-חולים לילדים המאושפזים לתקופות ארוכות בבתי-חולים כלליים ופסיכיאטריים.

בחוזרי מנכ"ל משרד החינוך, ניתן למצוא הנחיות ועדכונים לחוק זה.

1.5.1 חוק החינוך המיוחד (תיקון מס' 7), התש"ס 2000 (פרק השילוב בחוק חינוך מיוחד)

החוק קובע את זכותם של ילדים בעלי צרכים מיוחדים לחינוך מיוחד בכל מסגרת בה הם לומדים. מטרתו לסייע למספר גדול, ככל הניתן, של ילדים בעלי צרכים מיוחדים אשר יכולים להסתגל למסגרת החינוך הנורמטיבי, ללמוד בחינוך הנורמטיבי.

מאז נחקק החוק, בלטה הגישה הגורסת כי יש לעשות כל מאמץ ולצמצם את הפנייתם של תלמידים בעלי צרכים מיוחדים אל ועדות ההשמה. במקום זאת, יש לשלב אותם במסגרת בית-הספר הרגיל, להיות ער לצרכיהם המיוחדים ולהעניק להם טיפול ייחודי הולם. על בסיס מדיניות זו, המשרד אפשר במשך שנים למסגרת החינוך המיוחד להשתמש בשירותי החינוך במסגרת "סל שילוב", שלא חייב הפניית תלמידים לוועדות ההשמה, למעט גן משולב (חוזר מנכ"ל, תיקון לחוזר נט/8 (3), 1 בספטמבר 1999), ובשנת תשס"ג 2002 תוקן החוק ונוסף לו פרק (ד'1) המתייחס לנושא זה. על-פי התיקון, הוגדרה ועדת שילוב הפועלת במוסד החינוך הרגיל ושבסמכותה לקבוע את זכאותם של תלמידים בעלי צרכים מיוחדים לתמיכה. התמיכה תינתן על-ידי צוות החינוך המיוחד שבמוסד, על-פי תוכנית יחידנית שתוגדר ותותאם לכל תלמיד, ואשר מטרתה לאפשר לתלמיד להמשיך ללמוד במסגרת החינוך הרגיל ולהשתלב בו. פרק ד'1 כולל הוראות המגדירות את זכאות התלמיד לשילוב, עקרונות לבניית תוכנית שילוב ועוד.

1.5.2 חוזר מנכ"ל תשע"ד/5(א), כ"ט בטבת התשע"ד, 01 בינואר 2014

יישום חוק החינוך המיוחד: ועדת שילוב מוסדית, ועדת השמה ביושבה כערר על ועדת שילוב, ועדת השמה וועדת ערר

חוזר זה עוסק בנהלים ובהנחיות לוועדות הפועלות על פי חוק החינוך המיוחד, התשמ"ח-1988 (להלן "חוק החינוך המיוחד"): ועדת השילוב המוסדית, ועדת השמה ביושבה כערר על ועדת שילוב, ועדת השמה וועדת ערר. אלו הן ועדות מקצועיות שהרכבן נקבע בחוק ובידיהן הסמכות והאחריות לקבל החלטות לגבי זכאותו של תלמיד בעל צרכים מיוחדים לשירותי חינוך מיוחדים.

ועדת השילוב המוסדית מתקיימת בחינוך הרגיל בבית הספר ודנה בזכאותו של תלמיד בעל צרכים מיוחדים להיכלל בתכנית השילוב (פרק ד1 לחוק החינוך המיוחד). התמיכה תינתן על-ידי צוות החינוך המיוחד המתמחה בטיפול בתלמידים בעלי לקויות שונות, בהלימה לצורכי התלמיד ובהתחשב במשאבים הזמינים באותה מסגרת חינוכית (שעות ההוראה, כוח-האדם והתנאים הפיזיים). ועדת השילוב בגני-הילדים תתקיים במתכונת יישובית.

ועדת ההשמה (ברשות המקומית) דנה בזכאותו של תלמיד בעל צרכים מיוחדים לחינוך מיוחד ולהשמה ברצף המסגרות החינוכיות הקיים (לפי סעיפים 5-11 לחוק החינוך המיוחד). סעיף 20 בחוק החינוך המיוחד קובע שוועדת ההשמה תשמש גם כוועדת ערר על החלטת ועדת השילוב המוסדית.

ועדת הערר (המחוזית) דנה בערעור על החלטת ועדת ההשמה (לפי סעיפים 12-13 לחוק החינוך המיוחד).

בחוזר מפורטים העקרונות המנחים המשותפים והייחודיים לכל אחת מהוועדות תוך קביעת נהלים והוראות המעצבים את דרכי עבודתה.

תכלית הדיונים המתקיימים בוועדות אלו היא לקבל החלטות חינוכיות מיטביות ומשמעותיות בעניינם של תלמידים בעלי צרכים מיוחדים. לפיכך הדיונים חייבים להיות מושתתים על עקרונות הומניסטיים תוך קיום דיון הוגן, אחראי ומכבד, הדוגל בשיתוף ההורים והתלמיד ומאפשר להם להשמיע את עמדתם ולהציג את רצונם ואת תפיסתם לגבי המענה ההולם את צורכי התלמיד כדי שתקודם איכות חייו.

1.5.3 חוק חינוך מיוחד (תיקון מס' 11) התשע"ח - 2018

הצעת החוק הועברה בקריאה שנייה ושלישית ביום שני, כ"ו בתמוז תשע"ח, 09 ביולי 2018.

מתווה השינוי - במסגרת תיקון חוק החינוך המיוחד

המינהל הפדגוגי, אגף א' לחינוך מיוחד במשרד החינוך, גיבש **מתווה בחינוך הרגיל ובחינוך המיוחד** המתייחס לחמישה אתגרים: קושי בהכלה ובמתן מענים לילדים מאתגרים במסגרות החינוך הרגיל; גידול טבעי חריג בחינוך המיוחד; חוסר במבנים עבור החינוך המיוחד; הסדרה נדרשת ברמת השירות/ רגולציה/ תקצוב; קשר עם ההורים.

תיקון לחוק החינוך המיוחד

- **ביטול וועדות ההשמה והשילוב - במקום זאת תתכנסנה שתי ועדות: ועדת זכאות ואיפיון וועדה בין מקצועית. בראש וועדת הזכאות והאיפיון יעמוד נציג משרד החינוך.**

הרכב וועדת הזכאות:

- יו"ר - נציג משרד החינוך - מינוי מקצועי קבוע
 - נציג רשות מקומית - מנהל אגף החינוך או מי מטעמו
 - מפקח של משרד החינוך - חינוך מיוחד
 - מפקח של משרד החינוך - חינוך רגיל
 - פסיכולוג חינוכי (מטעם הרשות המקומית)
 - הורה לילד עם צרכים מיוחדים - נציג ארגוני ההורים
- גורמים נוספים שיעמדו לרשות הוועדה לצורך התייעצות:**
- רופא מומחה (מתוך רשימה שיקבע משרד הבריאות)

- **עובד סוציאלי** (מתוך רשימה שיקבע משרד הרווחה)
- **'גיבוש מחוון מקצועי' - לגיבוש מחוון מקצועי לקביעת הצרכים והתפקוד.**
- **ועדת הזכאות והאיפיון תדון בעניינם של:**
 - תלמידים עם מוגבלות בשכיחות גבוהה, ברמות תפקוד בינוני נמוך ונמוך.
 - תלמידים עם מוגבלות בשכיחות גבוהה, ברמות תפקוד בינוני נמוך ונמוך.
- **הזכאות תיקבע בהתאם לרמת התפקוד של הילד ולא רק בהתאם למוגבלות. תלמידים שיימצאו זכאים לחינוך מיוחד יקבלו סל שירותים בהתאם לצורכיהם.**
- ההורה יבחר את סוג המסגרת בה ילמד ילדו, אלא אם יש חשש ממשי לפגיעה בילד או באחרים.

הרחבת המענים בחינוך המיוחד

- מיליארד ₪ לבינוי של מעל 1,000 כיתות לימוד במהלך 4 שנים. מענה קרוב למקום המגורים וקיצור זמן הנסיעה.
- שיבוץ תלמידים עפ"י אשכולות גיאוגרפיים - חוצה מחוזות.
- מלווה בהסעות לילדי הגנים.
- בחינת המענים והשירותים לתלמידים הזכאים לשירותי חינוך מיוחד במסגרות החינוך המיוחד ובשילוב.
- הגדלת תקציב בתי הספר לחינוך מיוחד במעמד המוכר שאינו רשמי.

מתווה השינוי בחינוך הרגיל

- לקיחת אחריות על כלל תלמידי ביה"ס ובכללם תלמידים עם מוגבלות בשכיחות גבוהה באוכלוסייה ברמת תפקוד גבוהה ובינונית (סל סטטיסטי).
- רכז ההשתלבות הבית ספרי.
- המתי"א כגורם מוביל בליווי והנחיית הצוותים בחינוך הרגיל ובגיבוש המענים החינוכיים בהתייחס לתלמידים עם מוגבלות.
- התמקצעות המורים בחינוך הרגיל.
- ליווי מקצועי למורים - כלים להתמודדות "בזמן אמת" עם תלמידים מאתגרים.
- "חדרי מרחב" - מרחב טיפולי למתן מענה רגשי, חברתי, לימודי וטיפולי.
- מתן אפשרות לביה"ס לרכישת שעות טיפול, שירותי פסיכולוג, תכניות, הדרכת הורים ועוד.
- מטפלים ממקצועות הבריאות.
- מומחי תחום למוגבלויות.

בשנת הלימודים תשע"ט ייכנס מחוז אחד לניסוי (פיילוט) ובשנת הלימודים תש"פ, כלל מדינת ישראל.

1.6 חוק יום לימודים ארוך ולימודי העשרה התשנ"ז 1997

החוק נועד להוסיף שעות לימוד וחינוך על השעות הקיימות, כדי "להרחיב ולהעמיק את הידע וההשכלה של התלמיד, להוסיף חינוך, ערכים ופעילות חברתית, הכל במסגרת החינוך הממלכתי...". עוד נקבע, כי מטרת החוק היא "לתת הזדמנות שווה בחינוך לכל ילד בישראל, כדי להביאו למיצוי מרבי של כישורונותיו". החוק מגדיר את הצורך ביום לימודים ובהעשרה, וקובע שהיקף הלימודים יהיה 41 שעות בשבוע (לעומת 35 שעות בשאר מוסדות החינוך).

החוק קובע כי יום חינוך ארוך יכלול ארבעה ימים בשבוע של 8 שעות לימוד לפחות, באמצע השבוע 5 שעות לימוד לכל היותר, וביום שישי 4 שעות לימוד לכל היותר. שר החינוך רשאי לשנות את חלוקת השעות, ובלבד שמספר שעות הלימוד לשבוע לא יהיה קטן מ-41. הוגדר שהחוק יוחל בהדרגה משנת הלימודים תשנ"ח 1998, באמצעות צווים. מאז נחקק החוק פורסמו ארבעה צווים.

הצו הראשון - יום חינוך ארוך ולימודי העשרה (החלה במוסדות חינוך) התשנ"ח 1998, פורסם בדצמבר 1997, חמישה חודשים לאחר קבלת החוק בכנסת. הצו מציין באילו מוסדות חינוך יחול החוק. בשנת הלימודים תשנ"ח, מדובר היה ב-100 רשויות מקומיות או מוסדות שענו על מאפיינים מוגדרים כגון: מוסדות חינוך בתוך שכונות שיקום, רווחה חינוכית, יישובי עדיפות לאומית א' או קו עימות.

הצו השני פורסם ב-2004, ובמקום המילים "יום חינוך ארוך בשנת הלימודים תשנ"ח יחול במוסדות חינוך", נכתב בו "יום חינוך ארוך יחול בשנת הלימודים תשס"ה ואילך בכיתות א' - ו' במוסדות חינוך" ונוספו 5 רשויות ל-100 הרשויות הקיימות.

הצו השלישי, "צו יום חינוך ארוך ולימודי העשרה (החלה בגני ילדים) התשס"ז 2007", קובע כי "יום חינוך ארוך בשנת הלימודים תשס"ז יחול בגני ילדים שלומדים בהם בני 5 ומעלה, ביישובים שחל בהם יום חינוך ארוך התשנ"ח והם באשכולות 1 - 6 של המדד החברתי-כלכלי לפי פרסומי הבלמ"ס. בצו מצוינות 92 רשויות מקומיות העונות למאפיינים אלה. בצו הרביעי נוספה הרשות אבו-באסמה.

על-פי פסיקת בג"צ, מחויבת המדינה לתקצב את החלת החוק במוסדות חינוך רשמיים בלבד.

אף כי בחוק נקבע כי החלתו תעשה בהדרגה, יישומו המלא נדחה בכל פעם ב"חוק ההסדרים". המציאות בשטח מלמדת כי מאז 1997 ועד היום, הוחלה תוכנית יום חינוך ארוך באחוז קטן יחסית של בתי-הספר בישראל.

חוק מעונות יום שיקומיים, התש"ס 2000

חוק מעונות יום שיקומיים בא להבטיח לפעוטות עם מוגבלויות שגילם עד 3 שנים, מסגרת שיקומית, טיפולית וחינוכית נאותה.

על פי החוק זכאים למעון יום שיקומי:

1. פעוטות בני חצי שנה עד 3 שנים, המקבלים גמלת ילד נכה.
2. פעוטות בני שנה עד 3 שנים, שמתקיים לגביהם אחד מאלה:
 - ועדת אבחון מצאה שיש להם מוגבלות שכלית התפתחותית.
 - מכון מוכר להתפתחות הילד קבע כי יש להם עיכוב התפתחותי ניכר (ממוצע תפקוד כללי ברמה של DQ55 ומטה).
 - נקבע על ידי גורם שהוסמך לכך, כי יש להם לקות ראייה בשתי העיניים ונדרשת השמתם במעון יום שיקומי.
 - נקבע על ידי גורם שהוסמך לכך, כי יש להם לקות שמיעה בשתי האוזניים ונדרשת השמתם במעון יום שיקומי.
 - ועדה מוסמכת קבעה כי עקב מוגבלותם הרבה ונסיבותיהם המשפחתיות נדרשת השמתם במעון יום שיקומי, כדי למנוע פגיעה משמעותית בהתפתחותם.
 - נקבע כי יש להם פגיעה נוירולוגית המתבטאת בלקות מוטורית קשה בשתי גפיים לפחות.

1.7 חוק זכויות התלמיד התשס"א 2000

חוק זה מטרתו "לקבוע עקרונות לזכויות התלמיד ברוח כבוד האדם ועקרונות אמנת האומות המאוחדות בדבר זכויות הילד, תוך שמירה על ייחודם של מוסדות החינוך לסוגיהם השונים כמוגדר בחוק לימוד חובה (התש"ט 1949), בחוק חינוך ממלכתי (התשי"ג 1953) ובחוק חינוך מיוחד (התשמ"ח 1988) ובכל דין אחר". החוק קובע עקרונות וכללים אשר יבטיחו את שמירת זכויות התלמיד ברוח כבוד האדם ועקרונות אמנת האומות המאוחדות בדבר זכויות הילד, בהתאמה לחוקים בתחום החינוך שנחקקו במהלך השנים במדינת ישראל.

החוק קובע איסור הפליה מטעמים עדתיים, רקע חברתי-כלכלי, השקפה פוליטית בין של הילד או של הוריו בתחומים כגון: רישום התלמיד, קבלתו או הרחקתו ממוסד חינוך, זכויות וחובות תלמידים לרבות משמעת, דרך הרחקה לצמיתות של תלמיד ממוסד חינוך (הקמת ועדת שימוע כחלק מהליך ההרחקה), הזכות להיבחן בבחינת בגרות, הפעלת אמצעי משמעת ההולמים את כבוד האדם, ואי נקיטת אמצעי משמעת גופניים או משפילים, אי נקיטת אמצעי ענישה נגד תלמיד בשל מעשה או מחדל של הוריו. כל תלמיד זכאי להיבחן בבחינת בגרות ממשלתית, אלא אם כן לא עמד בתנאים שקבע השר באישור הוועדה.

חוק זכויות התלמיד (תיקון), התשס"ה 2004

ייחודו של התיקון במספר תוספות שעיקרן בסעיף הראשון (סעיף 1) בחוק: "כבוד התלמיד, עובד ההוראה וצוות המוסד החינוכי", ובסוף אותה פסקה מוסף המשפט "ולעודד יצירת אקלים של כבוד הדדי בקהילת מוסד החינוך". הכוונה העיקרית היא מניעת אלימות וטיפול בה, וכן התייחסות לחובת פרסום החוק בקרב תלמידים והוריהם בתחילת כל שנת לימודים.

1.8 חוק ארוחה יומית לתלמיד התשס"ה 2005

החוק קובע מתן ארוחה יומית לתלמידי בתי-ספר יסודיים בלבד, הנמצאים ביישובים ובשכונות בהם הוחל יום לימודים ארוך (על-פי חוק יום לימודים ארוך ולימודי העשרה התשנ"ז 1997).

1.8.1 חוק ארוחה יומית לתלמיד (תיקון) התשס"ח 2008

התיקון לחוק משנת 2008 הוסיף את ילדי גני החובה (גיל 5 ומעלה) להסדר זה. מדובר בגני ילדים בהם הוחל יום לימודים ארוך, וכן תאגיד רשת הגנים שליד מרכז החינוך העצמאי, וגן חובה של רשת הגנים שליד מרכז מעיין החינוך התורני בארץ ישראל, שמתקיים בהם שבוע לימודים של 41 שעות לימוד לפחות. על-פי פסיקת בג"צ, מחויבת המדינה לתקצב הזנה במוסדות חינוך רשמיים בלבד.

רשות החינוך המקומית שבתחום שיפוט נמצא מוסד חינוך שתלמידיו זכאים לארוחה יומית, אחראית למתן הארוחות. שיעור השתתפות הרשות במתן הארוחות ייקבע על-ידי שר החינוך בהתאם לדירוג החברתי-כלכלי של הרשות המקומית ובהתאמה לסיוג המופיע בפרסומי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ובהסכמת שר האוצר ושר הפנים. רשויות החינוך תוכלנה לפנות לוועדה מיוחדת לבחינת זכאותן לשיעורי השתתפות מיוחדים.

1.9 חוק המועצה לגיל הרך, התשע"ז 2017

פרק א'- מטרות והגדרות

מטרתו של חוק זה לקדם את הטיפול בילדים בגיל הרך ואת התפתחותם הגופנית והשכלית, להבטיח את בריאותם הפיסית והנפשית ואת מילוי צורכיהם החינוכיים, החברתיים, המיסיים והרגשיים ולתת להם תנאים נאותים וסביבה טיפולית- חינוכית הולמת ומותאמת, שיאפשרו להם שיויון הזדמנויות בחייהם הבוגרים.

בחוק:

"גיל הרך" - מלידה ועד לכיתה א'

"תחום הגיל הרך" - לרבות נושאים אלה: חינוך וחינוך מיוחד, בריאות לרבות רפואה מונעת, טיפות חלב ומסגרות להתפתחות הילד, רווחה, מסגרות חינוכיות וטיפוליות

ופיתוח מסגרות אלה, מרכזים לגיל הרך, תזונה, פנאי, הדרכת הורים, בטיחות וצמצום העוני, והכול אם הם נוגעים לגיל הרך;

פרק ב' - המועצה לגיל הרך

המועצה לגיל הרך תפעל במסגרת משרד החינוך.

תפקידי המועצה הם:

- (1) להכין תכנית לאומית רב-שנתית, לתקופה שלא תפחת משלוש שנים, שמטרתה לקדם את הטיפול בתחום הגיל הרך כפי שהחליטה המועצה ולהמליץ על סדרי העדיפויות ליישום התכנית האמורה;
- (2) לתאם בין משרדי הממשלה לרשויות המקומיות בכל הנוגע לפעילותם בתחום הגיל הרך, ובכלל זה תיאום לשם מניעה של מצבי סיכון לילדים בגיל הרך ואיתור וזיהוי מוקדם של ילדים בגיל הרך במצבי סיכון, של קשיים בתפקוד הורי ושל עיכוב בהתפתחות של תינוקות ופעוטות, וכן תיאום לשם צמצום העוני בקרב ילדים בגיל הרך, והכול לשם הטיפול בהם;
- (3) לתאם בין משרדי הממשלה לרשויות המקומיות בכל הנוגע לצרכים של ילדים עם מוגבלות בגיל הרך;
- (4) להמליץ על אמות מידה בתחום הגיל הרך ועל דרכי יישום ואכיפה של אמות המידה האמורות;
- (5) לגבש המלצות לגבי ההכשרה המקצועית הנדרשת מאנשי מקצוע העוסקים בתחום הגיל הרך, לרבות ההכשרה המקצועית הנדרשת מאנשי מקצוע לטיפול בילדים עם מוגבלות בגיל הרך;
- (6) לקדם פעולות הסברה בתחום הגיל הרך;
- (7) להמליץ על דרכי הערכה ומדידה איכותית וכמותית של פעילות המוסדות בתחום הגיל הרך ושל ההכשרות של אנשי המקצוע העוסקים בתחום הגיל הרך;
- (8) להקים ולנהל מרכז לאומי למידע ולמחקר בתחום הגיל הרך;
- (9) להמליץ על תכניות ליצירת רצף בין המסגרות המיועדות לגיל הרך ובין מסגרות כאמור לבתי הספר, לרבות בחינוך המיוחד;
- (10) לייעץ לוועדת השרים.

7. (א) יושב ראש המועצה או סגנו יכנסו את המועצה לפחות ארבע פעמים בשנה קלנדרית.

11. (א) המועצה תקים ותנהל מרכז לאומי למידע ולמחקר בתחום הגיל שמטרתו הן הפעלת מערך לאיסוף מידע, עריכת מחקרים ועיבוד נתונים בתחום הגיל הרך והעמדת המידע לשימוש עבודת המועצה.

(ג) מרכז המידע יפעל להאחדת השימוש של משרדי הממשלה והרשויות המקומיות במונחים הנוגעים לתחום הגיל הרך.

(ד) פעילות מרכז המידע בתחום החינוך תיעשה בשיתוף פעולה עם הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך שבמשרד החינוך; פעילות מרכז המידע בתחומים אחרים תיעשה בשיתוף פעולה עם יחידות המחקר של משרדי הממשלה, ככל שהתחום נוגע אליהן.

12. (א) השר יהיה יושב ראש המועצה והוא ימנה 22 חברים נוספים, והם:

(1) אדם בעל ידע רב, מומחיות וניסיון רב מוכח בנושא אחד לפחות בתחום הגיל הרך, שימונה בהתייעצות עם שר העבודה הרווחה והשירותים החברתיים, והוא יהיה סגן יושב ראש המועצה וינהל את עבודתה;

(2) שני עובדי משרד הבריאות, בעלי זיקה לנושא אחד לפחות בתחום הגיל הרך, ולפחות אחד מהם בעל זיקה לבריאות הציבור, שימונו לפי המלצת שר הבריאות;

(3) ארבעה עובדי משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים, שניים בעלי זיקה לנושא אחד לפחות בתחום הגיל הרך, ושניים בעלי זיקה לנושא מעונות יום ומשפחתונים, שימונו לפי המלצת שר העבודה הרווחה והשירותים החברתיים;

(4) עובד משרד האוצר, שימונה לפי המלצת שר האוצר;

(5) עובד משרד המשפטים, שימונה לפי המלצת שר המשפטים;

(6) שני עובדי משרד החינוך, בעלי זיקה לנושא אחד לפחות בתחום הגיל הרך;

(7) שני נציגים שימונו לפי המלצת שר הפנים, האחד מקרב עובדי משרדו והשני ראש רשות מקומית או סגנו;

(8) עובד מרכז השלטון המקומי, בעל זיקה לנושא אחד לפחות בתחום הגיל הרך, שימונה לפי המלצת יושב ראש מרכז השלטון המקומי;

(9) שני אנשי סגל אקדמי בכיר במוסד להשכלה גבוהה, האחד בעל מומחיות במחקר מתקדם בנושא אחד לפחות בתחום הגיל הרך, והאחר איש סגל אקדמי בכיר במוסד להשכלה גבוהה שהוא מוסד להכשרת עובדי הוראה, בעל מומחיות בהכשרת עובדי הוראה לגיל הרך, שימונו לפי המלצת המועצה להשכלה גבוהה, ובלבד ששני אנשי הסגל כאמור לא יהיו מאותו מוסד להשכלה גבוהה;

(10) ארבעה נציגי ציבור בעלי ידע או ניסיון רבים בתחום הגיל הרך, כגון נציגי הורים ונציגי ארגונים העוסקים בגיל הרך, שמייצגים מגוון רחב של גופים

ציבוריים ופרטיים; נציג ציבור אחד יהיה אדם בעל ידע, מומחיות או ניסיון בשילוב ילדים עם מוגבלות בגיל הרך במסגרות הטיפול והחינוך הכלליות, שימונה לפי המלצת נציב שוויון הזדמנויות לאנשים עם מוגבלות, ונציג ציבור אחד ימונה לפי המלצת שר הבריאות;

(11) נציג ארגונים המפעילים מעונות יום, שימונה לפי המלצת שר העבודה הרווחה והשירותים החברתיים;

(12) רופא מומחה ברפואת ילדים, שימונה לפי המלצת הארגון המקצועי המייצג את המספר הגדול ביותר של רופאים העוסקים ברפואת ילדים בישראל.

(ב) הודעה על מינוי המועצה, על הרכבה ועל כל שינוי בהרכבה תפורסם ברשומות.

(ג) לא ימונה לחבר המועצה מי שהורשע בעבירה פלילית או בעבירת משמעת שמפאת מהותה, חומרתה או נסיבותיה אין הוא ראוי לכהן כחבר המועצה, או מי שהוגש נגדו כתב אישום בעבירה פלילית או קובלנה בעבירת משמעת כאמור.

13. בהרכב המועצה יינתן ביטוי הולם, בנסיבות העניין, לייצוגן של כלל קבוצות האוכלוסייה בחברה הישראלית [...]; בלי לגרוע מהאמור, אחד לפחות מחברי המועצה יהיה מקרב האוכלוסייה החרדית ואחד לפחות - מקרב האוכלוסייה הערבית.

פרק ג': ועדת שרים לענייני הגיל הרך ותקציב

18. (א) הממשלה תקים ועדת שרים לענייני הגיל הרך, ואלה חבריה: השר, והוא יהיה יושב ראש הוועדה, שר הבריאות, שר העבודה הרווחה והשירותים החברתיים, שר האוצר ושר הפנים.

(ב) (1) ועדת השרים תדון בתכנית הלאומית הרב-שנתית שהכינה המועצה ותאשר אותה בשינויים שעליהם תחליט הוועדה;

(2) התקציב למימוש התכנית הלאומית הרב-שנתית ייקבע בחוק התקציב השנתי כתקציב נוסף בסעיף תקציב משרד החינוך, במסגרת ההקצאה לתקציב למימוש התכנית הלאומית הרב-שנתית לגיל הרך, אלא אם כן קבעה ועדת השרים אחרת; המועצה תפקח על ביצוע התקציב.

19. תקציב המועצה למימון פעולותיה והוצאותיה לפי הוראות חוק זה, למעט התקציב למימוש התכנית הלאומית הרב-שנתית לגיל הרך כאמור בסעיף 18(ב), ייקבע במסגרת ההקצאה למועצה לגיל הרך, בסעיף תקציב משרד החינוך, בחוק התקציב השנתי.

1.10 חוק לפיקוח על הפעלת צהרונים תשע"ז 2017

פרק א': הגדרות

"מרכז קהילתי" - מבנה ציבור המיועד או משמש דרך כלל לקיום פעילות קהילתית או חברתית;

"צהרון" - מסגרת חינוכית בלתי-פורמלית לילדים עד כיתה ג', המשמשת לשהות יומית של ילדים כאמור חמישה ימים בשבוע ופועלת לאחר שעות הלימודים או בתקופות של חופשות לימודים במהלך שנת הלימודים, ומתקיים בה אחד אלה:

(1) היא פועלת בשטח מוסד חינוך, למעט מוסד חינוך שהמדינה או רשות מקומית אינן משתתפות בתקציבו, במישרין או בעקיפין;

(2) היא מופעלת על ידי רשות מקומית או מי מטעמה בשטח מרכז קהילתי;

(3) היא מופעלת על ידי חברה ממשלתית בשטח מרכז קהילתי;

פרק ב': הממונה

2. (א) השר ימנה, מבין עובדי משרדו, ממונה לעניין חוק זה; הממונה יהיה אחראי לפיקוח על הפעלת צהרונים לפי חוק זה.

פרק ג': הפעלת צהרון וניהולו ומחיר מרבי

5. מפעיל צהרון שאינו רשות מקומית או מי מטעמה יודיע לרשות המקומית שהוא פועל בתחומה על פתיחת הצהרון והפעלתו, והכול כפי שיקבע השר.

6. השר, באישור ועדת החינוך התרבות והספורט של הכנסת, יקבע תנאים לפתיחת צהרון ולהפעלתו, ורשאי הוא לקבוע תנאים שונים לפי סוגים שונים של צהרונים או לפי מספר הילדים השוהים בצהרון או גילם, כמפורט להלן:

(1) תנאים ואמצעים הדרושים להפעלתו התקינה של הצהרון, ובכלל זה תנאים פיזיים, בטיחותיים וסביבתיים, ובלבד שתקנות בעניין תברואה והזנה ייקבעו בהסכמת שר הבריאות;

(2) תנאים הנדרשים מממלאי תפקידים בצהרון, ורשאי השר לקבוע תנאים שונים לסוגים שונים של ממלאי תפקידים, ובכלל זה תנאים לעניין ניסיון והכשרה מקצועית, לרבות השתלמויות והדרכות ועמידה בבחינות מקצועיות;

(3) השירותים שיינתנו בכל סוג צהרון, לרבות סדר היום, התכנית החינוכית והמזון שיוגש, והוראות לעניין איכות השירותים, תדירותם ובידי מי יינתנו (בחוק זה - סל השירותים);

(4) תקן ממלאי תפקידים בצהרון והיחס בין מספרם ובין מספר הילדים השוהים בצהרון.

9. (א) השר, בהסכמת שר האוצר, לאחר התייעצות עם ועדת החינוך התרבות והספורט של הכנסת, רשאי לקבוע, בצו -

(1) מחיר חודשי מרבי לעניין שירות של צהרון שייגבה בעד כל ילד השוהה בצהרון, בין השאר על בסיס עלות הצהרון ותקורה סבירה; מחיר כאמור ייקבע בין השאר בהתחשב באמות המידה המפורטות להלן, ורשאי השר לקבוע מחירים חודשיים מרביים שונים בהתאם לאמות מידה אלה:

(א) אופן ההתאגדות של מפעיל הצהרון;

(ב) סל השירותים שנקבע לפי סעיף 6(3) הניתן בצהרון;

(ג) האזור שבו פועל הצהרון;

(ד) מספר הילדים ושכבות הגיל של הילדים השוהים בצהרון;

(2) את שיעור השתתפות המדינה בעלות צהרונים, ורשאי השר לקבוע בדרך האמורה שיעורי השתתפות שונים, בין השאר על בסיס אמות המידה כאמור בפסקה (1).

(ב) מפעיל צהרון לא ייתן שירותי צהרון במחיר העולה על המחיר החודשי המרבי שנקבע לפי סעיף קטן (א).

10. (א) התקשרה רשות מקומית עם מפעיל צהרון, תותנה ההתקשרות בקיום הוראות חוק זה.

(ב) רשות מקומית תגיש לממונה, בכל שנה, במועד שיקבע השר, רשימה של הצהרונים הפועלים בתחומה.

פרק ד': פיקוח

11. (א) השר יסמך, מבין עובדי משרדו, מפקחים שיהיו נתונים להם הסמכויות לפי פרק זה, כולן או חלקן, לשם פיקוח על ביצוע ההוראות לפי חוק זה.

2.1 חוק הרשויות המקומיות (בחירת ראש הרשות וסגניו וכהונתם) התשל"ה 1975

החוק קובע כי "ראש רשות ייבחר בבחירות אישיות, כלליות, ישירות, שוות וחשאיות".
ראש הרשות משמש, מכוח תפקידו, כראש רשות החינוך המקומית.

2.2 חוק הרשויות המקומיות (ייעוד הקצבות למוסדות חינוך והגנת נכסים) התש"ס 2000

חוק הרשויות המקומיות (ייעוד הקצבות למוסדות חינוך) התש"ס נועד "להבטיח את יציבותה של מערכת החינוך בישראל, באופן שההקצבות למטרות חינוך ישמשו אך ורק את המטרות שלשמן הועברו".

במרכזו של החוק עומדת ההבטחה שתקציבי המדינה המיועדים לחינוך לא ינוצלו ברשות המקומית למטרות שלא יועדו להן.

הקצבות הן כלל התשלומים המועברים על-ידי המדינה לרשויות המקומיות, למימון מוסדות החינוך בלבד. על-פי החוק, על רשות החינוך לנהל את כספי ההקצבות למטרות חינוך בחשבון בנק נפרד המיועד אך ורק למטרה זו, ואשר ישמש אך ורק לצורכי חינוך. ההקצבות תועברנה במישרין לחשבון נפרד זה. רשות חינוך מקומית שאינה פועלת על-פי הוראת החוק, רשאית המדינה שלא להעמיד לה הקצבות, ומי שיעשה שימוש פסול בהקצבה צפוי לקנס על-פי חוק העונשין.

2.3 חוק הרשויות המקומיות (מנהל מחלקת חינוך), התשס"א 2001

החוק עוסק במינוי מנהל מחלקת חינוך, בכישורים הנדרשים מבעל תפקיד זה ובדרכי פיטוריו. החוק קובע מעמד סטטוטורי למנהל מחלקת חינוך, ולמעשה ממסד את התפקיד וממצב אותו.

2.3.1 תקנות הרשויות המקומיות (מנהל מחלקת חינוך) (כשירות), תשס"ג-2003

2. לא ימונה אדם למנהל מחלקת חינוך, ולא יכהן ככזה, אלא אם כן נתקיימו בו כל אלה לפחות:

(1) הוא בעל תואר אקדמי מוכר של מוסד מוכר או של מוסד להשכלה גבוהה בחו"ל שהכיר בו השר לענין זה, או מי שנתקיימו בו כל אלה:

(א) בידו שתי סמיכות לרבות מרבנים שהכירה בהם לצורך זה הרבנות הראשית לישראל;

(ב) בידו אישור שלמד תכנית מלאה בישיבה גבוהה או בכולל שש שנים לפחות לאחר הגיעו לגיל שמונה עשרה;

(ג) עבר שלוש בחינות לפחות מתוך מכלול הבחינות שמקיימת הרבנות הראשית לישראל.

(2) הוא בעל תעודת הוראה, תעודת הסמכה, או רישיון הוראה קבוע;

(3) הוא בעל ניסיון מקצועי כמפורט להלן:

(א) במבקש להתמנות למנהל מחלקת חינוך במועצה מקומית או במועצה אזורית - שלוש שנים, כמנהל מוסד חינוך, או בעל תפקיד ניהולי במוסד חינוך או במערכת החינוך (להלן - תפקיד ניהול חינוכי);

(ב) במבקש להתמנות למנהל מחלקת חינוך בעיריה -

(1) שבה לא יותר מ-100,000 תושבים - ארבע שנים, כמנהל מוסד חינוך, או בעל תפקיד ניהול חינוכי;

(2) שבה יותר מ-100,000 תושבים - חמש שנים, כמנהל מוסד חינוך, או בעל תפקיד ניהול חינוכי.

2.4 חוק הרשויות המקומיות (מנהל יחידת נוער ומועצת תלמידים ונוער רשותית) התשע"א 2011

החוק מחייב כל רשות מקומית שבתחומה 1,000 ילדים ובני נוער, להעסיק מנהל יחידת נוער במשרה מלאה במעמד סטטוטורי ברשות, וכן להפעיל מועצת תלמידים ונוער רשותית.

החוק מגדיר כי "מנהל יחידת הנוער יהיה אחראי על החינוך הבלתי פורמאלי ברשות החינוך המקומית ועל קידומו", וכי "תנאי העבודה של מנהל יחידת נוער יהיו כשל עובד רשות מקומית, ויחולו על מינויו ותנאי העסקתו ההוראות החלות על עובדי אותה רשות מקומית, אלא אם כן נקבעה בדין הוראה אחרת לעניין זה; מנהל יחידת הנוער יועסק בהיקף עבודה של משרה מלאה".

רשאי לשמש כמנהל יחידת הנוער:

בגיר; אזרח ישראלי או תושב ישראלי; בעל השכלה אקדמית, הכשרה מקצועית, ניסיון מקצועי ועמידה בבחינות (בהלימה לתקנות שר החינוך).

- (1) החוק קובע גם שבכל רשות מקומית תוקם **מועצת תלמידים ונוער רשותית**, בהנחייתו של מנהל יחידת הנוער או מי מטעמו. "בכל רשות חינוך מקומית תוקם מועצת תלמידים ונוער (להלן - המועצה)".
- (ב) במועצה יהיו בין 29 ל-12 חברים, בהתאם לשיקול דעתו של מנהל יחידת הנוער באותה רשות חינוך מקומית.
- (ג) המועצה תכלול נציגים ממוסדות חינוך, ממרכזים קהילתיים, מתנועות נוער, מארגוני נוער
- וכיוצא באלה, ובלבד שהם תלמידים או נערים המתגוררים בתחומה של אותה רשות חינוך מקומית.
- (ד) נציגי המועצה ייבחרו בידי תלמידים ונערים המתגוררים בתחומה של רשות החינוך המקומית, אחת לשנה.
- (ה) בסעיף זה, "תלמיד" הוא מי שלומד במוסד חינוך בכיתות ז' עד י"ב.

2.5 חוק פיקוח קייטנות ומחנות , תש"ן 1990

בשנת תש"ן (1990) נחקק "חוק פיקוח קייטנות ומחנות" המחייב את כל מפעלי הקיץ של המגזרים הציבוריים והפרטיים לקבל מהרשות המקומית רישוי עסקים לקיום מפעלים (בהתאם לחוק רישוי עסקים 1968). הרישוי יינתן רק לאחר אישור משרד החינוך - מנהל חברה ונוער, אשר בוחן את הנושאים, את התכנים ואת כוח האדם. בהתאם לכך יוצא בכל שנה "חוזר מנכ"ל לנושא קייטנות ומחנות" ובו הנחיות מפורטות ומחייבות.

2.5.1 חוק הפיקוח על מחירי קייטנות וציבוריות, תשע"ז-2017

החוק נועד לתת מענה למצוקת משפחות צעירות עם ילדים הקורסות תחת הנטל הכספי בימי קיץ.

פרק ג' בחוק עוסק ב"מחיר מרבי לקייטנה וציבורית וסל שירותים" וקובע, בין השאר, כי "השר, לאחר התייעצות עם הוועדה המייעצת, רשאי לקבוע, בצו, מחיר מרבי לעניין שירות של קייטנה וציבורית מהסוג שיקבע כאמור, בהתבסס בין השאר, על עלות הקייטנה הציבורית ותקורה סבירה, ואת רשימת השירותים שיינתנו במסגרת אותו סוג של קייטנה וציבורית; קביעת מחיר מרבי וסל שירותים כאמור יכול שתהיה מוגבלת לחלק משטח המדינה".

פרק ד' עוסק ב"פיקוח" ודן בין השאר, ב"סמכת מפקחים" וב"סמכויות מפקחים".

2.6 חוק המכינות הקדם-צבאיות, תשס"ח 2008

בשנת תשס"ח (2008) חוקקה הכנסת את "חוק המכינות הקדם צבאיות" המסדיר את מעמד המכינות הקד"צ הכללי של משרד החינוך או מי שהוא הסמיך לעניין להכיר ולקבוע את תנאי התמיכה במכינות הקדם צבאיות באישור ועדת החינוך בכנסת.

3 פקודות

3.1 פקודת החינוך (נוסח חדש 1978)

בשנת 2000 התקבל תיקון לפקודת העיריות, בנוגע להקמתן של ועדות לקידום מעמד הילד ברשויות המקומיות (שהן ערים). מטרתן של ועדות אלה כקבוע בסעיף 149(א) לפקודת העיריות היא: "... ליזום ולתכנן פעילות לקידום מעמד הילד ובני הנוער, להגן עליהם ולהבטיח את זכויותיהם, לרבות מימוש עקרונות של טובת הילד, אי הפליה, הזכות להתפתחות בתנאים נאותים וזכותם של ילדים ובני נוער להשמיע את דעתם ולהשתתף בצורה נאותה בקבלת ההחלטות הנוגעות לענייניהם".

הרעיון להקמתה של ועדה זו עלה בעקבות הקמתה של ועדת הכנסת למעמד הילד ב-22.7.99

4 חקיקה רלוונטית נוספת

4.1 חוק קטינים וחסרי ישע תשמ"ט 1989

מטרתו להגן על קטינים וחסרי ישע אחרים (למשל: קשישים ונכים) מהתעללות המופעלת כלפיהם. החוק מתייחס להתעללות פיזית, מינית ונפשית, ומטרתו לשבור את קשר השתיקה של הסביבה, אשר נמנעה לדווח לרשויות והשאירה ילדים נטושים לנפשם.

המחוקק קבע, כי בכל מצב שבו קיים חשד של התעללות בחסר ישע מצד האחראי עליו, חובה לדווח על כך לפקיד הסעד ברשויות המקומיות בלשכת הרווחה או למשטרה. אי דיווח עלול להוביל למאסר של 3 חודשים לאזרח, 6 חודשים לאיש מקצוע ו-6 חודשים לאחראי שידע על דבר ההתעללות ולא דיווח על כך.

המחוקק החמיר בענישה במיוחד עם קרובי משפחה הפוגעים בקטין, שכן מהם מצופה לשמור על הקטין או חסר הישע ביתר שאת ולמנוע פגיעה זו.

4.2 חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות התשנ"ח 1998

החוק נועד להגן על כבודו וחירותו של אדם עם מוגבלות (מוגבלות פיזית, נפשית או שכלית, לרבות קוגניטיבית קבועה או זמנית), אשר תפקודו מוגבל באופן מהותי. החוק בא לעגן את זכותו להשתתפות שוויונית ופעילה בחברה בכל תחומי החיים, ולתת מענה הולם לצרכיו המיוחדים באופן שיאפשר לו לחיות באופן עצמאי, בפרטיות ובכבוד, תוך מיצוי מלוא יכולתו.

החוק מפרט את הזכויות והשירותים להם זכאי אדם בעל מוגבלות, לאחר שנבדקה ונקבעה זכאותו, ובכלל זה את הזכויות והשירותים הניתנים על-ידי גופים ציבוריים שונים ובתחומים מגוונים: תעסוקה, שירותי תחבורה ציבורית וחינוך. בתיקון לחוק משנת תשנ"ס נוספה הגדרה באשר לזכותו של בעל מוגבלות ל"נגישות מקום ציבורי". במקום ציבורי תהיה לבעל מוגבלות נגישות, שמשמעותה אפשרות הגעה למקום, תנועה והתמצאות בו, שימוש והנאה מהשירות הניתן בו, שימוש במתקנים והשתתפות בתוכניות ובפעילויות המתקיימות במקום הציבורי. והכל באופן שוויוני, מכובד, עצמאי ובטיחותי. מי שאחראי למקום הציבורי נדרש, על-פי חוק זה, לבצע התאמות נגישות ולדאוג לאחזקתו התקינה.

חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות התשנ"ח 1998 - תיקון תשס"ה 2005

סימן ז' בחוק, סעיפים 19 כ"ז - 19 ל"ד, מוקדשים לנושא החינוך ומהווים תיקון מתשס"ה. חלק א' מתייחס למוסדות העל-תיכוניים וחלק ב' למוסדות חינוך ולשירותי חינוך. בסעיפים אלה יש התייחסות לנושא הנגישות למוסדות החינוך השונים, והתאמת הנגישות לצורכי אוכלוסיית בעלי המוגבלות, על-מנת לאפשר להם לזכות בשירותי חינוך והשכלה שוויוניים. בחוק מפורטים התנאים והדרישות להנגשה שעל בעלי המוסדות לעמוד בהם, וכן קצב החלת הנגישות על מוסדות החינוך.

חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות התשנ"ח 1998 - תיקון תשס"ח 2008

בתיקונים נוספים לחוק שהתבצעו מאוחר יותר, קיימת התייחסות להנגשת תלמידים והורים בעת רישום למוסד חינוך (תיקון מס' 5 - מידע על הנגשה לתלמיד או הורה עם מוגבלות בעת הרישום למוסד חינוך (תשס"ח 2008)), וכן הנגשת תלמידים בעת השתתפות בטיולים ובספורים.

4.3 חוק חופש המידע התשנ"ח 1998

לכל אזרח ישראלי או תושב, הזכות לקבל מידע בהתאם להוראות חוק זה. סעיף 5 א' - על רשות ציבורית לפרסם דיון וחשבון שנתי, שיכלול מידע אודות פעילותה ותחומי אחריותה, והסבר על דרכי תפקודה וסמכויותיה.

4.4 חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו התשנ"ב 1992

חוק יסוד²²: כבוד האדם וחירותו הוא חוק יסוד שנועד להגן על זכויות האדם העיקריות במדינת ישראל. החוק קובע את כבוד האדם ואת חירותו כערכי היסוד מהן נגזרות זכויות האדם המוגנות בחוק היסוד, שהתקבל כ"מגילת זכויות האדם" של המשפט הישראלי. אין בחוק היסוד סעיפים משוריינים, והכנסת יכולה לשנותו ברוב רגיל. עם חקיקת חוקי היסוד, חל שינוי מהותי במעמדן של זכויות האדם בישראל.

4.4.1 חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו התשנ"ב 1992 – תיקון התשנ"ד 1994

מאז חקיקתו בשנת 1992, החוק תוקן פעם אחת בלבד בשנת 1994, במסגרת תיקון עקיף עם חקיקת חוק יסוד: חופש העיסוק. התיקון כלל שני חלקים: א. תוספת סעיף 1 לחוק, תחת הכותרת "עקרונות יסוד", הקובעת כי "זכויות היסוד של האדם בישראל מושתתות על ההכרה בערך האדם, בקדושת חייו ובהיותו בן-חורין, והן יכובדו ברוח העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל". ב. תוספת לסעיף 8 (פיסקת ההגבלה), לפיה ניתן יהיה לפגוע בזכויות שלפי חוק היסוד גם "לפי חוק כאמור מכוח הסמכה מפורשת בו".

5 החלטות ממשלה

5.1 החלטת הכנסת מיום 29.7.1968

ההחלטה הסדירה את הרפורמה בחינוך ומעבר למסגרות חינוך יסודי בנות 6 שנים, של חטיבות ביניים (שלוש שנתיות) ושל תיכונים (שלוש שנתיים או שש שנתיים). עיקרי ההחלטה: העלאת כל תלמידי ישראל, ללא מיון, לתיכון (החל בכיתה ז'), ויישום האינטגרציה. ההחלטה לא גובתה בחוק.

5.2 החלטת ממשלת ישראל מס' 4088, מיום 8.1.2012

בעקבות המחאה החברתית בשנים 2011/2012 מינתה הממשלה את ועדת טרכטנברג כדי להציע שינויים במדיניות החברתית-כלכלית. הממשלה קיבלה את רוח ההמלצות בנוגע לגיל הרך, וקבעה כי המדינה תספק חינוך חינם החל מתחילת שנת הלימודים תשע"ג, 27.8.2012, ט' באלול תשע"ג, לילדים בגילאי 3-4 שילמדו בגני ילדים ציבוריים, כך שהורי הילדים יהיו פטורים מתשלום שכר לימוד.

²² כינונו של חוק יסוד זה ושל חוק יסוד: חופש העיסוק החלו מהפכה תחוקתית, שכן הכנסת העניקה לשני חוקי יסוד אלה מעמד על-חוקי, שעל-פיו ניתנה לבתי המשפט הסמכות להכריז על בטלותו של חוק העומד בסתירה לחוקי יסוד אלה.

6.1 גן ילדים

מסגרות חינוך לילדים בגיל שלפני בית-הספר היסודי מיועדת לגיל 3-6 גן הילדים אמור לספק לילד כר נרחב לפעילות חופשית חווייתית בעיקר באמצעות המשחק, לקדם את התפתחותו בתחומים הפיזי-מוטורי, הרגשי והחברתי, וכן לספק תנאים הולמים לפיתוח אינטלקטואלי וליצירת המוכנות לבית-הספר. בנוסף, הגן נועד להקנות לילד את ערכי המורשת התרבותית ולהכשירו לחיים.

רשות החינוך המקומית היא האחראית לרישום התלמידים לגני הילדים ולבתי-הספר. הרישום לגיל 5 ולגיל 3 ו-4 נכללים בצו לימוד חובה (החלה על גני ילדים) התשנ"ט 1999.

גני טרום חובה/ טרום-טרום חובה

חוק לימוד חובה התש"ט (1949) חייב חינוך מגיל 3 ואילך, כאשר בגיל 3 - 4 החוק הוחל בצווים ובהדרגה. עם זאת, ברשויות רבות, בעיקר במבוססות יותר כלכלית ובמקומות שנמצאו בהם מבנים פנויים, קיימו הרשויות - בתיאום עם משרד החינוך - גני טרום חובה (גיל 4 - 5) וגני "טרום-טרום חובה" (לגיל 3 - 4). נזכיר כי רשות החינוך המקומית היא האחראית לרישום התלמידים לגני הילדים ולבתי-הספר, וכי הרישום לגילאי 5 ולגיל 3 ו-4 נכלל בצו לימוד חובה (החלה על גני ילדים) התשנ"ט 1999 ובצו לימוד חובה (החלה בגני ילדים), התשס"א 2001 ובצווים שפרסם המפקד הצבאי בעקבות המחאה החברתית בשנים 2011/2012, מינתה הממשלה את ועדת טרכטנברג כדי להציע שינויים במדיניות החברתית-כלכלית. בין המלצות הוועדה: ליישם את חוק לימוד חובה לילדים מגיל 3 ומעלה בכל רחבי הארץ (ליתר פירוט: ראה: חוק לימוד חובה).

בעקבות המלצות הוועדה, קיבלה ממשלת ישראל החלטה להחיל חינוך חנם מגיל 3, בכל רחבי הארץ, כבר החל משנת הלימודים תשע"ג. בשנה זו ההצטרפות הייתה וולונטרית והיוותה, בין השאר, פועל יוצא של יכולת הרשויות שהצטרפו לייעד מבנים הולמים ולהתארגן מיידית.

במידע לרשויות המקומיות (לרשות שאינה נמצאת בצו לימוד חובה) נקבע, כי על-פי החלטת ממשלת ישראל מס' 4088, מיום 8.1.2012, י"ג בטבת התשע"ב, תספק המדינה חינוך חנם החל מתחילת שנת הלימודים תשע"ג, 27.8.2012, ט' באלול תשע"ב, לילדים בגילאי 3-4 שילמדו בגני ילדים ציבוריים, כך שהורי הילדים יהיו פטורים מתשלום שכר לימוד.

גני ילדים ציבוריים כהגדרתם בהחלטה - גני ילדים שבבעלות רשות מקומית או בבעלות תאגיד (דוגמת עמותה או חברה), הפועלים ברישיון כדין מכוח חוק פיקוח על בית-ספר, התשכ"ט 1969.

בגנים אלה מספק משרד החינוך לגילאי 3-4 חינוך חינוך כפי השתתפותו במימון בגני ילדים ציבוריים בהם מוחל היום חוק לימוד חובה, התש"ט 1949, ובתנאי שבאותם גנים לא יגבה מההורים שכר לימוד.

מאחר והחלטת הממשלה האמורה לא הייתה אמורה לחול על ילדים הלומדים בגני ילדים שאינם גני ילדים ציבוריים, כמצוין לעיל, נקראו מפעילי גנים אלה שבקשו לאפשר לתלמידיהם חינוך חינוך, לפעול להסדרת מעמדו של הגן כתאגיד.

רישיון הפעלה ניתן לגן ילדים כגן ציבורי בהתאם להחלטה, מכל מי שעומד בכל דרישות חוק הפיקוח על בתי-ספר, התשכ"ט-1969 (תאגיד+רישיון).

"גן חובה"

על-פי חוק לימוד חובה, מרבית גני הילדים בישראל הם ציבוריים. בגיל 5-6 החינוך הוא חובה (מכאן נגזר השם "גן חובה") וניתן חינוך עם החלת דו"ח טרכטנברג, בשנת הלימודים תשע"ג, הוחל חוק החינוך, חינוך מגיל 3 במתכונת דומה.

6.2 חטיבה צעירה (חט"צ)

בשנת 1979 הביעה ועדת החינוך של הכנסת רצון לנסות ולהקל על הילדים במעבר מהגן לבית-הספר. התפיסה שעמדה בבסיס ההחלטה הייתה לאפשר לילדים בגיל 5 עד 7-8 מסגרת לימוד מותאמת, בעיקר מתוך מטרה להתגבר על המעבר החד מהגן לבית-הספר. בהמשך, מוסדה המגמה ועוגנה גם בחוזר מנכ"ל משרד החינוך²³ לרבות פירוט מטרות, יעדי החטיבה הצעירה, נהלים ודרישות.

החטיבה הצעירה היא מסגרת חינוך ייחודית הבנויה לגיל 5 עד 8, וכוללת תוכנית מוגדרת המשלבת תכני גן וכיתות א'-ב'. היא מאפשרת לילדים ליהנות מרמות משחק של גן, תוך חשיפה והקניית כלים של בית-ספר. החטיבה הצעירה ממוקמת בתוך בית-הספר היסודי, לעיתים במתחם נפרד, עם חצר נפרדת, מורה-גננת מוסמכת וכדומה, לעיתים במבנה נפרד הנמצא בזיקה לכיתות א'-ב' עם אפשרות לפעילות נפרדת ומשותפת, על פי צורך.

הילדים בחטיבה הצעירה נהנים מכול מה שיש למשאבי בית-הספר להציע וכך גם לילדי בית ספר בשנתם הראשונה. הצוות יוצא מן הבדידות שכופה המבנה שמרני של כיתה, על המורה או הגננת.

²³ חוזר מנכ"ל 4, משרד החינוך, 1991

המבנה הפדגוגי והפיסי, מאפשרים הפרייה הדדית: מהגן ללימודים ומבית-הספר לגן. הילדים באים ממקום מוכר תפיסתית, אבל עם חשיפה לתכני בית-ספר. בהמשך, מתאפשר לילדי כיתה א' שזקוקים לעוד שעות משחק, ליהנות משירותי גן הילדים.

החטיבה הצעירה היא מסגרת חינוכית אוטונומית הצמודה לבית-הספר ומהווה חלק אינטגרלי ממנו. היא מהווה מכלול הנותן מענה לצרכים חינוכיים של הילדים בגיל הרך, בעידן המודרני שאליו הם גדלים.

החטיבה הצעירה היא לא רק שינוי ארגוני, אלא גם אתוס חינוכי טכנולוגי ופדגוגי הנשכרים מן הידוע כיום על התפתחות ילדים צעירים ודרכי הלימוד שלהם.

על-פי הוראות סעיף 206 לחוזר מנכ"ל נב / 5 מיום 1.1.92, "מרכזת החטיבה הצעירה הצמודה למוסד חינוכי תיחשב לסגן מנהל בית-הספר לענייני החטיבה הצעירה." חשוב לדעת כי גננת בחטיבה צעירה איננה "מנהלת גן", ולפיכך איננה זכאית לגמול ניהול (15%), וכי החטיבה הצעירה משויכת לבית-הספר היסודי ולפיקוח היסודי של משרד החינוך.

תנאי ההעסקה של הגננות בחטיבות הצעירות הם כשל מורות כיתות א' וחל עליהן הסכם "אופק חדש" לחינוך היסודי. הכפיפות של הגננת היא כשל כל עובד הוראה בבית-הספר. הסמכות והאחריות של המנהל/ת על החטיבה הצעירה היא כמו לגבי שאר כיתות בית-הספר, וכך גם אלה של המפקח על בית-הספר. מעמדה של המפקחת על הגנים: מפקחת מקצועית לענייני הגן.

6.3 בית-ספר יסודי

המסגרת הלימודית הראשונה שנועדה להקנות ללומד תרבות בצד לימודים כלליים, ומקצועות הדרושים להרחבת הדעת של התלמיד.

חוק לימוד חובה התש"ט 1949 נועד מלכתחילה להבטיח שכל התלמידים יסיימו את חוק לימודיהם בבית-הספר היסודי. במסגרת חוק זה הופעלו קציני ביקור סדיר (ראה במילון מושגים: "נשירה מבית-הספר"), וגובשו תוכניות טיפוח שנועדו לסייע לתלמידים לסיים את בית-הספר היסודי ולהמשיך את לימודיהם במסגרת על-יסודית.

עד שנת 1968, השנה בה בוצעה הרפורמה בחינוך, כל בית-ספר יסודי מנה 8 כיתות (א' עד ח'). מאז הרפורמה הוקמו בתי-ספר שש-שנתיים, אולם נשארו עדיין בתי-ספר יסודיים במתכונת הקודמת.

כיום, בית-הספר היסודי הוא, לרוב, מוסד שכונתי בו לומדים ילדים הגרים באזור הרישום שלו, והרישום הוא באחריות הרשות המקומית. מהיותו מוסד "רשמי", הוא כפוף למדינה שהיא גם המעסיקה של הצוות החינוכי.

6.4 חטיבת ביניים

חטיבת הביניים היא מסגרת חינוכית בת שלוש שנות לימוד (מכיתה ז' עד כיתה ט'). בשנת 1968 קיבלה הכנסת את המלצות הוועדה הפרלמנטרית לבחינת החינוך היסודי והעל-יסודי, והמליצה על הקמת מסגרת זו. חטיבת הביניים היא מסגרת אזורית (לעומת בית-הספר היסודי, שהוא בדרך-כלל שכונתי), המהווה שלב ביניים בין החינוך היסודי לעל-יסודי. המעבר לחטיבות ביניים ("תהליך החיטוב") החל בשנת 1969, והוא כולל היום את מרבית אוכלוסיית התלמידים בשכבות הגיל ז'-ט' בחינוך הממלכתי ובחלק מהחינוך הממלכתי (אך מיעוטם בזרם "המוכר שאינו רשמי").

העילות להקמת חטיבות הביניים היו: אינטגרציה, מניעת נשירה במעבר בין בית-הספר היסודי לבית-הספר העל-יסודי, העלאת רמת הלימודים (והמורים²⁴), הכנה טובה יותר ללימודים על-יסודיים גבוהים והכוון יעיל יותר לבחירת מגמות ומקצועות מתוגברים לקראת כיתות י'-י"ב.

במערכת החינוך כיום ניתן למצוא את הדגמים הבאים:

בתי-ספר יסודיים 8 שנתיים, ובתי-ספר על-יסודיים 4 שנתיים.

בתי-ספר יסודיים 9 שנתיים, בתי-ספר על-יסודיים 3 שנתיים.

בתי-ספר יסודיים 6 שנתיים, חטיבות ביניים עצמאיות 3 שנתיות, בתי-ספר על-יסודיים 3 שנתיים.

בתי-ספר יסודיים - 6 שנתיים, בתי-ספר על-יסודיים - 6 שנתיים (המכילים, בפועל, חט"ב וחט"ע).

6.5 בית-הספר העל-יסודי

בית-ספר על-יסודי מתקיים בשתי תצורות:

המסורתית - כיתות ט'-י"ב.

בעקבות הרפורמה במערכת החינוך - מסגרת שש שנתית הכוללת את חטיבת הביניים (החט"ב) (כיתות ז'-ט') ואת החטיבה העליונה (חט"ע) (כיתות י'-י"ב).

זאת על-פי החלטת הכנסת מיום 29/7/1968, שהסדירה את **הרפורמה בחינוך ומעבר למסגרות חינוך יסודי בנות שש שנים, של חטיבות ביניים (שלוש שנתיות) ושל תיכונים (שלוש שנתיים או שש שנתיים). הרפורמה (שלא עוגנה בחוק וההצטרפות אליה הייתה וולונטרית), חייבה להעלות את כל תלמידי ישראל, ללא מיון, לתיכון (החל בכיתה ז') וליושם את האינטגרציה.**

²⁴ עד אז, מורה ביסודי היה חייב להיות בוגר סמינר למורים, ומורה בתיכון בוגר אוניברסיטה. הכפפת חטיבת הביניים לבית-הספר העל-יסודי, חייבה את מורי חטיבת הביניים לרכוש השכלה אקדמית.

המושג בית-ספר על-יסודי כולל בתי-ספר מסוגים שונים: טכנולוגי, עיוני, או בית-ספר מקיף הכולל בתוכו גם מגמות עיוניות וגם מגמות טכנולוגיות, וכן בית-ספר חקלאי. בשנים האחרונות הוקמו בתי-ספר ייחודיים כגון: בתי-ספר לאמנויות, מוזיקה וכדומה. תוכניות הלימודים במסגרות אלה נקבעות על-ידי משרד החינוך ומפוקחות על ידו, והלימוד בהן הוא חינם. הבעלות על בתי-הספר היא של הרשות המקומית או גופים ציבוריים או פרטיים, לרבות רשתות חינוך.

7 זרמים בחינוך

בתקופה של טרום הקמת המדינה, פעלה מערכת חינוך מגוונת מאוד, שביטאה את המגמות והאוריינטציות החברתיות הרעיוניות והפוליטיות השונות שרווחו ביישוב.

הקמת מדינת ישראל השפיעה באופן עמוק על מוסדות החינוך, כפי שהשפיעה על שאר המוסדות. בשנת 1953, ארבע שנים לאחר שנחקק חוק חינוך חובה, קיבלה הכנסת את חוק החינוך הממלכתי ובכך ביטלה את מערכת החינוך מרובת הזרמים. יחד עם זאת, נשמרה החלוקה שבין בתי-הספר הממלכתיים הבלתי דתיים ובין בתי-הספר הממלכתיים-דתיים, נוסף סקטור - החינוך הערבי. כן הוגדר סקטור נוסף - החינוך העצמאי. מאוחר יותר נוספו שני סקטורים: החינוך הדרוזי ומעיין החינוך התורני.

בפרק זה תוכל לקבל מידע בסיסי על הזרמים הקיימים כיום בחינוך.

7.1 החינוך הממלכתי

החינוך הממלכתי מתייחס לכל בתי-הספר הכלליים (הלא דתיים) בסקטור היהודי במדינת ישראל. גני ילדים, בתי-ספר יסודיים, חטיבות הביניים ובתי-הספר העל-יסודיים. מסגרות החינוך הממלכתי פועלות בפיקוחו ובמימונו של משרד החינוך, תוך קיום קשר עם אגפיו השונים והפיקוח שבמחוזות.

7.2 החינוך הממלכתי-דתי (ממ"ד)

החינוך הממלכתי הדתי הוא מסגרת המשך ארגונית לזרם "המזרחי" שנוסד לפני כ-100 שנים. עד קום המדינה היה זרם זה מורכב ממוסדות עצמאיים ששירתו את האוכלוסייה הדתית החזקה. לאחר קום המדינה הוא התפתח כמגמה מוכרת יחד עם הזרמים האחרים במערכת החינוך, כחינוך בעל תפיסה אידיאולוגית מיוחדת. כיום הוא מהווה זרם נפרד בסקטור היהודי, הכולל את כל מסגרות הלימוד המקובלות בחינוך הממלכתי, אך בתוכניות הלימודים ובאורחות חיי בית-הספר הוא שוקד על תכנים ועל צביון דתי-לאומי.

החינוך העל-יסודי כולל בתוכו גם מסגרות כגון: ישיבות תיכוניות ואולפנות. הפיקוח והמימון של החינוך הממ"ד זהים לאלה של החינוך הממלכתי, ואולם מנהל החינוך הדתי במשרד החינוך והתרבות הוא המופקד על הפיקוח במסגרות חינוך אלה והוא כפוף ישירות לשר החינוך.

7.3 החינוך הממלכתי-חרדי (ממ"ח)

משרד הקים בשנת הלימודים תשע"ד מסלול ממ"ח (ממלכתי - חרדי). זאת, מתוך מטרה ושאיפה לתת לציבור החרדי המעוניין במסגרת רשמית ברמה רוחנית ולימודית גבוהה במקצועות הקודש ובמקצועות הכלליים. זהו זרם חדש שמבדיל שהחרדים הם חלק אינטגרלי ממערכת החינוך תחת הסיסמה: תורה, ערכים, מקצועיות.

כיום קיימים כ-100 גני ילדים ממלכתיים-חרדיים וכ-45 בתי ספר ממלכתיים-חרדים מצפון הארץ ועד לדרומה.

הממ"ח מפתח מוסדות ייחודיים כגון בית ספר לחולים בבית החולים "מעייני הישועה" בבני ברק וחווה חקלאית באלעד.

תכניות העשרה משלימות:

- תכנית אמירים לילדים מחוננים.
- חוג לכל ילד.
- תמיכה וליווי מקצועי של המתי"א.

בממ"ח מערך מקצועי ומקיף של פיקוח והדרכה, המורים עובדי מדינה תחת הסכם "אופק חדש" ולכל מורה זמן איכות משמעותי עם תלמידים בשעות פרטניות.

יצוין כי המדינה משפה את התלמידים של הממ"ח עבור הוצאות הנסיעה.

7.4 החינוך הערבי

מאז קום המדינה גדל באופן משמעותי היקף הלומדים מקרב האוכלוסייה הערבית, בעיקר תלמידות ותלמידים ביישובים הכפריים. בין השנים 1948-1990 גדל מספר התלמידים פי 20, בעוד שהאוכלוסייה הערבית גדלה פי 5 בלבד. במקביל, חלה עלייה בממוצע שנות הלימוד. חל גם שיפור משמעותי ברמת ההוראה. מספר המורים הבלתי מוסמכים הצטמצם באופן ניכר (מ-70% בתחילת שנות החמישים, ל-15% בסוף שנות התשעים). ואולם, הפער בין החינוך הערבי לחינוך הממלכתי עדיין קיים גם במבנים העומדים לרשותו וגם בתוצרים - בהישגי התלמידים.

בחוק החינוך הממלכתי (1953 ותיקונים ב-1973 וב-1980) נקבעה מטרת החינוך הממלכתי בניסוח המכוון בעיקרו לאוכלוסייה היהודית. ההתייחסות המיוחדת לאוכלוסייה הלא יהודית היא כוללנית, ומשאירה את ההחלטה בידי שר החינוך:

תוכניות הלימודים - "השר יקבע את תוכנית הלימודים של כל מוסד חינוך רשמי. במוסדות החינוך הלא יהודיים תותאם תוכנית הלימודים לתנאיהם המיוחדים..."

ביצוע ותקנות - "השר הממונה על ביצוע חוק זה והוא יתקין תקנות בכל עניין הנוגע לביצועו ובכלל זה תקנות בדבר..."

כדי לתקן את המצב בו החינוך הלא יהודי נקבע כמעט אך ורק על-ידי יהודים, החליט שר החינוך בראשית 1994 על הקמתה של "מועצה מייצעת לחינוך ערבי", שמרבית חבריה הם ערבים. תפקיד הוועדה היה לבחון את בעיות החינוך הערבי ולהציע למשרד החינוך תוכנית ודרכי פעולה לקידומו ולשילובו של החינוך הערבי במערכת החינוך הכללית, ליבון סוגיות המיוחדות לחינוך הערבי, והעלאת פתרונות שיביאו לידי ביטוי את הצרכים המיוחדים ואת התרבות של הציבור הערבי.

בעקבות ועדה זו חלו שינויים במעמדו של הממונה על החינוך לערבים, וכן צורף נציג ערבי נוסף למזכירות הפדגוגית שתקים מתוכה ועדת משנה לחינוך הערבי.

בראשית 1996 הגיש שר החינוך הצעה לתיקון חוק החינוך הממלכתי, שאושרה בקריאה ראשונה בכנסת. בהצעה יש ניסוח מחודש של מטרות החינוך הממלכתי, תוך הכרה באוכלוסייה הלא יהודית ובשיוויון זכויותיה.

בט"ז באדר א' התש"ס (22.2.2000), התקבל תיקון לסעיף 2 בחוק חינוך ממלכתי התשי"ג 1953 בנושא מטרות החינוך הממלכתי התש"ס 2000.

במקום סעיף 2 שהיה קיים בחוק, נקבע סעיף מתוקן הכולל 13 תת-סעיפים. תת-סעיף 11 מתייחס ישירות לאוכלוסיות המיעוט (המהוות כ-20% מתושבי ישראל) כלהלן: "11. לטפח את השפה, התרבות, ההיסטוריה, המורשת והמסורת הייחודית של האוכלוסייה הערבית ושל קבוצות אוכלוסייה אחרות במדינת ישראל, ולהכיר בזכויות השוות של כל אזרחי ישראל".

7.5 החינוך הדרוזי

מאז קום המדינה ועד 1976 היה החינוך הדרוזי חלק ממערכת החינוך הערבי. בסוף שנות ה-60 ובתחילת שנות ה-70 של המאה העשרים, החלו מנהיגי הציבור הדרוזי לפעול להגברת התודעה הדרוזית, זאת נוכח החשש שהצעירים יתרחקו מהדת ומהמורשת הדרוזית. מנהיגי הציבור הדרוזי באו אפוא בדרישה להפריד את החינוך הדרוזי מהחינוך הערבי, וליצור תוכנית לימודים ייחודית למגזר זה.

מאז חלה התקדמות רבה. הוקמו בתי-ספר בכל הכפרים הדרוזיים, בתי-הספר הדרוזיים כלולים במסגרות המוחזקות על-ידי הממשלה ועל כן חל בהם שיפור ניכר בתחום הבנייה, בעיקר בשנים האחרונות. בנוסף לשיפור בתנאים הפיזיים, הותאמו למגזר זה תוכניות לימוד חדשות, נכתבו ספרי לימוד חדשים, אורגן מערך הפיקוח, וכן חל שיפור בהכשרת המורים ובהשתלמויות.

סקרים ומבחני הישגים שנערכו מטעם משרד החינוך ומכון סאלד מעידים, שרמת הלימודים בבתי-הספר הדרוזיים כיום מתקרבת לחינוך היהודי, ועולה על הרמה הממוצעת בחינוך הלא-יהודי.

7.6 מוסדות פטור

חוק לימוד חובה התש"ט - 1949 מטיל על ההורים את חובת רישום ילדיהם במוסד חינוך מוכר, ומחייב אותם להבטיח ביקור סדיר בהתאם לרישום. יחד עם זאת, בסעיף 5 (א) פוטר החוק הורים השולחים את ילדיהם באופן סדיר למוסדות חינוך שאינם מוסדות מוכרים.

על-פי חוק לימוד חובה, רשאי שר החינוך "להורות בהוראה שתפורסם ברשומות, כי ההורים של ילדים [...] וכן הנערים עצמם, הלומדים באופן סדיר במוסד חינוך המתואר באותה הוראה, ואינו מוסד חינוך מוכר - יהיו פטורים מן החובות המוטלות עליהם לפי סעיף 4". כלומר, מוסדות שאינם עומדים בתנאי חוק חינוך חובה.

זמן קצר לאחר החלת החוק הורה שר החינוך והתרבות דאז זלמן שז"ר על פטור לקבוצה של 21 תלמודי תורה שלא ניתן היה לשייכם לחינוך המוכר (הזרמים שהיוו את החינוך הרשמי). גם שרי חינוך נוספים נענו לפניות דומות ופטרו הורים וילדיהם מביקור במסגרות החינוך המוכרות.

בשנת 1979 גובשו, על-פי המלצות ועדת החינוך, עקרונות למתן פטור ועל-פיהם ניתן הפטור גם כיום. העקרונות המנחים הם: מספר התלמידים המינימאלי יהיה עשרים בני אותו גיל. ביישוב בודד עשרים תלמידים בשתי כיתות סמוכות, התלמידים ישלטו בעברית, ילמדו מקצועות הכשרה, יקוימו פעילות גופנית וחינוכית חברתית, והתנאים הפיזיים ייבדקו על-ידי המוסד לבטיחות ולגהות על-פי הכללים המקובלים בחוק הפיקוח על בתי-ספר.

קיים נוהל מסודר לבקשה למתן פטור. על-פי הנוהל, מתן הפטור מחייב אישור שר החינוך, ותוקף מתן הפטור מוגבל לשנתיים. בתום תקופה זו יש להאריכו מחדש.

מוסדות הפטור אינם בפיקוח משרד החינוך, ויחד עם זאת ברבים מהם מלמדים בשפה העברית. חלק מהמוסדות שינו במרוצת השנים את מעמדם ממוסד פטור למוסד מוכר שאינו רשמי בפיקוח משרד החינוך.

התקציב למוסדות הפטור נקבע על-ידי משרד החינוך על-פי השתתפות לתלמיד בשיעור של 60% מעלותו של תלמיד בחינוך הרשמי.

מספר התלמידים במוסדות הפטור גדל בעשור האחרון מדי שנה, בכ-2,000-2,500 תלמידים.

7.7 החינוך העצמאי

החינוך העצמאי הוא כינוי כולל לאחד ממערכי החינוך של בתי-הספר החרדיים. הוא כולל מסגרות אחדות, שמרביתן מתאפיינות בזיקתן הפוליטית למפלגות החרדיות-אשכנזיות (ובראשן אגודת ישראל).

מערכת החינוך של החינוך העצמאי כוללת בעיקר את רשת בתי-הספר היסודיים לחינוך חרדי לבנות בית יעקב, אשר הוקמה במזרח אירופה בראשית המאה ה-20 והיא הוותיקה שבין מערכות החינוך החרדיות במדינת ישראל. בתחילה, היו כל החרדים כלולים במסגרת החינוך העצמאי, אולם עם הקמת תנועת ש"ס, הקימה התנועה, על רקע של אפליה עדתית, רשת חינוך משלה בשם מעיין החינוך התורני (ראה סעיף 4.7 להלן).

החינוך העצמאי היא מערכת של מוסדות חינוך בעלי אופי דתי-חרדי, הפועלים כיחידות אוטונומיות ללא התערבות ממשלתית. רשת החינוך העצמאי כפופה אדמיניסטרטיבית לאגף לחינוך מוכר שאינו רשמי במשרד החינוך. חלקם מוסדות מוכרים שאינם רשמיים, כלומר מוסדות ששר החינוך הכריז עליהם כמוסדות כאלה, וההכרזה פורסמה ברשומות, וחלקם מוסדות פטור (ראה סעיף 3.5 לעיל).

על-פי החוק המקורי, מידת השתתפותה של המדינה במימון של מערכות אוטונומיות אלה הוגבלה לתחומים מסוימים בלבד, אך מאוחר יותר, לאחר מו"מ פוליטי מפלגתי, נקבע כי החינוך העצמאי יזכה למימון מלא. המימון המלא מעוגן בחוק יסודות התקציב התשמ"ה-1985 סעיף 3א, בו מצוין כי תלמידי החינוך העצמאי יזכו למימון "ככלל ילדי ישראל", שמשמעו השוואת התקצוב לזה של החינוך הרשמי.

במסגרת החינוך העצמאי, פועלות מסגרות חינוך ייחודיות כגון תלמודי תורה. מסגרות אלה זהות ל"חדר" המסורתי. התלמידים לומדים לעיתים בשפת האידיש, ותוכנית הלימודים כוללת בעיקר לימודי קודש.

מערכת זו נמצאת במגמת גדילה מתמדת.

7.8 מעיין החינוך התורני

עם הקמת תנועת ש"ס, הקימה התנועה, על רקע של אפליה עדתית, רשת חינוך משלה בשם מעיין החינוך התורני (עד אז היו כל החרדים כלולים במסגרת החינוך העצמאי - ראה סעיף 4.6 לעיל). מעיין החינוך התורני הוגדרה כספינת הדגל של תנועת ש"ס, ואחת הסיבות והמטרות המרכזיות לשמה הוקמה התנועה: "להעמיק את הערכים היהודיים ולהעניק חינוך שורשי וערכי לילדי ישראל".

רשת החינוך התורנית פרושה בכל רחבי הארץ, מקריית שמונה שבצפון ועד אילת

שבדרום. בתלמודי התורה ובבתי-הספר של רשת החינוך, מתחנכים למעלה מ-40.000 איש²⁵.

בתחילת שנות ה-90 החליטה הממשלה להעניק למוסדות שברשת זו מעמד דומה לזה של החינוך העצמאי. כלומר, בראש הרשת עומד מטה ניהולי עצמאי, הקובע את תוכניות הלימודים ומפקח על יישומן. הרשת מקבלת את תקציביה ישירות ממשרד החינוך, ומנהלת אותם באופן עצמאי.

לאחר מו"מ פוליטי מפלגתי נקבע, כי מעיין החינוך התורני יזכה למימון מלא. המימון המלא מעוגן בחוק יסודות התקציב התשמ"ה-1985 סעיף 3א, בו מצוין כי תלמידי החינוך העצמאי יזכו למימון "ככלל ילדי ישראל", שמשמעו השוואת התקצוב לזה של החינוך הרשמי.

מכיוון שמדובר ברשת חינוך תורנית, מקצועות הלימוד הם ברובם תורניים. מתחילת שנות ה-90 של המאה העשרים, חל גידול משמעותי במספר הלומדים במעיין החינוך התורני.

על-פי נתוני משרד החינוך (מוסדות המתקצבים על-ידי המשרד), חל גידול מרשים במספר ילדי הגן בין השנים 1995 ל-1997. מספר ילדי הגן במעיין החינוך התורני מתקרב למספר ילדי הגן בחינוך העצמאי. אחוז גידול דומה חל במספר תלמידי החינוך היסודי.

7.9 החינוך המשלב

חוק חינוך ממלכתי התשס"ח 2008 אשר עבר בכנסת ה-17, קבע כי מוסד חינוך יוכל להיחשב כ"מוסד ממלכתי משלב" באם יתקיימו בו התנאים הבאים: מוסד חינוך ממלכתי, רשמי, לדרגות הכיתה א' עד ט'. "מוסד חינוך ממלכתי משלב" - ישלב בתוכנית הלימודים שלו ובאורח החיים שלו לימוד מקורות יהודיים בהיקף רחב ובאופן מעמיק, תוך שימת דגש על עיסוק בזהות יהודית ועל חינוך לערכי הסובלנות במורשת ישראל ולקיום חיים משותפים וברית ייעוד וגורל בין כל חלקי העם בישראל, לרבות גילוי סובלנות מירבית לאורח חיים דתי ושאינו דתי, וכן סבלנות וסובלנות לסממני לבוש והתנהגות שונים.

8 מגמות ושינויים בחינוך

בפרק שלפניך תוכל לקרוא על המגמות והשינויים המרכזיים שהתרחשו במערכת החינוך בישראל בשני העשורים האחרונים, ואשר קרוב לוודאי יטביעו חותם גם על העשור הבא.

²⁵ אתר תנועת ש"ס

8.1 ממרכז לביזור

ביזור הינו תהליך של אצילת סמכויות מדרג גבוה בהיררכיה, או מרשות מרכזית לדרג נמוך יותר, בדרך כלל מקומי. מרכז הינו המצב ההפוך, כלומר הפקעת סמכויות מדרגים נמוכים וריכוזם בידי דרגים בכירים יותר.

א. מרכז בחינוך

במשך שנים ועד לשנות ה-60 של המאה העשרים, ניתנה עדיפות ברורה למרכז בחינוך. עדיפות זו התבססה על שלוש גישות:

(1) החינוך כזכות בסיסית - יש לעצב את החינוך כזכות המוענקת לכולם ולא רק למיעוט, ולכן נדרשת התערבות השלטון המרכזי בהבטחת חינוך לכל.

(2) החינוך כשירות בסיסי במדינת הרווחה - החינוך הינו אחד השירותים הבסיסיים ב"מדינת הרווחה". באמצעות בתי-הספר ניתן גם לפקח על בריאות התלמידים והזנתם.

(3) שוויוניות בחינוך בחברה דמוקרטית - לאחר מלחמת העולם הראשונה, גבר הצורך בקיום מערכת חינוך שוויונית ועלה הרצון לבטל את הפערים בין רמת החינוך בערים לרמת החינוך באזורים חקלאיים. לצורך זה נדרשו מנגנוני ניהול, ארגון ופיקוח מרכזיים.

ב. המעבר לביזור בחינוך

בשנות ה-60 ובעיקר ה-70 של המאה העשרים, החלה להתפתח מגמת ביזור בחינוך. למגמה זו היו מספר טיעונים:

(1) מרכז בחינוך יוצר סרבול ארגוני וחוסר תיאום ופיקוח, המובילים לקשיים בשליטה. מצב זה גורם לעומס רב על בתי-הספר, בעיקר בשל ריבוי ציפיות סותרות המופעלות עליו.

(2) מחקרים חדשים שנקראו "תנועת בתי-הספר האפקטיביים", חיזקו את מגמת הביזור. הם הוכיחו כי בית-הספר הנותן סמכויות רחבות לצוות החינוכי שלו, מגיע לרמת הישגים גבוהה יותר. בנוסף, ככל שמתקבלות החלטות בהתאמה לצורכי הלומד ובזמן אמיתי, ללא תלות בגורמים חיצוניים - כך גדלה שביעות הרצון של הצוות והקהילה, ורמת הישגי התלמידים הולכת וגדלה.

(3) בעקבות האכזבה מהגישה המרכזית בכלכלה ובחברה, עלו תנועות ניאול-ליברליות וניאו-קונסרבטיביות בכלכלה. הן ביקרו את מדינת הרווחה ותמכו בתחרות חופשית ובעיצוב מחדש של השירותים הציבוריים בכלל ושירותי החינוך בפרט, באמצעות כוחות השוק.

לטענתו, בתי-הספר כארגוני שירות אחרים יתפתחו ויתעצבו בהתאם לכוחות השוק, והצלחתם ולעיתים אף כושר הישרדותם מותנים ביוזמה, ביעילות ובאיכות השירות שיספקו ללקוחותיהם.

ביזור בחינוך היה הכיוון שהתחזק בישראל של סוף שנות ה-90 של המאה העשרים, ונמשך גם היום. למגמת הביזור ביטוי בתהליכים המתרחשים בשטח: בבתי-הספר, בקהילות המקיפות אותם ובתפקידי החינוך שממלאת כיום הרשות המקומית.

ג. הוועדות שדנו בסוגיית הביזור

סוגיית הביזור נדונה בפורומים שונים כבר בשנות ה-70 של המאה העשרים. במהלך השנים, הוקמו שלוש ועדות. כל ועדה בחנה את הנושא מזווית אחרת והמליצה המלצות לשינוי המצב הקיים.

(1) ועדת זנבר, שמונתה ב-1976, נועדה לבחון את חלוקת התפקידים הקיימת בין הממשלה לבין הרשות המקומית, להגדירה מחדש ולהציע תפיסת יסוד לחלוקת תפקידים רצויה. הדו"ח הוגש ב-1981 והמלצתו המרכזית: להעביר את מיקוד הניהול לאחריות מקומית כחלק ממתן האוטונומיה.

(2) ועדת קוברסקי, שמונתה ב-1986, הוקמה על-מנת לערוך בדיקה מקיפה של שירותי המדינה והגופים הנתמכים על ידה, ולהמליץ המלצות שתכליתן שיפור השירות לאזרח. הדו"ח, שהוגש ב-1989, ראה את הרשות המקומית כקבלן משנה וכזרוע מבצעת, כשהתכנון והפיקוח ימשיכו להיות באחריות הממשלה.

(3) ועדת הרמלך נועדה להגדיר את תפקידי הרשות המקומית, רמת השירותים שעליה להגיש לתושב, וכן להציע הצעות באשר ליחסי הגומלין ממשלה-שלטון מקומי בנושאי חינוך ורווחה. הדו"ח הוגש ב-1992, בדו"ח המלצה לביצוע רפורמה מקיפה בנושא.

רוב ההמלצות שהמליצו הוועדות הנ"ל לא מומשו, אולם באותה עת חל תהליך משמעותי אחר והוא שיטת הבחירות לרשויות המקומיות (חוק הרשויות המקומיות תשל"ה-1975). שיטת הבחירות החדשה העצימה את כוחם של ראשי הרשויות המקומיות בכל תחומי החיים ובכלל זה בתחום החינוך ראש הרשות המקומית כהינו "ראש רשות החינוך המקומית".

8.2 אוטונומיה בית-ספרית

במקביל לתהליכי הביזור שתוארו לעיל, החל משרד החינוך בשנות ה-80 של המאה העשרים לקדם באופן משמעותי את מימוש רעיון האוטונומיה הבית-ספרית.

בשנת 1973 החלה ראשיתו של רעיון האוטונומיה: הוגדרו "לימודי בחירה" בהיקף של 25%, ניתנו 3 שעות הוראה על-פי שיקולי המורה, וממשרד החינוך הועבר מסר המעודד את המורים להפעיל יוזמות וחידושים בבתי-ספר. בשנת 1976 הוקמה ועדת האוטונומיה העליונה, ובשנת 1981 חולקו שעות ההוראה ל"לימודי חובה", "לימודי בחירה" ו"לימודי רשות".

בשנת 1984 הוגדר בית-הספר כיחידה פדגוגית חברתית המספקת את צורכי עצמה בתוך המבנה הממלכתי.

בין השנים 1984-1992 הופעל פרויקט ליישום רעיון האוטונומיה, שהקיף כ-90 בתי-ספר.

א. מאפייני בית-ספר אוטונומי

(1) בית-ספר שגיבש לעצמו השקפה חינוכית לאורה הוא פועל - "אני מאמין חינוכי".

(2) בית-ספר המפתח תוכניות לימוד שהן ייחודיות לו (המותאמות ל"אני המאמין" שלו, למאפייני הקהילה בתוכה הוא פועל וכיוצא בזה).

(3) לבית-הספר מנגנון בקרה והערכה פנימי, הבודק ומשתפר לאור ממצאי ההערכה.

(4) לבית-הספר הסמכות לנהל (לפחות חלקית) את משאביו וחלקים מתקציבו.

(5) הקהילה בתוכה פועל בית-הספר מעורבת בחיי בית-הספר.

(6) הנהלת בית-הספר פועלת כצוות.

החל משנת 1992 הועמקה האוטונומיה הבית-ספרית, הפרויקט הורחב לבתי-ספר נוספים וביטויה ניכר בשלושה תחומים עיקריים: פיתוח מקומי של חלק מתוכניות הלימודים וחומרי ההוראה, אצילת סמכויות ותפקידים לסגל בית-הספר, ושיתוף ההורים בקביעת המדיניות החינוכית.

בתחילה, בלטה מגמה זו במוסדות החינוך היסודי, אך בהדרגה היא התרחבה וחדרה גם לחטיבות הביניים ולחטיבות העליונות.

ככל שמגמת הביזור הולכת וגוברת, מסתמנים שינויים מהותיים בבתי-הספר ובדפוס תפקודו:

(1) המבנה הארגוני-ניהולי של בית-הספר משתנה. האוטונומיה מאפשרת למנהלים לארגן את תקן השעות על-פי צורכי בית-הספר, ולאצול חלק מהסמכויות על מורים ובעלי תפקידים אחרים בבית-הספר. בבתי-ספר רבים מוקמים צוותי ניהול וצוותים מובילים.

(2) בית-הספר הפך ליחידה פדגוגית עצמאית, ובמסגרתו מתקיימות השתלמויות למורה לצורך התפתחותו המקצועית. לדוגמה: "חדר מורים לומד".

(3) מעמדו של המורה משתנה. המורה הופך לשותף בתהליך פיתוח תוכניות לימוד, פיתוח חומרי הוראה-למידה ולעיתים לפיתוח מלא של תוכניות בית-ספריות. כך הופך המורה למנחה ולמסייע בלמידה, ולא רק ל"מעביר ידע" כבעבר.

(4) התרבו מסגרות שיתוף הפעולה של בית-הספר עם נציגי הקהילה ועם ההורים המבקשים ליטול חלק פעיל בהחלטות הנוגעות לאופיו של בית-הספר ולתוכניות הלימוד שהוא מפעיל.

(5) התמקדות בלומד. בשנים האחרונות מושקעים מאמצים רבים בפיתוח סביבות למידה שמטרתן קידום האוטונומיה ו"ההכוונה העצמית של התלמיד". התלמיד לומד להגדיר את מטרותיו הלימודיות, לפתח שיטות וכלים למימושן, ואף להעריך את מידת השגתן של המטרות הלימודיות שהציב. המורה, כאמור, מסייע ביעוץ ובהכוונה.

ב. סוגיות חברתיות וערכיות בתהליך האוטונומיזציה

הסוגיות המרכזיות שעולות בדרך-כלל בהקשר לתהליך האוטונומיזציה הן:

(1) באיזו מידה הרצון ו/או הצורך להיענות לצרכים הייחודיים של הפרטים והקהילה ולטפח ייחודיות זו, איננו פוגע בצורך בשמירת ערכיה ויעדיה המשותפים של החברה הישראלית?

(2) באיזו מידה יש מקום להגדיר סטנדרטים אחידים להישגים מוסכמים כדי להבטיח איזושהי אחידות ברמת החינוך?

(3) באיזו מידה בתי-הספר בשלים להינתק מהמרכז? האם יש להם את היכולת המקצועית לפתח לעצמם, ללא סיוע המומחים שבמרכז, את חומרי ותכני הלמידה - הוראה?

ג. פרויקט האוטונומיה התקציבית

ביטוי מתקדם של מגמת האוטונומיה הבית-ספרית הוא פרויקט האוטונומיה התקציבית.

פרויקט זה החל לפעול במסגרת אוניברסיטת ת"א. הנחת היסוד הייתה, שבית-ספר הנהנה מניהול עצמי של תקציבו יזדרז לקדם את רעיון האוטונומיה גם בתחומי החיים האחרים של בית-הספר. בפרויקט זה הוקצבה לכל בית-ספר תוספת תקציבית של 25,000-50,000 ש"ח לשנה. כל בית-ספר היה רשאי לנהל תקציב זה על-פי תפיסתו. בנוסף, נעשה ניסיון להגיע להסכם עם

הרשות המקומית לאגם את כל המשאבים הכספיים המגיעים לבית-הספר מהרשות, ולאפשר לו לנהל אותם באופן עצמאי. כמו כן, קיבל כל בית-ספר ייעוץ בניהול התקציבים ובהתאמתם ל"אני מאמין" של בית-הספר. בשנת 1996 פעלו במסגרת פרויקט האוטונומיה התקציבית למעלה מ-200 בתי-ספר. בכל אחד מהם חלו שינויים משמעותיים בעבודת הצוות, בתכנון העבודה על פני שנה, בניהול התקציב וכן ביכולת לגייס תקציבים. פרויקט זה השתלב במגמה נוספת/משלימה שהתפתחה בשנים אלה במשרד החינוך: יצירת התנאים לניהול עצמי של בית-הספר. (ראה גם: "ההורים ובתי-ספר")

8.3 ניהול עצמי

תפישת הניהול העצמי הופכת את הפירמידה ומציבה את בית-הספר למוקד קבלת ההחלטות. ההחלטה על מעבר לניהול עצמי, מבטאת את ההכרה והאמון במומחיותו ובכישוריו של בית-הספר לקבל החלטות ולתת מענה מדויק וייחודי לצרכים האמיתיים של התלמידים. הניהול העצמי מרחיב את הסמכות ואת הגמישות של מנהל בית-הספר וצוותו בהיבטים ארגוניים, פדגוגיים וכלכליים, ומאפשר לבית-הספר את הגמישות לממש את אחריותו החינוכית²⁶.

יתירה מזאת, המעבר לניהול עצמי נועד להעצים את המנהל וצוות המורים, להשביח את תרבות הניהול והלמידה של בתי"ס, לחזק את האחריות והמחויבות של בתי-הספר לתפוקות ולתוצאות, ולהרחיב את מעגל השותפים המעורבים והפועלים לקידום מטרות בית-הספר.

לבית-הספר ניתנת אוטונומיה והסמכות להפנות באופן מושכל משאבים המוקצים לו ממקורות שונים, לטובת היעדים והצרכים המקומיים שהוא מגדיר לעצמו, תוך מיסוד מנגנונים מקומיים אשר בפניהם בית-הספר נותן דין וחשבון. הניהול העצמי חותר מצד אחד להגדיל את מרחב ההשפעה ושיקול הדעת של המנהל וצוות בית-הספר, ומן הצד השני להטמיע כלים ותרבות ארגונית כך שבית-הספר יקבע סדרי עדיפויות ויקבל החלטות באופן מתוכנן ומושכל.

תחילת המהלך בספטמבר 1992, עת החליט משרד החינוך על הקמת ועדת היגוי עליונה לבחינת מעבר הדרגתי של מערכת החינוך ל"בתי-ספר לניהול עצמי". באוגוסט 1993 הגישה הוועדה שבראשות ד"ר עמי וולנסקי את עיקרי המלצותיה. הנחת היסוד של הדו"ח הייתה, שעל-מנת לבצע שיפור ממשי בתפקוד בתי-הספר, יש הכרח לחולל שינוי קיצוני באופן ניהולם. הדו"ח יצא נגד הגישה הצנטרליסטית שבה השלטון המרכזי

²⁶ להרחבה: תלקיט מעבר בתי-ספר יסודיים לניהול עצמי, עיקרי תפישת הניהול העצמי ועקרונות תוכנית המעבר הארצי לניהול עצמי, משרד החינוך, תשע"ג.

מכתיב וקובע במידה רבה את דרך ניהולו של בית-הספר. הדו"ח המליץ על תהליכי ביזור שיעניקו עוצמה וסמכויות לבתי-הספר עצמם. ההמלצות מתייחסות להיבטים שונים של יישום עקרון הניהול העצמי, וביצוען עשוי להוביל לשינוי בתרבות הניהול של בתי-הספר.

א. עיקרי המלצות ועדת וולנסקי:

- (1) בית-הספר יתוקצב באמצעות "סל לתלמיד" שיכלול את מרבית סעיפי התקציב המיועדים לתלמיד, למורה ולבית-הספר.
 - (2) הסל יהיה שוויוני ופומבי.
 - (3) סל דיפרנציאלי יהיה לתלמיד טעון הטיפוח.
 - (4) בית-הספר יתנהל כמשק כספים סגור בעל מסגרת תקציבית שנתית כוללת.
 - (5) לבית-הספר בניהול עצמי יהיה ועד מנהל. בוועד המנהל: מורים, נציגי הרשות המקומית, הקהילה ונציגי ההורים, ובראשו יעמוד יו"ר.
 - (6) מפקח בית-הספר יתמקד בייעוץ, תמיכה והכוון של בית-הספר באשר לדרכים ולאמצעים להשגת מטרותיו.
 - (7) מנהל בית-הספר יקבל סמכויות מתחום כוח האדם - קבלת עובדים, מתן קביעות, פיטורים וכו' (סמכויות שהיו עד כה בידי משרד החינוך והתרבות והרשות המקומית).
- מרבית ההמלצות זכו להסכמת משרד החינוך (להוציא ההמלצה על הקמת ועד מנהל, ועל הקניית סמכות פיטורים למנהל בית-הספר).

ב. תהליך הניסוי בבתי-הספר

- שר החינוך החליט על ביצוע ניסוי תחילה ב-9 בתי-ספר, ובמהלך שנת תשנ"ז הצטרפו בתי-ספר נוספים (עד כ-100).
- על-מנת להפעיל את הניסוי, נחתמו גם הסכמים עם הרשויות המקומיות. בהסכמים אלה נקבע:
- (1) הרשות המקומית שותפה מלאה בהפעלת הניסוי ותפעל באופן שיאפשר את יישומו.
 - (2) משרד החינוך, הרשות המקומית ובתי-הספר יבנו במשותף תקציב בית-ספרי שיורכב מהצעותיהם המשותפות.
 - (3) תקציב בית-הספר יהיה פרק תקציבי בספרי הרשות וינוהל כסעיף תקציבי נפרד, כולל הבקורות הנהוגות בשלטון המקומי.

(4) בידי מנהל בית-הספר ונציג נוסף מהצוות הפדגוגי סמכות מתן הוראת תנועה בתקנה התקציבית של בית-הספר ברשות המקומית.

(5) משרד החינוך ינחה ויכשיר את צוותי בתי-הספר והרשות המקומית.

המלצות אלה והמלצות אחרות ברוח זו המופיעות בדו"ח, יגבירו, לדעת מחבריו, את יכולתו של בית-הספר להיענות לצרכים ולהעדפות המיוחדות של הקהילה בה הוא פועל. כמו כן, עשויה תוכנית זו לשפר את איכות ההוראה ולהעלות את ההישגים הלימודיים והחברתיים.

במהלך שנת 1996 הוחל במתן השתלמויות למנהלי בתי-ספר, לצוות הבכיר של בתי-הספר, לגזברים ולמנהלי מחלקות חינוך בנושא זה. בבתי-הספר שהצטרפו לניסוי, ניתנה גם הדרכה למנהלי החשבונות, לרכזי המחשוב (המלווים את תהליך השינוי, אוספים נתונים אודותיו ובוחנים את משמעויותיו) ולמנהלי בתי-הספר.

בשנת 1998 פורסמו ממציא מחקרם של פרופ' י' פרידמן, ר' ברמה ו'ש' תורן (מכון סאלד), שעסק בבחינת השינוי בתרבות הניהול הבית-ספרי בעקבות הניהול העצמי. ממציא המחקר מצביעים על שינויים מרחיקי לכת בתחומים רבים. להלן ממצאים אחדים: במישור הפדגוגי-ארגוני: המטרות הפדגוגיות ברורות, תוכניות הלמידה מותאמות למטרות, מתקיים משוב בית-ספרי. בית-הספר הצליח לעודד כוחות יצירתיים רבים ובעלי משמעות, התפתחה תרבות ניהול חדשה, עשירה ועצמאית, הוגבר שיתוף ההורים בעבודת בית-הספר, גברה מעורבותן של הרשויות המקומיות. הרשויות דורשות דיווח, ומעוניינות להשפיע על בית-הספר במישור החינוכי.

המחקר העלה גם קשיים מיוחדים כגון: התנגדות פנימית של צוות המורים בשל העומס והמעורבות הרבה הנדרשת ממנו.

ב-4-5 באפריל 2001 התקיים כנס ארצי בנושא בתי-ספר בניהול עצמי. מהעבודות שהוצגו ומהדיונים שהתקיימו במהלך כנס זה, עולה כי ניהול עצמי נתפס כצעד חשוב ואף הכרחי בקידום איכות מערכת החינוך בישראל. כל הגורמים השותפים למהלך זה, החל מבתי-הספר וכלה ברשויות המקומיות ומשרד החינוך, מעוניינים לקדם ולהשלים מהלך זה באמצעות: הוספת שעות לימוד, מתן תקציבים לבתי-הספר, והפעלת תוכניות להכשרת כל הגורמים השותפים: מנהלים, מפקחים, גזברים, יו"ר ועדי הורים, וצוות המוסד החינוכי.

תהליך מעבר בתי-הספר היסודיים לניהול עצמי, המפורט לעיל, אשר החל בישראל בסוף שנות ה-90 ונמשך עד שנת 2004 לערך, יושם לבסוף בכ-560 בתי"ס יסודיים (מתוך 1,600 כיום). יחד עם זאת, הרחבת מרחב הסמכות והגמישות של בתי-הספר התבטאה עם הזמן בעיקר בהיבט הגמישות התקציבית, ולאורך זמן התגלתה שונות רבה בין רשויות ובתי-ספר באופן הפעלת מודל הניהול העצמי של בתי-ספר.

במרץ 2011 התקבלה החלטת ממשלה להרחבה, העמקה והסדרה של מעבר כלל בתי-הספר היסודיים לניהול עצמי, לרבות בתי-ספר שנכנסו במהלך תחילת שנות ה-2000.

לצורך כך, הוקמה במינהל הפדגוגי במשרד החינוך "מינהלת בתי"ס בניהול עצמי", והוקצה תקציב תוספתי נוסף של 120 מלש"ח לבתי-הספר. בשנה"ל תשע"ב הופעל-פיילוט מעבר לניהול עצמי, במתכונת חדשה ומוסדרת, במחוזות ת"א וחיפה בקרב 17 רשויות ו-166 בתי-ספר. בפברואר 2012 הוחלט על הרחבת המהלך לרמה הארצית כשהיעד שנקבע: לצרף את כלל בתי-הספר היסודיים הרשמיים עד שנה"ל תשע"ה.

המהלך המחודש היה מהלך רשותי, שדרש הסכמה ושיתוף פעולה בין משרד החינוך והרשות המקומית, ובעקבותיו כלל בתי-הספר היסודיים ברשות מצטרפים למהלך. הצטרפות הרשות למהלך הותנתה בחתימה על 'מסמך הבנות' המעגן ומסדיר את מחויבות הצדדים. התהליך שילב העמקה של תרבות ניהולית אפקטיבית, הסדרה ואפשרו של מרחב פדגוגי, ניהולי וכלכלי, ומיסוד מנגנונים ותהליכים מקומיים אשר מחזקים את ההלימה בין סמכות ואחריות ובין יעדים ומשאבים.

העמקת התרבות הניהולית האפקטיבית מושתתת על ששה עקרונות מרכזיים: מוקד שליטה פנימי; אחריותיות; העצמה והאצלת סמכויות; בית-ספר כארגון לומד; פיתוח יחסי בית-ספר סביבה וניהול מושכל של משאבים.

הגדלת המרחב הפדגוגי, הניהולי והכלכלי, כוללת - בין היתר - גמישות מסוימת בייעוד שעות התקן, גמישות בצריכת ההדרכה וחיזוק והגדלה של פיתוח מקצועי בית-ספרי. ניתנת גמישות תקציבית לבית-הספר באמצעות הקצאת סל תקציבים ('סל תלמיד') לחשבון בנק בית-ספרי (חשבון רשותי), אותו בית-הספר מנהל כמשק כספים סגור. 'סל התלמיד' מאגם משאבים תוספתיים ממשרד החינוך ומשאבים רשותיים, ומיועד ליוזמות חינוכיות ולצרכים תפעוליים. בית-הספר מתנהל למעשה תחת התשתית המשפטית של הרשות המקומית, שבמסגרתה בית-הספר יכול לבצע רכישות והתקשרויות, לקנות שירותים, להעסיק כוח עזר וליזום הכנסות נוספות.

במסגרת הטמעת מהלך הניהול העצמי, מפותחים מנגנונים הכוללים, בין היתר: הקמת ועדה מלווה בית-ספרית המורכבת מנציגי משרה"ח, מנציגי רשות מקומית, ומנציגי בית-הספר והקהילה (בדומה להמלצות וולנסקי מ-1992), אשר בפניה בית-הספר מציג ומאשר תוכנית עבודה מקושרת תקציב; הקמת פורום רשותי לחיזוק השותפות בין משרה"ח, הרשות המקומית ומנהלי בתי-הספר ('פורום המ"מים'); פיתוח תשתיות טכנולוגיות להטמעת המהלך, כגון כלי ממוחשב לגיבוש תוכנית עבודה מקושרת תקציב, וכן 'מאגר מידע כספי' המאפשר ביצוע בקרה כספית של בתי-הספר על-ידי הרשות המקומית.

מהלכי ההטמעה וההכשרה היו נרחבים ומגוונים: במנהלת בתי-ספר בניהול עצמי מונה ממונה מחוזי ליישום הניהול העצמי בכל מחוז המצטרף למהלך, הופעל מערך הכשרה מגוון למפקחים, למנהלים ולמזכירות בתי-הספר וכן לראשי מחלקות חינוך, וכן מופעל מערך ייעוץ ארגוני וכלכלי פרטני שניתן לכל בית-ספר ולכל רשות מקומית שהצטרפו למהלך.

למהלך המעבר לניהול עצמי התלווה מחקר הערכה מלווה, באמצעות הרשות הארצית למדידה והערכה (ראמ"ה), אשר החל כבר בשנת הפיילוט והמשיך בהערכה לאורך 3 שנים.

8.4 מרחבי חינוך – אזורי בחירה מבוקרת וייחודיות בית ספרית

תכנית יישובית - מערכתית ואסטרטגית שיצאה לדרך בעקבות החלטת ממשלה מיולי 2010, ביוזמת הנהלת משרד החינוך המקדמת אותה. המהלך, פרי פיתוח של יחידת מרחבי חינוך באגף מו"פ ניסויים ויוזמות, החל לפני שבע שנים בשמונה רשויות ובתשע"ט יתקיים ב- 62 רשויות.

מטרת העל של תכנית "מרחבי חינוך" היא **לחזק ולבסס את החינוך הרשמי**, ע"י **בחירה מבוקרת** של הורים ותלמידים את בתי הספר, על פי כלל שאומר כי התלמיד בוחר את בית הספר ולא בית הספר בוחר את תלמידיו, לפתח **ייחודיות בית ספרית** ולהפעיל מודל של **פדגוגיה מוניציפלית**, על מנת לחזק את הקשר בין מארג הנכסים המקומיים למוסדות החינוך ברשות, מתוך הבנת האחריות הרשותית לחינוך מקומי.

התהליך מונחה ומופעל באמצעות מנהלת בחירה יישובית, שבראשה עומד מנהל אגף החינוך ומתבצע בשותפות מלאה עם מפקחים ומנהלי מחוזות, ראשי רשויות וגזברים, מנהלי מרכזי פסג"ה, מנהלי בתי ספר, הורים ובעלי תפקידים נוספים ברשות.

אופן הפעלת המהלך ברשות משקף תפיסה על פיה הרשות המוניציפלית היא מערכת מתכללת ליצירת רשת חיבורים תוך-עירוניים, הממוקדת במיצוי החינוך ברשות ובפיתוחו. עיצוב נרטיב מקומי, הנשען על התרבות המקומית, איתור "נכסי הרשות" ושותפות בין כלל בעלי העניין הם המסמנים כיווני התפתחות פדגוגיים עתידיים. ההבטחה החינוכית שהתכנית מובילה לחילוצה והטמעתה מעודדת עבודה משותפת, ואקלים של אחריות חברתית, קהילתית וסביבתית.

הרעיון של בחירת הורים מבוקרת מיושם גם במדינות נוספות בעולם. בין הארצות המיישמות את התפיסה נמצאות הולנד, אנגליה, אוסטרליה, ארצות הברית, דנמרק, ניו זילנד, שבדיה וצרפת. במדינת ישראל רעיון בחירת המוסד החינוכי על ידי ההורים פועל בכל רשות באופן שונה ומחייב תכנון מודל בחירה מבוקרת, המתאים לצורכי הרשות, איתור קריטריונים לוויסות בהתאם לחוזר מנכ"ל ונהלי משה"ח, חילוץ קוד אתי בין מנהלי בתי הספר ברשות ומנגנון מורכב של הנגשת מידע לתושבים, בדגש על אוכלוסיות מוחלשות.

על מנת לייצר מגוון חינוכי ברשות ולהעלות את שביעות הרצון, כלל בתי הספר ברשות מחלצים, מפתחים ומטמיעים ייחודיות בית ספרית. הייחודיות איננה מטרה, היא אמצעי לפעול לשינוי בזירה הפדגוגית ולבחון את השגרות הבית ספריות על ידי חיבור קוהרנטי להבטחה החינוכית של ביה"ס. בתי הספר משרטטים את

ההבטחה החינוכית שלהם ומגדירים זהות ומשנה חינוכית ברורה וייחודית, הבאה לידי ביטוי בכלל נדבכי העשייה הבית-ספרית. פיתוח ייחודיות הוא תהליך מקיף להשכלה ולטיוב החינוך הציבורי בארץ, מנוף לשיפור הישגי הלומדים, כלי לחיבור הצוות החינוכי לחזון משותף ודרך ליצירת קשר עם ההורים והקהילה. הייחודיות משתקפת בתפיסת הפעלה פדגוגית, באידאולוגיה ובעולם התוכן בית ספרי.

התכנית מקדמת מספר עקרונות חשובים בחינוך:

- שוויון הזדמנויות - רעיון הבחירה בין בתי ספר, יכלה להבטיח שוויון הזדמנויות ולהגדיל את אפשרויות הבחירה. היכולת לבחור בין בתי"ס, מגדילה את סיכויי הניעות החברתית של האוכלוסייה החלשה ותורמת לצמצום פערים, שכן היא הופכת שירותי חינוך איכותיים לנגישים לתלמידים לתלמידים מקבוצות חלשות
- אוטונומיה למוסדות החינוך - מתחזק מעמד של מנהל ביה"ס והמורים אשר עומדים במרכז הבמה, ולהם הכוח והסמכות להיות שותפים בקבלת החלטות לצד אחריות לפיתוח תכניות לימודים הולמות ואחריות מחלטת לתוצאות ולהישגים.
- הגדלת שביעות הרצון והעמקת הקשר עם ההורים - מתן אפשרות בחירה להורים, מעלה את שביעות רצונם של ההורים ומאפשרת את מעורבות ההורים ויצירת שיתוף פעולה בעשייה החינוכית בין הורים לבין הצוות המקצועי בביה"ס.

התוכנית מתוקצבת במשך ארבע-שש שנים ברשות ופועלים בה אנשי מקצוע מובילים בתחומם. לאור זאת, היא מאפשרת הטמעה ארוכת טווח, ומזמנת תהליכי פיתוח-התנסות-עיבוד חוזרים ונשנים במרחב החינוכי הרשותי, ומתמקדת בשני צירים:

1. ייצור מרחב חינוכי רשותי כולל ואינטגרטיבי המאפשר למצות את כל הפוטנציאל של הרשות ליצירת חינוך טוב יותר עבור הלומדים ולקידום השגשוג ברשות.
2. עיצוב המרחב החינוכי הרשותי כמערכת מורכבת מסתגלת המסוגלת להתאים עצמה באופן מהיר ואפקטיבי למציאות המשתנה כדי לשמר את הרלוונטיות שלה.

הרשות מעצבת, בתהליך שיתופי, נרטיב ותמונת עתיד רצוי ומגדירה מצפן מדיניות מערכתי הכולל יעדים ועקרונות פעולה. מצפן מערכתי זה, שייגזר משילוב של נרטיב וחזון הרשות ומדיניות משרד החינוך, יאפשר לכל מוסדות החינוך ושאר בעלי העניין ברשות להבין מה הם נדרשים להשיג ולמקד את מאמצייהם באופן אפקטיבי. מצפן מדיניות מערכתי זה דורש בחינה ועדכון מעת לעת כדי לשמור על הרלוונטיות שלו בעולם של מציאות משתנה.

8.4.1 מרחבי חינוך – אזורי בחירה מבוקרת וייחודיות בתי ספרית

תכנית מערכתית אסטרטגית והוליסטית שיצאה לדרך בעקבות החלטת ממשלה מיולי 2010, ביוזמת הנהלת משרד החינוך המקדם אותה. התכנית היא פיתוח של אגף מו"פ ניסויים ויוזמות, יחידת מרחבי חינוך – ובו הצעה לרשויות המקומיות להוביל מהלך אסטרטגי – מערכתי המשלב בין הגברת חופש הבחירה של התלמידים והוריהם, ובין ייחודיות בית ספרית. זאת, מבלי לקפח את עקרון שוויון ההזדמנויות בחינוך ומבלי ליצור הפרדה חברתית.

הרעיון של בחירת הורים מבוקרת מיושם גם במדינות נוספות בעולם. כאלה הפועלות מתוך אידיאולוגיה ואחרות המאמצות את עקרון בחירת הורים כמענה למציאות המשתנה. בין הארצות המיישמות את התפיסה נמצאות הולנד, אנגליה, אוסטרליה, ארצות הברית, דנמרק, ניו זילנד, שבדיה וצרפת.

בשנה"ל תשע"ח פעלה התכנית, בשלבים שונים, ב- 53 רשויות ובכ-950 בתי-ספר.

שתי הנחות יסוד הביאו למימוש התבנית:

- זכותם של ההורים לבחור את דרכי החינוך של ילדיהם, ולכן מותר להם לבחור את ביה"ס בו ילמדו. מתן אפשרות להורים לבחור את ביה"ס לילדם, הוא חלק ממהלך מקיף יותר המעודדת מעורבות גדלה והולכת של אזרחים בכל שטחי החיים לרבות תחום החינוך. תפישה זו קשורה למגמת השינוי שמובילה מעבר מתפיסה קולקטיביסטית לתפיסה אינדיווידואליסטית, המציג את רעיון הרב-תרבותיות (עקרון הגלוקליות) והפרסונליות, המאפשר לפרט לבחור, לתכנן וליישם את מסלול חייו.

- תמורות דרמטיות בתחומי החברה, הטכנולוגיה, הכלכלה, הסביבה והפוליטיקה, מתרחשות בקצב מואץ והופכות את המציאות המוכרת והיציבה לסביבה דינמית וסוערת. במציאות זו תשובות העבר וההווה אינן מספקות מענה לשאלות העתיד. בעולם החינוך נדרשת פדגוגיה המספקת מענה לאתגרים הנגזרים מהמגמות העתידיות ומקרבת את הרלוונטיות של הלמידה ללומד.

בד בבד עם פתיחת אפשרות הבחירה, כלל בתי הספר ברשות מחלצים ומפתחים ייחודיות בית ספרית. הייחודיות איננה מטרה, היא אמצעי לטייב את כל השגרות הבית ספריות על ידי חיבור קוהרנטי להבטחה החינוכית של ביה"ס.

התכנית מקדמת מספר עקרונות חשובים בחינוך:

- שוויון הזדמנויות רעיון הבחירה בין בתי ספר, יכלה להבטיח שוויון הזדמנויות ולהגדיל את אפשרויות הבחירה. היכולת לבחור בין בתי"ס, מגדילה את סיכויי הניעות החברתית של האוכלוסייה החלשה ותורמת לצמצום פערים, שכן

היא הופכת שירותי חינוך איכותיים לנגישים לתלמידים לתלמידים מקבוצות חלשות

- אוטונומיה למוסדות החינוך - מתחזק מעמד של מנהל ביה"ס והמורים אשר עומדים במרכז הבמה, ולהם הכוח והסמכות להיות שותפים בקבלת החלטות לצד אחריות לפיתוח תכניות לימודים הולמות ואחריות מחלטת לתוצאות ולהישגים.

- הגדלת שביעות הרצון של ההורים - מתן אפשרות בחירה להורים, מעלה את שביעות רצונם של ההורים ומאפשרת את מעורבות ההורים ויצירת שיתוף פעולה בעשייה החינוכית בין הורים לבין הצוות המקצועי בביה"ס.

מתאוריה למעשה

ההרשות אחראית על ביצוע התוכנית והובלתה, בשיתוף הפיקוח והפסג"ה, ובליווי מרשמים מטעם אגף מו"פ ניסויים ויוזמות. התוכנית מתוקצבת במשך ארבע-שש שנים ומאפשרת הטמעה ארוכת טווח, המזמנת תהליכי פיתוח-התנסות-עיבוד חוזרים ונשנים.

במסגרת יישום התכנית, מוקמת מנהלת בחירה יישובית הכוללת את נציגי כלל השותפים בתהליכי החינוך המתקיימים ברשות. מנהלת הבחירה היישובית מקדמת את מערכת החינוך באמצעות בחירה וייחודיות.

הורים בוחרים את מוסדות החינוך התואמים את השקפת עולמם ואשר עונים על צרכי הילד, תוך שמירה על איזון ושוויון הזדמנויות.

הרשות מאפשרת ניווד של תלמידים בין בתי-הספר, ומתחשבת ברצונות ובצרכים של כל תלמיד ותלמיד, לצד שמירה על איזון בין בתי-הספר. הבחירה מעצימה את אפשרות הילדים לחמש את עצמם בנושאים המועדפים עליהם ועל הוריהם ומגבירה את שביעות רצון ההורים ממערכת החינוך.

כחלק מתהליך הבחירה מתוכנן מודל בחירה, מנגנון וויסות ובקרה ומתעצב קוד אתי המכתיב את התנהלות מנהלי בתי הספר וגני הילדים. קוד זה מייצב תחרות הנובעת משותפות. בנוסף, המנהלת מתכללת מערך הנגשת מידע רחב המיועד לחשוף בפני ההורים את תהליכי הבחירה והייחודיות.

על מנת להציע מגוון ולטייב את העשייה הבית ספרית, כלל בתי הספר ביישוב מפתחים ומטמיעים ייחודיות בית ספרית. בתי הספר משרטטים את ההבטחה החינוכית שלהם ומגדירים זהות ומשנה חינוכית ברורה וייחודית, הבאה לידי ביטוי בכלל נדבכי העשייה הבית-ספרית. פיתוח ייחודיות הוא תהליך מקיף להשבחה ולטיוב החינוך הציבורי בארץ, מנוף לשיפור הישגי הלומדים, כלי לחיבור הצוות החינוכי לחזון משותף ודרך

ליצירת קשר עם ההורים והקהילה. הייחודיות משתקפת בתפיסת הפעלה פדגוגית, באידאולוגיה ובעולם התוכן בית ספרי.

כחלק מהתפישה הרשותית ומפעולת מנהלת הבחירה היישובית, מתפתחים ברשות מרחבי חינוך. השותפות מזמנת הפעלת מערכת מתכללת ליצירת רשת חיבורים תוך-ישוביים, הממוקדת במיצוי החינוך ברשות ובפיתוחו. זאת בהתבסס על עיצוב נרטיב מקומי, הנשען על התרבות המקומית, איתור "נכסי הרשות". אלו ועוד יסמנו כיווני התפתחות עתידיים ויזמנו חדשנות חינוכית.

ההבטחה החינוכית שהתכנית מזמנת, מובילה לעבודה משותפת ומעודדת אקלים של אחריות חברתית, קהילתית וסביבתית.

ועדת הייחודיים

הוועדה לבתי ספר ייחודיים על אזוריים ומרחבי חינוך

ועדת בתי"ס ייחודיים ומרחבי חינוך, הוקמה כוועדת יישום לדו"ח וינשטיין, בשנת 2003. הועדה פועלת במינני מנכ"ל המשרד, חברה הם בכירי משרד החינוך ונציגי ממדים שונים של החינוך הציבורי. מטרת הועדה, לשפר את היערכות משרד החינוך לעיסוק בשלוש מגמות: ריבוי בקשות הורים להפנות את ילדיהם לבתי ספר שאינם באזור הרישום הרשמי שלהם, בפניות רבות לפתיחתם של מוסדות חינוך ייחודיים, במסגרת החינוך הרשמי והמוכר שאינו רשמי, כמענה לרצונות ולמאוויו קהילות וקבוצות הורים, ובפיתוח של מרחבי חינוך ברשויות מקומיות במסגרתם פועלים מוסדות חינוך ייחודיים. הועדה פועלת ליצירת דרכי פעולה המשמרות את איכות החינוך הציבורי ועקרונותיו, של שוויון הזדמנויות, אינטגרציה ובחירת תלמיד בבי"ס ולא בי"ס בתלמידיו - כל אלה כדרך חיים שמעצימה את איכות החינוך ביישוב, תוך מתן מענה מיטבי לקהילות השונות.

דרך פעולה של וועדת הייחודיים נועדה לאפשר הליך סדור ושיטתי לטיפול בפניות של מוסדות חינוך ורשויות, להפעלת ייחודיות בית ספרית ומרחבי חינוך באופן העומד בדרישות ובנהלי המשרד. הועדה עובדת בשיתוף פעולה הדוק עם המחוזות, הפיקוח והרשויות, כדי לאפשר יישום הייחודיות והצרכים היישוביים, בהתאמה למדיניות ולנהלי המשרד, כולל היבטים של מנגנוני הנגשת מידע, רישום וקליטת תלמידים, תקציבים ותל"ן.

תפקידי הועדה לבתי ספר ייחודיים על אזוריים ואזורי בחירה מבוקרת

1. מרחבי חינוך - בחינת הבקשות להקמה ולהפעלה של מרחבי חינוך, סיוע בתכנון וביישום, ובהטמעת הנושא של מרחבי חינוך. הקמה והפעלה של המנגנון לבחירה מבוקרת של הורים בין בתי ספר במרחב החינוכי.

2. מוסדות חינוך ייחודים על-אזוריים - בחינה ואישור הבקשות להקמה של מוסדות חינוך ייחודים אזוריים, על-אזוריים וארציים, על פי תבחינים שנקבעו ב"דו"ח ויינשטיין" וחוזר המנכ"ל 3.1-40.
3. בניית נוהל אחיד לאישור מוסדות חינוך ייחודיים אזוריים, על-אזוריים וארציים במערכת החינוך.
4. מיפוי - מיפוי כלל המוסדות הייחודיים האזוריים, העל-אזוריים, הארציים ומרחבי החינוך במערכת החינוך בתיאום עם הגורמים המקצועיים במשרד החינוך.
5. מעקב ותיעוד תהליכי עבודה - מידע לשר החינוך ולמנכ"ל על תהליכי אישור המוסדות, התבחינים שנקבעו וכל נושא קשור אשר לו השלכות חינוכיות וציבוריות מערכתיות.

8.5 בית-ספר קהילתי יסודי ועל-יסודי

בית-ספר קהילתי הוא מוסד חינוכי המבוסס על התפיסה כי תהליכים חינוכיים מתקיימים לא רק בין כותלי בית-הספר, אלא גם בבית ההורים ובקהילה. תפקידו של בית-הספר, בנוסף על תפקידיו המסורתיים כמקנה דעת ומחנך את תלמידיו, הוא לשפר ולהעמיק את העבודה החינוכית באמצעות קשר ושיתוף עם הקהילה הסובבת אותו. מושג השיתוף משמעותו: חינוך באמצעות שותפים. השותפים הם: תלמידים, הורים, מורים, משרד החינוך ונציגי הקהילה.

בתי-ספר קהילתיים פועלים בחינוך היסודי וגם בחינוך העל-יסודי. כל בית-ספר קהילתי הינו ייחודי. לא קיים דגם אחיד של שותפות.

לקראת הפיכתו לבית-ספר קהילתי, מתבצע איתור צורכי הקהילה בתוכה פועל בית-הספר, ובהתאם לכך מתוכננות פעילויות שנועדו לתת מענה לצורכי כל השותפים, תוך ניצול משאבים הדדי.

בבתי-ספר קהילתיים צוות בית-הספר הוא בעל תפיסת עולם, ידע וכלים ליצירת שותפויות תוך וחץ-ארגוניות, ומוביל שיח מובנה עם ההורים - השותפים המרכזיים לעשייה. כמו כן, מעודד צוות בית-הספר יוזמות של אחריות קהילתית חברתית של ילדים ומבוגרים, תמיכה ועזרה הדדית, תוכניות לפיתוח מעורבות קהילתית ועשייה קהילתית עם ולמען אוכלוסיות וקבוצות בקהילה, תוך חיבור לתוצר חינוכי שרלוונטי לתלמידים.

משרד החינוך באמצעות המנהל הפדגוגי ומינהל חברה ונוער, הגדיר סטנדרטיזציה ליצירה, לניהול ולבקרה של התרבות והאקלים הבית-ספרי בבתי-ספר קהילתיים בתחומים הבאים: העברת מידע להורי התלמידים, מעורבות הורים וקשרים ושותפויות עם גורמים בקהילה.

8.6 תל"י (תגבור לימודי יהדות)

תל"י הינה תוכנית ייחודית משותפת למשרד החינוך ולקרן תל"י (ארגון בחסות אקדמית של קרן שכטר ובשיתוף יהדות התפוצות), שמטרתה תגבור לימודי היהדות בבתי-הספר על-ידי הוספת שעות לימוד העוסקות בתכנים יהודיים-ציוניים. ראשיתה ביוזמה של קבוצת הורים מירושלים, שביקשו ליצור מסגרת חינוכית חדשה עבור חינוך ילדיהם. במרכז תפישתם עמדה הזהות היהודית ישראלית מודרנית של הלומד כמרכז הווייתו, זהות המבוססת על ההגות החינוכית הקונסרבטיבית.

בית-הספר הראשון הוקם בשנת 1976 בגבעה הצרפתית בירושלים. עשור לאחר מכן פעלו בארץ בתי-ספר נוספים בעלי תכנים ותוכניות דומות, העוסקים בהקניית זהות ישראלית מודרנית. כל זאת באווירה פתוחה וברוח הזמן, תוך שיתוף פעולה בין כל גורמי הקהילה. מטרת תל"י היא לעצב תלמידים בעלי אישיות רחבת אופקים, שזהותם מכילה ומכירה את המורשת והתרבות היהודית.

יוזמי הרעיון הצליחו לרתום את משרד החינוך כשותף ולהקים ב-1987 גוף הנקרא "קרן החינוך למען בתי-ספר תל"י", המסייע כלכלית ופדגוגית לבתי-ספר אלה.

8.7 אופק חדש

"אופק חדש" הינו פרי הסכמה בין הסתדרות המורים ומשרד החינוך. זוהי רפורמה חינוכית המשפיעה על מבנה שבוע העבודה והשכר בגני הילדים, בחינוך היסודי, בחטיבות הביניים ובכל מוסדות החינוך המיוחד הרשמיים, שמטרתה לחולל שינוי מהותי בחינוך בישראל. הרפורמה הוצגה לראשונה ב-24 במרץ 2007 ועוגנה בהסכם קיבוצי.

עיקריה:

- שיפור במעמדם ובשכרם של עובדי ההוראה.
- שינוי במבנה משרת ההוראה: שעות הוראה פרונטאליות, פרטניות ושהייה.
- שיפור מרחבי הלמידה של התלמידים וסביבת העבודה של המורים.
- פיתוח מקצועי מתמשך של סגלי ההוראה.
- הערכת מורים ומנהלים.

אופק חדש בגני הילדים

התוכנית החלה בשנת הלימודים תש"ע ב-500 גני ילדים, ב-25 יישובים בהם פעל אופק חדש בכל בתי-הספר היסודיים ביישוב. בשנת תשע"ד תסתיים החלת הרפורמה על כל גני הילדים במדינת ישראל.

כניסת הרפורמה לגני הילדים מאפשרת הבנייה של תוכנית עבודה שנתית עם ילדי הגן.

התוכנית כוללת עבודה בקבוצות, כאשר אחת לחודש מקיימת הגננת פגישה אישית פרטנית עם כל ילד, נותנת מענה פרטני לילדים בעלי צרכים ייחודיים ומקיימת מפגשים עם ההורים לצורך מעקב אחר התפתחות הילד. המענה הפרטני עשוי להגביר את תחושת השייכות והמסוגלות של הילד אל הגן, ולחזק את הקשר בינו לבין הגננת.

תוכנית העבודה החדשה עשויה לפתח בקרב הילדים מיומנויות חשיבה ולמידה, לקדם רכישה של כישורי חיים ומיומנויות חברתיות ולתרום לפיתוחו האישיותי של כל ילד.

התוכנית אף מהווה הזדמנות לקידום והעמקת הלמידה של הילדים בגיל הרך.

משמעותיות:

- יום הלימודים בימי א'-ה', הוארך בחצי שעה, 7:55-14:00. ביום ו' לא חל שינוי ביום הלימודים: 7:55-12:45
- גננות אקדמאיות תקבלנה תוספת של 16% לשכר.
- שכרה של גננת חדשה באופק חדש: כ-5,380 ₪.
- משרת הגננת תעמוד על 30.3 שעות שבועיות.
- בגנים תופעל תוכנית פרטנית וייחודית עבור הילדים - התוכנית תכלול עבודה בקבוצות, פגישה אישית פרטנית עם כל ילד, מתן מענה פרטני לילדים בעלי צרכים מיוחדים, וקיום מפגשים עם ההורים לצורך דיווח ומעקב אחר התפתחות הילד.
- הורי הילדים יקבלו דף מידע חודשי אודות התוכניות החדשות אשר תיכנסנה אל הגן. הגננות תקיימנה מפגשים מסודרים עם הורי הילדים ותדווחנה אחר התקדמות הילד.
- בתמורה להארכת יום הלימודים, תקבלנה גננות בעלות תואר אקדמי תוספת לשכר.
- גננת שאינה אקדמאית תידרש להשלים את השכלתה האקדמית בתוך ארבע שנים ממועד ההצטרפות לרפורמה.

אופק חדש בבתי-הספר

א. העקרונות המנחים:

- (1) שיפור הישגים לימודיים.
- (2) קידום הפריפריה.
- (3) צמצום פערים וצדק חברתי.
- (4) חיזוק מעמד המורה.

(5) שיפור תנאי העסקתו של המורה.

(6) העלאת איכות כוח האדם הפונה להוראה.

ב. מוקדי השינוי:

(1) ארגון המערך הבית-ספרי:

- הוגדר מחדש הרכב שעות העבודה השבועיות של עובדי ההוראה במסגרות החינוך השונות. שעות העבודה מורכבות משעות פרונטאליות, שעות הוראה פרטנית ושעות שהייה. בשעות הפרטניות ילמדו התלמידים בקבוצות קטנות על-פי הישגיהם וצרכיהם. עבודה במתכונת זו תזמן שיח אינטימי עם התלמיד, תחזק את ההיכרות והקשר בינו לבין המורה, וגם תשפר את הישגיו הלימודיים. שעות השהייה תוקדשנה לישיבות, השתתפות בצוותים מקצועיים, הכנת חומרי למידה וכו'. שעות השהייה שנוספו במסגרת הרפורמה, יסייעו למורה לבצע את תפקידו בצורה אפקטיבית יותר וכן ינוצלו לקידומו המקצועי.

- מקצועות הליבה זכו לתגבור והעשרה.
- הוגדר מספר התלמידים ומספר הכיתות בבית-ספר רגיל ובבית-ספר מיוחד.
- פוצלו כיתות א'-ב'.
- נוספו שעות לימוד פרטניות לכל תלמיד.
- הוגדר תפקידו של מנהל בית-הספר, תחומי אחריותו וסמכויותיו.
- משרת מורה נעה בין 33% ל-100% משרה בלבד.

(2) מבנה השכר והקידום:

- הוגדר מבנה שכר חדש לבעלי תפקידים ולמנהלים.
- הוגדר מהן שעות גיל (הרכב שעות עובד ההוראה בהתאמה לגילו).
- הוגדרו שלבי קידום בדרגות והקריטריונים לקידום.

(3) סביבות עבודה:

- הוגדרו מהות ומספר מרחבי עבודה וחללים לשעות עבודה פרטנית ולשעות שהייה (ריהוט, אמצעים וכו') ללא בינוי מחדש.
- גובש תהליך ושילבים ליישום סביבות העבודה.

(4) קידום איכות המורה:

- הוגדרו כיוונים לטיפול וחיזוק מעמד המורים בחברה.
- הועלה רף הקבלה למכללות למורים.
- נקבע תקצוב דיפרנציאלי לסטודנטים מצטיינים.

- נקבע תמרוץ מורים מצטיינים.
- הערכת מורים ומנהלים.

(5) "אופק פדגוגי"

- ניתן דגש לחשיבה יצירתית והבנה מעמיקה, והוחלט לפתח חומרי למידה ב-10 תחומי דעת שונים.
- הועצמו תהליכי למידת חקר בבתי-הספר העל-יסודיים.
- נקבעו השתלמויות מורים ל"אופק פדגוגי".
- במבחני בגרות ומיצ"ב יינתן דגש על חשיבה והבנה.

(6) חינוך ערכי:

- נוספו לימודי אזרחות והורחבו תוכניות לחינוך ערכי ("כישורי חיים", "מפתח הלב") לכיתות נוספות

ג. היישום

הרפורמה אמורה להיות מיושמת בהדרגה במהלך שש שנים, ולהקיף את כלל מערכת החינוך בישראל.

ב-10.9.07 נחתם הסכם בין הסתדרות המורים למדינה על הפעלת הרפורמה ב-300 בתי-ספר.

הרפורמה יושמה במהלך תשס"ח בהתאם להסכם.

ד. תוצרים

חלה עלייה בתחושת המסוגלות המקצועית של המורה ובאמונתו שאכן יצליח להתמודד עם הקשיים הלימודיים והרגשיים.

משיחות עם מנהלים, נמצא כי תוכנית אופק חדש תורמת רבות להישגים הבית-ספריים וללמידה השוטפת בבתי-הספר. השעות הפרטניות נתפסות כמאפיין החיובי של הרפורמה, כהיבט מרכזי היוצר שינוי בבתי-הספר, למשל: חיזוק הקשר בין מורה לתלמיד (ראמ"ה, 2010).

במבחני המיצ"ב במתמטיקה לכיתות ה' ישנו הבדל מובהק בהישגי התלמידים לטובת בתי-הספר שהצטרפו לרפורמה (ראמ"ה, 2012). על-פי הדו"ח, 79% מנהלים דיווחו על שביעות רצון מהתוכנית, בהשוואה ל 47% מהמורים שעיקר טענותיהם הופנו כלפי העומס הרב המוטל עליהם בעבודתם. שביעות הרצון מן האווירה בבית-הספר - האווירה בין המורים לבין התלמידים: 82% מן המורים הביעו שביעות רצון גבוהה מן האווירה בבית-הספר בין המורים לתלמידים. נתונים אלה מראים על עלייה בהשוואה לתשס"ט (74%). שביעות רצון מהאווירה הבית-ספרית בקרב התלמידים: 71% מהתלמידים הביעו שביעות רצון, לעומת 59% בתשס"ט. נראה כי ישנה עלייה נכבדת ברוב התחומים מהרגע שהתוכנית נכנסה לבתי-הספר (ראמ"ה, 2012).

אופק חדש מועיל בכך שנתן למורים חופש בגיוון שיטות ההוראה שלהם. מעצם החופש האישי שניתן להם, המורים מציבים אתגרים חינוכיים חדשים באמצעות שעות העבודה הפרטניות, ודרך כך מגדירים מחדש את עבודתם לפני רפורמת "אופק חדש" ולאחריה (אופלטקה, 2010²⁷).

יצוין כי ארגון המורים מתנגד נחרצות לתוכנית זו בחטיבות הביניים, וזו הסיבה לכך שהיא אינה מיושמת באופן מלא בהן, ואינה מיושמת כלל בחטיבה העליונה. ארגון המורים מקדם את תוכנית "עוז לתמורה". (ראה: סעיף 5.7 להלן)

8.8 עוז לתמורה

"עוז לתמורה" מהווה פרי הסכמה בין ארגון המורים ומשרד החינוך. זוהי תוכנית חינוכית ופרופסיונאלית בחטיבות הביניים ובבתי-הספר התיכוניים, שמטרתה לחולל שינוי מהותי בחינוך העל-יסודי בישראל.

בשנת הלימודים תשס"א התקיים ניסוי ב-5 בתי-ספר תיכוניים. הניסוי היווה בסיס להסכם "עוז לתמורה", שנחתם בשנת הלימודים תשע"א. הוחלט כי רפורמת "עוז לתמורה" תיושם בחטיבות העליונות, באופן הדרגתי, במהלך שנות הלימודים תשע"ב עד תשע"ה. כל עובד הוראה חדש יועסק מייד עם כניסתו להוראה בחטיבה העליונה לפי תנאי התוכנית, ביישומה המלא, גם אם בבית-הספר בו הוא מועסק התוכנית טרם יושמה או לחילופין, יושמה באופן חלקי.

"עוז לתמורה" אמורה לקדם את הישגי מערכת החינוך ולהעצים את מעמדו של המורה. היא מהווה הזדמנות לשינוי משמעותי בחטיבות העליונות:

- בהיבט הפדגוגי.
- בתחום הניהולי.
- בתנאי העסקת המורים.

עיקרי התוכנית:

- מסלולי קריירה ותגמול על-פי תפוקה והישגים.
- שינוי מבנה שבוע העבודה.

תוצרים:

- שינוי שבוע העבודה של המורים - מעבר לשבוע עבודה בן 40 שעות: 24 פרונטאליות, 6 פרטניות, 10 תומכות הוראה.
- מצוינות בהוראה - קידום ותגמול מורים על בסיס הערכה ומצוינות.

²⁷ יזהר אופלטקה, מורים ומנהלים ב"אופק חדש": מהתנגדות להשתתפות, הד החינוך, דצמבר 2010

- תגמול כלל המורים בבתי-הספר המצטיינים בהישגים לימודיים, חברתיים וערכיים.
- שיפור סביבת העבודה של המורים והתאמתם למבנה שבוע העבודה החדש.
- עלייה משמעותית בשכר המורים - עלייה של למעלה מ-51%.

8.9 רצף חינוכי

הלימה ושילוב בין "החינוך הפורמאלי" והחינוך "הבלתי פורמאלי" - הנוער בוחר בערך כדרך התלמיד הוא עילת העשייה החינוכית, וזאת מתרחשת בוקר, צהריים וערב, 365 יום בשנה, בכל מקום.

בציבור רווחים מושגים כגון "חינוך פורמאלי", "חינוך בלתי פורמאלי" ו"חינוך משלים", שאינם מתיישבים עם תפיסה זו. יחד עם זאת, כיוון שהביטויים רווחים בציבור, כשנעשה בהם שימוש, הם יהיו תחומים בגרשיים, מטעמים מובנים.

להלן תוצג תוכנית מערכתית: הנוער במרכז העניינים, שהמשכה הוא "הנוער בוחר בערך כדרך", המבטאת את התפיסה שהוצגה לעיל:

א. התפיסה החינוכית

בשנים האחרונות הולכת ומתחזקת המגמה הרואה את תחומי החינוך והנוער כמשולבים זה בזה במסגרת הוליסטית רשותית. הביטוי הבולט והמשמעותי למגמה זו הוא "הנוער במרכז העניינים" - הנוער בוחר בערך כדרך", תוכנית המופעלת בחלק גדול מהרשויות מקומיות ברחבי הארץ, בהובלת מנהל חברה ונוער (מנהל ח"ן) במשרד החינוך. התוכנית שפורסמה בתחילת 2007 ומושתתת על תפיסת עולם חינוכית, גורסת כי לא קיימת הפרדה בין "החינוך הפורמאלי" ל"חינוך הבלתי פורמאלי". חינוך משמעותי הוא זה המצליח להעניק מסגרת שלמה ומקיפה לנוער, המתחילה בין כותלי בית-הספר וממשיכה אל מחוץ להם. "החינוך הבלתי פורמאלי" צריך להוות חלק מהמעטפת החינוכית לנוער, כיוון שקיים בו פוטנציאל חינוכי רחב מימדים לפיתוח כישורי חיים, לגיבוש זהות ערכית ואזרחית, לפיתוח מודעות חברתית-קהילתית ולמתן הזדמנות למיצוי עצמי.

כדי לממש פוטנציאל חינוכי זה, נעשה שילוב כוחות ואיגום משאבים ליצירת רצף חינוכי בין הפעילות בבית-הספר לבין הפעילויות שמחוץ למסגרת בית-הספר, מבוקר עד ערב, טיפוח תרבות פנאי, וכל זאת במסגרת הרשות המקומית השמה את הנוער במרכז תשומת הלב הציבורית. מטרותיה של התוכנית לפתח מעורבות ומנהיגות של בני נוער, יצירת מעורבות ואחריות יישובית ליצירת מענה לבני הנוער משעות הבוקר עד שעות הערב ופיתוח מיזם רשותי שיביא לידי ביטוי את שיתוף הפעולה בין כל הגורמים ביישוב.

הגישה המרכזית המיושמת בתוכנית זו מתבססת על ההנחה שהנוער הוא שותף מלא ושווה זכויות בחשיבה, בקבלת החלטות ובביצוען. והתוצאה - כולם יוצאים נשכרים ומעורבים בחיי החברה והמדינה, וההערכה העצמית של הנוער עולה.

ב. תוכנית הפעולה

במינהל חברה ונוער הוגדרה תוכנית פעולה רב שנתית למימוש התוכנית, בליווי ובתמיכה מקצועית של המנהל. על-פי קריטריונים שהוגדרו, נבחרו הרשויות בהן תופעל התוכנית. בכל רשות שנבחרה אותו הצרכים, וגובשה תוכנית פעולה מותאמת למאפייני הרשות, לצרכיה ולמדיניות הרשות המקומית בכל הקשור לפעילות בני הנוער. כמו כן הוגדרו הפעולות ובעלי התפקידים שייטלו חלק בכל אחת מהן.

ארבעה תחומי פעילות מרכזיים גובשו לתוכנית זו, כשמפקחי מינהל חברה ונוער מלווים ומסייעים:

(1) פיתוח מיזם (תוכניות פעולה רשותיות) ומסגרות פעילות חדשניות ומשמעותיות לנוער במודל "השולחן העגול" - מינהלת רשותית לנוער.

(2) ליווי והכשרת בעלי תפקידים הפועלים עם הנוער ברשות.

(3) שילוב בני נוער במסגרת הפעילויות ברשות.

(4) פיתוח מודעות ואחריות ברמת הקהילה לנוער בסיכון, ויצירת מסגרות תמיכה מותאמות.

חינוך חברתי - ערכי-קהילתי

החינוך החברתי-קהילתי הוא תהליך המושתת על למידה חברתית, המכוונת להכשיר את בני הנוער לתפקוד בחברה על מסגרותיה השונות. בבסיס הלמידה החברתית מונח העיקרון של "למידה מתוך התנסות", שהיא, על-פי דיואי ואחרים, המתודה המרכזית להפנמת ערכים.

ההתנסויות בבית-הספר ובקהילה, מזמנות עיסוק בהיבטים שונים של ההווה החברתית, כגון: מערכות יחסים, קשרי גומלין בין הפרט הקבוצה והקהילה, וכן מגגונים וחוקים להבטחת קיומה של חברה מתוקנת.

החינוך החברתי-קהילתי בבית-הספר העל-יסודי מקדם מטרות לטווח קצר ומטרות לטווח ארוך. בטווח הקצר הוא מכונן חברת נעורים, המטפחת השתייכות ומסייעת לתלמידים לברר את זהותם האישית והחברתית, תוך בדיקת סולם הערכים שלהם והתנסות במצבי חיים "כאן ועכשיו".

בטווח הארוך מכונן החינוך החברתי-קהילתי להכין את התלמידים לחיי קהילה וחברה ולקדם את התפתחותם כאזרחים מעורבים ואכפתיים.

התפיסה הפדגוגית של החינוך החברתי קהילתי, מובילה ליצירתה ולפיתוחה של תרבות פנאי ערכית וייחודית לבני הנוער בישראל. תרבות זו מבוססת על מחויבות ומעורבות קהילתית חברתית.

הפעולות מתמקדות בחיי התלמידים ובני הנוער ברשויות במסגרות החברתיות, בבתי-הספר, בתנועות הנוער ובמרכזים הקהילתיים. הדגש המרכזי מושם על מעורבות חברתית ופיתוח מנהיגות צעירה: מדריכים צעירים (מד"צים), מועצות תלמידים בית-ספרית, רשותית, מחוזית וארצית.

אבני היסוד של החינוך החברתי-קהילתי

אבני יסוד נגזרות ממטרות החינוך שבחוק החינוך, ומייצגות את הנושאים והתכנים המרכזיים:

סולידריות ואחריות חברתית, טיפוח מנהיגות נוער, קהילתיות, טיפוח זהות יהודית ישראלית והומניסטית*, חינוך לאורח חיים דמוקרטי, מחויבות למדינת ישראל.

* במגזרי המיעוטים: טיפוח זהות ערבית-ישראלית, דרוזית-ישראלית וכד'.

התוכניות המרכזיות המופעלות בבתי-הספר וברשות המקומית

מעורבות חברתית: תעודת בגרות חברתית, בית-הספר הקהילתי, להיות אזרח, מחויבות אישית, עמ"ן, לאורו נלך, מתנדבים בחינוך.

מנהיגות צעירה ייצוגית וייעודית: מועצות תלמידים ונוער, תנועות נוער וארגוני נוער, מש"צים, מדצ"ים.

נכונות לשירות ומוכנות לצה"ל: תוכנית הכנה ערכית/ רגשית/ אינפורמטיבית, הכנה לשירות לאומי ואזרחי,

מרכזי הכנה לצה"ל רשותיים, תוכניות רשותיות למלש"בים יוצאי אתיופיה.

מרכיבי זהות ושייכות: מפגשים בין מגזרים בחברה הישראלית : דו-קיום, ותיקים ועולים, דתיים חילוניים,

ישראל והתפוצות.

חיזוק גורמי חוסן חברתיים וקהילתיים: תוכניות לבעלי תפקידים במסגרות חוץ בית-ספריות, חיזוק המודעות והסמכות ההורית בבתי-ספר הקהילתיים, חיזוק האחריות החברתית של המנהיגות הצעירה.

תוכנית הליבה לשעת חינוך בכיתות ז' - י"ב

תוכנית הליבה הינה תוכנית רב-שנתית, המציעה למחנכים תוכנית התערבות חינוכית לטיפול תפיסה ערכית, רגישות חברתית והתנסות במעורבות חברתית קהילתית. התוכנית כוללת פרקים ייחודיים לבתי-ספר ממלכתיים דתיים, למגזר הערבי, לדרוזים ולבדואים.

הנושאים המרכזיים שעליהם נבנית התוכנית החברתית ערכית של בית-הספר, עומדים בזיקה ובהלימה לאבני היסוד של החינוך החברתי-קהילתי.

נושאים אלה מאפשרים טיפול במכלול רחב של תכנים בעלי אופי אישי, חברתי, ערכי, תרבותי ואקטואלי, ומגשרים בין עולמו של התלמיד לבין המתרחש בבית-הספר ובחברה.

שעת החינוך בבית-הספר הינה חובה, ובמסגרת הסטנדרטים לבחינת תרבות ואקלים ייבחנו בתי-הספר גם על יישום התוכנית.

התוכנית החינוכית חברתית של בית-הספר מאורגנת על-פי רצף התפתחותי ספיראלי שש שנתי.

המבנים ומסגרות הפעולה לביצוע תוכנית הליכה:

כיתת האם כתא חברתי, שעת החינוך, שכבת הגיל, מועצת השכבה, מועצת התלמידים הבית-ספרית

ועדות רב-גיליות, חברת התלמידים.

מוקדי הפעולה ברשות המקומית -

בתי נוער - מיועדים לקיום פעילות לנוער מגילאי ז'-י"ב - מפעילות השלמה לימודית ועד פעילות חוויתית הפגתית.

מרכזים קהילתיים - פתוחים לכלל האוכלוסייה ומהווים בית להעשרה חינוכית-לימודית-תרבותית. ומרכז לגיבוש חיי קהילה.

תנועות נוער - מרכזים לפעילות תנועות וארגוני נוער ברשות.

נכונות לשירות ומוכנות לצה"ל:

השירות בצה"ל מהווה מימוש חובה אזרחית המתבטאת בנכונותם ובמוכנותם של בני הנוער ליטול על עצמם אחריות אישית, תוך מעורבות חברתית והזדהות עם המטרות המוצבות בפני צה"ל.

הכנת בני הנוער לשירות בצה"ל מחייבת אפוא הפעלת תוכנית ייחודית, המשלבת את עשייתם של משרד החינוך, משרד הביטחון וצה"ל.

מינהל חברה ונוער מופקד על נכונותם לשירות ומוכנותם לצה"ל של בני הנוער בישראל. תהליך ההכנה נגזר מתוך חוזר מנכ"ל סח/3(ג) מרחשוון התשס"ח - נובמבר 2007, "נכונות לשירות ומוכנות לצה"ל", מחייב להפעיל תוכנית חינוכית רב שלבית בנושא, המתייחסת לכלל בני הנוער בבתי הספר וברשויות המקומיות, במסגרות בית ספריות וחוף בית ספריות, על פני כל הרצף החינוכי.

האחריות הכוללת להפעלת התוכנית מוטלת על מינהל חברה ונוער במטה ובמחוזות, בשיתוף עם האגף לחינוך על-יסודי, מינהל החינוך הדתי, שפ"י, הפיקוח על החינוך

הגופני, האגף הביטחוני-חברתי במשרד הביטחון ומפקדת קצין חינוך ונוער ראשי, תומכ"א ומיט"ב בצה"ל.

החוזר מיישם תפיסה הוליסטית רשותית שתיתן ביטוי **לכל מסגרות החינוך והגופים המעורבים** בנושא "נכונות לשירות ומוכנות לצה"ל" ברשות.

היעד המרכזי המשותף הוא **הכנת כלל בני הנוער לשירות משמעותי בצה"ל על-ידי חיזוק נכונותם ומוכנותם לשירות משמעותי ותורם.**

תהליך הכנת הנוער לשירות הצבאי מתקיים הן כתהליך הכנה לגיוס והן כהכנה לצומתי המפגש של המלש"ב עם המערכת הצה"לית. צומתי מפגש אלה משמעותיים, וקובעים את עתידו של הנער במסגרת השירות הצבאי. תחילת התהליך היא לרוב בגיל כיתה י"א והמשכו במהלך כיתה י"ב עד יום הגיוס. התוכניות הינן רב תחומיות ומחייבות רצף חינוכי בין המסגרות המרכזיות של בני הנוער: בית-הספר והרשות המקומית על מוסדותיה השונים.

תוכנית ההכנה לצה"ל בנויה לאור תהליך הגיוס של המלש"ב ומותאמת לנתוני הגיוס ולעמדות בני הנוער. התהליך החינוכי מושתת על שלושה צירי פעולה השזורים זה בזה, ומשלב השפעה על שלושת מרכיבי הפעולה הבאים לידי ביטוי בפעילויות השונות של התוכנית החינוכית בבית-הספר וברשות:

ציר החינוך הערכי

ציר המידע

ציר ההתנסות וההסתגלות

מרכיבים אלה באים לידי ביטוי בפעילויות השונות בתוכנית ההכנה לצה"ל, כפי שפורסמו באוגדן "נכונות לשירות ומוכנות לצה"ל", המופיע גם באתר מינהל חברה ונוער. <http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Noar/KatalogPirsumim/HachanaLezahal/ogdan.htm>

מרכז הכנה לשירות משמעותי בצה"ל ובשירות הלאומי-אזרחי

לאור חוזר המנכ"ל המיישם תפיסה הוליסטית רשותית שתיתן ביטוי **לכל מסגרות החינוך והגופים המעורבים** בנושא "נכונות לשירות ומוכנות לצה"ל", ולשם ריכוז הפעילויות החינוכיות בנושא בבתי-הספר ובמסגרות החוץ בית-ספריות ברשויות המקומיות, **הקים מינהל החברה והנוער מרכזי הכנה לשירות משמעותי בצה"ל ובשירות הלאומי-אזרחי**, אשר ייתנו מענה לכלל אוכלוסיות בני הנוער בכל רשות. המרכזים נועדו לאגם את סך המשאבים המוקצים לנושא על-ידי כל הגופים השותפים לו ברשות, על-מנת להבטיח עשייה חינוכית אפקטיבית ויעילה המתאימה למאפיינים הדמוגרפיים הייחודיים לה, ולהעלות את מספר בני הנוער המתגייסים לצבא או לשירות הלאומי-אזרחי ומשרתים שירות משמעותי.

היעד החינוכי העומד בבסיס פעילות מרכזי ההכנה הוא הצגת השירות כזכות אזרחית ראשונה במעלה בפני בני הנוער, כדי שישתלבו בהצלחה בשירות משמעותי במסגרת הצבא או במסגרת שירות לאומי-אזרחי בדרכם לאזרחות בוגרת, משמעותית ופורייה.

תנאי סף לקיומו של המרכז:

1. מוכנות ומחויבות ראש העיר ומי מטעמו לנושא, כולל מוכנות להקצאת משאבים להפעלת המרכז ומינוי בעל תפקיד לניהולו (בהתאם למדיניות משרד החינוך/ מנהל חברה ונוער).

2. היישוב יקים צוות היגוי עירוני בראשות ראש העיר או מי מטעמו - מחזיק תיק החינוך, או מחזיק תיק הנוער, **בהובלת מנהל אגף החינוך** - למעט אם ראש העיר יחליט אחרת - **ובהשתתפות מנהל יחידת הנוער, מנהלי בתי-הספר התיכוניים, מנהל יחידת קידום נוער, מפקח רשותי מנהל חברה ונוער, נציג צה"ל - מערך מג"ן, מיטב, נציג משרד הביטחון ואחרים.**

מטרת צוות ההיגוי הרשותי היא להתוות את מדיניות ההכוונה לשירות משמעותי על בסיס נתוני הגיוס ומאפיינים סוציו-אקונומיים של הרשות. צוות ההיגוי יחויב להתכנס לשיבות עבודה לפחות אחת לרבעון.

על מנהלי בתי-הספר, מנהלי יחידות הנוער ומנהלי יחידות קידום נוער, להשתתף באופן פעיל ושוטף בוועדה או לשלוח מי מטעמם.

3. מינוי רכז הכנה לשירות אשר יעמוד בראש המרכז, העומד בתנאי ההעסקה של עובד חינוך (אוגדן בעלי התפקידים ברשות המקומית), והתחייבות הרשות המקומית לאפשר לרכז להשתתף בקורס האוריינטציה ובמפגשי ההעשרה המתקיימים ברמה המחוזית והארצית, כולל הכרה בשעות ההשתלמות לגמול תפקיד.

4. הרשות תקצה מקום פיזי בו ימוקם המרכז, ותוודא כי הוא כולל שירותים בסיסיים לתפעולו כמו טלפון, מחשב, חיבור לאינטרנט, פקס, מכונת צילום.

דרך עבודת מרכז ההכוונה

1. הקמת תשתיות ארגוניות והפעלתן, ליצירת שיתופי פעולה בין כל הגורמים.
2. הקמת מערך מסייע למוסדות החינוך העל-יסודי והפעלתו, בהתאם למצבת כ"א סמי מקצועי העומד לרשות המרכז.
3. ריכוז והנחיה של צוות ההיגוי הרשותי.
4. ריכוז והנחיה של הפורום העירוני בנושא, ושל צוותי החינוך בבתי-הספר לפחות פעם בשנה.

5. בניית תוכנית עבודה שנתית אשר כוללת את התשומות והתפוקות, תהליכי העבודה ול"ז.

6. **התוכנית תוגש על-ידי מנהלי בתי-הספר לקראת שנת הלימודים הבאה**, ותאושר סופית עד 30 ביוני מדי שנה, על-ידי המפקח הרשומי וממונה החינוך החברתי קהילתי במחוז. **בהתאמה, תוגש תוכנית רשותית הכוללת את תוכניות הבוקר ותוכניות אחה"צ.**

7. תיאום הפעילות עם כלל הגורמים (משרד החינוך, משרד הביטחון, צה"ל ואחרים).

8. בניית מאגר מידע עירוני לצורך מעקב אחר נתוני הגיוס והשירות בשירות הלאומי והאזרחי.

9. גיבוש והדרכה של כלים למדידה והערכה בנושא.

חוזר מנכ"ל - משרד החינוך - אוח, 1-7.1 מרכז הכוונה לשירות משמעותי בצה"ל ובשירות הלאומי-אזרחי

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Applications/Mankal/EtsMedorim/7/7-1/HodaotVmeyda/H-2013-6-7-1-1.htm>

מנהיגות ייצוגית וייעודית:

טיפול מנהיגות צעירה הינו אחד היעדים המרכזיים לחיזוק הקשר בין בני הנוער למנהיגות הבוגרת. התוכניות המרכזיות לטיפול מנהיגות צעירה מתחלקות לתוכניות לטיפול מנהיגות ייצוגית - מועצת תלמידים ונוער בית-ספרית, רשותית, מחוזית וארצית, ותוכניות לטיפול מנהיגות ייעודית - תנועות הנוער, מד"צים, פרס הנוער, ועוד.

מועצות תלמידים ונוער

כנסת ישראל הכירה בלגיטימיות של המנהיגות הייצוגית כגוף המגשר בין בני הנוער לבין מקבלי ההחלטות במדינה. הכנסת חתמה על אמנה עם נציגי הנוער הנבחרים, בוועידה שהתקיימה בכנסת בינואר 1999, ובה הצהירה על שיתוף נציגי הנוער בכל נושא הקשור בגורלם.

מועצות התלמידים והנוער קיבלו הכרה במספר חוקים:

1. חוק זכויות התלמיד (תשס"א).
2. חוק תיקון פקודת העיריות (תשס"א) - יושב ראש מועצת התלמידים והנוער הרשותית ישתתף בוועדה שתדאג לרווחתם ולטיפולם של ילדי הרשות, ובוועדה לקידום מעמד הילד.
3. תיקון חוק פקודת העיריות (התשס"ה) מקנה ליושב ראש מועצת התלמידים והנוער הרשותית את הזכות להיות שותף פעיל ומצביע בוועדת החינוך

ביישוב. מרכז השלטון המקומי הכיר בלגיטימיות של המועצות, באמצעות כתיבת אמנה לשיתוף פעולה, בוועידת המועצות במאי 1999.

4. חוק תיקון פקודת העיריות (**מנהל יחידת נוער ומועצת תלמידים רשותית**) **התשע"א (2011)** - החוק מחייב את קיומה של מועצת תלמידים ונוער רשותית (מבסס את מעמדה הסטטוטורי).

כל המועצות בארץ פועלות לאור **אמנת התלמידים והנוער**. האמנה מושתתת על ארבעה עקרונות: ייצוגיות, מעורבות, אחריות וכבוד הדדי. אמנה זו נחתמה ואושרה ברוב קולות בוועידה הארצית של מועצות התלמידים והנוער בארץ, בשנת 1996.

על כל מועצה לנסח תקנון שמושתת על **"תקנון העל"**. תקנון זה נחתם ב-1997 ברוב קולות בוועידה הארצית של מועצות התלמידים והנוער בארץ, והוכר על-ידי משרד החינוך והכנסת.

לכל מועצה יש מנחה שעמד בתנאי ההעסקה הרשומים באוגדן בעלי התפקידים.

מבנה מערך המועצות בישראל:

גלגל המועצות - מועצות התלמידים והנוער בארץ פועלות במבנה מתפתח המכונה "גלגל המועצות" ומורכב מארבעה שלבים: מועצות תלמידים בית-ספריות וגופי נוער, מועצות תלמידים ונוער רשותיות, מועצות תלמידים ונוער מחוזיות ומועצת התלמידים והנוער הארצית; לעיתים לפני המועצה הרשותית (עירונית) תבוא המועצה השכונתית. במבנה זה, כל שלב מחויב לשלוח כמות מסוימת של נציגים, שנבחרו באופן דמוקרטי, לגלגל הבא, כלומר לשלב הבא. למשל, מועצת תלמידים ונוער מחוזית מחויבת לשלוח מספר מסוים של נציגים נבחרים למועצת התלמידים והנוער הארצית.

הוועידה הארצית מתקיימת אחת לשנה, והיא הגוף הקובע את מדיניות כלל מועצות התלמידים והנוער בארץ.

מד"צים - מדריכים צעירים

התוכנית מיועדת לבני נוער המעוניינים לעסוק בתפקידי הדרכה והובלה בשכבות גיל צעירות יותר, וליטול על עצמם משימות חברתיות וקהילתיות.

התוכנית להכשרת המד"צים הינה תוכנית רב-שלבית המתפרסת על פני חמש שנות פעילות אינטנסיבית (כיתות ח'-י"ב). סמינר קיץ חותם כל שנת פעילות ומציין סיום שלב מתוך התוכנית כולה.

בתוכנית שזורים זה בזה הציר החברתי והציר הקהילתי. צירים אלה מקנים לתוכנית רבדים ערכיים המתייחסים לחברה ולקהילה.

אוכלוסיית היעד

ההצטרפות לתוכנית מיועדת לכל תלמיד מכיתה ח' ומעלה, המצהיר "רוצה אני", ומרגע זה ייבחנו כישוריו והמוטיבציה אצלו להדרכה לאורך כל תקופת ההכשרה. בין היתר, תיבחן התמדתו ומחויבותו לתהליך, יכולתו להנהיג ולהוביל, כושר הבעה ועמידתו מול קהל, כושר הארגון והביצוע והזדהותו עם מטרות ההכשרה וקבוצת השייכות.

שלבי ההכשרה של מד"צ

תוכנית ההכשרה הבסיסית של המד"צים מורכבת משלושה שלבים עיקריים המתפרסים על פני שלוש שנים:

- שלב ההכשרה הבסיסי: נמשך שנתיים, מתחיל בכיתה ח' ומסתיים בסוף כיתה ט'. בכל אחת משנות הפעילות הללו על המשתתף לעבור 100-120 שעות פעילות, הכוללות בתוכן גם את הסמינרים המרוכזים בחופשת הקיץ.
- שלב ההתנסות וההתמחות: בכיתות י"א. בשלב זה המדריך הצעיר משתלב בהשמה ומתנסה בהדרכה, משפר את יכולתו והופך למאמן אישי (חונך) למדריך צעיר בשלב ההכשרה.
- שלב ההנהגה: נמשך שנה (י"ב). בשלב זה המדריך מקבל עליו אחריות בהנהגת התוכנית ביישוב, מתמחה בגישור והנהגה ומהווה כתובת מנחה ומובילה למדריכים הצעירים.
- כל אחד מהשלבים מסתיים בסמינר קיץ, למעט בכיתה י"ב.

פעילות תנועות הנוער ברשות המקומית

תנועות הנוער מהוות מסגרת בעלת חשיבות רבה במערך החינוך החברתי-ערכי-קהילתי בישראל, וכיום חברים בהן כ-250,000 חניכים.

לתנועות הנוער תפקיד חשוב בתחום החינוך, למעורבות אזרחית ופוליטית ותרומה לקהילה ולמדינה. החברות והפעילות במסגרת התנועתית על כל מרכיביה, בונות קשר בלתי אמצעי בין החניך לבין החברה והמדינה ומחזקות את תחושת ההשתייכות לארץ.

תנועות הנוער המוכרות על-ידי משרד החינוך והמאגדות במועצת תנועות הנוער הן: תנועת הצופים העבריים, הנוער העובד והלומד, בני עקיבא, השומר הצעיר, בנות בתיה, עזרא, האיחוד החקלאי, בית"ר, מחנות העולים, מכבי הצעיר, הנוער הלאומי, תנועת אריאל, היכלי ענ"ג (ארגון נשות גור), תנועת הנוער הדרוזי, צופים ערבים ודרוזים.

התנועות פועלות במערך ארצי ומקומי במסגרת אמנת תנועות הנוער בין משרד החינוך, השלטון המקומי ומועצת תנועות הנוער. האמנה מגדירה את המחויבות והאחריות של כל אחד מהגופים החתומים, לחיזוק, תיחזוק והפעלה של תנועות הנוער. באמנה זו השלטון המקומי קיבל על עצמו את המחויבות לתמיכה בפעילות תנועות הנוער ביישוב, הכוללת מתן מענים פיסיים ואחרים לתנועות ושקיפות בחלוקת המשאבים.

מחויבות אישית

תוכנית מחויבות אישית הופעלה בבתי-הספר העל-יסודיים החל משנת הלימודים התשמ"ב. תוכנית זו נועדה לעודד את תלמידי בית-הספר לשרת בקהילה בעיקר בתחומי החינוך, התרבות והרווחה, ובכך לחזק את תחושת השייכות של התלמיד לקהילתו, ליצור היכרות עם צרכים וקשיים חברתיים וליטול חלק בפתרון, לאפשר לתלמיד להתנסות במצבי תפקוד חדשים, ולשפר את התקשורת הבין-אישית עם הזולת.

כל בית-ספר בו פועלת התוכנית, ממנה מרכז לתוכנית מצוות בית-הספר. צוות מורים ומחנכים מסייעים למרכז בהפעלת התוכנית באמצעות איתור צרכים בקהילה, והתקשרות עם אנשי שיקום שכונות וגורמים שונים ברשות המקומית ובמסגרות קליטה.

מפקחי של"ח ואנשי שיקום שכונות במחוזות ובמחלקות לחינוך ולנוער ברשויות המקומיות, מסייעים לבית-הספר באיתור צרכים ומסגרות פעולה מתאימים לתלמידים, וביצירת הקשר איתם.

צוות בית-הספר, הפעיל בתוכנית, עוקב אחר פעילות התלמידים, מקיים שיחות אישיות, מנתח את ההתנסויות ומפיק לקחים קבוצתיים ואישיים תוך שיתוף פעולה על-פי הצורך עם הרשות המקומית. כמו כן, הצוות מקיים השתלמויות לתלמידים לקראת היציאה לקהילה.

גם נציגי הגופים והמסגרות בהם פעילים התלמידים, מקיימים קשר עם מרכז התוכנית ומעבירים חוות דעת על עבודת התלמידים.

מנהל חברה ונוער, במשרד החינוך, מקיים סדנאות להכנת המורים לפעילות בתוכנית, ומשתתף בהוצאות ההשתלמות של המורים והתלמידים ובהוצאות הנסיעה של התלמידים.

ראה: חוזר מנכ"ל מ/ב/3 - 113 - נובמבר 1981 - תוכנית המחויבות האישית

תעודת בגרות חברתית²⁸

תעודת בגרות חברתית - מסלול של מצוינות, הינה תוכנית ערכית רב-שנתית ששיאה מתן תעודת בגרות חברתית לראויים לכך מבין בוגרי כיתות י"ב. תעודת הבגרות החברתית הינה ממלכתית ומוענקת לבוגרי מערכת החינוך על מעורבות חברתית, קהילתית ואזרחית ועל תרומה לחברה במהלך שלוש שנים לפחות בהתאם לקריטריונים. מינהל חברה ונוער אחראי להפעלת התוכנית בשיתוף המזכירות הפדגוגית, המינהל הפדגוגי ומינהל החינוך הדתי.

²⁸ להרחבה נא ראו בחינות בגרות עמוד ?

בעלי תפקידים בחינוך הא-פורמאלי בבית-הספר וברשות המקומית

רכז חינוך חברתי קהילתי - הרכז הינו חבר צוות בהנהלת בית-הספר. הוא מופקד על התוכנית החברתית ערכית קהילתית בבית-הספר, יושב ראש צוות ההיגוי לחינוך חברתי קהילתי, מרכז את כל בעלי התפקידים הפועלים בתחום זה בבית-הספר ומייצג את בית-הספר בשולחנות העגולים ברשות.

מנחה מועצת תלמידים - מקדם את מנהיגות התלמידים בבית-הספר ומסייע לטיפול מועצת התלמידים שהיא המנהיגות הייצוגית הנבחרת בבחירות דמוקרטיות. כמו כן, הוא מסייע בקידום יחסי הגומלין בין המועצה, כגוף נבחר ייצוגי, לבין כלל התלמידים, המורים והנהלת בית-הספר.

רכז מחויבות אישית - מופקד על הפעלת התוכנית החינוכית "מחויבות אישית - שירות לזולת" לקידום המעורבות החברתית. עליו לאתר ולאשר מסגרות וארגונים המתאימים לפעילות תלמידים. הרכז מכין תוכנית לשיבוץ תלמידים במקומות הקולטים, על-פי בחירתם והתאמתם לתפקיד. הוא מתכנן ומנחה מפגשים קבועים של המחנכים לקראת הפעלת התוכנית החינוכית ובמהלכה.

מחנך הכיתה - המחנך מהווה גורם מתווך המתאם בין הצרכים של תלמידיו כפרטים וכקבוצה לבין המערכת החינוכית הרחבה, ומהווה את חוליית הקישור בין בית-הספר, המשפחה והקהילה.

ברשות המקומית:

משרד החינוך, בשותפות עם מרכז השלטון המקומי, משרד הפנים וההסתדרות, קבעו והגדירו מספר בעלי תפקידים ברשות המקומית. הגדרות התפקידים ותנאי העסקתם נמצאים באוגדן בעלי התפקידים. רשות מקומית המעוניינת לקלוט עובדים בחינוך, מחויבת לפעול על-פי הכתוב באוגדן.

מורות חיילות וגרעיני נח"ל

יחידת **מורות חיילות** הוקמה בצה"ל בשנת 1951 ברוח חזונו של דוד בן גוריון, שראה בצה"ל "צבא העם" המעורב גם במשימות לאומיות. המורות החיילות במסלולים השונים של היחידה עוסקות בגישור על פערים לימודיים של תלמידים עולים, ובסיוע לתלמידים בעלי צרכים מיוחדים ולתלמידים נזקקים בפריפריה, בפנימיות ובמועדוניות ברחבי הארץ.

המורות החיילות פועלות במספר מסלולים:

מסלול חימ"ש (חינוך משלים) - המורות החיילות במסלול זה מופקדות מחד על העצמת הנוער, עיצוב דור המחר ברמה הערכית באמצעות שילובם במימוש צורכי הקהילה, תוך חינוכם ללקיחת אחריות; ומאידך - על מתן מענה לאוכלוסיות טעונות טיפוח על סף נשירה ביחידות לקידום נוער, ושילובם כאזרחים טובים ותורמים יותר בחברה הישראלית.

מסלול קל"ע (קליטת עלייה) - המורות החיילות במסלול זה מסייעות בבית-הספר ובקהילה, בקליטת עולים חדשים וותיקים בהיבטים חינוכיים, חברתיים ותרבותיים. הן מסייעות בהקניית השפה העברית באולפנים ובמרכזי קליטה, ומהוות מרכיב חשוב ומשמעותי בסיוע משרד החינוך לרשויות המוניציפליות.

מסלול תרבות תורנית (ת"ת):

מסלול ייחודי לחיילות דתיות אשר מקפיד על שמירת זכויותיהן בתור חיילות דתיות: החיילות אינן מבצעות שמירות, אינן פועלות בשבת וכו'. מסלול זה הוא תחת פיקוחו של האגף לתרבות-תורנית במשרד החינוך.

1. **ת"ת קל"ע -** עבודה בבי"ס ממלכתיים דתיים עם יהודים עולי אתיופיה ואחה"צ במרכזי הקליטה או מועדוניות של אותם התלמידים.

2. **ת"ת קהילה -** לימודי מורשת בבית הספר ועבודה בפעילויות קהילתיות שונות כגון מתנ"סים, אקו"ם, מועדוניות יום וכו'.

ספורטאים מצטיינים - ספורטאים מצטיינים המקבלים אישור על כך מצה"ל מזומנים למיונים ביחידת מורות חיילות. החיילים נקלטים למסלולים השונים. זהו מסלול חדש ביחידה.

עתידיים - למסלול מגויסים עתודאים בחינוך. החיילים מסיימים את לימודיהם האקדמאים ומגיעים ליחידה בתור מורים ומורות לכל דבר בניגוד ליתר המורות החיילות שהן כוח סיוע.

מסלול מועדוניות יום: תפקיד החיילת במועדונית הוא סיוע בהכנת שיעורי-בית, בקשר שבין בית-הספר למועדונית, והעשרת תרבות הפנאי במועדונית באמצעות יציקת תוכניות חינוך חברתיות וערכיות.

מסלול שמע: המורות החיילות במסלול שמע מהוות אוזן קשבת, תרתי משמע, לילדים לקויי שמיעה. בשעות הבוקר החיילות משולבות בכיתות מעורבות של שומעים וחרשים, ומתרגמות את דברי המורה לשפת הסימנים ובכך מאפשרות את שילובם של ילדים מוגבלים בכיתות רגילות. אחה"צ הן משתלבות במרכזי שמע ובמסגרות הבלתי פורמאליות.

מסלולים ירוקים: מורות חיילות במסלולי טבע מחנכות לאהבת הארץ "דרך הרגליים". הן מהוות כוח משמעותי בהעברת מסרים וערכים לבני נוער, מדריכות טיולים של בתי-ספר באזורים שונים בארץ, ויוצרות זיקה בין התלמידים ובני הנוער לבין מולדתם כאמצעי להכרתה ואהבתה.

מנהל חברה ונוער וגופים נוספים במשרד החינוך מכשירים את המורות החיילות, דואגים למיון ולמערך השתלמויות, המסייע להכין את החיילות וללוותן בדרך הטובה ביותר לקראת שירותן הצבאי ובמהלכו.

המורות החיילות וחיילי גרעיני הנח"ל פועלים בבתי-הספר, ואחר הצהריים במסגרות הבלתי פורמאליות ברשות על-פי הצורך.

שיבוץ וקליטה של החיילות וגרעיני הנח"ל

כל מסלול פועל על-פי נוהל שונה, ולכן רשות מקומית הזקוקה למורות חיילות, פונה באמצעות הגורם הממונה על הנושא. לדוגמה: מורות חימ"ש (חינוך משלים) באמצעות מנהל יחידת הנוער ו/או מנהל היחידה לקידום נוער. לאחר אישור הבקשה, מחוייבת הרשות להגיש תיק משימה מסודר לאישור מפקח מינהל חברה ונוער, צה"ל ומשרד הביטחון (לגבי חיילי נח"ל בלבד).

חיילי פרק המשימה

בוגרי תנועות וש"ש המגיעים לרשויות המקומיות במסגרת גרעין חברתי על-ידי משרד הביטחון, האגף החברתי בטחוני ומדור נח"ל. הם מקיימים ברשויות המקומיות עבודה חינוכית חברתית קהילתית.

שנת שירות (לעיתים מכונה בראשי התיבות ש"ש, שין-שין)

מתנדבי שנת השירות פועלים במספר מסגרות כמו פנימיות שונות בארץ, כפר נוער, בית ספר שדה, כמדריכים וככח עזר חינוכי, כמדריכים בסניפי תנועות הנוער, במועדוניות, בבתי ספר, בארצות הברית ואירופה (מטעם הסוכנות היהודית), בקיבוצים שונים ברחבי הארץ, ביישובי פריפריה חברתית-כלכלית ובשכונות מצוקה בערים. שנת השירות נעשית לפני הגיוס לצה"ל ואינה מחליפה אותו, בניגוד לשירות לאומי שמתבצע כתחליף לגיוס.

צה"ל מאפשר למספר מוגבל של מתנדבים בכל שנה לדחות את גיוסם בשנה כדי לבצע שנת שירות.

שירות לאומי

מסגרות פעילות על בסיס התנדבותי שבמרכזן התפיסה של תרומת הפרט לחברה. ההתנדבות מתקיימת על-ידי אזרחים, לרוב בני נוער או צעירים לאחר לימודיהם התיכוניים, המקיימים פעילות אזרחית בתחומי רווחה, בריאות, חינוך וכד' בהתנדבות או כתחליף לשירות צבאי.

בישראל, כמה מן המשימות המקובלות של שירות לאומי - אזרחי, מבוצעות על-ידי הצבא:

- צה"ל מפעיל מורות חיילות ביישובים שונים.
- עוסק בטיפול נוער שוליים ("נערי רפול").
- מפעיל גרעיני נח"ל לא רק בנושא התיישבות וחקלאות, אלא גם בתפקידים אזרחיים בתחומי החינוך.

כמו כן, מתקיימות שתי מסגרות של שירות לאומי התנדבותי המיועדות למי שאינם מתגייסים לצה"ל - "שלהבת" עבור בנות שאינן משרתות מטעמי דת, ו"שלומית" לבנים ולבנות שאינם משרתים מסיבות שונות ועיקר פעילותם במרכזי רווחה וסיוע באזורי מצוקה.

לנוכח הגידול המתמיד בשיעור הצעירים שאינם משרתים בצה"ל, קיימת יוזמה ציבורית להרחיב את רעיון השירות הלאומי האזרחי גם על בני נוער נוספים ובתוכם ערבים.

שירות לאומי של תלמידים בבתי-הספר העל-יסודיים

לפעילות זו בעיקר ערך חינוכי: חינוך להתנדבות, חינוך לערכי עבודה, הכרת בעיות החברה וגיבוש חברתי.

מקומות השירות: עיירות פיתוח ושכונות מצוקה, מרכזי קליטה לעולים, קיבוצים ומושבאים הזקוקים לסיוע בכוח אדם, בתי-חולים, צה"ל, חפירות ארכיאולוגיות, קטיף וכיו"ב.

השירות נמשך 6 - 14 יום, 6 שעות עבודה ביום, ובנוסף נערכים סיורים, פעילויות חברתיות וקהילתיות.

קיימים נהלים המפרטים את ההכנות שיש לבצע בבתי-ספר ובמקום השירות לקראת היציאה.

נהלים לניהול המחנה - בהתיישבות העובדת, בבסיסי צה"ל ובקטיף פרי הדר ואריזתו, נועדו להגדיר תפקידים וסמכויות, נוהלי חיים במחנה, וכללי המועצה הפדגוגית והכיתות.

מכינות קדם צבאיות

המכינות הקדם-צבאיות הוקמו מתוך מגמה להכין את בני-הנוער, בוגרי מערכת החינוך, לקראת שירות מלא ומשמעותי בצה"ל, לעודד התנדבות ליחידות קרביות, ליחידות מובחרות ולמסלולי פיקוד וקצונה. בנוסף, להעניק להם הכנה נאותה וחוסן רוחני ופיזי לקראת המפגש עם חיי הצבא, לטפח מנהיגות צעירה, להעשיר את עולמם הרוחני-ציוני, ולהכשיר בני-נוער הנוטלים על עצמם אחריות כשהם חדורי תחושת שליחות, ונכונים לשאת במשימות ובאתגרים הלאומיים בתחומי הביטחון, החברה, החינוך ועוד.

המכינות הקד"צ פרושות בכל חבלי הארץ ובכל מגזרי החברה היהודית-צייונית בישראל: ממעין ברוך והגולן בצפון, עד מדרשת שדה בוקר וחצבה בדרום. בקיבוצים, בעיירות ובערים, ביישובים ובשכונות, לחוף הים, בשפלה ובבקעה, בהר ובמדבר. יש מהן "דתיות - תורניות" ויש "כלליות", יש מעורבות משותפות לבנים ולבנות, ל"דתיים ול"חילוניים" ויש נפרדות. כולם שותפים ליעדים המרכזיים ולמסכת פעילות חינוכית - ערכית - יהודית - ציונית משותפת.

במסגרת שיתוף-פעולה בין משרד החינוך למשרד הביטחון ולצה"ל, מעניקה המדינה למכינות הקד"צ המוכרות ומאושרות, "מטרייה" ממלכתית הכוללת: הכרה, אישור

דחיית-שירות לחניכים (משרד הביטחון), הקצאת תקציב (משרד החינוך והביטחון), מערכת פעילות משותפת לכלל המכינות הקד"צ וגיובי כללי לפעילות, ימי עיון משותפים, אימוץ על-ידי יחידות צה"ל ועוד.

קייטנות ומחנות

מפעל הקייטנות מוכר לנו עוד מתקופת היישוב העברי בארץ ישראל שלפני קום המדינה. זהו אחד הנדבכים המרכזיים בפעילות, במסגרות החינוך הבלתי פורמאלי.

בשנת תש"ן 1990 נחקק "חוק פיקוח קייטנות ומחנות", המחייב את כל מפעלי הקיץ של המגזרים הציבוריים והפרטיים לקבל מהרשות המקומית רישוי עסקים לקיום מפעלים (בהתאם לחוק רישוי עסקים 1968). הרישוי יינתן רק לאחר אישור משרד החינוך - מינהל חברה ונוער, אשר בוחן את הנושאים, את התכנים ואת כוח האדם. ובשנת 2017 חוקק חוק הפיקוח על מחירי קייטנות ציבוריות, תשע"ז-2017.

בכל שנה מופץ "חוזר מנכ"ל לנושא קייטנות ומחנות" ובו הנחיות מפורטות ומחייבות. בהתאם להחלטת שרי החינוך, מינהל חברה ונוער הוא הגורם המרכזי המלווה את הקייטנות ומפקח עליהן. במפעל הקייטנות והמחנות המתקיים ברחבי הארץ משתתפים בכל שנה כ-350,000 תלמידים ובני נוער, במסגרת של כ-3,000 קייטנות ומחנות בחודשים יוני, יולי ואוגוסט.

בביצוע המעקב על פעילות הקייטנות והמחנות שותפים משרדי ממשלה ומוסדות נוספים.

כל המוסדות מאוגדים בוועדה בין משרדית ארצית, הקובעת את מדיניות הפעלת מפעלי הקיץ ומתכנסת מספר פעמים בשנה.

התחום מארגן בכל שנה השתלמות ארצית למפקחי קייטנות ארציים בכל הנושאים הקשורים לפיקוח על קייטנות, בהשתתפות נציגי משרדי הממשלה הנוגעים בדבר.

לקראת מפעלי הקיץ, עורכים המחוזות השתלמויות חובה לכל מנהלי הקייטנות שבתחום מחוזם, סביב שלושה צירים: הקניית מידע רלוונטי, בירור עמדות אישיות במצבי סיכון חברתיים, חיזוק גורמי חוסן והאחריות החברתית והייצוגית.

8.10 סטנדרטים בחינוך

החל משנות ה-80 של המאה העשרים הוכנסו למערכות חינוך בארצות רבות בעולם - ארה"ב, קנדה, מדינות רבות באירופה, יפן ואוסטרליה, סטנדרטים. בשנת 2004 הוחלט לבסס גם את עבודת מערכת החינוך בישראל על סטנדרטים, מתוך הבנה שסטנדרטים הם כלים אפקטיביים לקידום החינוך ולשיפורו.

לצורך ביצוע המחקר וההערכה בחינוך בישראל, הוקמה הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך (ראמ"ה) במאי 2005 כיחידת סמך במשרד החינוך, וזאת מתוקף החלטת ממשלה מ-2004 (ראה בנפרד, סעיף 52, להלן).

חוזר מנכ"ל תשס"ז/3 (א) קובע כי החל מנובמבר 2006 ייושם הנושא בבתי-הספר בחינוך היסודי. משמעות הדבר היא שינוי רחב היקף בתוכניות הלימודים, חומרי הלמידה ודרכי ההוראה וההערכה.

א. סטנדרטים - המהות והחשיבות

סטנדרטים - תיאור בהיר ומדויק של ההישגים הנדרשים מהתלמיד בתחומי ידע, מיומנויות וערכים, הגדרה של אמות המידה להערכת ההישגים, וכן הזדמנויות הלמידה הדרושות כדי שהלומדים יעמדו בהישגים הנדרשים.

חינוך המבוסס על סטנדרטים מאפשר קביעת יעדים ברורים, אחידים ומשותפים, שיפור תרבות ההוראה - הלמידה - הערכה, הוראה ממוקדת ומוכוונת מטרה, שיפור בתרבות הלמידה של התלמידים, וכן שיפור בדרכי ההערכה והבקרה והתאמתם לצורכי ההוראה והלמידה. מצופה אפוא שבבית-ספר הפועל לאור סטנדרטים הישגי התלמידים יהיו גבוהים יותר, יכולת התלמידים תמומש, המורים יהיו מקצועיים יותר ובעלי רמת שביעות רצון גבוהה, כמו גם התלמידים וההורים.

ב. הסטנדרטים המופעלים כיום

במערכת החינוך קיימים ומופעלים כיום סטנדרטים בתחומים הבאים²⁹:

חינוך לשוני (עברית, ספרות, ערבית - שפת אם) אנגלית, מדע וטכנולוגיה, סביבה מתוקשבת ומידענות, יצירה, ניהול ובקרה של תרבות ואקלים בית-ספרי וקליטת עלייה.

בבית-ספר הפועל לאור סטנדרטים, המנהל, הצוות החינוכי וגם המפקח נדרשים להתמקד בלמידה, בהקניית הידע, המיומנויות והערכים שהוגדרו; לפעול להבאת התלמידים לעמידה בהישגים הנדרשים; לטפח בתלמידים תחושת מסוגלות; להתמקצע ולבצע תהליכי בקרה והערכה מתמידים, ולאור התוצאות להפעיל תהליכי שיפור.

²⁹ ראה גם מיצ"ב - מדדי יעול וצמיחה בית-ספריים, סעיף 39 להלן.

נושאים בחינוך על פי סדר א'-ב'

האגף הוא יחידת מטה במנהל הפדגוגי המופקדת על הכוונה, פיתוח תיקוף והערכות ליישום של תוצרים בתחומי החינוך בהתאמה לצרכים אסטרטגיים ומערכתיים הנובעים ממדיניות משרד החינוך. אילו מתבצעים בשיתוף אנשי השדה, אגפי המשרד והמגזר השלישי. האגף פועל לקדם שלושה תחומים:

- סימון אתגרים עתידיים, אפשרויות לפיתוח ולרפורמות הבאות מתוך זיקה לצרכים והיכולות של מערכת החינוך.
- הפעלת רצף מחקר ופיתוח ייחודי באמצעות מערך פיתוח, תיקוף והערכה של מודלים לחדשנות פדגוגית, ארגונית חינוכית ומערכתית, החל משלב התכנון עד ליישומם בשדה החינוכי.
- עידוד הגישה הפראקטיבית של יזמות חינוכית חדשנית וחיזוקה בקרב אנשי חינוך בשדה, מטה, משרד החינוך והמגזר השלישי בישראל.

בין השאר עוסק האגף ב:

- פדגוגיה מוטת עתיד - יחידת מחקר, מתודולוגיה והטמעה המפתחת ומטמיעה את תחומי חשיבת עתיד ופדגוגיה מוטת עתיד במערכת החינוך, כדי לשמר את לרוונטיות החינוך ולהתאימו באופן מתמיד למציאות משתנה.

פיתוח יישומי - עיסוק בפיתוח מוצרי חינוך פדגוגיים חדשנים, עם היערכות ליישום רחב היקף במערכת החינוך.

מרחבי חינוך - עיסוק בפדגוגיה מוניציפאלית, בפרספקטיבה הרשותית של מערכת החינוך.

יישום מערכתי - מאפשר למטה משרד החינוך קבלת החלטות מבוססת על נתונים ועל היתכנות יישומם המערכתי של תוצרי פיתוח פדגוגיים.

ועדת הייחודיים - הוועדה לבתי ספר ייחודיים על אזוריים ומרחבי חינוך

אוטונומיה של בית-הספר

ראה: פרק ב' 4, מגמות ושינויים בחינוך.

ראה: "אופק חדש" - רפורמה בחינוך, בפרק ב' 4 מגמות ושינויים בחינוך.

אזורי רישום (ראה: פרק ג' "רישום למוסדות חינוך").

סיכון במוסדות חינוך

בבסיס התהליך החינוכי של הבניית אקלים בטוח, נמצאת הבניית תשתית של אורחות חיים: חיי שגרה, כללים ונהלים יום-יומיים ידועים מראש הנאכפים בעקביות ובהתמדה, לצד התמודדות מקצועית עם אירועי אלימות תוך תהליך מתמשך של הפקת לקחים ויישומם.

חוזר מנכ"ל "קידום אקלים בטוח והתמודדות עם אירועי אלימות במוסדות החינוך" תש"ע 1(א), מנחה את כלל מוסדות החינוך באשר להתמודדות עם אירועי אלימות ברמה המערכתית וברמה הפרטנית, וכולל קריטריונים להערכת חומרת האירוע (סעיף 3.3.2). בחוזר הנחיות נפרדות להתייחסות של צוות בית-הספר לאירועים החייבים בדיווח לרשויות החוק (פקיד סעד/ משטרה), לאירועים שאינם חייבים בדיווח (סעיף 3.3.3) ולאירועים שהדיווח עליהם לרשויות החוק נתון לשיקול דעתו של מנהל בית-הספר. בחוזר זה, ההתייחסות היא לאירועי אלימות בין תלמידים ולפגיעת תלמידים באנשי צוות.

פגיעת עובד הוראה בתלמיד

לנושא זה התייחסות בחוזר תשס"ג 6 המגדיר ומפרט את החוקים, הערכים ונורמות ההתנהגות המצופים מעובד ההוראה, ואופן הטיפול באירוע בו פגע העובד בתלמיד. על מנהל המוסד החינוכי לגבש מדיניות מוסדית בנושא האלימות, לקיים הרצאות, סדנאות ודיונים עם עובדי ההוראה, ולהבטיח את הטמעת המסרים והנורמות. עליו להעביר מסר להורים שהוא והצוות החינוכי הם כתובת לכל פנייה במקרה של פגיעת עובד הוראה בתלמיד. בנוסף, על מנהל בית-הספר לקיים הערכה ומשוב על רמת האלימות בבית-ספרו. בחוזר פירוט המקרים/ עבירות, אשר לגביהן חובה על מנהל בית-הספר לדווח לרשויות הרלוונטיות, כיצד יש לנקוט כאשר עובד הוראה פגע בתלמיד פגיעה שאין עליה חובת דיווח, או פגיעה מילולית. בחוזר גם פירוט התפקידים, הסמכות והאחריות של מטה משרד החינוך, מטה המחוז, מפקחי מוסדות החינוך ומנהליהם בנושא זה.

גיבוש אורח חיים מוסדי הוא זה המונע פגיעת עובד הוראה בתלמידים, ולשם כך מוצעות פעילויות המהוות חלק מתוכנית מערכתית ארוכת טווח ליצירת אקלים חיובי בבית-הספר, פעילויות הסברה, קביעת מדיניות בית-ספרית ברורה, הרצאות ושיחות בחדר המורים ועוד.

אקלים בטוח ומיטבי במוסדות חינוך

מערכת החינוך מחויבת לקדם אקלים בטוח ומוגן, המאפשר תהליכים של הוראה ולמידה. יצירת סביבה מכבדת ובטוחה חיונית להסתגלותם של התלמידים למוסד

החינוכי ולתחושת המוגנות שלהם, להתפתחותם הרגשית והמוסרית, ללמידה ולרכישת מיומנויות וערכים.

האקלים במוסד החינוכי הוא גורם מרכזי המשפיע על יצירת סביבה המפתחת ביטחון אישי ותחושת שייכות, ערך וכבוד, לצד ערכים חברתיים כמו אחריות לחברים בקהילה, ומצמצמת אלימות, פגיעה באחר והתנהגויות סיכון.

כדי ליצור אקלים חינוכי מיטבי יש ליישם אסטרטגיה מערכתית, מתוכננת, עקבית וארוכת טווח, המתייחסת בזמנית לבניית אקלים בטוח, לקידום רווחה נפשית, לבניית אורח חיים המקדם שייכות, מעורבות ואחריות, ולטיפול בהפחתת אלימות והתנהגויות סיכון ברמה המערכתית וברמה הפרטנית במקביל.

4.1 הנחות יסוד ועקרונות מנחים ליצירת אקלים בית-ספרי בטוח

אלימות היא פגיעה בכבוד האדם ובזכויותיו הבסיסיות, ילד ומבוגר כאחד.

אקלים מיטבי בבית-הספר משמש בסיס למניעת אלימות.

יצירת אקלים בטוח בבית-הספר היא משימה משותפת של כל חברי קהילת בית-הספר והקהילה שבה בית-הספר ממוקם.

על בית-הספר ליצור תוכנית מערכתית מתמשכת ועקבית.

מנהל בית-הספר והצוות החינוכי מובילים את התהליך של בניית אקלים בטוח.

תוכנית ההתערבות תהיה מבוססת ניטור.

נוכחות מבוגרים, פיקוח והשגחה הם חשובים ויעילים בתהליך המניעה.

תוכנית ההתערבות תכלול שילוב בין תוכניות חינוכיות לתוכניות מניעה ותוכניות טיפוליות.

ייעוץ שימוש באכיפה, בהרתעה ובטיפול משמעותי, לצד מתן חיזוקים חיוביים.

התנהגויות אלימות מלוות לעיתים בהתנהגויות סיכון נוספות.

על בית-הספר לעודד את המעורבות החברתית של התלמידים בכיתה, בבית-הספר ובקהילה³⁰.

במשרד החינוך פותחו סטנדרטים (ראה פרק ג' מילון מושגים "סטנדרטים בחינוך") לאקלים בית-ספרי, שאחד ממרכיביו החשובים הוא מוגנות, בטיחות ובריאות, כמו גם

³⁰ הוראות קבע, 2.1-12 קידום אקלים בטוח והתמודדות עם אירועי אלימות במוסדות החינוך.

נושא האלימות בבתי-הספר ומעורבות בהתנהגויות בסיכון. לצורכי מדידה והערכה, הוגדרו אמות מידה שונות כגון: קיומו של מנגנון לאכיפת כללי הסדר והמשמעת בבית-הספר, פיקוח מוגבר בזמנים ובמקומות המועדים לסיכון גבוה לאלימות, הערכה שיטתית וקבועה של רמת האלימות, ופעילות קבועה וסדירה של ועדה בית-ספרית המטפלת בהתנהגויות בסיכון שונות על-פי חוזרי מנכ"ל רלוונטיים.

5 ארגון המורים בבתי-הספר העל-יסודיים בסמינרים ובמכללות

ארגון המורים, ובשמו המלא: ארגון המורים בבתי-הספר העל-יסודיים בסמינרים ובמכללות, הוא איגוד מקצועי יציג של מורים במערכת החינוך העל-יסודית בישראל. בארגון חברים (נכון לשנת 2017) כ-970,000 עובדי הוראה מכל רחבי ישראל, בכל זרמי החינוך הממלכתי, ממלכתי-דתי, ערבי, בסמינרים ובמכללות.

הארגון הוקם ב-1958 כתוצאה מפרישה מהסתדרות המורים, והיה לארגון עצמאי ובלתי מפלגתי. ב-1961, לאחר שביתה רצופה של שבעה שבועות, הכירה בו הממשלה כארגון יציג. ב-1962 הקים הארגון את קרן ההשתלמות, כדי לאפשר למורים לצאת לשנת שבתון.

הארגון מספק הגנה פרופסיונאלית על חבריו ונאבק לשיפור שכר המורים, אך גם מתמקד בצרכים הלימודיים, החברתיים והחינוכיים של בית-הספר, נלחם להגבלת מספר התלמידים בכיתות ובמעבדות ומגביר את מעורבות המורים בנעשה בבית-הספר על-ידי השגת גמולים מתאימים לתפקידיהם: לחינוך, לריכוז מקצוע, לריכוז שכבה, לריכוז חברתי וכיו"ב. כן השיג הארגון לחבריו, גמולים למורים בעבור השתלמויות מוכרות.

תוכנית עוז לתמורה (ראה: עוז לתמורה, לעיל) היא דוגמה לתוכנית שניזומה על-ידי הארגון ומהווה פרי הסכמה בין ארגון המורים ומשרד החינוך.

חברי ארגון המורים בבתי-הספר העל-יסודיים בסמינרים ובמכללות הם בעיקר מורים בחינוך העל-יסודי המקבלים את שכרם מהרשויות המקומיות או מהבעלויות (כגון רשת אורט ישראל), בעוד הגגנות והמורים בבתי-הספר היסודיים ובחטיבות הביניים, חברי הסתדרות המורים בישראל, מקבלים את משכורותיהם מהממשלה. הבדל זה משפיע גם הוא על אופי המאבק והאינטרסים של כל אחד מהארגונים.

בחינות הבגרות מהוות את האמצעי המרכזי שבאמצעותו קובעת מערכת החינוך אם תלמיד המסיים את לימודיו בבית-הספר העל-יסודי, הגיע להישגים לימודיים העומדים בסטנדרט הנדרש מבוגר מערכת החינוך, ובהתאם לכך – האם יזכה בתעודת בגרות.

הזכות להיבחן בבחינת בגרות מעוגנת גם בחוק זכויות התלמיד התשס"א 2001³¹.

תלמיד יקבל תעודת בגרות באם נבחן בבחינות בגרות ועמד בכללי חוקת הזכאות, הכוללת את ההרכב הבא: מקצועות חובה, מקצועות במסגרת בחירה מחייבת, ובחינות במסגרת הבחירה הנוספת. בנוסף, נדרש מקצוע של תרבות כללית. תלמיד חייב להיבחן בבחינות בגרות בהיקף של 21 יחידות לימוד, לפחות, על-פי ההרכב הייעודי לכל זרם חינוכי אליו משתייך בית-הספר בו בחר ללמוד (כללי, דתי, חרדי, ערבי, דרוזי, התיישבותי, טכנולוגי).

בימים אלה, משרד החינוך בוחן אפשרות לשינוי מתכונת בחינות הבגרות, ובכלל זה הגדרה של חוקת הזכאות. ייבחן מעמדן של בחינות חיצוניות ובחינות פנימיות בבית-הספר. בנוסף, על התלמיד להיבחן במקצועות פנימיים ובחינוך גופני.

יצוין כי רף המינימום לזכאות לבגרות הינו ממשלתי, וכי לא כל תעודת בגרות מזכה בכניסה למוסדות ההשכלה הגבוהה בישראל בכלל, לא כל שכן לפקולטות יוקרתיות – בפרט. לכן יש לערוך הבחנה בין "זכאות לתעודת בגרות" (המופיעה בפרסומי משרד החינוך), לבין תעודת בגרות איכותית המזכה לא רק כניסה לשערי ההשכלה הגבוהה אלא גם לפקולטות היוקרתיות. בהקשר זה יש לציין גם, כי האוניברסיטאות השונות נוטות לתת בונוסים ללימודים מוגברים במקצועות מסוימים (על-פי מדיניות המתייחסת לפקולטות השונות ולמקצוע עצמו בו הן מעוניינות בשנה מסוימת).

6.1 מי זכאי לגשת לבחינות בגרות?

בחינות הבגרות אינן בחינות חובה, הן רשות, אולם המערכת מעוניינת שכל התלמידים ייבחנו וישיגו תעודה כלשהי (בגרות או גמר או טכנולוגית) בתום לימודיהם. על-פי חוק זכויות התלמיד, כל תלמיד רשאי לגשת לבחינת בגרות. בית-הספר יכול שלא לתת לתלמיד ציון בית-ספרי ("ציון מגן") המשתקלל בציון הסופי, במקרים של אי עמידה בסטנדרטים הבית-ספריים כגון היעדרות מעל 30% משעות הלימודים. פרטים ניתן למצוא באתר זכויות התלמיד – בחלונית אתרי אוח, זכויות התלמיד, חוקים ואמנות, חוקים, וכן בחוזרי מנכ"ל תשסב/5 (א) ציון בית-ספרי (ציון מסכם) וחוזרי מנכ"ל תשסח/3 (א) ו-תשסח/8 (א). הנוכחות בבית-הספר ללימודים מסודרים הינה מרכיב

³¹ ראה חוק בחוק זכויות התלמיד התשס"א 2000

בהערכת ההישגים בחטיבות העליונות, בחינוך העל-יסודי. במקרה שהתלמיד לא למד בבית-הספר במקצוע מסוים, ביה"ס ייתן ציון "ס" במקום ציון מסכם. הערה: ציון זה לא ישתקלל עם הבחינה בשום מקרה.

בנוסף, על-פי חוזר מנכ"ל תשס"ז/3 (ב) קיימות הנחיות לגבי נבחנים מחוננים - צעירים בבחינות בגרות, וכן לגבי דרכי ההיבחנות לתלמידים לקויי למידה על-פי חוזר מנכ"ל תשס"ד (ב), התאמות בדרכי ההיבחנות לנבחנים בעלי לקויי למידה אינטרניים ואקסטרניים, וזכויות היבחנות של תלמידים או נבחנים עולים חדשים על-פי חוזר מנכ"ל תשס"ז/8 (א), זכויות של תלמידים עולים ותושבים חוזרים הנבחנים בבחינות הבגרות. תשס"ט 3 (א).

6.2 מתכונת בחינות הבגרות

כאמור, תלמיד יקבל תעודת בגרות באם נבחן בבחינות על-פי ההרכב הבא: בחינות במקצועות חובה, בחינות במקצועות שבמסגרת הבחירה המחייבת, בחינות במסגרת תרבות כללית, ובחינות במקצועות שבמסגרת הבחירה הנוספת. תלמיד חייב להיבחן בבחינות בגרות בהיקף של 21 יחידות לימוד, לפחות. על בית-הספר מוטלת החובה ללמד ולהעריך מקצועות בחירה בית-ספריים, ועליו להוסיפם לתעודת הבגרות בצידה השמאלי. תעודת הבגרות תאושר ותיחתם על-ידי הנהלת בית-הספר אחרי שהיא הונפקה על-ידי משרד החינוך אשר בדק ואישר את העמידה בתנאי הסף ועל-פי הזרם החינוכי אליו משתייך התלמיד.

א. בחינות חובה: תלמיד בנתיב העיוני כללי חייב בבחינות החובה במקצועות הבאים (ליד כל בחינה תצוין הרמה המינימלית הנדרשת לחינוך הממלכתי בחינוך העברי): תנ"ך - 2 יח"ל; שפה עברית - 2 יח"ל; ספרות עברית - 2 יח"ל; היסטוריה - 2 יח"ל; אזרחות - 2 יח"ל (החל מתלמידים המתחילים את לימודיהם בכיתה י' בתשס"ח; מתמטיקה - 3 יח"ל; שפה זרה ראשונה אנגלית או צרפתית - 3 יח"ל. קיימות הנחיות שונות באשר למקצועות החובה בנתיב העיוני בחינוך הערבי ובחינוך הדרוזי, בנתיב הטכנולוגי, בחינוך הממלכתי-דתי ובחינוך החקלאי, ובהתאם - לחינוך החרדי.

ב. בחינות במסגרת הבחירה המחייבת: תלמיד חייב להיבחן במקצוע אחד, לפחות, מתוך רשימת מקצועות ברמה של 3 יח"ל, לפחות. הרשימה מחולקת לאשכולות: אשכול המקצועות העיוניים (21 מקצועות), ואשכול המקצועות הטכנולוגיים (20 מקצועות).

ג. בחינה ברמה גבוהה באחד מהמקצועות הנבחרים על-ידי התלמיד בתיאום עם בית-הספר.

ד. בחינוך הטכנולוגי: קיימות הגדרות מדויקות אחרות באשר להרכב המקצועות הטכנולוגיים - ותעודה טכנולוגית בבחירה מחייבת, המזכה בתעודת בגרות.

המקצועות הטכנולוגיים מוגדרים בשלוש קבוצות של מקצועות בחירה: מקצוע בחירה א', מקצוע מוביל בחירה ב' ומקצוע התמחותי בחירה ג'.

ה. **בחינות במסגרת הבחירה הנוספת.** תלמיד יוכל להשלים את הרכב הבחינות על-ידי בחינות במסגרת הבחירה הנוספת, על-פי הפירוט הבא: בחינות נוספות מתוך רשימת הבחינות שבסעיף הקודם, ומקצועות שאינם מופיעים בשתי הרשימות שלעיל ולאחר שאושרו על-ידי משרד החינוך והתרבות.

ו. **בכל נתיב,** ישנם דרישות נוספות כגון: בבית-הספר הדתי חייב תנ"ך 3 י"ל, תושבע"פ 3 י"ל, בית-ספר חרדי יהדות 3 י"ל.

במסגרת רפורמת ה'למידה המשמעותית' הורחבו ומוסדו בתוך בתי הספר פעילויות חינוכיות ערכיות ושיטות הערכה ולמידה מגוונות, אשר מהוות חלק בלתי נפרד מתעודת הבגרות של התלמיד. ארגון הלמידה בא לידי ביטוי בצמצום תכניות הלימודים ('מסמכי הלימה'), חלוקת תכניות הלימודים בכל תחומי הדעת ללימודי חובה (70%) וללימודי בחירה והעמקה (30%), צמצום מועדי בחינות וצמצום אירועי בחינות בכל תחום דעת. המקצועות שיילמדו בחטיבה העליונה ושייבחנו בהם בבחינות חיצוניות יתחלקו לפרקי חובה שתהיה עליהם בחינת בגרות חיצונית לצד פרקי בחירה שיוערכו על ידי מורי בית הספר.

6.2.1 דרישות הזכאות לתעודת בגרות מלאה

- בוגרים הזכאים לתעודת בגרות עונים על הדרישות הבאות בתחומי הלמידה וההיבחות:
- בוגרים שלמדו את מקצועות החובה בבית הספר ועברו בחינה חיצונית.
- בוגרים שנבחנו ועמדו בהצלחה בבחינות בגרות בהיקף של 21 יחידות לימוד לפחות.
- בוגרים שלמדו מקצוע מורחב בהיקף של 5 יח"ל בבית הספר ועברו את הבחינה החיצונית. המקצוע המורחב יכול להיות ממקצועות החובה (למעט אנגלית) או הבחירה או עבודת גמר.
- בוגרים שעומדים בדרישות הסף של מקצועות בהערכה פנימית (שאין להם חובת בחינה חיצונית).
- בוגרים שסיימו תכנית להתפתחות אישית ולמעורבות חברתית-קהילתית בכל השנים בחטיבה העליונה.

6.2.2 תנאים נוספים לזכאות לתעודת בגרות

תלמיד חייב בבחינה אחת במקצוע אחד לפחות ברמה גבוהה (4 או 5 יח"ל), בנוסף לבחינה באנגלית או צרפתית או במתמטיקה כדי למלא חובה זו, התלמיד רשאי להיבחן

במקצוע ברמה גבוהה מתוך הבחירה המחייבת, הבחירה הנוספת, או מבחינות החובה למעט שפה זרה, למעט שפה זרה.

ניתן להמיר מקצוע רמה גבוהה להגשת עבודת גמר (נא ראו בהמשך).

תלמיד חייב בבחינה אחת לפחות ברמה רגילה (2 יח"ל) מבין מקצועות התרבות הכללית (מדעי הרוח, מדעי- הטבע, מדעי החברה, אמנות ומדעים טכנולוגיים), מתוך רשימת מקצועות מפורטת (חוזר מנכ"ל מיוחד ב', תשמ"ט, אוגוסט 1988).

6.2.3 תעודת בגרות איכותית מדעית/טכנולוגית

תעודת בגרות איכותית מדעית/טכנולוגית מקנה לאוחז בה כרטיס כניסה לפקולטות הנחשקות יוקרתיות באוניברסיטאות המבוקשות, וסביר להניח כי גם מתאם עם שכר גבוה בעתיד.

- זכאות לתעודה זו כוללת את הקריטריונים הבאים:
- היבחנות בבחינת הבגרות במתמטיקה ברמה של 5 יחידות לימוד.
- היבחנות בבחינת הבגרות באנגלית ברמה של 5 יחידות לימוד.
- היבחנות בבחינת הבגרות במקצוע מדעי אחד לפחות ברמה של 5 יחידות לימוד או היבחנות בבחינת הבגרות במקצוע טכנולוגי אחד לפחות ברמה של 5 יחידות לימוד.

6.3 עבודת גמר

קיימות עבודות גמר אשר מחליפות בחינת בגרות חיצונית. עבודות אלה מחייבות את התלמיד ללמוד את המקצוע כסדרו בבית-הספר. לעבודה בלתי צמודה, המהווה תוספת לכל הבחינות בהם נבחן בנושא שיש לתלמיד בו עניין, יש לקיים הליך מיוחד. פרטים ניתן למצוא באתר האגף לחינוך על-יסודי - בחלונית אתרי אוח, חינוך על-יסודי, עידוד למצוינות, עבודות גמר.

עבודת גמר נכתבת כחלק מתהליך חקר מובנה, ביצוע העבודה חייב לקבל אישור מבעוד מועד של הפיקוח, על עבודות הגמר והביצוע מחייב דיווח לפיקוח על עבודות הגמר בשלבים השונים של הכנת העבודה לפני הגשתה.

6.4 בגרות חברתית

תעודת הבגרות החברתית מחליפה את פרויקט "המחויבות האישית", שהיה קיים עד כה בבתי הספר התיכוניים. התלמידים מחויבים בפעילויות שונות למען הקהילה בתמורה לציון, ואלה שיתמידו לאורך שלוש שנים בפעילות התנדבותית, יזכו לתעודת בגרות חברתית בנוסף לתעודת הבגרות ההישגית. הכוונה שהתעודה תילקח בחשבון

בכל השלבים שעוברים בני הנוער אחרי שסיימו את לימודיהם: צה"ל, אוניברסיטאות ומקומות עבודה. כך למשל, תעודת הבגרות החברתית יכולה לשמש כקריטריון נוסף בקבלה ללימודים גבוהים (יש לציין כי מזה שנים שאוניברסיטת בן-גוריון בנגב והמרכז הבינתחומי בהרצליה, נותנים עדיפות לסטודנטים "בעלי רקע חברתי").

הקריטריונים לזכאות לתעודה הינם: פעילות שבועית קבועה בהיקף של 60 שעות לפחות בשנה, הכשרה מסודרת בתחום ההתנדבות או האזרחות הפעילה בהיקף של לפחות 30 שעות בשנה ולבסוף - כתיבת כתיבת רפלקציה.

המרכזים בהם יוכלו התלמידים להתנדב הם: מד"א, המשמר האזרחי, חונכות לילדים צעירים, סיוע לקשישים ובבתי אבות, בתי חולים, סיוע למשפחות שכולות, פעילות במועצת נוער העירונית או היישובית, פעילות למען הגנת הסביבה ועוד.

6.5 ערעור על ציון בבחינת בגרות

בית-הספר רשאי לערער בשמו של התלמיד על ציון שנקבע לתלמיד בבחינות בגרות. רכז המקצוע בבית-הספר רשאי לעיין במחברת הבחינה של התלמיד לצורך הערעור, והתלמיד רשאי לעיין במחברת בנוכחות מורה המקצוע בלבד. על-פי החלטת בית-הספר, ניתן לערער על ציון הבחינה תוך הבאת נימוקים מקצועיים בתהליך אותו מוביל בית-הספר והוא תומך בכך מבחינה מקצועית וארגונית. זאת, רק אם מצא המורה פער של ציון שלם בין הערכתו לבין ציון הבדוק החיצוני.

לאחר שעיינו במחברת, בית-הספר יעביר לאגף הבחינות את מחברת הבחינה בצירוף הסברי המורה ופירוט הניקוד שהוא סבור שיש לקבוע לבחינת התלמיד.

את הערעור יש להגיש תוך 40 יום ממסירת הציון לבית-הספר. יש לצרף למחברת שובר תשלום של דמי הערעור. לאחר הערעור, ייקבע הציון (על-פי כללים מוגדרים). לא תהיה אפשרות של ערעור נוסף (חוזר נא/ 4 - 183 - דצמ' 1990).

תלמידים הלומדים בפועל בבית-הספר פטורים מתשלום, נבחני משנה ואקסטרניים מחויבים בתשלום עבור ביצוע תהליך הערעור.

6.6 פרסום התוצאות

פרסום ציוני ה"בגרות" מתחשב במקום מגוריו של התלמיד ולא ביישוב בו הוא לומד. ניתוח התוצאות הארציות של נתוני בחינות הבגרות (כמו גם של מבחני המיצ"ב ושל סקרי האקלים והסביבה הפדגוגית) מתפרסם לציבור, תוך התייחסות למגזרים שונים ולשכבות החברתיות-כלכליות. כל הממצאים מופיעים באתר ראמ"ה: <http://rama.education.gov.il> (וכן באתרים: 'תמונה חינוכית' יישובית, מערכת שקיפות בחינוך, מדד מדלן- ראו ערכים אלה).

6.7 ביקורת

שיטת בחינות הבגרות בישראל נוסדה בשנות ה-30 של המאה העשרים וכבר אז נמתחה ביקורת

על תעודת הבגרות ועל מבחני הבגרות. נטען כי אינם משקפים את כישורי התלמידים, כי אינם רלוונטיים להכשרת הבוגרים למאות ה-20 וה-21, כי השפעתם מזיקה לאופן הלמידה וכי השיטה יוצרת הסללה ופוגעת בתלמידים החלשים מבחינה כלכלית, כבר בתקופת סיום הלימודים בחטיבת הביניים.

בשנות ה-70 של המאה העשרים מינה משרד החינוך מספר ועדות שהמליצו לצמצם את השפעתן של הבחינות החיצוניות. ועדת דברת (2005) הציעה לפתח בחינת בגרות חדשה שתשפיע על שיטת ההערכה של התלמידים בבתי הספר התיכוניים ועל אופי הלימודים.

בשנים האחרונות קיבל משרד החינוך הצעות רבות בנדון, חלקן יושמו וחלקן נבדקו. הסוגיה נמצאת תדיר על המדוכה.

7 ביטחון בבית-הספר

7.1 גורמי האבטחה

אבטחת מוסד החינוך מופקדת בידי מספר גורמים: משטרת ישראל, קב"ט הרשות המקומית ובית-הספר באמצעות המאבטח (באם קיים), רכז הביטחון הבית-ספרי ומנהל בית-הספר.

א. משטרת ישראל

משטרת ישראל היא הגורם המוסמך להנחות את קב"ט הרשות/קב"ט מוס"ח, ובהעדרם - באמצעות מנכ"ל/ מזכיר הרשות המקומית או באמצעות מנהל שהוסמך על-ידי ראש הרשות המקומית, עליה מוטלת האחריות לפקח על עבודתם של המאבטחים בשגרה ועל-פי שיקול דעתה מפעילה המשטרה אבטחה ממונעת באמצעות ניידות סיור, באזורים שבהם מתבצעת האבטחה ובתיאום עם קב"ט הרשות.

במקרים מיוחדים כמו כוננות או הגברת ערנות, או לפי קביעת גורמי הביטחון המקומיים או משטרת ישראל/ צה"ל, מפעילה המשטרה, באחריותה, כוח אדם ואמצעים שמטרתם לאתר כניסה חשודה של אדם למוסד שלא דרך השער, או התקרבות חשודה לגדר המוסד בניסיונות מחשידות (מניח חפץ, צופה במשקפת, מנסה לפרוץ את הגדר).

ב. קב"ט הרשות המקומית

באחריות הרשות המקומית, מתוקף החלטת ממשלה מס' 912-מ-25 במרס 1974, למנות קצין ביטחון למוסדות חינוך בתיאום עם משרד החינוך. ברשויות קטנות ניתן למנות את קב"ט הרשות גם כקב"ט מוס"ח בחלקיות משרה. הקב"ט ממונה על-ידי הרשות המקומית במכרז, והיא המעסיקה אותו.

הקב"ט מאשר את תוכנית האבטחה על בסיס העקרונות וההנחיות של משטרת ישראל, וכפי שנקבעו על-ידי מנהל מוסד החינוך. הקב"ט מציב את המאבטח, מתדרך ועוקב אחר תפקודו, אחראי לארגון ולביצוע הדרכה והשתלמות בנושאי הביטחון של העובדים והתלמידים במוסד, אחראי על ביצוע תרגילי ערנות ופינוי. הקב"ט גם מוודא התקנת אמצעי ביטחון שאושרו ותוקצבו למוסדות החינוך. באמצעות הרשות המקומית ומשרד החינוך הוא מבצע פעולות הסברה להורים ולתלמידים בנושא לשם הגברת המודעות, ומנחה את הנהלת המוסד בעריכה וארגון תיק הביטחון שיכלול תוכנית אבטחה של המוסד, תרגילים, ארגון הצוותים וכו'.

הקב"ט ינחה ויתרגל את המוסד החינוכי בהיערכות למצבי חירום השונים. הקב"ט ינחה ויתדרך את המוסד החינוכי בהבטחת הבטיחות הפיסית במוסד. הקב"ט יתלווה לביקורים התקופתיים של כוחות הביטחון במוסדות החינוך, לבדיקת סדרי האבטחה.

הקב"ט מבצע ביקורת יזומה וביקורת מתוכננת, בהתאם לתוכנית העבודה השנתית.

חוזר מנכ"ל תשס"ח/3 (ב) מפרט את נוהלי הביטחון העדכניים לגני ילדים - הוראות והנחיות לתכנון ארגון וניהול הבטיחות, הביטחון וההערכות לשעת חירום/ למצבי חירום, טיולים ופעילויות חוץ בגן הילדים - היבטים בטיחותיים וביטחוניים.

7.2 צל"ח (צוות חינוכי טיפולי לשעת חירום)

היערכות לקראת מצב חירום או מלחמה, מחייבת את בית-הספר בביצוע 3 פעולות מרכזיות:

- א. הקמת צל"ח והכשרתו.
- ב. הכשרת הסגל הטיפולי חינוכי לקראת מצב חירום.
- ג. הכנת נוהלי הפעולה, טפסים, רשימות מידע ואגרות.

חברי הצל"ח המרכזיים הם: ראש הצל"ח (מנהל בית-הספר), סגן וממלא מקום (סגן מנהל בית-הספר), מרכז הצות הטיפולי (היועץ או הפסיכולוג), מזכיר הצל"ח (מזכירת

בית-הספר), אחות בית-הספר, אחראי ציוד (מנהלן או שרת), איש הקשר להורים (ראש ועד ההורים).

עיקר עבודת הצוות בשעת משבר היא: איסוף מידע ובניית תמונת מצב כוללת על הפגיעות וקהלי היעד, תכנון וביצוע תוכניות התערבות פרטניות או קבוצתיות לנפגעים תלמידים ואנשי הצוות החינוכי, איתור תלמידים בעלי סיכון גבוה ומתן טיפול מתאים, הדרכה לצוות, תמיכה בהורי התלמידים ובעלי תפקידים, וקשר עם משפחות הנפגעים.

תפקידי הצל"ח לאחר המשבר: זיהוי ומיפוי תגובות מאוחרות או מושהות לאירוע המשברי, ביצוע הפקות לקחים ובהתאם שינוי נהלים ומבנים מערכתיים והפעלת מעקב לצורך בחינת יישומם, ליווי ותמיכה לאורך זמן לתלמידים ולאנשי צוות שחוו פגיעה (ראה חוזר מנכ"ל תשס"ד/7 (ב) מרץ 2004).

8 בינוי מוסדות חינוך

בינוי מוסדות חינוך מתבצע במימון משרד החינוך, כאשר הרשות המקומית מקצה קרקע לכך.

על הרשות להגיש בקשה מנומקת (על-פי נוהל ולוחות זמנים שמפרסם מינהל הבינוי והפיתוח במשרד החינוך). משהכיר משרד החינוך בצורך (על-פי רוב, לא על-פי תוכניות עתידיות בלבד אלא על-פי מספרים מוכחים, בפועל), על הרשות להקצות קרקע לפחות בגודל מינמאלי הנגזר ממפתחות משרד החינוך (על-פי מספר כיתות האם). לאחר שהצורך אושר על-ידי המשרד, יש להמתין ולקבל את אישורו לתקציב לבינוי ולהצטיידות.

חשוב לציין כי:

- ככלל אצבע, אין משרד החינוך מממן בנייה בדיעבד (לעיתים עצם הבנייה נתפסת כמייתרת את הצורך...).
- כיוון שתקציב המשרד מאפשר בנייה בגודל ובסטנדט מסויימים, על רשות המעוניינת בשדרוג, להוסיף מתקציבה.
- במקרים מסויימים מאשר המשרד "פדיון מבנה" והקצאה חלופית.

בכל מקרה, על ראשי הרשות לדעת כי מבנה חינוך שנבנה מכספי ציבור אינו יכול להיות מוסב לצרכים אחרים

ללא אישור המשרד החינוך. זאת ועוד, צורך שנתייתר "היום" (למשל: גני ילדים ב"אזור מזדקן"), עשוי להיות קריטי בעוד מספר שנים כשתיכנס לאזור אוכלוסייה צעירה לה ילדים בגיל הגן. באם לא תישמר האופציה בראייה עתידית ובתפיסת הקיימות, עלול הציבור למצוא עצמו, בעוד מספר שנים, בפני שוקת שבורה.

חוק לימוד חובה חל מגיל 3 עד גיל 18 ועד לסיום כיתה י"ב (מומש בפועל בהדרגה) וב"חינוך המיוחד" עד גיל 21. החוק חל על הרשויות, מוסדות החינוך ועל ההורים.

הביקור הסדיר פועל מתוקף חוק לימוד חובה (תש"ט 1949), התקנות לחוק לימוד חובה, חוזרי מנכ"ל (חוזר מנכ"ל מיוחד ז' דצמבר 1994), חוזר המנכ"ל תשס"ב/1(א) וחוק זכויות התלמיד למימוש מדיניות משרד החינוך לאחזקת תלמידים, התמדתם בלימודים ומיצוי יכולותיהם עד לסיום כיתה י"ב.

חוק לימוד חובה סעיף 3 מחייב רישום כל תלמיד בגיל חוק לימוד חובה למוסד חינוך, וסעיף 4 מחייב ביקור סדיר במוסד החינוך בו רשום התלמיד.

תקנות החוק וחוזרי המנכ"ל מפרטים את אחריות ומחויבות רשות החינוך, מוסדות החינוך וההורים ביישום החוק.

על-פי חוק לימוד חובה:

אחריות הרשות לרישום ושיבוץ תלמידים (סעיף 3 בחוק) ולאכיפת חוק לימוד חובה (סעיף 4 בחוק).

אחריות מוסדות החינוך להחזקת התלמידים, למעקב אחר ביקורם הסדיר והתמדתם במערכת.

אחריות ההורים לדאוג לרשום את ילדם למוסד חינוך ולדאוג לביקורו הסדיר.

פירוט תחומי האחריות מפורטים בחוזרי המנכ"ל התשנ"ה דצמב' 1994, התשס"ב 1 א'. משרד החינוך מקצה לרשויות תקני קציני ביקור סדיר ומממן 75% מעלות הקב"ס, כאשר הרשות מממנת 25%.

קצין הביקור הסדיר נבחר באמצעות מכרז המתקיים ברשות, בהשתתפות מפקח ביקור סדיר (ראה מכתב רענון בנושא ועדת בחינה למינוי קציני ביקור סדיר ברשויות מיום 8.3.2011).

ישנן רשויות הנוהגות להוסיף לתקן היישובי קב"סים מתקציבן, ללא השתתפות משרד החינוך במימון.

נוהל טיפול מערכת החינוך בתלמיד נעדר ממוסד החינוך מסיבה שאינה מוצדקת, מפורט בחוזרי המנכ"ל הנ"ל והוא מחייב את הרשות, מוסדות החינוך וההורים.

מרכזי הפצה:

מרכזי ההפצה הם מוסדות ניסויים שלאחר שסיימו בהצלחה תהליך של 5-6 שנים שבו פיתחו מודל חינוכי חדשני, קיבלו את אישור הגף לפעול במסגרתו ולהפיץ למערכת החינוך ולחברה הישראלית את שיטות העבודה ואת החדשנות החינוכית שלהם.

לפי תפישת משרד החינוך האחריות על החינוך היא לא רק בזמן שנת הלימודים, אלא לאורך כל השנה וגם בחופשת הקיץ ברצף מעגלי, חינוכי וקהילתי. האחריות על הילדים היא של ההורים ושל המורים מדי בוקר, אחר הצהריים, לילה - לימודים וחופשות.

תכנית 'בית הספר של החופש הגדול', נועדה לתת מענה חינוכי איכותי לתלמידי היישוב, תוך הקלה על נטל תשלומי ההורים וחיסכון משמעותי בהוצאות החופש הגדול.

זוהי מסגרת חינוכית וחוויתית מפותחת לילדים למשך שלושה שבועות המופעלת בשבועות הראשונים של חופשת הקיץ, כאשר הפעילות מתקיימת בימים א'-ה', בין השעות 08:00-13:00.

התכנית מיושמת בכיתות א'-ג' בפרישה ארצית במוסדות החינוך הרשמיים והמוכש"רים. מספר התלמידים הממוצע בקבוצה עומד על 28 בחינוך הרגיל ו-7 תלמידים בכיתות החינוך המיוחד.

שני הדגמים הקיימים:

• מסגרת לתלמידי כיתות א'-ג' בכל בתי הספר היסודיים

- התוכנית הסכמתית כוללת: ארוחת בוקר קלה, מפגשי בוקר, פעילויות תרבות, למידה והעשרה, פעילויות חברתיות-ערכיות, פעילויות בנושא מרכז (שיוגדר בכל שנה וישמש ציר מארגן לכל הפעילות וממנו יבחר כל מוסד או רשות את הייחודיות שלו), קריאה להנאה, ימי שיא, פעילויות שיא מתוזמנות ארצית.

• צהרונים בבתי הספר

בהמשך לבתי הספר של החופש הגדול.

קיימים שני מסלולי רישום:

- מסלול שעות פעילות קצר- בין השעות 08:00 - 13:00.
- מסלול שעות פעילות ארוך- בין השעות 08:00 - 16:30.

במסגרות הקיץ של שנת תשע"ח (2018) השתתפו 323,477 תלמידים, בשכבות הגיל א'-ג'.

העסקת מנהלים, מורים ומדריכים

- אפשרות א': מורה מצוות בית הספר או בית ספר אחר שישולם לו שכר בגין עבודתו בתכנית.
- אפשרות ב': שני מדריכים- מדריך בוגר שהוא סטודנט להוראה/ סטודנט/ מדריך מתוך מאגר תכניות העשרה שיש לו ניסיון בעבודה עם נוער בליווי מדריך מסייע צעיר שהוא בוגר כיתות י'-י"ב שהשתתף בקורס הדרכה של משרד החינוך או בקורס הדרכה של תנועת נוער כלשהי.

מנהל או רכז התכנית בבית הספר

- רשאי לשמש בתפקיד רכז אך ורק אדם בעל תעודת הוראה או בוגר אוניברסיטה בתחום החינוך או בוגר מכללה להוראה מוכרת ובעל ותק של 3 שנות הוראה לפחות
- רכז לניהול התכנית ימונה, בעדיפות ראשונה מצוות בית הספר וישולם לו שכר בגין עבודתו בתכנית.
- מנהל בית הספר רשאי לבחור אם לשמש כרכז בתכנית בתמורה לקבלת שכר כאמור.

11 ההורים ובית-הספר

במשך שנים, פעלו חלק לא מבוטל מבתי-הספר ומההורים, כשתי מערכות נפרדות. ההורים, שרבים מהם היו עסוקים בהתמודדות עם בעיות הקליטה בארץ, קשיי פרנסה ועוד, השאירו לבית-הספר את העשייה החינוכית, ומעורבותם הצטמצמה לימי הורים, לאספות הורים ולמסיבות.

בשנים האחרונות ניכר שינוי: הורים רבים דורשים להיות מעורבים בכל תחומי החיים בגני הילדים ובבתי-הספר, לרבות בתחום החינוכי. מערכת החינוך רואה חשיבות רבה במעורבות ההורים בעשייה החינוכית. זוהי שותפות מתוך כבוד הדדי ומתוך הכרה, שהצלחת העשייה החינוכית מותנת בקשר שבין גורמי המשפחה ובית-הספר. לפיכך, ההורים שותפים מלאים למתרחש בבית-הספר, תורמים מניסיונם וידיעותיהם לשיפור העשייה החינוכית, והמורים בבית-הספר הם אנשי המקצוע בתחום החינוך, האחראים לקידומם הלימודי, החברתי והרגשי של התלמידים.

כדי להבטיח קשר של שותפות מתוך כבוד הדדי, יש להיות מודע למתח שעלול להתפתח בין ההורים הרואים עצמם כמעורבים בחינוך ילדיהם, לבין סגל המוסד החינוכי (הגן, בית-הספר), אנשי החינוך, המצפים לכיבוד האוטונומיה שלהם כאנשי המקצוע.

בשנים האחרונות, מוסדות חינוך רבים ובעיקר בתי-ספר יסודיים החלו למסד את שיתוף ההורים כחלק ממדיניותם. בין בתי-הספר בארץ המשתפים הורים, בולטת קבוצת בתי-הספר הקהילתיים ובתי-ספר בעלי ערכים ייחודיים (כגון: תל"י - לתגבור לימודי היהדות/ בי"ס לערכי תנועת העבודה ועוד).

11.1 קווים מנחים של משרד החינוך

המורים הם האחראים להובלת הדיאלוג הבונה בין מורים להורים.

על בית-הספר ליידע את ההורים, מדי שנה - באמצעות חוזר מיוחד, בתקנון בית-הספר ובאסיפות הורים כיתתיות - באשר לסדרי בית-הספר ואורחותיו, מצבם של ילדיהם

במסגרת בית-הספר, וכן על אירועים חריגים, כמו: עבירות משמעת חמורות, קשיים בתפקוד ועיניי בריאות.

יש ליידיע את ההורים מדי שנה אודות דרכי התקשורת האפשריות עם בית-הספר: שעות קבלה, ימי הורים, אסיפת הורים, זימון פגישה וכו'. יש לקיים ימי הורים משמעותיים ובתנאים פסיים הולמים, כי הם למעשה מהווים פעמים רבות המפגש היחיד של ההורה עם מחנך הכיתה, המורים (המכונים) מקצועיים וצוות בית-הספר.

משפחות לא מעטות אינן מקיימות עוד את הדפוס המסורתי המוכר של אב ואם הנשואים ולהם ילדים פרי בטנם. מינעד הדפוסים רחב, וכולל, בין השאר, אב ואם ביולוגיים נשואים או שאינם, הורים גרושים פרודים, משפחות חד-הוריות, משפחות חד-זוגיות. על צוות החינוך להיות מודע לאתגרים ולקשיים, ולהיערך בהתאם.

משרד החינוך הקדיש תשומת לב מיוחדת לסוגיית הקשר בין הורים פרודים או גרושים לבין הצוות החינוכי של בית-הספר, ובעיקר מחנך הכיתה בו לומד בנם או בתם. חוזר מנכ"ל תשס"ג/5 (א) מנחה את מחנך בית-הספר כיצד לנהוג בתלמיד שהוריו פרודים או גרושים. על המחנך להקפיד על קשר ישיר עם אחד או שני ההורים (על-פי סיכום מראש) וליידע אותם באשר לתפקודו של הילד. אם הוא מתרשם שהילד מגלה קשיים בתפקודו, עליו להתייעץ עם פסיכולוג בית-הספר או עם היועץ החינוכי, ובהתאם לצורך לקיים עם ההורים שיחה, או להפנותם לגורם מקצועי מתאים. בנוסף, נדרש המחנך לשתף פעולה עם פקיד הסעד, ולתת לו מידע על תפקודו של הילד, תוך היוועצות עם הפסיכולוג או היועץ החינוכי.

המחנך והצוות החינוכי בבית-הספר נדרשים לגלות רגישות מוגברת כלפי הילד שהוריו גרושים או פרודים בכלל, ובעיקר בצמתי החלטה ובמצבים מיוחדים כגון: מעבר ממסגרת לימודית אחת למסגרת חדשה, פעילויות מיוחדות כגון: טיולים, עבודת שורשים, שנת בת או בר מצווה ועוד.

אסיפת הורים כיתתית נועדה לערוך היכרות בין ההורים, בינם לבין עצמם ובין המורה. באסיפה יימסר מידע להורים, וכן ניתן יהיה לדון בנושאים שונים (מבחנים, משמעת, תוכניות לימוד חדשות וכו'), להזמין מומחה להרצאה וכן להפגיש את ההורים עם המורים המקצועיים. יש לקיים לפחות שתי אסיפות הורים בשנה.

נציגות הורים כיתתית (ועד ההורים) תנהל דיאלוג עם המורים והנהלה כנציגת ההורים. כן תסייע, על-פי בקשת המחנך, בפעילויות חינוכיות שונות. הנציגות תיבחר בבחירות דמוקרטיות בפגישת ההורים הכיתתית הראשונה. מוצע שהנציגות תכלול עד שלושה הורים. נציגות ההורים הכיתתית תקיים ישיבות בהן תתקבלנה החלטותיה ברוב דעות, ותביא אותן לידיעת יתר ההורים. חשוב שמחנך הכיתה ישתתף בישיבות אלה.

נציגות הורים בית-ספרית - נציגות של כלל נציגויות ההורים הכיתתיות (נציג מכל נציגות כיתתית). תפקידה לבטא את כלל ההורים ודעותיהם בפני הנהלת בית-הספר,

לקדם את איכות הפעילות הבית-ספרית בתחומי החינוך והחיים בכלל, ולסייע במימוש הצעות ויוזמות שונות שאושרו במועצה הפדגוגית של בית-הספר.

מנהל בית-הספר יכנס את נציגי ההורים לפגישה בה ישתתפו גם המנהל וחברי הנהלת בית-הספר, ויציב את מטרות בית-הספר, תוכניותיו השונות וציפיותיו מנציגות ההורים. נציגות ההורים תבחר מתוכה את היו"ר. מנהל בית-הספר ישתתף בכל פגישות הנציגות, וכל פרסום של הנציגות טעון אישור מנהל בית-הספר. במקרה של חילוקי דעות בין הנהלת בית-הספר לנציגות ההורים, יובא הדבר להכרעתו של מפקח בית-הספר או של מנהל המחוז.

"הנהגה בית-ספרית" - ישנם מוסדות חינוך המקיימים "הנהגה בית-ספרית" המהווה מעין ועד מנהל. הרכב ההנהגה אינו קבוע, אך על-פי רוב הוא כולל נציגות הורים, נציגי הצוות החינוכי ונציגי ההנהלה. מומלץ לשקול גם צירוף של תלמידים (כמשקיפים או כמשתתפים פעילים), נציגי הפיקוח ונציגי הרשות.

11.2 קווים מנחים לתרומת ההורים

ההורים יכולים לתרום בתחומים שונים (זאת, לאחר תיאום עם הנהלת בית-הספר):

- א. עזרה כגון: ליווי טיולים.
- ב. קשרים, היכרויות עם מוסדות שונים לצורך ביקורים וסיורים והבאת מרצים.
- ג. סיוע בתחום החינוכי - הרצאות הורים בפני מורים ותלמידים, הכנת אמצעי הוראה.
- ד. עזרה בתחום היצירתי - סיוע בהפקת הצגות, מופעי מחול ומוסיקה וכדו'.
- ה. השתתפות בוועדות שונות לקביעת מדיניות בית-הספר בנושאים לימודיים וחברתיים.

א. תשלומי הורים

ההורים משתתפים בנטל הכספי באמצעות תשלומים שונים.

תשלומי ההורים המותרים בגבייה הם:

- (1) תשלומי חובה** - אלה הם תשלומים שהורה חייב לשלם גם אם אין הוא צורך את השירות בגינו נגבו. תשלום חובה הוא תשלום עבור ביטוח תאונות אישיות. התשלום נגבה על-ידי בית-הספר או במישרין על-ידי הרשות.
- (2) תשלום מיוחד** - תשלום עבור שירות מקיף לבריאות השן (אם הרשות קיבלה את הסכמת ועד ההורים היישובי ומשרד הבריאות, והצטרפה להסדר).

(3) תשלומי רשות - תשלומים שאין לחייב בהם הורה שאינו מעוניין בקבלת השירות. אין להתנות מתן שירות רשות אחד בתשלום עבור שירות רשות אחר. היה והחליט הורה כי אינו מעוניין בשירות שהוחלט לקיימו ואינו מעוניין בתשלום עבורו, ישותף התלמיד בפעילות חינוכית אחרת בזמן מתן השירות. עם תשלומי הרשות נמנים תשלומים עבור מסיבות במהלך השנה ומסיבות סיום בסיומו של שלב חינוך, טיולים, השאלת ספרי לימוד, סל תרבות, דמי חבר בוועד ההורים היישובי ודמי חבר בארגון ההורים הארצי.

(4) תשלום עבור תל"ן (תוכנית לימודים נוספת) - על-פי חוק חינוך ממלכתי ותקנותיו. הנהגת תוכנית לימודים נוספת מותנית בהסכמה בכתב של כל הורה לתוכנית ולנשיאה בתשלום עבורה, וכן באישורו של הגורם המאשר מטעם משרד החינוך. תוכנית התל"ן כפופה למגבלות בחוזר מנכ"ל תשס"ג/3 (א) תשלומי הורים.

(5) רכישת שירותים מרצון - אלה שירותים המוצעים על-ידי בית-הספר, כדי לחסוך בהוצאות על-ידי רכישה מרוכזת או שהם ניתנים לנוחיות ההורים. השירות או המצרף הם בבחינת "קונה מרצון ומוכר מרצון". גבייה לשירותים אלה חייבת לקבל את אישור כל הורי התלמידים המקבלים את השירות, ואת אישורו של מפקח בית-הספר. דוגמאות לשירותים אלה: ריתמוסיקה (אם איננה תוכנית לימודים נוספת), רכישה מרוכזת של ספרי לימוד או ספרי עיון (כאשר במוסד החינוכי לא מתקיימת השאלת ספרי לימוד), פרויקטים לימודיים, תלבושת אחידה, תמונה כיתתית, וכו'.

מידי שנה, בעקבות החלטת ועדת החינוך של הכנסת, מפרסם משרד החינוך חוזר מנכ"ל המפרט את תשלומי ההורים מלווים בדברי הסבר (ראו להלן).

להלן פירוט תשלומי הורים לשנת הלימודים תשע"ט³²:

רקע

ועדת החינוך של הכנסת אישרה את גביית תשלומי ההורים לשנת הלימודים התשע"ט. מטרת הודעה זו היא לפרסם את הסכומים המרביים שאושרו לגבייה על ידי ועדת החינוך של הכנסת ולרענן את הנהלים בכל הנוגע לתשלומי הורים. הנהלים המחייבים את מערכת החינוך בנוגע לתשלומי הורים מתפרסמים בחוזרי המנכ"ל האלה:

³² תשלומי הורים לשנת הלימודים התשע"ט, הודעה מס' 0089, תאריך פרסום ההודעה: כ' בסיון תשע"ח, 03 ביוני 2018

סעיף 9-3.11 בחוזר הוראות הקבע סג/3(א), "תשלומי הורים". תיקונים לחוזר זה פורסמו בסעיף 10-3.11 בחוזר הוראות הקבע סג/6(א) ובסעיף 11-3.11 בחוזר הוראות הקבע סד/2(א). כמו כן פורסמה השלמה בנושאתל"ן בסעיף 12-3.11 בחוזר הוראות הקבע סד/4(א).

סעיף 50-3.7 בחוזר הוראות הקבע סה/4(א), "ניהול הגבייה והכספים במוסד החינוכי". סעיף 18-3.11 בחוזר הוראות הקבע עו/12 "גביית תשלומי הורים ושכר לימוד במוסד חינוך שאינו רשמי יסודי וגביית תשלומי הורים עבור מקצועות לימוד ברמה מוגברת, תוכנית לימודים נוספת תורנית ובמוסד חינוך ניסויי וייחודי".

הנחיות העוסקות בהקצאת תקציב למלגות לתלמידים מתפרסמות בסעיף 74-3.7 בחוזר הוראות הקבע עג/1(א), "הענקת מלגות לתלמידים שהוריהם מתקשים בתשלום עבור אבזרי לימוד ופעילויות חינוכיות וחברתיות". המנהלים מתבקשים לפעול להקצאת תקציב המלגות בהתאם להנחיות אלה וליידע את התלמידים ואת הוריהם בנוגע אליו.

חוזר התשלומים המוסדי מחויב באישור ועד ההורים המוסדי ובאישור הגורם המאשר מטעם המחוז, שיעשה באמצעות המערכת הממוחשבת "אפיק". מערכת אפיק הורחבה והותאמה לקליטת בקשות לאישור שכר לימוד בבתי ספר יסודיים מוכרים שאינם רשמיים ובמוסדות פטור שאינם מתוקצבים ב-100% שכר לימוד, לאישור גבייה עבור תוכנית לימודים תורנית נוספת, לאישור גבייה עבור העשרה במקצועות לימוד ברמה מוגברת בחטיבה העליונה וכן לאישור גבייה בבתיספר ייחודיים.

בתי ספר שאושרה להם גבייה חריגה על ידי ועדת חריגים מחוזית או ארצית, ואשר נתקלים בקשיים טכניים בהזנת הסכומים שאושרו להם על ידי הוועדות, יפנו לרפרנט תשלומי הורים במחוז.

להלן נקודות מספר להדגשה מתוך הוראות הקבע הנוגעות לתשלומי הורים:

א. התשלומים נחלקים לתשלומים עבור **שירותי חובה** ולתשלומים עבור **שירותי רשות**. שירותי חובה הם שירותים שחייבים לשלם בעבורם גם אם אין צורכים אותם. שירותי החובה היחיד הוא ביטוח תאונות אישיות לתלמידים. כל יתר השירותים הניתנים הם שירותי רשות, והורה רשאי להחליט שילדו לא יצרוך שירות מסוים ובמקרה זה לא ישלם עבורו.

ב. אין למנוע מתלמידים להשתתף בפעילויות בשל אי-תשלום עקב קשיים כלכליים, ויש למצוא פתרונות לשיתופם באמצעות הרשות המקומית והנהלת בית הספר.

ג. על הנהלת בית הספר לוודא שכל התלמידים הזקוקים לסיוע יהיו מודעים לקיומו של תקציב המלגות של משרד החינוך. יש לפרסם את דבר קיומו של

תקציב המלגות בחוזר התשלומים המוסדי וכן באתר האינטרנט הבית ספרי על לוחות המודעות בבית הספר.

ד. אין להתנות מתן שירות אחד בתשלום עבור שירות אחר.

ה. התשלומים ייעודיים ואין להעבירם מסעיף לסעיף.

ו. גביית תשלומי ההורים תיעשה אך ורק על ידי המוסד החינוכי או הרשות המקומית/הבעלות על מוסד החינוך. גבייה באמצעות גוף אחר אינה מותרת.

ז. אין להתנות את לימודי התלמיד במוסד החינוכי בחברות בעמותה הקשורה למוסד החינוך או בכל עמותה אחרת ואין לדרוש תשלומים מהורים באמצעות עמותה כלשהי.

ח. תוכנית לימודים נוספת (תל"ן) מותנית בהסכמה אישית בכתב של כל אחד ואחד מן ההורים לתוכנית ולתשלום עבורה. אין די בהסכמה של נציגות ההורים המוסדית, יש לשבץ תל"ן בסופו של יום הלימודים ולאפשר לתלמידים שהוריהם מבקשים שלא ילמדו בתוכנית להשתחרר לביתם. אם תוכנית לימודים נוספת שובצה

באמצעו של יום הלימודים, יש לאפשר לכל התלמידים להשתתף בה, גם אם הוריהם לא שילמו בעבורה, או להציע לתלמידים שהוריהם מבקשים שלא ישתתפו בה, פעילות חינוכית אחרת. את התל"ן יש לאשר באמצעות מנהל המחוז או מורשה מטעמו.

ט. גבייה עבור רכישת שירותים מרצון מותנית בהסכמה אישית בכתב של כל אחד ואחד מן ההורים לתשלום ולשירות. אין די בהסכמה של נציגות ההורים המוסדית. אם הוחלט לקיים את השירות במהלכו של יום הלימודים, ישותפו בו כלל התלמידים.

י. גביית הכספים תיעשה תוך שמירה על צנעת הפרט.

יא. אין לגבות כספים מההורים בטרם אושר חוזר התשלומים המוסדי.

יב. על בית הספר להעביר לידי ההורים את חוזר התשלומים המוסדי המאושר ובו פירוט סעיפי הגבייה על פי השירותים הניתנים במוסד החינוך.

יג. בתום כל שנת לימודים ידווח בית הספר להורים על ניהול הכספים שנגבו במסגרת תשלומי ההורים על פי המתחייב מסעיף 3.7-50 בחוזר הוראות הקבע 4/סה(א), "ניהול הגבייה והכספים במוסד החינוכי". הדיווח יימסר לנציגות ההורים המוסדית, ועותק שלו יישמר במזכירות בית הספר לעיונם של ההורים המבקשים זאת.

11.3 הסכומים המרביים המותרים לגבייה

להלן פירוט הסכומים המרביים המותרים לגבייה בשנת הלימודים התשע"ט (הסכומים בטבלה נקובים בש"ח):

י"ב	י.ו.י"א	ט"ז חט"ב עצמאית	ט' שש- שנתי	ח"ס בי"ס א-י'ח'	ז-י'ח'	ו'	ה'	ג-ד'	א-ב'	קדם יסודי	
											תשלום חובה
49	49	49	49	49	49	49	49	49	49	49	ביטוח תאונות אישיות
											תשלומי רשות
176	176	165	165	149	149	99	99	99	*---	79	סל תרבות (1)
200	-----	125	-----	125	-----	75	-----	-----	-----	54	מסיבות (2) סיום
24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	8 למסיבה 24 ל-3 מסיבות	מסיבות כיתתיות
320	320	280	280	280	280	280	280	280	280	-----	השאלת ספרי לימוד
1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	פורום ועדי ההורים היישוביים (3)
1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5	ועד הורים ישובי
3 ימים 616	יומניים+ 1 יום 513	יומניים 387	יומניים 387	יומניים 387	יומניים 387	יומניים 387	2 × יום 252	1 יום 126	1 יום 101	2× הקפצה 60	טיולים עפ"י תוכנית (4,5)
	150	150	150	150	150						של"ח (6)
1388	1235	1183	1058	1167	1042	917	707	581	457	269	סה"כ

הערות לטבלה

1. משרד החינוך מממן את עלות סל התרבות לתלמידי כיתות א'-ב' ביישובים שבהם פועלת תוכנית סל תרבות ארצי של משרד החינוך. ביישובים האחרים, עלות סל תרבות בכיתות א'-ב' היא 99 ש"ח לתלמיד.
2. הגבייה עבור מסיבות הסיום היא אך ורק בכיתות המסיימות שלב חינוך: גן הילדים, כיתה ו' ביסודיש-שנתית, כיתה ח' ביסודי שמונה-שנתית, כיתה ט' בחטיבת ביניים עצמאית וכיתה י"ב.
3. פורום ועדי ההורים היישוביים הוא עמותה רשומה (580616654) הפועלת ברמה הארצית ומייצגת הורים לתלמידים במערכת החינוך בפני הכנסת, משרד החינוך, הרשויות המקומיות ושאר גורמי המנהל הציבורי. הפורום הוא הארגון היציג היחיד שמוסמך לייצג את ההורים בפני הגורמים הללו. פעילות העמותה ממומנת מגבייה על סך 1.5 ש"ח לתלמיד במסגרת תשלומי הרשות של ההורים. בתי הספר הגוברים תשלום עבור פורום ועדי ההורים היישוביים מתבקשים לפעול כדלקמן:
- א. להעביר את סכום הגבייה לחשבון הבנק של פורום ועדי ההורים היישוביים בבנק לאומי (סמל בנק 10) בסניף רמת פולג/נתניה (סמל סניף 681) בחשבון מספר 02739632.
- ב. לשלוח אל ת"ד 1037 ירושלים, מיקוד 91009, אישור בכתב על העברת הכספים לצורך בקרה. האישור יכלול את שם בית הספר, מספר התלמידים הלומדים בו, מספר התלמידים שבגינם מועבר התשלום וסך התשלום.
4. הגבייה עבור טיולים תהיה על פי התוכנית המחייבת המפורטת. אין להוסיף גבייה על התשלום המרבי שנקבע עבור טיולים נוספים. בית הספר רשאי להאריך את משך הטיול אם הוא עושה זאת ללא חריגת גבייה בסעיף זה וללא גבייה נוספת בכל סעיף אחר של תשלומי הורים.
5. בבתי הספר הנמצאים מדרום לקו צומת שדה בוקר-צומת הערבה אפשר להוסיף יום טיול בעלות גבייה נוספת של 290 ש"ח בשנה.
6. בכיתות ח'-י' שבהן מתקיימים לימודי של"ח אפשר לגבות סכום נוסף בסך עד 150 ש"ח בשנה בנוסף על הגבייה לטיולים. סכום זה מיועד לגיחות ולסיורים רכובים בהיקף של שלושה סיורים בשנה.
7. בגני הילדים במסגרת החטיבה הצעירה ייגבה תשלום עבור סל תרבות וטיולים במתכונת של כיתות א', ולא ייגבה תשלום עבור מסיבת הסיום.

11.4 תשלומי הורים עבור תל"ן

שעת לימודים במסגרת תל"ן היא שעה המאריכה את יום הלימודים ואיננה משמשת לפיצול כיתות אִם לקבוצות לימוד.

הסכום המרבי המותר לגבייה עבור תל"ן לא ישתנה יחסית בשנת הלימודים התשע"ח ויהיה כדלקמן:

שלב החינוך	גבייה מרבית מתלמיד בש"ח בשנה עבור תל"ן בכלל מוסדות החינוך	גבייה מרבית מתלמיד בש"ח בשנה בבתי ספר תורניים (1) וייחודיים (2) בנוסף על הגבייה המרבית מתלמיד בכלל מוסדות החינוך	סך הכול גבייה מרבית מתלמיד בש"ח בשנה בבתי ספר תורניים (1) וייחודיים (2)
קדם-יסודי (גני ילדים)	597	0	0
היסודי	885	1770	2655
חטיבת הביניים	1060	2120	3180
החטיבה העליונה	1150	2300	3450

הערות

(1) בתי ספר תורניים - בתי ספר המקיימים תוכנית לימודים תורנית על פי סעיף 3.11-18 בחוזר הוראות הקבע עו/12, "גביית תשלומי הורים ושכר לימוד במוסד חינוך שאינו רשמי יסודי וגביית תשלומי הורים עבור מקצועות לימוד ברמה מוגברת, תוכנית לימודים נוספת תורנית ובמוסד חינוך ניסויי וייחודי".

(2) בתי ספר ייחודיים - בתי ספר שאושרו כייחודיים על ידי הוועדה הארצית לבתי ספר ייחודיים ומרחבי חינוך על פי סעיף 3.11-18 בחוזר הוראות הקבע עו/12 "גביית תשלומי הורים ושכר לימוד במוסד חינוך שאינו רשמי יסודי וגביית תשלומי הורים עבור מקצועות לימוד ברמה מוגברת, תוכנית לימודים נוספת תורנית ובמוסד חינוך ניסויי וייחודי".

הגבייה מתלמיד עבור שעת תל"ן תותאם לגודלה של כיתת האם על פי הפירוט בטבלה שלהלן. המשמעות היא שבכיתות אם גדולות אפשר יהיה לקיים מספר גדול יותר של שעות תל"ן יחסית לכיתות אם קטנות, מאחר שהסכום המרבי לגבייה מתלמיד נשאר קבוע. בכל מקרה, מספר שעות התל"ן שיינתנו לא יעלה על תקרת השעות המותרת לפי חוזרי מנכ"ל. הגבייה תיעשה עבור שעות אורך שניתנות בפועל.

שלב החינוך	גודל כיתת האם (מספר התלמידים)	התעריף לשעת תל"ן אחת לתלמיד בש"ח	גבייה מרובית מהורים בשנה בכלל בתי הספר עבור תל"ן	גבייה מרובית מהורים בשנה בבתי ספר תורניים וייחודיים, נוסף על הגבייה המותרת בכלל בתי הספר	סך כל הגבייה המרבית מהורים בשנה בבתי ספר תורניים וייחודיים
יסודי	20-24	326	עד 885 ש"ח בשנה בכלל בתי"ס	עד 1770 ש"ח בשנה בכיתות ה'-ו' בלבד	עד 2655 ש"ח בכיתות ה'-ו' בלבד
	25-28	276			
	29-32	239			
	33-36	211			
	37-40	177			
חטיבת הביניים	20-24	389	עד 1060 ש"ח בשנה בכלל בתי הספר	עד 2120 ש"ח בשנה	עד 3180 ש"ח בשנה
	25-28	329			
	29-32	285			
	33-36	252			
	37-40	212			
החטיבה העליונה	20-24	382	עד 1150 ש"ח בשנה בכלל בתי הספר	עד 2300 ש"ח בשנה	עד 3450 ש"ח בשנה
	25-28	324			
	29-32	281			
	33-36	230			

על בית הספר לפרט להורים בחוזר התשלומים המוסדי את גובה הגבייה המבוקשת ואת מספר שעות התל"ן שהוא נותן בפועל עבור הגבייה.

11.5 רכישת שירותים מרצון

נוסף על השירותים שפורטו לעיל קיימים עוד שירותים המוצעים על ידי בית הספר, שמטרתם בדרך כלל לחסוך בהוצאות על ידי רכישה מרוכזת או להעשיר ולהרחיב את

תוכנית הלימודים המתבצעת בבית הספר. לעיתים השירותים מוצעים לנוחיות ההורים. מוצר או מצרך הנרכש במסגרת זאת ישמש את התלמיד ששילם עבורו ויהיה בבעלותו. השירות או המוצר/מצרך והתשלום עבורם הם במסגרת "קונה מרצון ומוכר מרצון".

על הגבייה עבור שירותים אלה יש לקבל את אישורו של כל אחד ואחד מהורי התלמידים המקבלים את השירות ולהיות מלווה בחתימתו וכן את אישורו של מפקח בית הספר.

שלב החינוך	הסכום המרבי המותר בשקלים
קדם-יסודי	125
היסודי	250
חטיבת הביניים	450
החטיבה העליונה	450

11.6 רכישת שירותים מרצון בבתי ספר שבהם מתקיימת למידה

באמצעות אמצעי קצה טכנולוגיים

בהמשך להנחיות בסעיף 12-3.6 בחוזר הוראות הקבע ע/ז1, "שימוש תלמידים באמצעי קצה לצורכי למידה", בבתי ספר שבהם מתקיימת למידה באמצעות אמצעי קצה טכנולוגיים הנרכשים במרוכז אפשר לגבות עד סך של 677 ש"ח בשנה עבור אמצעי הקצה הטכנולוגי שיהיה בבעלות התלמיד ויעמוד לשימוש. לחלופין, אפשר יהיה לגבות עד סך של 300 ש"ח להשאלת אמצעי קצה טכנולוגי שיעמוד לשימוש של התלמיד. התשלומים האמורים יכללו ביטוח, עלות השימוש בפלטפורמה אם יש כזו וכן מע"מ.

גבייה זו מוגדרת רכישת שירותים מרצון, והיא ייעודית למטרה זו ונעשית בהתאם להוראות המפורטות שנקבעו בסעיף 12-3.6 בחוזר הוראות הקבע ע/ז1(א), "שימוש תלמידים באמצעי קצה לצורכי למידה", ובאה נוסף על הגבייה עבור רכישת שירותים מרצון עבור כלל המטרות שלהן משמשת גבייה זו ומפורטות בסעיף זה.

11.7 שיעורי ההשתתפות של ההורים בעלות ההזנה מכוח חוק

ארוחה יומית לתלמיד

הארוחות המסופקות במסגרת חוק ארוחה יומית לתלמיד הן בהתאם להנחיות משרד הבריאות לגבי איכות חומרי הגלם. עלות ממוצעת של מנה עומדת על סך של 14.94 ש"ח.

השתתפות ההורים בעלות ההזנה היא חלקית ודיפרנציאלית, בהתאם לרמת ההכנסה. תעריפי השתתפות ההורים בעלות ההזנה הם כדלקמן:

ההכנסה לנפש לחודש בש"ח	השתתפות ההורים בעלות ארוחה לאחר עדכון בש"ח
0-1273	0.0
1274-1378	0.0
1379-1493	0.7
1494-1604	2.6
1605-1744	2.6
1745-1829	3.8
1830-1941	3.8
1942-2127	5.4
2128-2171	6.0
2172 ומעלה	7.0

לבירורים ושאלות בעניין תשלומי הורים אפשר לפנות לרפרנטים על תשלומי הורים במחוזות המשרד:

המחוז	שם הרפרנט המחוזי לתשלומי הורים	מספר הטלפון	כתובת הדוא"ל
מנח"י	דן גרוסמן	02-5601763	dangr@education.gov.il
ירושלים	דן גרוסמן	02-5601763	dangr@education.gov.il
צפון	עפר אידלברג	04-6500103	oferei@education.gov.il
חיפה	רמי בן גרא	04-8632428	ramibe@education.gov.il
מרכז	אביבה עטרי	03-6896599	avivaat@education.gov.il
תל אביב	חגית גוטדינר	03-6896281	hagitgot@education.gov.il
דרום	זאב אלדר	08-6263075	zeevel@education.gov.il
התיישבותי	ראובן לייבל	03-6898874	reuvenl@kfar-olami.org.il
חרדי	יוסף פוליטי	02-5601654	yosefpo@education.gov.i

ב. ניהול הכספים הנגבים מההורים

יש לנהל את הכספים הנגבים מן ההורים בחשבון נפרד מן החשבון בו מתנהלים שאר תקציביו של בית-הספר, זאת על-פי תקנות לימוד חובה (ייעוד כספי תשלומים התשס"ד-2004). את החשבון פותחת הרשות המקומית, ומסמיכה בו 3 מורשי חתימה - מנהל בית-הספר, נציג הרשות ונציג ההורים. כדי להוציא כספים מן החשבון יש צורך בחתימה של 2 ממורשי החתימה, שאחד מהם חייב להיות מנהל בית-הספר. רשות החינוך המקומית תממן את עלות העמלות הבנקאיות ואת דמי הניהול הדרושים לקיומו של החשבון.

המנהל אחראי על ניהול תקין של תהליך הגבייה ועל שימוש נאות בכספי ההורים. נוהלי האכיפה של התשלומים וכן נוהלי מתן הקלות לנזקקים, ייקבעו על-ידי בית-הספר בשיתוף עם הרשות המקומית ועם נציגות ההורים, בכפיפות להנחיות משרד החינוך.

מערך ניהול הכספים של בית-הספר כפוף להוראות הרשות המקומית ומשרד החינוך. ביקורת כספים תתבצע על-ידי מוסדות הביקורת של גורמים אלה ועל-ידי מבקר משרד החינוך.

אין לערב את התלמיד ואין לפגוע בכבודו בשל מחלוקת עם הוריו בענייני תשלום.

ג. הקלות בנטל ההוצאות

(1) במקרים מיוחדים (משפחות ברוכות ילדים, הורים המתקשים לשלם, הורים שיש להם יותר מילד אחד במוסדות חינוך), ניתן להקל על ההורים את התשלומים על-ידי חלוקת התשלום למספר תשלומים, או תשלום בהמחאות דחיות או בהוראת קבע.

(2) מנהל בית-הספר יכול להמליץ על מתן מלגות לתלמידים זכאי סיוע, לסיוע במימון הוצאות נלוות.

(3) הרשות המקומית יכולה לקבוע מלגות והסדרי תשלום נוספים לתלמידים מעוטי אמצעים. ועדה מיוחדת בבית-הספר, בהשתתפות מנהל בית-הספר, תעסוק בדיון בבקשות שהוגשו על-ידי ההורים להקלת נטל התשלומים, לאחר שהמציאו לחברי הוועדה מסמכים המאשרים את מצבם הכלכלי. חשוב לציין כי ועדות ההנחות מחויבת בשקיפות מלאה, בתבחינים גלויים ושקופים ובתיעוד מלא! תשלומי הורים מהווים חוזר הוצאות של הרשות המקומית ועל כן ההנחה תנתן רק כנגד מקור תקציבי חלופי.

משרד החינוך מעמיד תקציב מלגות שנועד לסייע במימון תשלומי הורים עבור פעילות לימודית חינוכית וחברתית. ההקצאה מיועדת לכל המוסדות בעשירונים 10-2 על מדד הטיפוח, באופן יחסי לשלב הגיל ולמספר התלמידים. ועדת המלגות המוסדית מקבלת

את בקשות ההורים ומגישה את החלטותיה למערכת ממוחשבת. התשלום עובר ישירות לחשבון הבנק של בית הספר. סכום המלגה מזוכה בכרטיס התלמיד בהנהלת חשבוניות.

12 הכנה לצה"ל

הכנה לצה"ל הוא שם כולל למגוון התהליכים והפעילויות שעובר כל מי שעומד להתגייס לצה"ל - מלש"ב (מיועד לשירות ביטחון). מטרת ההכנה לצה"ל היא להגביר את המוטיבציה של המלש"ב לשירות משמעותי ותורם בצה"ל, ולהקל על תהליך הקליטה וההסתגלות למערכת הצבאית. מרבית ההכנה לצה"ל מתבצעת על-ידי צה"ל (חיל חינוך וגדנ"ע), משרד הביטחון ובשיתוף ופיקוח מנהל חברה ונוער במשרד החינוך. קיימת גם הכנה לצה"ל המתבצעת על-ידי גופים נוספים כמו המכינות הקדם צבאיות הדתיות והחילוניות ותנועות כמו "אחרי".

פעילות ההכנה לצה"ל כוללת:

- א. סדנאות הכנה, הרצאות של קצינים בכירים במוסדות החינוך, שבוע התנסות בבסיס צבאי לתלמידי בתי-הספר העל-יסודיים. שבוע ההתנסות מועבר על-ידי חיל חינוך, בשיתוף ובפיקוח משרד החינוך. במהלך השבוע מתארחים התלמידים בבסיסים צבאיים, בדרך-כלל בסיסי הגדנ"ע, לובשים מדים, לומדים על תהליך הגיוס ועל ערכי צה"ל ומתנסים בהפעלת כלי נשק.
- ב. תהליכי מיון לתפקידים שונים בצה"ל וגיבושים צבאיים ליחידות מסוימות.
- ג. קורסים קדם צבאיים מקצועיים, וכן טיפוח כושר גופני וכושר קליעה.
- ד. הכנה ערכית הכוללת: היחשפות למורשת קרב, והתמודדות עם דילמות ערכיות צבאיות.

חלק מהפעולות שצוינו מתקיימות במסגרת בית-הספר בו המלש"ב לומד, וחלקן תלויות ברצונו הטוב. במסגרת הגדנ"ע מוצעים חוגים רבים ומגוונים המהווים הכנה טובה לצה"ל - מועדוני קליעה, גדנ"ע חובלים וצלילה, גדנ"ע מזרחנים לתלמידי מגמת מזרחנות, גדנ"ע אוויר, גדנ"ע הייטק וגדנ"ע כושר. כמו כן, מקיים הגדנ"ע במסגרת מפעלי הקיץ פעולות מגוונות כגון: כושר קרבי, קליעה מתקדם, פיקוד ומנהיגות, מכי"ם דרוזים.

12.1 היל"ה - יחידה לקידום נוער

אגף לקידום נוער פועל כ "רשת ביטחון" שפורס משרד החינוך ברשויות המקומיות, לטיפול בבני נוער בגיל 14-18, שנשרו ממסגרות החינוך הפורמאליות (נשירה גלויה), או המתקשים לתפקד ולהסתגל בתוכה (נשירה סמויה). היחידה לקידום נוער מהווה כיום מסגרת חינוכית ייחודית מוכרת לצורך השלמת השכלה ויישום חוק לימוד חובה עד סיום 12 שנות לימוד, לבני נוער שאינם מצויים באף לא אחת ממסגרות החינוך הרגילות או החלופיות.

מטרות השירות:

מניתוק לשילוב - שילוב מחדש של נוער מנותק בתוך מערך המסגרות והפעילויות הנורמטיבית של בני גילו- בבתי-ספר, בעבודה, בהכשרה מקצועית, בפעילות חברתית ובשירות בצה"ל.

קידום ומימוש פוטנציאל אישי - פיצוי וקידום נוער מנותק (שאינו משתלב במסגרת נורמטיבית) בתחומי השכלה, מיומנויות חברתיות ומימוש פוטנציאל אישי בתחומים המקצועיים והקהילתיים.

חיזוק תחושת השייכות והזהות - חיזוק תחושת המסוגלות האישית והתועלתיות החברתית של בני הנוער, תוך עידוד החברה להכיר ביכולותיהם ותרומתם.

מניעת נשירה והתנהגויות סיכוניות - חיזוק גורמי החוסן ומניעת התנהגויות סיכון בקרב תלמידים בסיכון גבוה לנשירה, תוך עבודה על הרצף בית-הספר-קהילה - משפחה.

אוכלוסיית יעד:

נוער "מנותק" ("נשירה גלויה") - בני נוער שאינם עובדים ואינם לומדים, בני נוער עובדים בלבד, נוער במעצר ובמאסר, נוער במוסדות חסות ונוער משוטט הנוטה לעסוק בפעילות אנטי חברתית או פלילית.

"נוער בסיכון" ("נשירה סמויה") - בני נוער המתאפיינים בניידות גבוהה בין מסגרות חינוכיות, הלומדים במסגרות "נמוכות" מיוחדות, מתאפיינים בניכור ובבעיות הסתגלות, בעלי הישגים לימודיים נמוכים, נעדרים תכופות מבית-הספר, ונוטים להתנהגויות סיכון.

דרכי פעולה:

אגף קידום נוער פיתח שלוש שיטות הפעלה במסגרת הקהילתית של הרשויות המקומיות, שמשלימות זו את זו ומהוות יחד את "מעטפת התמיכה" שיכולה להינתן לנוער בסיכון גבוה על הרצף שבין נשירה גלויה לנשירה סמויה.

1. "רשת ביטחון"- מסגרת קהילתית לנוער מנותק, בנשירה גלויה המספקת שירותי קידום נוער שכוללים: עובד חינוכי-טיפול לקידום נוער - איש מקצוע לאיתור, יצירת קשר ובניית תוכנית אישית מותאמת תרבות; שירותי השלמת השכלה (היל"ה): מסלולי לימוד ייחודיים עם מורים מוסמכים לקראת תעודת 8-12 שנות לימוד ובגרויות; פעילות קבוצתית חינוכית-חברתית: תוכניות העצמה, תוכניות מניעה ותוכניות הכנה לחיים; קורסים ומיומנויות מקצועיים: הכשרות למימוש הפוטנציאל האישי בתחומי עניין ומצוינות.

2. "חממה"- "מרחב" המאפשר הפניית תלמיד בסיכון לתוך מסגרת הפעולה של היחידה לקידום נוער, לתקופה מוגבלת של תהליך התחזקות והתאוששות. התוכנית מתואמת לפרק זמן קצוב, וכוללת התערבות בתחום הטיפול, החינוך וההשכלה עד לשילוב מחדש בבית-הספר הקולט (המקורי או החדש).

3. "גשר" - פעילות המתקיימת בשיתוף פעולה בין ביה"ס בו לומדים התלמידים בסיכון, לבין היחידה לקידום נוער, המפעילה עובד מניעה ייעודי המבצע התערבות חינוכית-טיפולית במישור הפרטני, הקבוצתי, הקהילתי ובמשפחה תוך שמירה על רצף חינוכי.

13 הנוער במרכז העניינים - הנוער בוחר בערך

כדור

ראה: פרק ב' 4 מגמות ושינויים בחינוך.

14 הסעות תלמידים

להסעת תלמידים אל בית-הספר וממנו, מספר תפקידים:

א. להבטיח ביקור סדיר במוסד החינוך לתלמידים בעלי נכויות וקשיים פיזיים שונים.

ב. להוות פתרון חלופי לבניית בתי-ספר, בעיקר ביישובים קטנים שמספר התלמידים בהם קטן ואינו מצדיק הקמת מוסד חינוכי במקום.

ג. לאפשר ריכוז תלמידים מיישובים שונים ובעלי רקע שונה במוסד חינוכי אחד, ובכך ליצור אינטגרציה בחינוך.

ד. לאפשר מתן מענה חינוכי ייחודי לתלמידים בעלי צרכים ייחודיים, למשל: לאפשר ביקור תלמידי החינוך המיוחד בבתי-ספר מיוחדים הפועלים עבורם.

משרד החינוך הגדיר את האוכלוסיות הזכאיות להשתתפות המשרד בהסעות, הגדיר את המרחק המצדיק השתתפות בהוצאות הסעה, אופן ארגון ההסעות והפעלתן, את שיעור ההשתתפות בהסעות, בכפוף לתנאים מסוימים, וכן את ההנחיות לביטחון ובטיחות בעת ההסעה.

משרד החינוך משתתף בהוצאות ההסעה בחינוך המיוחד לבתי-ספר רשמיים, לבתי-ספר מוכרים שאינם רשמיים, ולגני ילדים לגילאי 3-4, על-פי המלצות הפיקוח על החינוך המיוחד בכפוף לאישורי ועדת ההסעות המחוזית. להסעות מאורגנות מיוחדות, ללא קשר להגבלת מרחק, זכאים תלמידים בעלי הנכויות: שיתוק מוחין, מופרעים קשה, אוטיסטים, חולי נפש, משותקים, בעלי פיגור בינוני עד קשה, עיוורים וחירשים. תלמידים נכים הלומדים בבתי-ספר רגילים ואשר עקב נכותם אינם יכולים להגיע בכוחות עצמם

לבית-הספר, זכאים גם כן להסעה ללא קשר להגבלת מרחק. גנים ובתי-ספר מיוחדים הפועלים בזמן חופשות קצרות (חנוכה, פסח) ובחודש לימודים נוסף, זכאים להסעה, לאחר קבלת האישורים המתאימים.

הרשות המקומית בה מתגוררים התלמידים היא האחראית לארגון ולהפעלת ההסעות. רשות המעוניינת בהשתתפות המשרד במימון ההסעות, חייבת לפנות בבקשה אל ועדת ההסעות המחוזית. ועדה זו פועלת ברמת המחוז, ודנה מדי שנה בבקשות הרשויות, מאשרת או דוחה את הבקשות. במקרים חריגים יכולה הרשות לפנות לוועדת ההסעות המרכזית.

לפירוט, ראה: חוזר מנכ"ל ס"ז/8 (ג) 2007, הסעות תלמידים ועובדי הוראה למוסדות חינוך רשמיים.

15 הסתדרות המורים בישראל

הסתדרות המורים היא ארגון יציג של מורים וגננות במדינת ישראל. בהסתדרות המורים בישראל כ- 114,000 חברים פעילים וכ- 36,000 גמלאים ובס"ה כ- 150,000 חברים (יצוין כי גם לאחר פרישתם מההוראה, ממשיכים הגמלאים להיות חלק אינטגרלי מהסתדרות המורים בישראל). הסתדרות המורים בישראל היא ההסתדרות המקצועית הוותיקה ביותר בישראל. היא הוקמה ב-1903 כ"אגודת המורים", ומילאה תפקיד חשוב בתקופת טרום המדינה כקובעת וכמיישמת מדיניות חינוכית ביישוב.

לאחר קום המדינה, שונה השם ל"הסתדרות המורים בישראל", גוף שהפך לאיגוד מקצועי, כלומר לגוף שמטרתו להגן על זכויות המורים, לדאוג לתנאי עבודתם ולקדם את ענייניהם המקצועיים והכלליים, לבסס את מעמדו של המורה ולהעלות את רמת החינוך וההוראה.

בתוך ההסתדרות פועלות מחלקות שונות: גננות, המורים בבתי-הספר היסודיים, המורים בחינוך העל-יסודי, מורים לחינוך גופני, גמלאים, ותאים ארציים למורים מקצועיים ולמסגרות חינוכיות מיוחדות כגון - חקלאות, מלאכה, יועצים, מפת"נים ועוד. הסתדרות המורים בישראל פועלת באמצעות 26 סניפים מקומיים.

הסתדרות המורים בישראל ניהלה בעבר מאבקים שונים, כגון: ההתנגדות לרפורמה (לתהליך החיטוב) בחינוך, וכיום נאבקת בהפרטה, בניסיון למנוע קיום אופק חדש בכל חטיבות הביניים ובניסיונות לפגום בממלכתיות החינוך.

הסתדרות המורים מקיימת כנסים מקצועיים וימי עיון, ותומכת בפעולות מחקריות לקידום המקצוע ולשיפור מעמדו בחברה.

הגננות והמורים בבתי-הספר היסודיים ובחטיבות הביניים, חברי הסתדרות המורים בישראל, מקבלים את משכורתיהם מהממשלה (בעוד חברי ארגון המורים בבתי-הספר העל-יסודיים בסמינרים ובמכללות הם בעיקר מורים בחינוך העל-יסודי המקבלים את שכרם מהרשויות המקומיות או מהבעלויות למשל: רשת אורט ישראל. הבדל זה משפיע גם הוא על אופי המאבק והאינטרסים של כל אחד מהארגונים.

16 העברות תלמידים

ראה: פרק ג' מילון מושגים "רישום למוסדות חינוך".

17 הפרטה בחינוך

אחת התוצאות האפשריות של תהליך הביזור בחינוך (העברת הסמכות והאחריות מהמרכז אל בית-הספר והקהילה) היא ההפרטה.

להפרטה ביטויים שונים:

- א. קניית שירותים מקבלנים או זכיינים, חברות או אנשים פרטיים שהתמחו במתן שירותים בתחום החינוך, החל משירותים חינוכיים מובהקים כגון: אבחונים פסיכולוגיים לתלמידים, השתלמויות למורים, בתי-ספר שדה, מכונים ציוניים, ואפילו הוראה ישירה, וכלה בשירותים נלווים לחינוך - מזנונים, הסעות, תחזוקת בתי-ספר, ניקיון וכו'.
- ב. השתתפות נוספת של הרשות המקומית במימון שירותים חינוכיים.
- ג. תמיכה ממשלתית בנותני שירותים בתחום החינוך, כדי שיוזילו את מחירי השירות, למשל: סובסידיה להצגות תיאטרון, הוצאת ספרי לימוד וכו'.
- ד. כניסה של תוכניות ושל גורמי מגזר שלישי, התורמים משאבים אך בתמורה דורשים התחייבות שלא מן התוכנית בהכרח, או שיעבוד משאבים נוספים ממקורות אחרים לטובת התוכנית לה הם שותפים.
- ה. צמצום השירותים החינוכיים כמו ביטול תקציב הסעות או טיולים, קיצור יום הלימודים (בעקבות הצמצום, ההורים משלימים את החסר במימון או בהתנדבות).
- ו. התנדבות של ההורים. שירותי חינוך שונים ניתנים על-ידי ההורים במקום שירותים שבוטלו (הרצאות, חוגים וכו').

ז. תהליך ההפרטה בישראל הוא בשנים האחרונות, גם בשל התפיסה הרואה ביוזמה חופשית ובמינימום התערבות ממשלתית/יישובית, ערך דמוקרטי שיש לשאוף אליו, וגם בשל המחסור במשאבים ציבוריים. הממשלה וגופי הממשל נמצאים בקשיים תקציביים, שלא לומר בגרעון מתמיד, ואינם מסוגלים לספק את הצרכים החינוכיים ההולכים וגדלים.

לעומת המצדדים בהפרטה, יש הטוענים שלהמשך תהליך זה צפויות השלכות שליליות על החברה והיחיד. ההפרטה פוגעת בשוויון ההזדמנויות: חסרי היכולת (פרטים וקבוצות) עלולים לקבל שירותי חינוך חלקיים ובאיכות נמוכה, לעומת בעלי היכולת (בין אם הורים בעלי יכולת שיממנו שירותים איכותיים לילדיהם, ובין אם יישובים מבוססים שיממנו שירותים איכותיים לתושביהם). כבר היום ניתן למצוא בבתי-ספר וביישובים, ביטויים להפרטה כגון: תגבור לימודים במימון ההורים, או במימון הרשות ומסירת שירותי חינוך שונים לקבלנים.

18 ועד הורים בית-ספרי

ראה: פרק ג' מילון מושגים "ההורים ובית-הספר". בנוסף, מומלץ לעיין בחוזר מנכ"ל תשס"ד (4) נציגות הורים בבית-הספר.

19 ועד הורים יישובי

ועד ההורים היישובי הוא נציגם של כל ועדי ההורים במוסדות החינוך השונים שביישוב. תפקידיו:

- לרכז ולהפיץ מידע ממערכת החינוך אל ועדי ההורים המוסדיים וההורים שביישוב.
- לפעול להגברת מעורבות ועדי ההורים במוסדות החינוך, ולהפעיל אותם לקידום ולשיפור העשייה החינוכית.
- להיות שותפים להחלטות מערכת החינוך, ולהבטיח שהעשייה החינוכית תהיה לטובת ולרווחת התלמידים.

ועד ההורים היישובי הוא הגוף הנבחר של מועצת ההורים המקומית-יישובית. המועצה כוללת את נציגי כל ועדי ההורים במוסדות החינוך שביישוב.

המועצה מכהנת שנתיים, ומתוכה נבחר - כאמור - ועד ההורים היישובי המונה 7 עד 31 חברים, מתוכם נבחר יו"ר הוועד. המועצה רשאית לבחור גם הנהלה וועדות שונות כפי שתמצא לנכון. כן נבחרת ועדת ביקורת המונה 3 עד 5 חברים.

החלטות המועצה והחלטות הוועד, מחייבות את כל חברי המועצה ואת כל ועדי ההורים שבמוסדות השונים שבישוב.

20 ועדה לקידום מעמד הילד

הוועדה לקידום מעמד הילד היא ועדת חובה בעיריות וועדת רשות במועצות מקומיות ובמועצות אזוריות. הוועדה היא פורום משותף לאנשי מקצוע רלוונטיים ולנציגי גופים שונים, ונועדה לשמש זירה מרכזית לדיון בנושאים שונים, בשיתוף כל הגורמים הפעילים בתחום ברשות. תפקידה לדאוג לקידום מעמד ילדים ובני נוער בעיר, להגן עליהם ולהבטיח את זכויותיהם. כן מאפשרת הוועדה את מימושו של עקרון השתתפותם של ילדים ובני נוער בהחלטות הנוגעות לחייהם ברמה העירונית.

בשנת 2000 התקבל תיקון לפקודת העיריות, בנוגע להקמתן של ועדות לקידום מעמד הילד ברשויות המקומיות (שהן ערים). מטרתן של ועדות אלה כקבוע בסעיף 149(א) לפקודת העיריות היא: "... ליזום ולתכנן פעילות לקידום מעמד הילד ובני הנוער, להגן עליהם ולהבטיח את זכויותיהם, לרבות מימוש עקרונות של טובת הילד, אי הפליה, הזכות להתפתחות בתנאים נאותים וזכותם של ילדים ובני נוער להשמיע את דעתם ולהשתתף בצורה נאותה בקבלת ההחלטות הנוגעות לענייניהם".

ההחלטה על הקמתה של ועדה זו עלה בעקבות הקמתה של ועדת הכנסת למעמד הילד ב- 22.7.99.

20.1 יעדי הוועדה

המועצה לשלום הילד, אשר קידמה את החקיקה בנושא, התווה רשימה של יעדים, משימות ותחומי פעולה לוועדה, הכוללות בין השאר את הנקודות הבאות:

- א. קידום שיתוף הפעולה, התיאום ואיגום המשאבים בין כל הגורמים הפועלים ביישוב והעוסקים בילדים ונוער.
- ב. תכנון לטווח ארוך וקידום מדיניות של הרשות המקומית בתחום הילד והנוער.
- ג. איסוף שיטתי של מידע ונתונים על ילדים ונוער בתחומי הרשות, ארגון המידע, ניתוחו ופרסומו באופן מרוכז מדי שנה, בחינת דרכים לשיתוף ילדים ונוער בעבודת הרשות המקומית ושיתופם במערכת קבלת ההחלטות.
- ד. ייעוץ לראש הרשות בכל הקשור לילדים ונוער.
- ה. בחינת החקיקה והתקינה העירונית והשלכותיה על ילדים ונוער.
- ו. בחינת השירותים העירוניים בכל הקשור לילדים ונוער, בחינת הנגישות והבטיחות של מתקנים עירוניים לשימושם של ילדים ונוער.
- ז. קיום מפגשים, ימי עיון, סדנאות וכנסים בין מקצועיים ובין תחומיים בהשתתפות אנשי מקצוע, הורים, ילדים ובני נוער, בסוגיות הקשורות בשלומם, רווחתם וזכויותיהם.

20.2 הרכב הוועדה

מהות הוועדה היא היותה פורום משותף רחב ככל הניתן לגורמים שונים הפעילים בתחום הילד והנוער: חברי מועצה, אנשי מקצוע, נציגי האוכלוסייה הרלוונטית ועוד. בהתאם לכך נקבע בחוק הרכב הוועדה, ולפיו החברים בה יהיו:

- א. שלושה עד חמישה חברי מועצה.
- ב. מנהל אגף החינוך.
- ג. מנהל אגף הרווחה או מנהל המחלקה לשירותים ציבוריים.
- ד. אחד ממנהלי בתי-הספר בעיר.
- ה. נציג ארגון המורים העל-יסודיים.
- ו. נציג ארגון מורי אגודת ישראל - בעיר שבה פועל מוסד חינוך שמוריו חברים בארגון.
- ז. נציג הסתדרות המורים.
- ח. יושב ראש מועצת התלמידים העירונית.
- ט. יושב ראש ועד ההורים העירוני.
- י. מפקד תחנת המשטרה שבתחום סמכותו נמצאת העיר.
- יא. נציג תנועות הנוער בעיר.
- יב. נציג ארגון התנדבותי שעניינו קידום ענייני ילדים ונוער.
- יג. חברים נוספים כפי שתקבע המועצה.

בערים רבות פועלת הוועדה באופן קבוע וסדור, ומקדמת נושאים חשובים הקשורים למעמד הילד בראייה מערכתית ובשיתוף פעולה פורה של גורמים מקצועיים וציבוריים רבים. לדוגמה: פיקוח על גני הילדים והמשפחתונים הפרטיים לגיל הרך, מהווה כיום את אחד מנושאי הטיפול החשובים של הוועדה במספר רשויות.

21 ועדת השמה³³

ועדת ההשמה הינה ועדה מקומית המורכבת מאנשי מקצוע ונציגי הורים. תפקידה הוא לדון בצרכים החינוכיים המיוחדים של ילדים, לצורך הפנייתם למסגרת החינוכית

³³ הצעת חוק חינוך מיוחד (תיקון מס' 11) התשע"ח - 2018 הועברה בקריאה שנייה ושלישית ביום שני, כ"ו בתמוז תשע"ח, 09 ביולי 2018 (להרחבה נא ראו בפרק הרלוונטי), למרות התנגדות עזה של הורים ורשויות מקומיות. בשנת הלימודים תשע"ט ייכנס מחוז אחד לניסוי (פיילוט) ובשנת הלימודים תש"פ, כלל מדינת ישראל.

המתאימה. הוועדה מתכנסת ומנוהלת על-ידי נציג הרשות המקומית (מנהל מערכת החינוך או מנהל השירות הפסיכולוגי חינוכי). בוועדה חברים: מפקח ממוסד החינוך, פסיכולוג חינוכי מטעם הרשות המקומית, רופא, עובד סוציאלי ונציג ועד ההורים המרכזי. אל הוועדה גם מוזמנים הורי הילד שעניינו נדון בוועדה.

ההפניה אל ועדת ההשמה נעשית בדרך-כלל על-ידי ההורה, המוסד החינוכי או רשות החינוך המקומית.

לפנייה קודמים מספר מהלכים: דיון של הצוות המקצועי במוסד החינוכי בו מבקר הילד, בדיקה פסיכולוגית ומילוי שאלון הפניה על-ידי מנהל המוסד החינוכי.

לאחר שנדון העניין בוועדה, הוועדה מקבלת החלטה באחת משתי אפשרויות:

האחת - החלטה על המשך לימודים במסגרת החינוך הרגיל (חוק החינוך המיוחד מנחה את ועדת ההשמה להעדיף עד כמה שניתן השמה למסגרת זו). ניתן להוסיף המלצה למתן טיפולים או שיעורים מיוחדים.

השנייה - החלטה על הפניית התלמיד למסגרת מתאימה ב"חינוך המיוחד".

ניתן לערער על החלטות ועדת ההשמה בפני ועדת ערר. ועדת הערר מתכנסת באחריות משרד החינוך, ומנוהלת על-ידי מנהל המחוז של משרד החינוך. את הערעור יש להגיש תוך 21 יום מקבלת ההחלטה. ההורים מוזמנים לדיון בוועדת הערר.

חשוב לדעת כי:

- אין להעביר ילד למסגרת של "חינוך מיוחד" ללא החלטה של ועדת ההשמה.
- ועדת ההשמה אינה דנה בהעברות ילדים ממסגרת של "חינוך מיוחד" אחת למסגרת "חינוך מיוחד" אחרת.
- ועדת ההשמה אינה דנה בהעברת ילדים מ"החינוך המיוחד" אל החינוך "הרגיל". במקרים אלה, דרושה הסכמת ההורים.

להרחבה ראה:

<http://www.education.gov.il/>

אתר משרד החינוך, אגף לחינוך מיוחד, בנושא השמה ושיתוף הורים.

חוזר מנכ"ל מיוחד כ"ב (התשנ"ו) "יישום חוק חינוך מיוחד: ועדות השמה וערר.

חוזר מנכ"ל, הוראות קבע, סב/6(א), פברואר 2002.

ועדה הפועלת במסגרת החינוך המיוחד ונמצאת באחריות הרשות המקומית שבתחום שיפוטת התלמיד מתגורר. תפקיד הוועדה הוא לרכז נתונים אודות אפשרויות הקליטה של תלמידים חדשים במסגרות "החינוך המיוחד" שברשות המקומית, ולשבץ אותם במסגרות החינוך המיוחד על-פי החלטת ועדת ההשמה/ ערר. ועדת השיבוץ מורכבת ממנהל רשות החינוך המקומית או מנציגו - יו"ר, מפקח "החינוך המיוחד" על מוסדות החינוך שברשות, מנהל השירות הפסיכולוגי - חינוכי שברשות המקומית או נציגו.

בעוד שוועדת השיבוץ עוסקת בשיבוץ התלמיד החדש למסגרת חינוכית הולמת, ועדת ההשמה דנה בזכאותו של תלמיד בעל צרכים מיוחדים לחינוך מיוחד ולהשמה במסגרות החינוך המיוחד. (ראה גם: ועדת השמה).

24 זרים - ילדי זרים ומהגרי עבודה

המונח "ילדי זרים" מתייחס לילדים שהוריהם זרים והם שוהים בארץ כחוק (עובדים זרים בעלי רישיון עבודה), שלא כחוק (עובדים זרים ללא רישיון עבודה או שב"חים - שוהים בלתי חוקיים מהשטחים שהתיישבו ביישובי קו התפר), וכן ילדי תיירים ועולים שמעמדם לא הוסדר.

לפי אמנת האו"ם בדבר זכויות הילד, ילדים של מהגרי עבודה ומבקשי מקלט זכאים לזכויות המוקנות לכלל הילדים, ובהן הזכות לחינוך, לבריאות, לרמת חיים נאותה ולביטחון סוציאלי. ישראל חתמה על האמנה ואשררה אותה, ולכן מכוח האמנה הזכות לחינוך מוקנת לכל ילד השוהה בישראל. משרד החינוך מכיר בזכויותיהם של ילדים אלו לחינוך לפי חוק לימוד חובה, התש"ט-1949.

חוק לימוד חובה מטיל על המדינה חובה לתת חינוך לכל ילד (שגילו 3-13) ונער (שגילו 17-14). החוק נוקט לשון ילד ונער, שהם מונחים נטולי הקשר של אזרחות, תושבות או זכות שהייה, ומכאן שהמעמד האזרחי וזכות התושבות או ההייה אינם רלוונטיים לחובת המדינה. מאן ש חוק לימוד חובה התש"ט (1949) חל על כל ילד הגר בישראל, ללא קשר למעמדו במרשם האוכלוסין במשרד הפנים. הוראה זו חלה גם על ילדי עובדים זרים ומהגרי עבודה בגיל חינוך חובה השוהים בישראל, ללא קשר למעמדם הפורמאלי של הוריהם ולחוקיות שהייתם.

על-פי אומדני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, לפי החוק הישראלי, הילדים זכאים לשירותי חינוך מלאים ולשירותי רווחה חלקיים, אך לא לזכויות ולשירותים המוקנים מכוח חוק הביטוח הלאומי וחוק ביטוח בריאות ממלכתי.

בישראל כ-170 אלף עובדים זרים חוקיים וכ-50 אלף מבקשי מקלט מאפריקה.³⁴

על פי מרכז המחקר והמידע של הכנסת לא ידוע מה המספר המדויק של ילדי עובדים זרים בארץ. ההערכות נעות בין כמה מאות לכמה אלפים. סביר להניח שמדובר בקבוצה של 1,500-2,000 ילדים, ובכללם ילדים שקיבלו מעמד או שבקשתם לקבל מעמד נתונה בבדיקה.

959 ילדים זרים קיבלו מעמד של תושב ארעי, ו-2,089 ילדים בעלי מעמד של תושב ארעי קיבלו מעמד של תושב קבע במהלך שנת 2017. מתוכם שליש קיבלו את המעמד מתוקף החלטת ממשלה-ילד/ה זר וחמישית קיבלו את המעמד על רקע הומניטרי. על פי מרכז המחקר והמידע של הכנסת³⁵ לא ידוע מה המספר המדויק של ילדי עובדים זרים בארץ. ההערכות נעות בין כמה מאות לכמה אלפים. סביר להניח שמדובר בקבוצה של 1,500-2,000 ילדים, ובכללם ילדים שקיבלו מעמד או שבקשתם לקבל מעמד נתונה בבדיקה.³⁶

למשרד החינוך מוכרים 152 קטינים שהם ילדי עובדים זרים ומבקשי מקלט (מאפריקה וממדינות שבאים מהן עובדים זרים במסגרת מכסות). מתוכם, רק 18 מוכרים למערכת כמי שמשוברים בבתי-ספר (יסודי ותיכון). נתוני משרד החינוך מבוססים על נתוני משרד הפנים.

מספר ילדי העובדים הזרים פוחת, לאור מדיניות הממשלה לצמצם את מספר העובדים הזרים ובשל הקמת הגדר בגבול מצרים.

משרד החינוך, הרשויות המקומיות ומנהלי בתי-הספר, מעניקים לילדי העובדים הזרים את מלוא חינוכם על-פי צורכיהם - שירותים פסיכולוגיים, ביקור סדיר, חינוך חובה חנים לגילאי 3-4 ויום חינוך ארוך באזורים מסוימים.

מנהל בית-הספר נדרש לדווח למשרד החינוך על תלמידים אלה, בהתאם להנחיות המתפרסמות מדי שנה.

בערים בהם קיימים ריכוזים גדולים של עובדים זרים ומהגרי עבודה (תל-אביב), לומדים בגנים ובבתי-הספר השכונתיים ילדי העובדים הזרים וילדי מהגרי עבודה לצד ילדים ישראלים.

ראה: חוזר מנכ"ל, תש"ס/10 (א), יוני 2000.

³⁴ זאב קליין, ישראל היום, 04.04.2018.

³⁵ ד"ר גלעד נתן (ה' בטבת תשע"א, 12 בדצמבר 2010), ילדי עובדים זרים ומבקשי מקלט במערכת החינוך הכנסת מרכז המחקר והמידע

³⁶ המועצה הלאומית לשלום הילד השנתון הסטטיסטי "ילדים בישראל 2017", לקט נתונים

דיני החינוך מהווים חלק מהמשפט הציבורי והפרטי במדינת ישראל. הם מצויים בכל רמות החקיקה:

- חוקי הכנסת (חקיקה ראשית)
- תקנות, צווים, וחוקי עזר עירוניים (חקיקת משנה).
- חוזרי מנכ"ל (הנחיות משרדיות בעלות אופי משפטי).

חוזרי המנהל הכללי מתחלקים ל"הוראות קבע" ול"הודעות ומידע". החוזרים עוסקים ב- 10 נושאים ראשיים. כל נושא מהווה מדור המתחלק למספר מדורי משנה, וכל מדור משנה מתחלק לסעיפים. בכל הודעה או הוראה מופיעה שנת הפרסום שלה, מספרה, המדור אליו היא שייכת ומספר הסעיף במדור. דוגמה:

טבת התשנ"ח - ינואר 1998 נח/5 מדור 3. ארגון ומינהל 3.10 רישום והעברות תלמידים סעיף (נח) 1-3.10 רישום לגני ילדים ולבתי-ספר יסודיים לקראת שנת הלימודים התשנ"ט. ראה גם: פרק ב': נושאים וסוגיות בחינוך, דיני חינוך.

26 חוק "החינוך המיוחד"

ראה: חוק החינוך המיוחד, תשמ"ח 1988, עמ' 64 בחוברת.

27 חוק חינוך ממלכתי

ראה: חוק חינוך ממלכתי תשי"ג 1953, עמ' 64 בחוברת.

28 חוק לימוד חובה

ראה: חוק לימוד חובה, תש"ט 1949, פרק ב' 1 דיני חינוך.

ראה: פרק ב' 2 מסגרות החינוך.

30 חינוך ביתי (Home schooling)

להלן מספר סיבות להעדפת הורים את החינוך הביתי.

- א. אידיאולוגיה המאמינה שההורים הם האחראים לחינוך ילדיהם, ועל כן עליהם לחנך וללמד אותם ולא החברה או המדינה.
- ב. חינוך ביתי נותן תוצאות טובות יותר.
- ג. הרצון לקבוע את תכני הלימוד, שהם שונים מאלה המוצעים על-ידי בתי-הספר שבאזור מגוריהם.
- ד. טעמים טכניים - התלמיד גר במקום מרוחק מאוד מבית-ספר.
- ה. טעמים טכניים הקשורים בלקות התלמיד. תלמיד המרותק למיטה, אין בית-ספר בסביבת המגורים שהוא נגיש לכיסא גלגלים, או הילד בעל הלקות עלול לסבול או לחוש שלא בנוח בכיתת הלימוד.

הטבלה הבאה מציגה את מספר הילדים שלמדו באופן רשמי במסגרת חינוך ביתי (ויקיפדיה). ארגוני חינוך ביתי מעריכים שתלמידים נוספים לומדים במסגרת חינוך ביתי ללא אישור המדינה.

שנה	סך מספר ילדים
2003	60
2004/5	140
2007/08	198
2009/10	208
2012/13	350
2013/14	448

30.1 הליך קבלת האישור

עמדת מערכת החינוך בישראל היא, שמקומם של התלמידים בגיל חינוך חובה הוא במסגרות החינוך הממוסדות, בהתאמה לצורכי כל תלמיד. לכן, כדי שילד ילמד במסגרת חינוך ביתי, על ההורים לקבל לכך אישור. סמכות האישור נתונה בידי שר החינוך על-פי סעיף 5 (ב) (1) (2) ו (3) של חוק לימוד חובה התש"ט 1949. השר אצל את סמכותו זו למנהל הכללי של משרד החינוך.

על-פי חוזר מנכ"ל תשס"ט 8 (א'), הורים המבקשים להקנות לילדיהם חינוך ביתי צריכים לפנות במכתב, במועד הרישום הרשמי, אל מנהל המחוז (העתק יועבר למנהל מחלקת החינוך ברשות המקומית). המכתב צריך לציין את הנימוקים לבקשה לפטור את הילד מחוק לימוד חובה, ולציין הפרטים האישיים של בני הבית, הסבר על האידאולוגיה מאחורי הרצון בחינוך ביתי, ותוכנית לימודים שכוללת 50% מלימודי הליבה. הלימוד יכול להתבצע בכל שיטה שההורה בוחר, כולל אנ-סקולינג (חינוך חופשי). מנהל המחוז ימנה ועדה בעלת הרכב מוגדר. הוועדה תבחן האם החינוך הביתי יאפשר לתלמיד תפקוד אישי וחברתי נורמטיבי גם בבגרותו. בנוסף, ייערך ביקור בבית התלמיד ולאחר מכן תתקבל ההחלטה ותועבר לידיעת ההורים. בחוזר מנכ"ל קיימת התייחסות להיבטים חשובים נוספים כגון: ביטוחים, מימון הלמידה, הקשר בין התלמיד לבית-הספר בו הוא אמור לבקר ועוד. כל עוד לא ניתן אישור לחינוך ביתי, על הילד לבקר במוסד חינוכי.

אישור בקשה לחינוך ביתי יינתן רק במקרים חריגים או כאשר אפשר להוכיח מעל לכל ספק שהבקשה נגזרת מתפיסת עולם מגובשת השוללת חינוך במסגרת כלשהי, או שקיימות נסיבות יוצאות דופן מיוחדות או חריגות ביותר.

בשנת הלימודים תשס"ז ביטל משרד החינוך את השתתפותם של תלמידי החינוך הביתי במבחני המיצ"ב, ויחד עם זאת הידק את המעקב אחר יישום תוכנית החינוך הביתי שהוגשה על-ידי ההורים.

31 חינוך ממלכתי

ראה: פרק ב' 3 זרמים בחינוך.

ראה: פרק ב' 3 זרמים בחינוך .

חינוך ממלכתי-חרדי (ממ"ח)

ראה: פרק ב' 3 זרמים בחינוך

הטיול הינו מקור לחוויה לימודית, ריגושית וחברתית. הוא מאפשר השגת מטרות רבות ומגוונות - טיפוח הזיקה לארץ, הכרת תולדותיה, נופיה ויושביה, לימוד ארץ ישראל, חינוך ריגושי אסתטי, חינוך חברתי, עיצוב אישיותו של התלמיד, אפשרות לנופש והרפיה וחינוך לתרבות פנאי איכותית, חינוך סביבתי, חיזוק אורח חיים דתי וקיום מצוות בטיול (לתלמידי החינוך הדתי).

קיימים שני סוגי טיולים: למידה מחוץ לכתה, כחלק מובנה מתוכנית הלימודים, המתבצעת על-ידי המורה המלמד את המקצוע, וטיול לימודי ארוך - שנתי, המתבצע על-ידי מדריך שבדרך-כלל בא מחוץ לבית-הספר. הטיול נועד להכרת הארץ ולפיתוח עמדות חיוביות כלפיה.

חוזר מנכ"ל חדש תשס"ה/ 9 (ג') "טיולים ופעילויות חוץ בית-ספריות (היבטים פדגוגיים חינוכיים)" מרכז את כל ההוראות המחייבות לתכנון, ארגון וביצוע טיולים ופעילויות חוץ בית-ספריות במערכת החינוך הפורמאלי והבלתי פורמאלי. חוזר זה מדגיש את הקשר שבין הטיול לבין תוכניות הלימוד בבית-הספר, ואת היותו מופע חינוכי להיכרות עם עם ישראל ומורשתו, תוך הקפדה על שלום התלמידים, ביטחונם ובריאותם. החוזר מאגד את כל ההיבטים של הטיול - הפדגוגיים, הארגוניים, הבטיחותיים והביטחוניים בפעילות חוץ בית-ספרית, והוא מחליף חוזרים קודמים באותו נושא.

33.1 סוגי פעילות חוץ בית-ספרית

קיימים שלושה סוגים של פעילויות חוץ בית-ספריות:

א. שעת סיור

פעילות הנמשכת שיעור אחד או שניים בסביבה הקרובה, מיועדת גם לטקסים או לאירועים מיוחדים ולמשחקי הפגה. שעת הסיור מהווה חלק מובנה מתוכנית הלימודים, ומתבצעת על-ידי המורה המלמד את המקצוע.

ב. טיול חודשי

פעילות שנמשכת יום שלם - להיכרות אזור המגורים, ימי שדה, מבצעים מוכרים על-ידי משרד החינוך, צעדה, טיול ט"ו בשבט וכו'. הטיול מיועד לפעילות רב-תחומית ולשילוב של מספר מקצועות.

ג. הטיול הארוך

טיול לאזור מרוחק הנמשך יום אחד או יותר: מסע או מחנה לימודי. הוגדר רצף מובנה של טיולים החל מכיתה א' עד י"ב, בהתאמה לשכבת הגיל. הוגדרו תכני הטיול, מטרותיהם השונות, אופן תכנון הטיולים, פעילויות ההכנה לקראת הטיול, אופן ביצוע הטיול ופעילויות ושיעורים לסיכום הטיול.

דגש רב ניתן לנושא ביטחון ובטיחות התלמידים במהלך הטיול (לנושא זה פורסם פרק נפרד בחוזר מנכ"ל, טיולים - היבטים ביטחוניים (26 - 6.2)).

33.2 בעלי התפקידים בטיול, תחומי סמכות ואחריות

א. מנהל בית-הספר

המנהל אחראי לכל טיול המתקיים על-ידי בית-ספרו, וכל טיול צריך לקבל את הסכמתו.

המנהל ימנה רכז לנושא הטיולים והלמידה החוץ בית-ספרית. לכל טיול ימונה אחראי לטיול (מחנך או איש מהצוות הקבוע של בית-הספר). אחראי הטיול יגיש למנהל ולרכז תיאור מפורט של מסלול הטיול לאישורם. על-פי הצורך, יקבע המנהל אחראי לביטחון הטיול, שעליו להיות בעל הכשרה צבאית. לפני היציאה, אחראי הטיול ידווח לרכז הטיולים ולמנהל על ביצוע ההכנות ופרטי הטיול, וכן ימסור רשימה מפורטת של כל היוצאים לטיול - תלמידים ומלווים. בהתאם להודעת החזאי, יחליטו מנהל בית-הספר והאחראים, באם יש מקום לדחות את הטיול. מנהל בית-הספר יוודא גם כי מסגרת הטיול ועלותו עומדים בהנחיות חוזר מנכ"ל.

ב. מחנך הכיתה או המורה האחראי

המחנך, או המורה, הוא האחראי לטיול על היבטי החינוכיים, הלימודיים, ועל התנהגות נאותה של תלמידיו במהלך הטיול. המחנך או המורה אחראי גם על כל הנלווים, המדריכים והעוזרים, שאמורים לפעול בהתאם להנחיותיו.

ג. רכז הטיולים והלמידה החוץ בית-ספרית

רכז הטיולים והלמידה החוץ בית-ספרית יתמנה על-ידי מנהל בית-הספר מבין מורי בית-הספר. הוא ישמש חוליה המקשרת בין ועדת הטיולים והיועץ לטיול, לבין בית-הספר.

הרכז יעדכן את המורים בכל הנוגע לטיולים - הוראות מנכ"ל, פרסומים והשתלמויות, ויהיה איש הקשר בין בית-הספר לבין גופים ציבוריים העוסקים בדיעת הארץ.

הרכז ידאג לניהול תיק הטיולים בו מופיע תכנון כל טיול, פעולות ההכנה והסיכום, יסייע בהכנת הטיול, ידאג לתכנון השנתי וייזום פעולות נוספות הקשורות בטיולים - חוגי טיולים, טיולי הורים וילדים וכו'.

הרכז הוא הגורם המדווח - לאחר מפגש סיכום עם המנהל, ידווח הרכז לגורמים הרלוונטיים: למפקח הכולל ליועץ הטיולים במחוז, על ביצוע הטיולים של בית-הספר.

לפני כל טיול, יקבל הרכז מאחראי הטיול את תוכנית הטיול ויאשרה בכתב, יקבל דיווח על ההכנות, וכן את רשימת היוצאים לטיול, תלמידים ומלווים.

הרכז ידווח לאחראים על הביטחון והבטיחות במחוז, על כל מפגע או כל בעיה בטיחותית או ביטחונית שנתקל בהם במהלך ביצוע הטיול.

ד. האחראי לטיול

לכל טיול ימונה אחראי שאינו נמנה עם סגל בית-הספר. האחראי מופקד על הטיול מתחילתו ועד סופו. עליו להקפיד על הוראות הבטיחות והביטחון המתחייבות מהטיול. כל המשתתפים בטיול יהיו כפופים להוראותיו ולהנחיותיו. במרבית המקרים הוא יהיה אחראי גם על הביטחון.

ה. האחראי לביטחון

אחראי לביטחון יתמנה באם לאחראי הטיול אין הכשרה צבאית מתאימה. תפקידו של האחראי לביטחון הוא לקבוע את סדרי הביטחון ואת כללי ההתנהגות במצבי חירום של כל המשתתפים בטיול. האחריות לטיול בכללותו נשארת בידי המורה האחראי לטיול.

ו. חברת ההדרכה והמדריכים

החברה תסייע לבית-הספר בתכנון הטיול, ואם נדרש - גם ארגונו וניהולו התוכני והמנהלי. לכל טיול בו משתתפים מספר מדריכים, ייקבע ראש צוות שירכז את עבודת המדריכים, ינחה אותם ויקיים קשר עם בית-הספר. המדריכים לא יהיו אחראים לקבוצת המטיילים, ולכן לא יוכלו לשהות עם המטיילים בשטח ללא נוכחות של מורה מבית-הספר.

המדריכים ידריכו את הטיול ויימצאו במהלך כל הטיול בקשר רציף עם חדר המצב ועם גורמי חילוץ וסיוע.

ז. המלווים

לכל טיול יצורפו מלווים: מורים, הורים וכן תלמידי יא' - יב'. מספר המלווים לא יעלה על מחצית מספר התלמידים המטיילים. תפקיד המלווים הוא לסייע לאחראי הטיול בקיום הוראות הבטיחות והביטחון. קיימות הנחיות ברורות באשר למספר המלווים בטיולים השונים ובהתייחס לכיתות השונות, וכן באשר למספר המלווים החמושים והמלווים הרפואיים. המלווים כפופים להנחיות האחראי לטיול, וחייבים להכיר היטב את ההוראות הנוגעות לביטחון בטיולים.

33.3 פעולות ההכנה לטיול

קיימות הנחיות מפורטות באשר לפעולות שיש לבצע לפני היציאה לטיול: תכנון תוכנית הטיולים השנתית של בית-הספר, הודעה להורים על-פירוט הטיולים, קבלת אישור מההורים, הודעה להורים על קיום הטיול וקבלת אישור ליציאה לטיול של ילדם.

לפרק זה מצורף מילון מושגים רלוונטיים: אישור בטחוני, לשכות לתיאום טיולים, חדר מצב לטיול, פגיעות חום, בעלי תפקידים הנוטלים חלק בטיול, הקשר עם ההורים ועוד.

33.4 ביצוע הטיול

לשלב ביצוע הטיול קיימות הנחיות מפורטות המתייחסות לנהלים במהלך הטיול (וידוא רשימת המשתתפים למנהל בית-הספר, כלי הרכב, סדר הצעידה בטיול, וידוא נוכחות כל המטיילים, תלמיד מטייל שחלה, תלמיד מטייל שנפצע במהלך הטיול).

הוראות בטיחות - הליכה ותנועה בכבישים, ליד מסילות ברזל וכו', פעולות לילה, חנייה ולינה, כניסה למים, הבערת אש.

הנחיות רפואיות - הגשת עזרה ראשונה, טיפול בתלמידים הזקוקים לטיפול רפואי מיוחד, טיפול בתאונות, מזון וכו'.

הוראות ביטחוניות - אישורים ביטחוניים, מלווים רפואיים ומלווים נושאי נשק, הוראות לנושאי נשק, קשר, שמירות במהלך הלילה, התנהגות במצבי חירום (תאונות דרכים, היקלעות לאיזור מופגז/ מופצץ, ירי מנשק קל, פיגוע מיקוח).

33.5 הנחיות וטפסים

בנספח לנוהל, מופיעה רשימה של הנחיות וטפסים שונים לשימוש בית-הספר כגון: תרשים זרימה של שלבי תכנון הטיול וביצועו, פעולות ההכנה של האחראי לטיול, טופס אישור מנהל בית-הספר ליציאה לטיול, הנחיות מי מוסמך להיות חובש, טופס הודעה להורים על השתתפות בנם/ בתם בפעילות חוץ בית-ספרית במהלך שנת הלימודים, טופס אישור הורים על השתתפות בנם/ בתם בטיול. בנספח 9 הצעות כיצד ניתן להוזיל את עלויות הטיול.

33.6 עלויות הטיול

תשלום הורים עבור טיולים נכלל בקטגוריה של תשלומי רשות, שנועדו לביצוע פעולות העשרה משלימות לחינוך הפורמאלי - סל תרבות וטיולים. על פעילויות אלה קיימת הגבלה של עלות מירבית. לא תיפגע השתתפותו של תלמיד בפעילויות אלה אם הוריו לא שילמו עליהן מסיבות כלכליות. לתלמיד שהוריו סירבו לשלם מסיבות עקרוניות (ולא כלכליות), תינתן פעילות חלופית, אם הפעילות בתשלום מתקיימת במהלך יום

הלימודים. העלות הכוללת לטיולים נקבעה בטבלה המתעדכנת מעת לעת.
להלן פירוט תשלומי הורים עבור טיולים לשנת הלימודים תשע"ט:

קדם יסודי	א' ב'	ג' ד'	ה'	ו'	ז' ח'	ח' בי"ס א' ח'	ט' שש-שנתי	ט"ב חט"ב עצמאית	י. י. א'	י. ב'
טיולים עפ"י תוכנית (4,5)	2x הקפצה 60	1 יום 101	1 יום 126	2 x יום 252	יומיים 387	יומיים 387	יומיים 387	יומיים 387	יומיים+ 1 יום 513	3 ימים 616
של"ח (6)					150	150	150	150	150	

הערות לטבלה:

- הגבייה עבור טיולים תהיה על פי התוכנית המחייבת המפורטת. אין להוסיף גבייה על התשלום המרבי שנקבע עבור טיולים נוספים. בית הספר רשאי להאריך את משך הטיול אם הוא עושה זאת ללא חריגת גבייה בסעיף זה וללא גבייה נוספת בכל סעיף אחר של תשלומי הורים.
- בבתי הספר הנמצאים מדרום לקו צומת שדה בוקר-צומת הערבה אפשר להוסיף יום טיול בעלות גבייה נוספת של 290 ש"ח בשנה.
- בכיתות ח'-י' שבהן מתקיימים לימודי של"ח אפשר לגבות סכום נוסף בסך עד 150 ש"ח בשנה בנוסף על הגבייה לטיולים. סכום זה מיועד לגיחות ולסיורים רכובים בהיקף של שלושה סיורים בשנה.
- בגני הילדים במסגרת החטיבה הצעירה ייגבה תשלום עבור סל תרבות וטיולים במתכונת של כיתות א', ולא ייגבה תשלום עבור מסיבת הסיום.

34 ייעוץ חינוכי

כלל השירותים והפעילויות שנועדו לסייע לתלמיד למצות את מירב הפוטנציאל של התפתחותו בתחום האישי, החברתי, הלימודי והמקצועי.

34.1 מטרות

המזכירות הפדגוגית אישרה את תפקידי המורה-היועץ בבית-הספר כדלקמן:
מטרת הייעוץ החינוכי:

המורה-היועץ יפעל, ביחד עם המחנך וצוות בית-הספר, להשגת המטרות האלה:
 לטפח תנאים ואקלים חינוכי בבתי-הספר בהם יוכלו התלמידים להתפתח.
 לפתח בבית-הספר מודעות לצורכי הפרט ולבעיות חברתיות והרגשיות האופייניות לגיל התלמידים, וכן לצרכים המיוחדים של פרטים וקבוצות.
 לייעץ למערכת בנוגע לתנאים ולמסגרות לימודיות וחברתיות, שיאפשרו לתלמידים למצות את יכולתם.
 לסייע לתלמידים קשי הסתגלות, ולייעץ למוריהם ולהוריהם.
 לסייע לתלמידים להסתגל למסגרות לימודיות וחברתיות חדשות.
 ליצור תהליכים ותובנות באמצעותם יגיע הפרט למודעות בכל הקשור לעצמו, ליכולותיו ושאיפותיו, כשלב לקראת גיבוש החלטה להמשיך לימודיו ותכנון עתידו.
 תפקיד היועץ מתוקנן בחינוך העל-יסודי, אולם אינו מתוקנן בחינוך היסודי, והקצאת השעות מן המאגר הבית-ספרי לצורכי ייעוץ מתבצעת על-פי הצרכים ועל-פי שיקול דעתו של מנהל בית-הספר.

34.2 המורה - היועץ

למורה - היועץ החינוכי קיימים תפקידים מוגדרים במסגרות החינוך השונות: בבית-הספר היסודי ובחטיבת הביניים.

א. תחומי העיסוק של המורה-היועץ בבית-הספר היסודי

- (1) ייעוץ חינוכי-טיפולי לתלמיד והתערבות במקרים של קשיים בהסתגלות התלמיד - כגון: תלמידים תת-משיגים, בעיות חברתיות, הפרעות בהתנהגות, קשיים ריגשיים וכד'. תשומת לב מיוחדת תינתן לאיתור ולזיהוי מוקדם של הבעיות, תוך ריכוז מידע רלוונטי, ניצולו ההולם ושמירה על סודיותו. הייעוץ יכול להיות אינדיווידואלי, קבוצתי או במסגרת הכיתה כולה.
- (2) ייעוץ להורים- המורה-היועץ יסייע למחנך הכיתה בפיתוח הקשר של בית-הספר עם הורי התלמידים
- (3) ייעוץ והדרכה לקראת המשך לימודים

ב. תפקידים מרכזיים בעבודת המורה - יועץ

- (1) התערבות במקרים של קשיים בהסתגלות התלמיד, וזאת לאור פנייה של המורים, ההורים או התלמיד.
- (2) סיוע ביצירת קשר בין מחנך הכיתה להורים, בין בית-הספר להורים, באמצעות קשר ישיר עם ההורים, הדרכה לקבוצות בנושאים שונים, הנחיית חוג הורים וכדו'.

- (3) ייעוץ והדרכה לתלמיד לקראת המשך לימודים.
- (4) הכנת התלמיד למעבר תקין מבית-הספר היסודי לחטיבת הביניים.
- (5) ריכוז הצוות הבין-מקצועי של בית-הספר, ייזום מפגשים ודיונים ומעקב אחר ביצוע המלצות הצוות.
- (6) ייעוץ למערכת - דיונים אישיים וקבוצתיים עם צוות המורים לשם ליבון דרכי פעולה בנושאים שונים, כגון: מעבר לחטיבת הביניים, פיתוח מסגרות עזר ושילובן בבית-הספר, ייעוץ בהפעלת פרויקטים מיוחדים ועידוד פיתוח קשרים בין בית-הספר והקהילה.
- (7) קיום קשר עם השירותים בקהילה - שירותים פסיכולוגיים, רפואיים, סוציאליים וקהילתיים.

ג. המסגרת הארגונית של עבודת המורה - היועץ

- (1) בתפקיד מורה-יועץ ישמש מי שהוסמך כיועץ באחת האוניברסיטאות המוכרות על ידי המל"ג ובעל רישיון הוראה.
- (2) המורה-יועץ מופנה לבית-הספר על-ידי המפקח הכולל, לאחר אישור מקצועי של היועץ הבכיר.
- (3) משרת המורה-יועץ תכלול בדרך-כלל ייעוץ והוראה.
- (4) מורה-יועץ הוא חבר בצוות המורים. הוא חייב להימצא בקשר קבוע עם צוות המורים ועם גורמים טיפוליים בבית-הספר ומחוצה לו, הוא צריך לתפקד כאיש מקצוע ולא כחלק מהנהלה.
- (5) מערך הייעוץ אינו תחום בלעדי של היועץ, אלא מערכת משותפת של גורמים שונים בבית-הספר, במשפחה ובקהילה, כשהיועץ מהווה בה גורם המארגן ומתזמן את כל הגורמים לעיל.

34.3 תוכנית מעברים/ רצפים חינוכיים

אחת ממטרות החינוך היא סיוע לתלמיד לבצע מעבר מבית-ספר לבית-ספר ולסייע לו בבחירות הלימודיות שעליו לבצע.

אחת התוכניות המופעלות כיום בבתי-הספר בנושא זה היא "תוכנית מעברים". זוהי תוכנית המסייעת לילדי הגן במעבר לכיתה א' להקל על תלמידי כיתות ו' ולהקל עליהם את המעבר לחטיבת הביניים, כך גם תלמידי כיתות ט' העוברים לחטיבה העליונה. כיוון שמעבר למסגרת בית-ספרית חדשה מעורר באופן טבעי חששות ופחדים, חשובה הכנה מוקדמת בתיאום ובשיתוף פעולה מלא עם המוסדות המזינים (מהם נפרדים

התלמידים). והמוסדות הקולטים. התוכנית נועדה לפתח אצל התלמיד כישורים ויכולות הנדרשים כדי לחוות את השינוי בצורה חיובית. התוכנית מספקת לתלמיד מידע על הצפוי להתרחש, להקנות לו כלים וכישורים לביצוע המעבר ולפתח אצלו תחושת מסוגלות להתמודד עם השינוי, ליצור עבורו רשת תמיכה (הורה, תלמידים -עמיתים) ולהפחית או למנוע נשירת תלמידים בשלבי המעבר.

התוכנית כוללת פעילויות עם התלמידים, סדנאות להורים (להכין אותם לצפוי, ולצייד אותם בכלים לסייע לילדיהם לבצע את המעבר).

תוכנית המעברים, מתמקדת בנקודת זמן ספציפית: המעבר, ולא בתהליך החינוכי: רצפים חינוכיים במובנם הרחב (גן- יסודי, יסודי "חט"ב וחט"ב- חט"ע). מוצע לעסוק ברצפים כשגרה וכאורח חיים כשבית הספר היסודי מהווה עוגן: בין הגן לבית הספר היסודי, בין בית הספר היסודי לחט"ב/לתיכון השש- שנתי. תכנית הרצפים תפגיש את אנשי החינוך במסגרות המזינות והקולטות, תיתן מידע ובהמשך גם משוב ותכלול גם ביקורים הדדיים של אנשי חינוך ותלמידים.

דגש מיוחד יש לתת למתח שבין שמירה על צנעת הפרט (כפשוטו וגם בבחינת "משנה מקום, משנה מזל") לבין מידע הכרחי שעשוי לעזור בקליטה מיטבית.

ליועצות ולפסיכולוגים של הגנים ובתי-הספר, תפקיד משמעותי בשתי התוכניות.

35 כיתה טיפולית

ראה: פרק ב' 1 דיני חינוך, 1.5 חוק החינוך המיוחד, תשמ"ח 1988.

36 כיתת שילוב

כיתת שילוב היא כיתה מיוחדת עבור תלמידי "החינוך המיוחד". על-פי חוק החינוך המיוחד התשמ"ח 1988, ועדת השמה יכולה להחליט על שילוב תלמיד חינוך מיוחד בכיתת שילוב. זוהי כיתה מיוחדת בתוך בית-הספר הרגיל, הפועלת בחלק מהפעילויות והמקצועות כמסגרת לימודית נפרדת ומיוחדת, ובחלק מהפעילויות והמקצועות תלמידי הכיתה משתלבים בכיתת האם הרגילה.

ראה: ועדת השמה.

ראה: פרק ב' 1 דיני חינוך, 1.5 חוק החינוך המיוחד, תשמ"ח 1988.

"לקויות למידה" הוא מונח כללי המתייחס לקבוצה הטרוגנית של הפרעות המתבטאות בקשיים ניכרים ברכישה ובשימוש של הקשבה, דיבור, קריאה, כתיבה, חשיבה הגיונית, כישורים מתמטיים או כישורים חברתיים. הפרעות אלה הן פנימיות לפרט ומניחים כי הן נובעות מדיס פונקציה במערכת העצבים..."³⁷

כ- 10% עד 15% מכלל אוכלוסיית הילדים בארץ מוערכים כבעלי לקויות למידה. לקות זו מתגלה לרוב בשלבי ההתפתחות המוקדמים או בתהליך החינוך, ויש לה השפעה על שלבי הלמידה הפורמאלית.

ראה: חוזר מנכ"ל תשס"ד/4 (ב) התאמות בדרכי ההיבחנות לנבחנים בעלי ליקויי למידה אינטרנטיים ואקסטרנטיים.

ראה: פרק ג' מילון מושגים "בחינות בגרות".

37.1 האבחנה של לקויות למידה

משרד החינוך והתרבות קבע, בחוזר מנכ"ל תשס"ד/4 (ב), כי תלמיד יאובחן כבעל לקויות למידה אם רמת המיומנות ורמת הישגים שלו נמוכות במובהק מהמצופה על-פי גילו הכרונולוגי, היכולת השכלית ודרגת הכיתה המתאימה לו. המדובר באחת או ביותר מהמיומנויות הבאות: קריאה והבנת הנקרא, כתיבה והבעה בכתב, חשבון והבנה מתמטית.

ליקויי למידה יוגדרו ככאלה רק כאשר יתקיימו שני תנאים: האחד - אובחן פער מובהק של שגתיים לפחות בין הישגיו הלימודיים של התלמיד לבין הישגים המצופים על-פי גילו הכרונולוגי ורמת כיתתו. השני - אובחן פער מובהק בין הישגיו הלימודיים של התלמיד לבין כישוריו האינטלקטואליים כפי שנמדדו במבחנים אובייקטיביים.

המסגרת הלימודית המתאימה צריכה להיקבע על סמך התחשבות במכלול המאפיינים של כל תלמיד, ובאפשרויות הקיימות במערכת. מרבית הילדים יכולים ללמוד במסגרות החינוך הרגיל תוך קבלת תמיכה משעות השילוב. רק חלק קטן מהילדים לקויי הלמידה זקוקים למסגרות מיוחדות.

37.2 כלים ודרכים לאבחון

אבחון של ילדים לקויי למידה חייב להיות רב תחומי: אבחון פסיכולוגי, אבחון דידקטי ולעיתים גם אבחון רפואי ופרא רפואי. האבחנה צריכה להיעשות ע"י פסיכולוג חינוכי מומחה הבודק את היכולת השכלית, את כישוריו האינטלקטואליים של התלמיד וכן את

³⁷ הגדרה של האגודה לליקויי למידה, 1987.

אפיונו בתחום ההתנהגותי. במקרה הצורך יופנה הילד לבדיקה נוירולוגית או לבדיקה רפואית אחרת. כהשלמה לאבחון הנ"ל, יתבצע גם אבחון דידקטי שנועד לקבוע את רמת השליטה במיומנויות היסוד הנרכשות: קריאה, כתיבה וחשבון.

כדי שהמורה יוכל לבצע אבחון דידקטי, עליו לקבל הכשרה וכלים מתאימים. משרד החינוך הגדיר תהליך ברור של אבחון הכולל שלבים וקני מידה לקביעת הרמה. רשימת כלים נמצאת כבר בשימוש, ותוכניות להכשרת המורים בנושא כבר מופעלות.

ראה: חוזר מנכ"ל תשס"ד/4 (ב)

37.3 מימון אבחונים, נוהל אישור מלגות לאבחון לתלמידים מעוטי

יכולת 2017³⁸

משרד החינוך פועל למתן הזדמנויות שוות למימוש הפוטנציאל לתלמידים עם לקויות למידה ממשפחות מעוטות יכולת. במסגרת זו מוקצה מדי שנה תקציב למימון מלא של מלגות אבחון לתלמידים מכתות ח' - י'.

במטרה לבחון את הצרכים ולהיענות לבקשות הרבות למימון אבחון הוקמו בכל מחוז ועדות המסייעות למנהליות המחוז בהטמעת התהליכים לאיתור, קידום וטיפול בתלמידים עם לקויות למידה בחינוך הרגיל ולקבלת החלטות באשר למתן הזכאות למלגת אבחון.

הרכב הועדה המחוזית המאשרת מלגות:

יו"ר הועדה - מפקח כולל שהינו נציג מנהל המחוז או מי מטעמו

פסיכולוג מחוזי או נציג

מפקח על הייעוץ או נציג

מדריך אגף לקויות למידה במחוז

ההחלטה קבילה בדיון עם 3 חברים לפחות

38 למידה משמעותית

למידה משמעותית היא תהליך למידה המזמן צמיחה קוגניטיבית, רגשית וחברתית-ערכית.

מטרת הלמידה המשמעותית: לפתח את כושר החשיבה, היצירה והלימוד העצמי. הלמידה מעודדת מעורבות חברתית ומעשירה את חווית הלומד.

³⁸ מימון אבחונים, נוהל אישור מלגות לאבחון לתלמידים מעוטי יכולת - תשע"ז, יוני 2017

למידה משמעותית היא זו בה התלמיד מעורר שאלות, מאתר מקורות מידע, מעבד מידע ויוצר ידע חדש הרלוונטי לעולמו האישי ולחיים בעידן הטכנולוגי, במאה ה-21. הלמידה המשמעותית מושתתת על **שלושה מרכיבים מרכזיים** המתקיימים בו זמנית: **ערך ללומד ולחברה, מעורבות הלומד, רלוונטיות ללומד.**

בשיטת הלמידה המשמעותית:

- **ההתייחסות לתלמיד:** התלמיד במרכז- מגלה, מעבד ויוצר ידע חדש; מקורות הידע מגוונים ורבים, כולל למידת עמיתים וברשת; למידה בכל מקום ובכל זמן; למידה פעילה ואינטראקטיבית; למידה פעילה על-פי עניין, בחירה וסגנון אישי
- **ההתייחסות למורה:** המורה מכון את התלמיד אל מקורות המידע; המורה מנחה בתהליך הלמידה; אין אחדות בתוצרי הידע ויש לגיטימציה לשונות; עבודה בצוותי מורים, בקהילות וירטואליות, תוך למידה ומשוב של עמיתים; הלמידה מתרחשת גם במוזיאונים, ארכיונים, אתרים היסטוריים ועוד.

היבטים מרכזיים בתוכנית:

- חתירה לצמצום המרכזיות של בחינות הבגרות בתיכון ובחטיבת הביניים לטובת יצירת חוויית למידה בעלת משמעות לתלמיד.
- פיתוח אפיקי הערכה חלופית שמטרתם להוות חליף לבחינות ולבחינות הבגרות באופן הממצה את יכולות וכישורי התלמיד.
- גמישות פדגוגית- חתירה למתן עצמאות וגמישות למורה בניהוג תוכנית הלימודים.
- מכוונות לתלמיד- התלמיד וחווית הלמידה שלו, ולא תוכנית הלימודים או המורה נמצאים במקד העשייה הפדגוגית.

במסגרת רפורמת ה'למידה המשמעותית' הורחבו ומוסדו בתוך בתי הספר פעילויות חינוכיות ערכיות ושיטות הערכה ולמידה מגוונות, אשר מהוות חלק בלתי נפרד מתעודת הבגרות של התלמיד. ארגון הלמידה בא לידי ביטוי בצמצום תכניות הלימודים ('מסמכי הלימה'), חלוקת תכניות הלימודים בכל תחומי הדעת ללימודי חובה (70%) וללימודי בחירה והעמקה (30%), צמצום מועדי בחינות וצמצום אירועי בחינות בכל תחום דעת. המקצועות שילמדו בחטיבה העליונה ושייבחנו בהם בבחינות חיצוניות יתחלקו לפרקי חובה שתהיה עליהם בחינת בגרות חיצונית לצד פרקי בחירה שיוערכו על ידי מורי בית הספר.

התכנית הלאומית ללמידה משמעותית מתווה שינוי בתפישת דרכי ההוראה-למידה- הערכה ומהווה מסגרת לארגון מחדש של הלמידה. היא מבקשת לקדם מספר רב של

היבטים הנוגעים לצורת הלמידה במערכת החינוך הישראלית. מסיבה זאת, יש הרואים בה את הרפורמה היחידה שמשרד החינוך קידם בעשורים האחרונים ואשר נוגעת לאופן ההוראה ולא לתנאי ההוראה.

39 מדד מדלן

אתר 'מדלן ככה מוצאים היום בית', מאפשר לרוכשי דירות או לשוכרים, למצוא דירה בסמיכות לבית ספר בו הם חפצים. זאת בהנחה שקיימים פערי איכות גדולים בין בתי הספר ביישוב ולכן קיימת חשיבות רבה לבחירת מיקום הדירה.

האתר משווה מחירי דירות למכירה, פרויקטים חדשים, דירות להשכרה, שכונות, שכנים, בתי ספר, מפגעים סביבתיים ועוד.

'מדד מדלן' מבוסס על עיבוד של בחינות בגרות והמיצ"ב אך איננו מדד רשמי של משרד החינוך. ניתן למצוא בו נתונים העשויים לספק תמונה חינוכית של יישוב/ שכונה/ בית ספר הכוללת את: 'מדד מדלן' להישגי התלמידים לפי שנת הבחינה, הישגי התלמידים באופן יחסי לכלל בתי הספר באחוזונים ממוצעים, השוואת בתי ספר ביישוב לפי 'מדד מדלן' ממוצע ארצי, בתי ספר מובילים ביישוב, ומפה בה מפורטים גבולות 'אזורי הרישום' ביישוב והישגי בתי הספר השייכים אליהם, הן בציוני המיצ"ב והן באקלים החברתי.

מדד שושני

ראה: פרק א' החינוך ברשות המקומית, 1.6 תקציב הרשות המקומית.

40 מדד שטראוס

ראה: פרק א' החינוך ברשות המקומית, 1.6 תקציב הרשות המקומית.

41 מורים - עולים

העסקת מורים עולים היא אחת ממשימותיו של משרד החינוך, ומהווה חלק מהמאמץ הלאומי לקליטת עלייה.

המורים העולים נקלטים במערכת החינוך לאחר שהוכשרו בקורסי התאמה של המחלקה למורים-עולים. חוזר מנכ"ל תשס"ז (10) "היערכות לקליטת מורים עולים

בתשס"ח מגדיר במפורט את נוהלי השיבוץ, ההעסקה והקליטה של המורים העולים בבית-הספר.

בחוזר מוצגים העקרונות לשיבוץ ולהעסקה, כגון: תינתן עדיפות לשיבוץ מורים עולים לבתי-ספר שיש בהם מספר רב של עולים וקיימת בהם מסגרת תומכת של הנהלת בית-הספר. יחד עם זאת, יש לדאוג לכך שהמורה העולה יתנסה גם בהוראת תלמידים ישראלים ותיקים.

מנהל בית-הספר יעשה מאמץ להגדיל את היקף ההעסקה של המורה מתקן בית-הספר, על-מנת שהמורה לא יזדקק למקורות פרנסה נוספים ויוכל להתמסר לעבודת ההוראה. תינתן עדיפות למורים עולים שסיימו קורס התאמה או השתלמות מטעם המחלקה לקליטת מורים-עולים, ושעלו לארץ לאחר התאריך י"ד באלול התשס"א (2.9.2001). במקרים חריגים תאושרנה שעות גם למי שעלה לפני תאריך זה. בחלוקת השעות תינתן עדיפות למפרנס ראשי.

בחוזר מוקדש פרק לפירוט תהליך הקליטה של המורה העולה בבית-הספר.

42 מחויבות אישית

תוכנית מחויבות אישית הופעלה בבתי-הספר העל-יסודיים החל משנת הלימודים התשמ"ב. תוכנית זו נועדה לעודד את תלמידי בית-הספר לשרת בקהילה בעיקר בתחומי החינוך, התרבות והרווחה, ובכך לחזק את תחושת השייכות של התלמיד לקהילתו, ליצור היכרות עם צרכים וקשיים חברתיים וליטול חלק בפתרון, לאפשר לתלמיד להתנסות במצבי תפקוד חדשים, ולשפר את התקשורת הבין-אישית עם הזולת.

כל בית-ספר בו פועלת התוכנית, ממנה מרכז לתוכנית מצוות בית-הספר. צוות מורים ומחנכים מסייעים למרכז בהפעלת התוכנית על-ידי איתור צרכים בקהילה, התקשרות עם אנשי שיקום שכונות וגורמים שונים ברשות המקומית ובמסגרות קליטה.

מפקחי של"ח, אנשי שיקום שכונות במחוזות ובמחלקות לחינוך ולנוער ברשויות המקומיות, מסייעים לבית-הספר באיתור צרכים ומסגרות פעולה מתאימים לתלמידים, וביצירת הקשר איתם.

צוות בית-הספר הפעיל בתוכנית, עוקב אחר פעילות התלמידים, מקיים שיחות אישיות, מנתח את ההתנסויות ומפיק לקחים קבוצתיים ואישיים תוך שיתוף פעולה על-פי הצורך עם הרשות המקומית. כמו כן, הצוות מקיים השתלמויות לתלמידים לקראת היציאה לקהילה.

גם נציגי הגופים והמסגרות בהם פעילים התלמידים, מקיימים קשר עם מרכז התוכנית, ומעבירים חוות דעת על עבודת התלמידים.

אגף הנוער במשרד החינוך, מקיים סדנאות להכנת המורים לפעילות בתוכנית, משתתף בהוצאות ההשתלמות של המורים והתלמידים ובהוצאות הנסיעה של התלמידים.
ראה: חוזר מנכ"ל מ/ב/3 - 113 - נובמבר 1981 - תוכנית המחויבות האישית.

43 מחוננים ומצטיינים

43.1 הגדרה

מחוננות מוגדרת כיכולת באחד מארבעת התחומים הבאים:

- א. יכולת לימודית כללית, רמת אינטליגנציה.
- ב. כישרון אומנותי במוזיקה, באמנות פלסטית או באומנות כתיבה.
- ג. הצטיינות לימודית ספציפית במתמטיקה, מחשב, שפות וכו'.
- ד. כישרון ספורטיבי.

תלמידים מחוננים הם אלה הנמצאים באחוזון העליון של האוכלוסייה, בכל שנתון, בכל אחד מתחומי המחוננות הנ"ל, ובתנאי שעמדו בקריטריונים של מוטיבציה ויצירתיות (מוטיבציה - רמת התמדה, נחישות שהיא מעל לחציון השנתי; יצירתיות - מקוריות שהיא מעל לחציון השנתי).

אחוזון עליון משמעו כי מתוך שנתון של 100,000 תלמידים, אחוז מהם הוא במונחי IQ בעל-מנת משכל גבוהה מ-135.

בתוך קבוצת המחוננים קיימת קבוצה של מחונני-על המוגדרת כתת קבוצה של מחוננים בעלי כישרון נדיר יותר. הקבוצה מונה כ-15-10 תלמידים בכל שנתון. מדובר בתלמידים בעלי IQ גבוה מ-155. מאחר ותלמידי קבוצה זו בולטים בכישרונם, אין צורך לאתרם.

הספרות המקצועית מצביעה על מאפיינים הייחודיים למחוננים, מאפיינים קוגניטיביים, אישיותיים וחברתיים.

43.2 האגף לתלמידים מחוננים

בשנת 1973 הוקם האגף לתלמידים מחוננים במשרד החינוך. תפקידו: לקדם ולטפח את אוכלוסיית התלמידים המחוננים והמצטיינים בישראל. האגף פועל על בסיס התפיסה, כי טיפוח תלמיד מחונן ומצטיין נועד לא רק למען התלמיד אלא למען החברה כולה. תלמיד מחונן שטופח יתרום בבגרותו תרומה משמעותית לחברה ולמדינה. חזונו של האגף הוא להוביל ולהנחיל תרבות שבה מצוינות היא ערך מרכזי, מצוינות אישית

ואנושית. מתוך חזון זה גובשה מדיניות האגף ותוכניות הפעולה שלו. האגף יוזם ומפתח תוכניות ייעודיות, שבהן התייחסות מיוחדת לפיתוח החשיבה ומיומנויות הלמידה, חשיפה לתכנים שונים וכן הקניית ערכים מוסריים וחברתיים.

היעד המרכזי בפיתוח המסגרות ותוכניות הלימודים הייחודיות לחוננים, הוא לאפשר לתלמידים אלה ליהנות ממערכת חינוך המכירה בצורכיהם המיוחדים (האינטלקטואליים והרגשיים) ומאפשרת להם לממש את הפוטנציאל האישי שלהם ואת הפוטנציאל שלהם לתרום לחברה ולהיות "אליטה משרתת".

שיטות הלמידה המרכזיות בתוכניות אלה הן שיטות חקר ייחודיות ובטכנולוגיה מתקדמת, עם דגש על למידה באמצעות פתרון בעיות מורכבות ואוטנטיות, תוך שילוב תהליכי הוראה המתבססים על רפלקסיה ומטה קוגניציה. בנוסף, עוסק האגף בהכשרת אוכלוסיית המורים לחוננים. לצורך זה הוא מפעיל תוכניות לימוד והכשרה למורים, וכן השתלמויות, ימי עיון וכנסים.

האגף מהווה גורם מלווה, מנחה מקצועית ומעריך של הפעילות המתבצעת מטעם משרד החינוך בתחום זה.

תלמידים מחוננים מצטיינים יכולים כיום להשתלב במסגרות חינוך שונות. ההשתלבות תהיה תמיד בידיעת ובהסכמת התלמיד והוריו.

א. **בתי-ספר יסודיים** - בכל בתי-הספר מתקיימים מבחנים לאיתור תלמידים מחוננים. התלמידים שאותרו מופנים למסגרות לטיפוח מחוננים בסביבה הקרובה למקום מגוריהם. המסגרות הקיימות הן: מרכזי מחוננים - החל מכתה ג'/ד' מופנים תלמידים למרכז ליום לימודים בשבוע, כיתות מיוחדות - מכיתה ג'/ד' מופנים תלמידים לכיתות ייחודיות קטנות הפועלות במסגרת בתי-הספר הרגילים.

ב. **חטיבות הביניים** - מרכזי מחוננים כהמשך למרכזים שבבתי-הספר היסודיים. כיתות ייחודיות על-אזוריות המשולבות בבתי-ספר תיכוניים ובתי-ספר וירטואליים.

ג. **חטיבות עליונות** - כיתות ייחודיות כהמשך לאלה שפעלו בחטיבות הביניים, וכן לימודים אקדמיים במשולב עם הלימודים בתיכון (האגף נותן מלגה לכל לומד).

ראה גם: אתר משרד החינוך, האגף לחוננים ולמצטיינים, חוזר מנכ"ל תשנ"ח/10 (א)

44 מיצ"ב (מדדי יעילות וצמיחה בית-ספרית)

מיצ"ב (מדדי יעילות וצמיחה בית-ספרית) - מערכת של מבחנים וסקרים הנערכים בבתי-ספר יסודיים ובחטיבות הביניים בישראל בארבעה מקצועות הליב"ה (לימודי יסוד בחינוך הממלכתי): מדע וטכנולוגיה, שפת-אם (עברית או ערבית), מתמטיקה ואנגלית.

מטרת המיצ"ב - לספק למנהלי בתי-הספר מידע פדגוגי אובייקטיבי על בית-הספר, שישימש אותם להבניית תוכניות עבודה ולשיפור ההוראה והאקלים הבית-ספרי.

את המיצ"ב עורכת הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך (ראמ"ה), שהיא רשות עצמאית פנים-ממשלתית במעמד של יחידת סמך מתוגברת במשרד החינוך. הרשות פועלת כגוף מקצועי, אובייקטיבי ובלתי תלוי המשרת את כל בעלי העניין במערכת החינוך ומחוצה לה.

המבחנים בכל ארבעת המקצועות נערכים בכיתות ה' ובכיתות ח'. בנוסף, מתקיימים מבחנים בשפת-אם גם בכיתות ב'.

"מיצ"ב חיצוני" - המבחנים מבוצעים על-ידי ראמ"ה, מועברים על-ידי בוחנים חיצוניים, נבדקים על-ידי ראמ"ה, ותוצאותיהם נשלחות על-ידי ראמ"ה למנהל בית-הספר ולמשרד החינוך. בעקבות פסיקת בית המשפט העליון, באוגוסט 2012, מתפרסמות תוצאות בתי-הספר גם לכלל הציבור. נתוני המיצ"ב החיצוני מספקים מדי שנה תמונת מצב ארצית על הישגי התלמידים בפילוחי אוכלוסייה שונים, בשנת המחקר ובהשוואה לשנים קודמות.

"מיצ"ב פנימי" - ראמ"ה שולחת את חוברות המבחנים יחד עם חומרים פדגוגיים לבתי-הספר, לשימוש פנימי. מבחנים אלה מועברים לתלמידים בשכבות הגיל הרלוונטיות, ונבדקים על-ידי צוות בית-הספר. הציונים הם לשימוש פנימי של בית-הספר, בלבד. חלק מבתי-הספר משתמשים במבחני המיצ"ב הפנימי כמבחנים מסכמים, ונותנים משוב לתלמידים על הישגיהם.

בנוסף למבחני המיצ"ב, נערכים **סקרי אקלים וסביבה פדגוגית** בבתי-הספר היסודיים ובחטיבות הביניים, המשתתפים במבחני המיצ"ב. הסקרים מועברים בקרב המנהלים, המחנכים ומורי מקצועות הליב"ה בכיתות א'-ט', וכן בקרב כלל התלמידים בכיתות ה'-ט'. הסקרים כוללים שאלוני עמדות לתלמידים, וראיונות עם מורים ועם מנהלים. החל משנה"ל תש"ע מועברים סקרי האקלים גם בקרב מדגם מייצג של תלמידי כיתות י'-יא' בחטיבות העליונות.

שאלוני התלמידים מועברים באופן אנונימי, ונועדו לבדוק נושאים שונים כגון: רמת המוטיבציה של התלמידים ללמידה; היחסים בין המורים לתלמידים בבית-הספר; אירועי אלימות בבית-הספר ותחושת המוגנות של התלמידים; הסביבה הפיזית בבית-הספר.

סקרי האקלים והסביבה הפדגוגית נערכים במחצית שנת הלימודים (ינואר - פברואר).

פרסום הממצאים

ניתוח התוצאות הארציות של מבחני המיצ"ב ושל סקרי האקלים והסביבה הפדגוגית (כמו גם נתוני בחינות הבגרות) מתפרסם לציבור כל שנה, תוך התייחסות למגזרים

שונים ולשכבות החברתיות-כלכליות. כל הממצאים מופיעים באתר ראמ"ה: <http://rama.education.gov.il> (ראה גם ערך: ראמ"ה וכן בערכים: 'תמונה חינוכית' יישובית, מערכת שקיפות בחינוך, מדד מדלן).

45 מנב"ס (מערכת ניהול בית-ספרית)

מערכת מידע ממוחשבת המיועדת לבית-הספר הבודד. המערכת מתבססת על טכנולוגיית מידע מתקדמת, ובאמצעותה ניתן לבצע פעולות מגוונות ברמה הבית-ספרית: רישום תלמידים, ניהול כספי, הפקת דו"חות וחיתוכים, ריכוז ציוני תלמידים ועיבודם בחתכים שונים ועוד. מערכת המנב"ס מופעלת בבתי-ספר רבים והיא מקושרת בדרך-כלל למערכות התקשורת הרשותיות השונות ובעיקר לאגף החינוך.

46 מערכת שקיפות בחינוך

ממשלת ישראל מכבדת את חופש המידע ומחויבת לקידום השקיפות ואחריות הדיווח במרחב הציבורי. מתוך כך, פועל משרד החינוך לקדם שקיפות ודיווחיות ומנגיש לציבור מידע בעל חשיבות ציבורית, תוך התחשבות בזכויות הפרט ובאינטרסים אחרים. כל האמור לעיל, בכפוף למגבלות הקבועות בדין.

מערכת המידע 'שקיפות בחינוך' מכילה את נתוני התשומות לצד נתוני 'התמונה החינוכית' (ראו בנפרד). נתוני התשומות כוללים: שעות הוראה, תקצוב רשויות/בעלויות וכן פרויקטים מיוחדים. במערכת ניתן לאתר: נתונים, ניתוחי מידע ומצגות שונות בתחום. המערכת מסייעת בניתוח נתונים תקציביים וכמותיים של מערכת החינוך.

המערכת מציגה את הנתונים עבור כלל מוסדות החינוך החל משלב חינוך גני ילדים ועד החטיבה העליונה. המידע מוצג ברמת מוסד חינוך כאשר אם לא ניתן לפרט את המידע ברמת מוסד, יפורט המידע ברמת רשות מקומית או הבעלות על המוסד החינוכי, בהתאמה לסוג התשומה.

47 מפת"נים (מפעל תעסוקה לנוער)

17 מוסדות חינוכיים שיקומיים לנוער מנותק בגיל 13-17 המופעלות על ידי משרד הרווחה (האגף לשיקום נוער) באמצעות הרשות המקומית ובשיתוף משרד החינוך (אגף שח"ר). המפת"נים מסייעים בקליטת בני נוער המאופיינים בקשיי הסתגלות ופערים לימודיים/השכלתיים, במטרה למנוע נשירה ולשלבם בקהילה, תוך הקניית כלים

לימודיים ומקצועיים. המסגרות מתמקדות גם בבני נוער בסיכון שנשרו ממסגרות חינוך רגילות על רקע קשיים לימודיים או קשיי השתלבות ובעיות התנהגות.

במפת"נים משולבים לימודים מעשיים עם לימודים עיוניים, מתוך מטרה להכשיר את הבוגר המיועד להיות אזרח בעל מקצוע. בשיעורים נלמד חומר תאורטי ומבצעים עבודה מעשית.

המגמות הן ברובן יצרניות ולתלמיד יש אפשרות להרוויח " במהלך לימודיו כחלק מעבודתו המעשית במגמה, במקביל ללימודיו בכיתה, דמי יצירה", כלומר כסף. בסוף השנה ניגשים למבחן מקצועי וניתן לקבל סיווג מקצועי במגמות השונות על ידי משרד העבודה המוכר לצורכי השמה לעבודה במשרד העבודה. הסיווג גם מהווה הוכחה ליכולתו הגבוהה של התלמיד ולמקצועיותו.

צוות המפתן מורכב מצוות ניהולי, לימודי וחינוכי. אליו שייכים מנהל, עו"ס, יועצת חינוכית, צוות מורים, מדריכים לסדנאות המעשיות.

ניתן למצוא עדכונים בחוזר מנכ"ל תש"ס/ו (א) כ' באלול התשנ"ט, ספטמבר 1999

48 מתי"א

ראה: סל שילוב, עמ' 81 בחוברת.

49 נשירה מבתי-ספר

49.1 הגדרה

הגדרת הנשירה

נשירת תלמידים ממערכת החינוך היא תהליך שראשיתו ב"נשירה סמויה", דהיינו: התלמיד אינו משתתף השתתפות מלאה בתהליך החינוכי, החברתי והלימודי במוסד החינוך, וסופו "נשירה גלויה" דהיינו, ניתוק מוחלט של התלמיד ממערכת החינוך.

סוגי הנשירה :

- **"נשירה סמויה"** תלמידים הנוכחים פיסית בכיתה אך אינם מתפקדים לימודית, מתנתקים מהמסגרות הקיימות וחשים ניכור כלפי הכיתה ובית-הספר.
- **"ביקור לא סדיר"** של תלמידים המאופיין בנוכחות לא קבועה בבית-הספר, באיחורים תכופים ובהיעדרויות רבות וממושכות שאינן מוצדקות המובילות לרמת לימודים נמוכה.

• **"נשירה גלויה", שמשמעותה אי-ביקור בבית-הספר שיכול להתפתח לעזיבת המערכת.**

נשירה בגיל חינוך חובה מהווה עבירה על חוק לימוד חובה התש"ט 1949. יחד עם זאת, מניעת נשירת תלמידים ממערכת החינוך היא אחד היסודות של המדיניות החינוכית במדינת ישראל.

הטיפול בתופעת הנשירה מתבצע במספר מישורים: מערך ייעוצי וטיפולי בבית-הספר, פיתוח מסגרות לימוד מיוחדות לתלמידים הנמצאים בסיכון בתוך בית-הספר ומחוצה לו (כגון מרכזי נוער של עליית הנוער), פיתוח שיטות לימוד מותאמות, וכן באמצעות מנגנון של קציני ביקור סדיר (קב"ס) ברשויות המקומיות.

49.2 תחומי אחריות של בעלי תפקידים במערכת החינוך בביקור

הסדיר

משרד החינוך הגדיר בבהירות את תחומי האחריות של עובדי החינוך במערכת בנושא זה: מנהלת הגן/ המחנך, המנהל, קצין הביקור הסדיר, המפקח והרשות המקומית.

א. מנהלת הגן/ המחנך

אחראי/ת למעקב אחר הביקור הסדיר והטיפול בתלמיד, מברר/ת את סיבת היעדרות התלמיד מבית-הספר, ובעת הצורך מקיים שיחה עם ההורים ו/או מפנה את התלמיד לטיפול מומחי למידה, פסיכולוג, עובד סוציאלי או אחות בית-הספר.

ב. המנהל

אחראי ליצירת מסגרת למידה מותאמת לכלל התלמידים שבבית-ספרו, ומקבל דיווח שוטף על תלמידים שאינם מבקרים באופן סדיר בבית-הספר. במקרים של ביקור בלתי סדיר, מפעיל המנהל את צוות בית-הספר. המנהל נמצא בקשר עם ההורים, ומדווח על תופעות של ביקור בלתי סדיר לרשות המקומית, כמו כן, הוא נמצא בקשר שוטף עם קצין ביקור סדיר.

ג. המפקח הכולל

בודק את התאמת המסגרות ודרכי ההוראה בבית-הספר לצרכים המיוחדים של כל התלמידים, מסייע בפתיחת מסגרות מתאימות, מסייע למנהל בית-הספר בנושא, מפקח ועוקב אחר תופעת הביקור הבלתי סדיר בבית-הספר ודרכי ההתמודדות של סגל ההוראה.

ד. קצין ביקור סדיר

קצין הביקור הסדיר מומחה בתחום הביקור הסדיר ומניעת נשירה. לרשותו עומדים הכלים החוקתיים והמנהלתיים, כמו גם כלים חינוכיים הנחייתיים.

קצין הביקור הסדיר עוסק באיתור, טיפול ומעקב של תלמידים בגילאי חוק לימוד חובה, המצויים בסכנת נשירה או נושרים כלהלן:

איתור - מאתר באופן שיטתי תלמידים שאינם רשומים במוסדות חינוך, מקבל מבתי-ספר פניות לטיפול בביקור הלא סדיר של תלמידים מסוימים, ומסייר במקומות ציבוריים לאתר את התלמידים המשוטטים בשעות הלימודים.

טיפול - מסייע בתיאום הטיפול בתלמיד שאינו מבקר באופן סדיר בבית-הספר עם צוות בית-הספר, עורך ביקורי בית (כחלק מאכיפת חוק לימוד חובה), עובד בשיתוף פעולה עם גורמים טיפוליים במוסדות החינוך וברשות, ומטפל גם בביקור הסדיר של תלמידים הלומדים מחוץ ליישוב. הוא אף יוזם ומקיים תהליכי אכיפת חוק לימוד חובה על-פי החוק והנוהל.

מעקב ודיווח - מדווח באופן שוטף ועקבי על עבודתו באמצעות מערכת מידע רשותי (ממ"ר). הממ"ר מהווה כלי תכנון, טיפול ומעקב יעיל אחר כל התלמידים שבטיפולו. המידע האישי על כל תלמיד הינו חסוי .

ה. מפקח על הביקור הסדיר במשרד החינוך

המפקח על הביקור הסדיר ומניעת נשירה הינו הסמכות המקצועית במחוזו בנושאי חוק לימוד חובה, ביקור הסדיר ומניעת נשירה.

- אחראי בתחומו על כל המגזרים וגילאי חוק לימוד חובה.
- אחראי על ההכשרה המקצועית של קציני הביקור הסדיר במחוזו, מפעיל מערך הדרכה והשתלמות פרופסיונאלי.
- מנחה את קציני הביקור הסדיר ביישום חוק לימוד חובה ועוקב אחר הליכי אכיפת חוק לימוד חובה (ראה סעיף 7 בתפקידי הרשות המקומית).

ו. גורמים נוספים

גורמים חשובים נוספים הנוטלים חלק בטיפול בתלמיד שאינו מבקר באופן סדיר בבית-הספר הם היועץ החינוכי, הפסיכולוג, העובד הסוציאלי, אחות בית-הספר והצוות הבין מקצועי בבית-הספר. בעלי תפקידים אלה, איש איש בתחומו, נכנסים לפעולה בעקבות פניות מהמחנכים או מנהל בית-הספר.

ז. הרשות המקומית

כדי לוודא קיום המדיניות הארצית והיישובית וליישם את עקרונות ההכלה ומניעת הנשירה, יש לקיים ועדת התמדה יישובית (כמוגדר ביעדי משרד החינוך, חוק זכויות התלמיד, חוזר מנכ"ל בנושא הרחקה, פברואר 2012).

תוכנית חונכות בנוסף לפר"ח (ראה בהמשך), שנועדה ליישם את חוק "עידוד מעורבות סטודנטים ביום חינוך ארוך התשס"א 2000", שיזמה ח"כ קולט אביטל. על-פי חוק זה, זכאי להשתתף בתוכנית סחל"ב כל סטודנט שהוא אזרח ישראלי הלומד תוכנית לימודים מלאה לתואר ראשון במוסד להשכלה המוכר על-ידי המועצה להשכלה גבוהה.

התוכנית מופעלת רק בבתי-ספר ובגני ילדים בהם מתקיים יום לימודים ארוך. הסטודנט מתכנן פעילות העשרה חוץ קוריקולרית בתחום לימודיו או עניינו, ומפעיל אותה בקבוצות תלמידים קטנות וקבועות לאורך כל שנת הלימודים. תמורת פעילות זו תוענק לו מלגה בסכום השווה ל- 60% משכר לימוד שנתי אוניברסיטאי בשנה זו.

הסטודנט אינו מחליף או ממלא את מקומו של המורה או מנהלת הגן, הוא אינו מלמד במקומם, פעילותו תהווה השלמה לפעילות הנהוגה.

לצורך מימוש החוק הוקמה במשרד החינוך מנהלת, המפעילה את התוכנית באמצעות קבלן שנבחר בתהליך של מכרז פומבי. הקבלן מעסיק מנחים אזוריים המגיעים לבתי-הספר וגני הילדים, ומבצע מעקב אחר יישום תוכניות הפעילות של הסטודנטים. כמו כן, הוא מקיים מפגשים קבוצתיים עם הסטודנטים ועם הגננות והמורים.

לאחר שלוש שנות פעילות סחל"ב, הופקו לקחים ובוצעו תיקונים באופן ניהול התוכנית. על-פי חוזר מנכ"ל מעודכן בנושא זה 54-3.7 תוכנית סחל"ב (סטודנטים חוברים לבית-הספר ולגן), נקבע כי מוסד חינוכי, גן או בית-ספר המעוניין להצטרף לתוכנית, מגיש בקשה מסודרת. קיים הליך סדור של שיבוץ הסטודנטים למוסד החינוכי, כמו כן קיימות הנחיות מדויקות לגבי תכנון תוכנית הפעילות של הסטודנט, נושאי הפעילות, היקף שעות הפעילות במהלך השנה (4 שעות שבועיות, ולא פחות מ-100 שעות לימוד) וכן המחויבות המצופה מהסטודנט. בנוסף לפעילות ישירה עם תלמידים מחויבים הסטודנטים ב-13 שעות הדרכה בשנה.

הפעלתה של תוכנית סחל"ב ברחבי הארץ מעשירה ומעמיקה את הידע והמיומנויות של תלמידים רבים מחד גיסא, ומאידך גיסא היא מגבירה את תחושת המחויבות והמעורבות החברתית של הסטודנטים ומסייעת במימון לימודיהם.

ראה פרק ב' 4 מגמות ושינויים בחינוך.

שירות נוסף המוצע על-ידי בית-הספר, לצורך העשרה תרבותית של התלמידים. המדובר בארבע פעילויות תרבות בשנה לכל תלמיד, ובכללן: הצגת תיאטרון, קונצרטים, ביקורים במוזיאונים, פגישות עם סופרים ואנשי רוח, הרצאות וכיוב'.

הגבייה עבור סל תרבות היא במסגרת תשלומי רשות הנגבים מן ההורים.

ניתן לקיים את פעילויות "סל תרבות" בשעות הפעילות במהלך יום הלימודים או בשעות אחה"צ.

להלן פירוט תשלומי הורים לסל תרבות שנת הלימודים תשע"ט, (וכן, מסיבות כיתתיות וסיום):

קדם יסודי	א' ב'	ג' ד'	ה'	ו'	ז' ח'	ח' ב' י"ס א' ח'	ט' שש- שנתי	ט"ז חט"ב עצמאית	י"ז י"א	י"ב
79	*---	99	99	99	149	149	165	165	176	176
54	---	---	---	75	---	125	---	125	---	200
8 למסיבה 24 ל-3 מסיבות	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24

הערות לטבלה

1. משרד החינוך מממן את עלות סל התרבות לתלמידי כיתות א'-ב' ביישובים שבהם פועלת תוכנית סל תרבות ארצי של משרד החינוך. ביישובים האחרים, עלות סל תרבות בכיתות א'-ב' היא 99 ש"ח לתלמיד.
2. הגבייה עבור מסיבות הסיום היא אך ורק בכיתות המסיימות שלב חינוך: גן הילדים, כיתה ו' ביסודי שש-שנתי, כיתה ח' ביסודי שמונה-שנתי, כיתה ט' בחטיבת ביניים עצמאית וכיתה י"ב.

תכנית דגל של ממשלת ישראל והמשרד לביטחון הפנים הפועלת יחד עם הרשות המקומית להתמודדות עם התנהגויות אנטי-חברתיות, אלימות, ועבריינות המתרחשים בעיר.

התוכנית הלאומית הינה תוכנית בין משרדית הפועלת ב 78 יישובים ברחבי הארץ. התוכנית מדגישה את תפיסת המוגנות והצורך בהצבת גבולות, כדרך להתמודדות עם אלימות.

מטרתה: לצמצם אלימות והתנהגויות אנטי חברתיות בקהילה ובבתי ספר. הערך המוסף של 'עיר ללא אלימות' לתכנית משרד החינוך היא, פעולותיה בזירות שונות המשיקות לבית הספר: אכיפה, תשתיות, פנאי וכד'.

תפיסת החינוך של 'עיר ללא אלימות' ועקרונות העבודה בתחום גובשו בשותפות עם אנף שפ"י במשרד החינוך, תוך למידה מהניסיון הנצבר ברשויות בהן פועלת תכנית 'עיר ללא אלימות'

פעילות הפנאי בתכנית 'עיר ללא אלימות', תומכת את מערך המענים של רשויות מקומיות, מינהל חברה ונוער של משרד החינוך וגורמים נוספים. תרומת התכנית למערכי הפנאי והחינוך הבלתי פורמאלי בישראל היא במיקוד המאמץ בביטחון ובאיכות החיים של כלל תושבי העיר, וכן בביטחונם של בני נוער ובמניעת מעורבותם בהתנהגויות סיכון.

25% מתקציב 'עיר ללא אלימות' ברשות, מוקצה לחינוך, בעיקר לתכניות הליבה שנקבעו לתכנית: הנחיית בתי ספר על ידי מנחה מנחים, שילובו של מדריך מוגנות (אחראי משמעת), התקנת מצלמות, ותוכניות לגיל הרך.

פורום ועדי ההורים היישובים 54

פורום ועדי ההורים היישוביים הוא עמותה רשומה (580616654) הפועלת ברמה הארצית ומייצגת הורים לתלמידים במערכת החינוך בפני הכנסת, משרד החינוך, הרשויות המקומיות ושאר גורמי המינהל הציבורי. הפורום הוא הארגון היציג היחיד שמוסמך לייצג את ההורים בפני הגורמים הללו (בתאריך 4/1/2017 ניתנה ל"פורום ועדי ההורים היישוביים" הכרה כארגון היציג היחיד המייצג הורים לתלמידים במערכת החינוך).

בין מטרותיו של פורום ועדי ההורים היישוביים: שיפור מערכת החינוך, שיפור תנאי הלמידה, צפיפות הכיתות, איכות ההוראה, טיב עזרי הלימוד, שיתוף ההורים במערכת החינוך והכרה במעמדם הייחודי כמו גם שיפור מעמד המורים והמחנכים, יעדים מרכזיים בפועל.

כל זאת באמצעות שיח מתמיד עם כלל הגורמים הרלוונטיים לקידום החינוך בארץ: משרד החינוך, הרשויות המקומיות, ארגוני המורים, מועצת התלמידים הארצית ועמותות וגופים העוסקים בחינוך ובהורות.

פורום יציג ודמוקרטי של כלל הורי התלמידים, בו חברים, שותפים, מיוצגים ופעילים כלל וועדי ההורים המוסדיים והיישוביים, מכול רחבי ישראל (גני ילדים, חינוך יסודי, חינוך מיוחד חטיבות ביניים ותיכונים), שיהווה מקור כוח וסיוע להנהגות ההורים ביישובים השונים.

הפורום שותף מלא ומרכיב בלתי נפרד בהתוויית המדיניות החינוכית, בקביעת יעדי משרד החינוך, בחלוקת המשאבים (הלאומיים, האזוריים, העירוניים וכדומה), יחד ובשיתוף עם משרדי הממשלה, הכנסת, השלטון המקומי והארגונים השונים.

קידום ושיפור איכות הלמידה והתשתיות העומדות לרשות תלמידי בתי הספר והגנים בישראל והעמדתן בצמרת ה-OECD.

פיתוח תחושת השייכות והאחריות המשותפת של ההורים למערכת החינוך (הן ברמה המקומית והן ברמה הארצית), טיפוח המעורבות בחינוך ילדיהם בבתי הספר.

השגת שוויון הזדמנויות לכלל ילדי ישראל וצמצום הפערים בחינוך.

פורום ועדי ההורים היישוביים משתף פעולה עם משרד החינוך ושותפים נוספים, כגון הסתדרות המורים, ארגון המורים, הסתדרות העובדים, הסתדרות הרופאים בישראל, המרכז לשלטון מקומי, כנסת ישראל ומועצת התלמידים הארצית בנושאים כגון חינוך תלמידים לתזונה נכונה ובמקביל - לשינוי תפריט המזון בקיוסקים, הצפיפות בכיתות הלימוד, ההתאמות לבעלי לקויות למידה, תשלומי ההורים ועוד עשרות נושאים מגוונים.

מי יכול להיות חבר בפורום ועדי ההורים היישוביים?

בעמותה שלושה סוגי חברים:

א. חבר אזרח / תושב ישראלי, הורה ו/או אפוטרופוס - המוכר ע"י המוסדות - לילד הלומד במוסד חינוכי במערכת החינוך ביישוב, הפועל עפ"י רישיון משרד החינוך, שחוק לימוד חובה, תש"ט 1949 חל עליו והוא נבחר, בתהליך בחירות כנציג הנהגת ההורים היישובית, לשמש כנציגה במועצה הארצית לפורום ועדי ההורים היישוביים ואשר הגיש בקשתו להתמנות כחבר בעמותה ייחשב, עם קבלת בקשתו, כחבר העמותה (בכפוף לסייגים המופיעים בתקנון העמותה).

חברים בעמותות הורים אחרות יהיו רשאים להגיש בקשה להצטרף כחברים לעמותה זו על פי תנאיה.

ב. עמית - כל אזרח/ תושב ישראלי שהוא הורה לילד ו/או אפוטרופוס - המוכר ע"י המוסדות לילד הלומד במוסד חינוכי במערכת החינוך בארץ ושלא נבחר

כנציג הישוב במועצת ההורים היישובית, המבקש לעזור ולסייע לעמותה, מוסדותיה ופעילותיה, וביקש להתמנות כעמית, ייחשב עמית של העמותה.

ג. "ידיד העמותה" - כל אדם, בעל שיעור קומה, ניסיון, ידע, וכישורים המבקש או מביע הסכמתו לעזור ולסייע לעמותה, מוסדותיה ופעילותיה, אף אם אינו הורה לילד הלומד במוסד חינוכי כאמור, ואשר נתקבל כחבר של כבוד על ידי ועד העמותה יחשב "חבר של כבוד" בעמותה. לוועד העמותה תהיה הסמכות לפנות ולהציע חברות של כבוד.

דרכי העברת הכספים

פעולת העמותה ממומנת מגבייה בסך 1.5 ש"ח לתלמיד במסגרת תשלומי הרשות של ההורים כפי שאושרו על ידי ועדת החינוך של הכנסת ופורסמו בסעיף 1-3.11 בחוזר מנכ"ל הודעות 1/ז, "תשלומי הורים לשנת הלימודים התשע"ז - עדכון".

55 פסג"ה - (פיתוח סגלי הוראה)

פסג"ה הוא מרכז אזורי שנועד לפתח את סגלי ההוראה הפועלים במוסדות החינוך שבאזור. מרכזי פסג"ה מונחים מקצועית על-ידי אנף המרכזים פסג"ה שבמינהל להכשרה, להשתלמות והדרכה לעובדי הוראה שבמשרד החינוך, ופועלים בהתאם למדיניותו.

חוזר מנכ"ל תשס"ז/8 (ב) מגדיר את כל ההנחיות הנוגעות למרכזי פסג"ה שבמערכת החינוך.

בכל מרכז מופעלים מנגנונים ומסגרות שונות לפיתוח מקצועי של כל סגלי ההוראה. המרכז מאתר ומאגם משאבים המיועדים לפיתוח המקצועי של העובדים, ומנהל את כל הידע הארגוני והפדגוגי הנוגע להתפתחות המקצועית של העובדים ולהפיכתו לזיכרון ארגוני. הוא אחראי לשילוב מומחים ובעלי תפקידים מקצועיים ולהפעלתם בתהליכים המתקיימים במרכז, ועליו לפתח ולהטמיע בסגלי ההוראה תרבות ארגונית המבוססת על תהליכי בקרה, מדידה והערכה. פסג"ה מקיים קשר עם מוסדות אקדמיים בהתאם לצורך.

בכל מרכז פסג"ה מפותחים ארבעה תחומים: מתמטיקה, שפה, אנגלית ומדעים. בנוסף, כל מרכז מתמחה בתחום מוגדר (כגון: תכנון לימודים, הערכה, יהדות), שבו הוא משמש גורם מלמד עבור המרכזים האחרים.

סגל המרכז מרכב ממנהל, סגן מנהל, מומחה אקדמי, מומחה תחום, מורים ומדריכים. לכל מרכז גם צוות היגוי אזורי.

להלן פרישת מרכזי הפסגה:

מחוז מרכז	מחוז חיפה	מחוז דרום
מרכז פסגה אריאל	מרכז פסגה באקה אל גרבייה	מרכז פסגה אילת
מרכז פסגה טייבה	מרכז פסגה חדרה	מרכז פסגה אשדוד
מרכז פסגה כפר סבא	מרכז פסגה חיפה	מרכז פסגה אשקלון
מרכז פסגה לוד	מרכז פסגה עספיא	מרכז פסגה באר שבע
מרכז פסגה ראש העין	מרכז פסגה קרית מוצקין	מרכז פסגה דימונה
מרכז פסגה ראשון לציון		מרכז פסגה מצפה רמון
מרכז פסגה הרחובות	מחוז צפון	מרכז פסגה נתיבות
מרכז פסגה שומרון	מרכז פסגה בית שאן	מרכז פסגה ערד
	מרכז פסגה דבוריה	מרכז פסגה קרית גת
מחוז תל אביב	מרכז פסגה טבריה	מרכז פסגה קרית מלאכי
מרכז פסגה בני ברק	מרכז פסגה טמרה	מרכז פסגה רהט
מרכז פסגה בת ים	מרכז פסגה ירכא	מרכז פסגה תל שבע
מרכז פסגה הרצליה	מרכז פסגה כרמיאל	
מרכז פסגה חולון	מרכז פסגה מגד אל-כרם	מחוז ירושלים
מרכז פסגה נתניה	מרכז פסגה מע'אר	מרכז פסגה בית שמש
מרכז פסגה פתח תקווה	מרכז פסגה נהריה	מרכז פסגה מודיעין
מרכז פסגה רמת גן	מרכז פסגה נצרת	מרכז פסגה מטה בנימין
מרכז פסגה תל אביב	מרכז פסגה נצרת עלית	מרכז פסגה מעלה אדומים
	מרכז פסגה סכנין	מרכז פסגה קרית ארבע
	מרכז פסגה עכו	
	מרכז פסגה פקיעין	מחוז מנח"י
	מרכז פסגה צפת	מרכז פסגה מזרח ירושלים
	מרכז פסגה קצרין	מרכז פסגה מנח"י ירושלים
	מרכז פסגה קרית שמונה	
	מרכז פסגה שפרעם	

פר"ח הוא מיזם חונכות המערב אלפי סטודנטים בפעילות של חונכות לילדים הזקוקים לעזרה לימודית ורגשית. החונך מעניק לילד תשומת לב אישית, טיפוח ודגם חיובי לחיקוי, ובכך מסייע לילד לממש את הפוטנציאל הגלום בו, לפתח הערכה עצמית חיובית ולשגשג.

חונכי וחניכי פר"ח מגיעים מכל זרמי החברה הישראלית, יהודים וערבים, דתיים וחילוניים, מקריית שמונה ועד אילת. הסטודנטים מקבלים בתמורה לפעילותם, מלגת לימודים חלקית.

המיזם הוקם בשנת 1972 על-ידי מספר מדענים וסטודנטים ממכון ויצמן כדי לסייע לתלמידים במצוקה בלימודיהם. מאז, התרחב הפרויקט בהיקפו, העמיק במגוון פעילויותיו והפך לפרויקט החונכות הגדול ביותר בעולם. מדי שנה משתתפים בו כ-15% מכלל הסטודנטים במוסדות ההשכלה הגבוהה בישראל. בהיותו פרויקט החונכות הגדול מסוגו בעולם, מספק פר"ח השראה, ולעיתים חומרי הדרכה, למפעלי חונכות דומים בכ-20 ארצות בעולם. לכבוד שנת ה-60 למדינת ישראל הוענק לפר"ח פרס ישראל למפעל חיים תרומה מיוחדת לחברה ולמדינה.

מטרות פר"ח: להעניק לכל ילד הזדמנות לממש את הפוטנציאל הלימודי הגלום בו, לצמצם פערים חברתיים ולימודיים בין ילדי ישראל, לספק תוכנית העשרה לתלמידים נזקקים, לסייע לסטודנטים במימון שכר לימוד, לפתח מודעות בקרב הסטודנטים לבעיות חינוכיות וחברתיות של מגזרים שונים בחברה הישראלית ולעודד מעורבות חברתית.

במסגרת פר"ח מוצמדים לסטודנטים תלמידים מאוכלוסיות סוציו-אקונומיות נמוכות מכל רחבי הארץ בגיל בית-הספר היסודי והתיכון. החונך הוא סטודנט באחד המוסדות המוכרים להשכלה גבוהה בארץ. החונך נפגש עם התלמיד, מסייע לו בלימודים, מעניק לו חום ותשומת לב ומשמש עבורו מודל לחיקוי. פר"ח פועל במסגרות קבוצתיות כגון: בתי-סוהר, וילדים עם צרכים מיוחדים.

בראש פר"ח עומדות מועצה והנהלה ציבורית המפקחות ומכוונות את המנהלה הארצית, המפעילה את המנהלות האזוריות הפועלות במוסדות להשכלה גבוהה ברחבי הארץ. בכל מנהלת אזורית פועלים רכזים, כל רכז מפעיל כ-50 חונכים.

פגישות החונכות הן בדרך כלל אישיות ("אחד לאחד"), בדרך-כלל הן מתקיימות בבית התלמיד, כדי שהחונך יוכל להכיר מקרוב את ביתו ומשפחתו של התלמיד - הנחנך שלו, אך הן יכולות להתקיים גם במתנ"ס או בספרייה. הפגישות מוקדשות ללימודים, אך גם לסיורים ולביקורים באתרים שונים שבקרבת מקום.

57 צל"ח (צוות לשעת חרום)

ראה: פרק ג' מילון מושגים, ביטחון בבית-הספר 6.3 צל"ח.

58 קב"ט מוסדות חינוך

ראה: פרק ג': מילון מושגים, 6.1

59 קרנות ועמותות חינוך

מעורבותן הרבה של קרנות ועמותות במערכת החינוך, בשנים האחרונות, היא תולדה של צמצום תקציבי המדינה למוסדות החינוך, כמו גם התפתחות הפילנתרופיה בישראל.

המכון ליוזמות בחינוך ב"מכללת בית-ברל", מצא שבין השנים 2002-2007 נרשמו ב"רשם העמותות" 1,350 ארגונים שהצהירו שעיקר פעילותם היא בתחום החינוך.

לאחרונה החל משרד החינוך להטיל סייגים על מעורבות עמותות וקרנות, ולפקח על כניסתן למוסדות החינוך.

להלן אחדות מהקרנות והעמותות שייעודן לטפל ולקדם נושאים או אוכלוסיות מיוחדות בתחומי ההשכלה והחינוך השונים³⁹: קיימות קרנות נוספות בתחום החינוך המטפלות באוכלוסיות ייחודיות כגון: ילדים נזקקים, ילדים בסיכון, נוער מנותק, עולים, נכים, אוכלוסייה ערבית, עולי אתיופיה.

פרטים נוספים על עמותות שייסקרו להלן ועל עמותות נוספות, ניתן למצוא באתרי האינטרנט⁴⁰

59.1 עמותת "תפוח"

עמותת תפוח היא גוף ללא מטרות רווח, הפועל בתחום החינוך בישראל ובעולם מאז שנת 2000. העמותה משתפת פעולה עם החברות המובילות בעולם הטכנולוגיה עילית (High Tech)) לעמותת תפוח קשר הדוק וארוך שנים עם חברות טכנולוגיות מתקדמות כגון: גוגל, אינטל, סיסקו, מיקרוסופט ובזק.

העמותה מציעה תכניות הכשרה בהתאמה אישית, אשר מקנות ידע נרחב בתחום הפדגוגיה בשילוב טכנולוגיה, תוך דיון מתמשך בהשפעות של הוראה שכזו על החינוך

³⁹ אין באמור בכדי להמליץ על עמותה / קרן שברשימה, ו/או לומר דבר על אלו שאינן מופיעות בסקירה.

⁴⁰ לדוגמא: www.givingwisely.org.il

ועל מקומו של המורה. המחלקה הפדגוגית בעמותת תפוח בעלת ניסיון רב בהטמעת עקרונות של למידה מבוססת פרויקטים, פדגוגיה דיגיטלית-חדשנית וחדשנות ויזמות חינוכית במגוון ערוצים, בישראל ובעולם. התהליך מקיף, מבוסס על מחקרים וניסיון רב בתחום, ומתבצע בהלימה מלאה עם הגדרות משרד החינוך בנושא.

העמותה מציעה תכניות שמטרתן חיזוק תפקודי הלומד במאה ה-21, שבירת מחסומים תרבותיים והקניית כלים ומיומנויות דיגיטליות לשם סגירת פערים, פיתוח הוראה רלוונטית המתבססת על תופעות מחיי היום יום, פיתוח מוטיבציה בקרב התלמידים ללמידת נושאים באמצעות הטכנולוגיה ובדרך של הלכה למעשה.

עד כה הוכשרו על ידי העמותה למעלה מ-50 אלף מורים ואנשי חינוך במגוון תכניות פיתוח מקצועי.

59.2 העמותה למצוינות בחינוך

הוקמה ב-1987 לטיפול יצירתיות, מנהיגות חינוכית ומצוינות בקרב בני נוער וילדים, תוך מתן הזדמנות שווה לכל השכבות. העמותה פועלת במסגרת בית-הספר למדעים ואמנויות, המרכז למצוינות יצירתית, מחנות קיץ ופעילות בחו"ל.

כמו כן, העמותה מפעילה את תוכנית מצוינות 2000, המפתחת ומפעילה תוכניות העשרה חינוכית בתחומי המדעים הניסויים, חשיבה מתמטית ואומנות בחטיבות הביניים ברחבי הארץ, ובאשכולות פיס למדע, לטכנולוגיה ולאמנויות. היא מיועדת לתלמידים מוכשרים בעלי פוטנציאל ומוטיבציה.

59.3 עמותת "לשם"

העמותה הוקמה בשנת 1994 על ידי אנשי מקצוע, הורים ואנשי ציבור, על רקע הגידול המתמשך של מספר הסטודנטים עם לקויות למידה ועל רקע הצורך האמיתי של אוכלוסייה זו בתמיכה ובסיוע אקדמיים.

מטרתה: להקנות לאוכלוסייה ייחודית זו שוויון הזדמנויות אקדמאי, על מנת שיוכלו לסיים את לימודיהם באקדמיה עם אפשרות ללימודי המשך.

העמותה משתפת פעולה עם כ-40 מוסדות להשכלה גבוהה ומכללות רבות. היא מקיימת פרויקטים שונים עם גופים נוספים כגון, פר"ח וקרן גרוס ומציעה מערך תמיכה מקצועי ועקבי המלווה את הסטודנטים מרגע המועמדות לאקדמיה ועד ליציאה אל עולם התעסוקה.

59.4 קרן טראמפ

קרן פילנתרופית מתכלה שהוקמה בשנת 2011 כדי לסייע למערכת החינוך בישראל לבלום את ההידרדרות במצוינות בלימודי המתמטיקה והמדעים בבתי הספר העל-יסודיים, ולהניע בה שיפור משמעותי.

החזון שהציבה הקרן הוא: "להניע מהלך לאומי להרחבת המצוינות במתמטיקה ובמדעים כדי לסייע לישראל להדביק את הפער בהישגי החינוך ולהתייצב בעמדת זינוק טובה יותר לקראת הרבע השני של המאה ה-21".

נאמנה לחזון, קיבלה על עצמה קרן טראמפ משימה: לסייע לישראל להניע מהלך לאומי שיעודד ויטפח מצוינות בתחומי המתמטיקה והמדעים. אלו התחומים שמהם נובעות פריצות דרך במדע, הם שמאפשרים פיתוחים טכנולוגיים חדשניים ועל בסיסם נבנים פתרונות רבים לאתגרי המאה ה-21 ברפואה, בחקלאות, בביטחון ובאיכות הסביבה.

הקרן פועלת כדי לאפשר לכל תלמידה ותלמיד בישראל, המעוניינים ויכולים ללמוד בהצלחה מתמטיקה ומדעים ברמת מצוינות, לחמש את זכותם להוראה איכותית שתסייע להם ללמוד ברמת מצוינות בתחומי המתמטיקה והמדעים. כך הם יוכלו למצות את הפוטנציאל הגלום בהם ולפתוח דלת לעתיד טוב יותר עבורם, בשביל משפחתם, ולמען המדינה, החברה והכלכלה בישראל.

59.5 הקרן לעידוד יוזמות חינוכיות

קרן שמטרתה לשפר את איכות ההוראה בישראל. הקרן מעודדת מורים ליזום ולשפר שיטות וגישות לימוד שיגבירו את המוטיבציה ללמוד, על-ידי מתן מענקים ליוזמות חינוכיות והפצת רעיונות וכלי הוראה חדשניים. הקרן, שפועלת כבר למעלה מ-30 שנה, ממומנת על-ידי E.D.F. בשיתוף משרד החינוך, ומימנה עד כה למעלה מ-1,300 פרויקטים.

59.6 תללי"ם (תמיכה לימודית לתלמידים מרותקים)

הפרויקט הוקם ב-1990 ביוזמת משרד החינוך. מטרתו לתת תמיכה לימודית לתלמידים חולים המרותקים למיטותיהם למעלה משלושה שבועות. התמיכה בתלמיד היא בחינם, והפרויקט פועל בכל רחבי הארץ. סיסמתו: "כדי שלא ינשור ולו תלמיד חולה אחד מהלימודים בגלל מחלתו".

התמיכה הלימודית בתלמידים החולים מסייעת להם ולמשפחותיהם לשמור על מסלול חיים בריא בזמן המחלה, ובכך היא מהווה כוח מעודד ומחזק, כוח של תקווה. העמותה מסייעת לתלמידים החולים להשלים את הפערים הלימודיים הנובעים מהיעדרותם הממושכת מבית-הספר, פערים המסכנים את יכולתם להשתלב בלימודים הסדירים בכיתה עם החלמתם. זאת, מתוך רצון להעניק לתלמידים החולים את ההזדמנות והאפשרות להגיע להישגים כמו חבריהם הבריאים בכיתה. עם החלמתם, הם חוזרים כשהם מוכנים להשתלב בלימודים בבית-הספר.

59.7 קרן חנן איינור

קרן חנן איינור נוסדה בשנת 1994 לזכרו של חנן איינור במטרה לתת מענה בתחום ההשכלה לקהילת יוצאי אתיופיה על-ידי תמיכה ברכישת השכלה גבוהה לאותם אלה מבין יוצאי אתיופיה בישראל שהם בעלי כישרונות ומוטיבציה להתקדם ולהצליח.

חזון הקרן הוא לעבוד ישירות עם יוצאי אתיופיה בישראל ולעזור ביצירת גרעין מנהיגותי המחויב גם לקהילה וגם לחברה כולה ולהעצים דור חדש להצליח ולשגשג בחברה הישראלית.

הקרן מעודדת אתיופים ישראלים להשיג מטרות אלה על-ידי הענקת מלגות למספר נבחר של סטודנטים כתמיכה בחינוכם, בנוסף לייעוץ אישי, תמיכה ועידוד לאורך תקופת הלימודים עד להשגת התואר.

הקרן ממומנת 40% ממקורות פרטיים ו- 60% ממקורות ממשלתיים.

59.8 קרן רש"י

קרן פילנתרופית אשר הוקמה על ידי גוסטב לוון בשנת 1984. שנים רבות פעלה הקרן במשותף עם קרן סקט"א עד לאיחודן תחת השם המשותף "קרן רש"י".

קרן רש"י היא הקרן הפרטית הגדולה ביותר בישראל, הפועלת בתחומי החינוך, הרווחה והבריאות ומשקיעה בתחומים אלה מאות מיליוני ש"ח בשנה. הקרן פועלת על-פי חזון בעל שני פנים:

במישור הלאומי: מחויבות לחיזוק המערכות המשרתות את השכבות הפגיעות ביותר בחברה הישראלית;

ברמת הפרט: סיוע לילדים, נוער ומשפחות שגורלם לא שפר עליהם לממש את מלוא הפוטנציאל הטמון בהם ולבנות חיים עצמאיים כחברים תורמים בקהילה.

את פעילות הקרן ניתן לחלק לשתי קטגוריות עיקריות: תוכניות בתחומי החינוך והרווחה, ומיזמים להקמה או שדרוג של מבנים שנועדו לספק תשתית הולמת, נוחה ונאה להפעלה של תוכניות באיכות גבוהה. ניתן לסווג את התוכניות למספר תחומי פעילות, אם כי רבות מהן משתייכות ליותר מתחום אחד או מצויות על התפר שבין תחומים שונים: צמצום פערים חינוכיים, ילדים ונוער בסיכון, מצויינות ומנהיגות, אוכלוסיות בעלות צרכים מיוחדים.

כיום, תרומותיה של הקרן מתמקדות במישור החברתי- חינוכי ובארבעה נושאים עיקריים:

- צמצום פערים בחינוך - ביניהם קמפוס מדערום בבית יציב ופארק המדע, מחנות קיץ לימודיים באנגלית ואסטרונומיה, התוכנית למנהיגות מדעית, מתן מעטפת לבתי ספר לקיום יום לימודים ארוך ועוד.
- מענה לילדים ונוער בסיכון.
- עידוד מצוינות וטיפוח מנהיגות.
- הרחבת פתרונות עבור אנשים עם צרכים מיוחדים.

לקרן תוכניות נוספות כגון: תוכניות מלחמה בשימוש בסמים, מקלט ודירות מעבר לנשים וילדים שחוו אלימות במשפחה, קהילות שיקומיות לנפגעי סמים וקידום שוויוניות בבריאות.

הקרן פועלת תוך תיאום ובמימון משותף עם הממשלה והרשויות המקומיות, בכלל זה הפעלה של תוכניות באמצעות מכרזים.

קרן רש"י קיבלה את פרס ישראל למפעל חיים לשנת תשע"א ואת עיטור הנשיא בשנת תשע"ב.

59.9 תכנית קר"ב למעורבות בחינוך

תוכנית קר"ב למעורבות בחינוך פועלת לשינוי חינוכי-חברתי המקדם צמצום פערים ומעודד שוויון הזדמנויות בחברה הישראלית באמצעות פעולות העשרה והעצמה במערכת החינוך.

התכנית הוקמה בשנת 1984 כיוזמה משותפת של משרד החינוך וקרן קר"ב מיסודם של צ'ארלס ואנדריאה ברונפמן. השם קר"ב נגזר מראשי התיבות באנגלית של Charles R. Bronfman

בשנת 2014, עם סיום תרומתה של קרן קר"ב, המשיך משרד החינוך את היוזמה החינוכית באמצעות 'חברת המתנסים' ועמותת 'תפנית' בחינוך (מיסודה של קרן רש"י), שזכו במכרז לניהולה והפעלתה בשנת 2014.

התוכנית פועלת ב- 114 רשויות. היא פותחת את מערכת החינוך הפורמלי לתכניות העשרה ייחודיות, לתחומי למידה חדשים, לדרכי הוראה ולמדריכים שונים ומגוונים ונותנת מענה למגזרים השונים בחברה הישראלית בדגש על פריפריה חברתית גיאוגרפית ואוכלוסיות מוחלשות.

תוכנית קר"ב מקדמת נושאים חברתיים-חינוכיים בעלי חשיבות לאומית כגון קליטת עליה, מניעת אלימות, העלאת המודעות לתחום הסביבה ומעצימה את הגורמים הקשורים בחינוך הילד באמצעות שיתוף הקהילה: רשויות מקומיות, מחלקות חינוך וכיו"ב, חיזוק מסגרות חינוכיות: בתי-ספר וגני-ילדים והגברת מעורבות הורים.

התוכנית שמה לעצמה למטרה להבנות דיאלוג מתמיד ושיתוף פעולה בין כל השותפים לעשייה החינוכית, לפתח ולחזק את האוטונומיה של הילד ושל המוסד החינוכי וליצור תנאים למימושה ולהוסיף שעות להארכת יום הלימודים, להרחבת תכנית הלימודים ולהעשרתה.

אופני פעולת תוכנית קר"ב:

- **תוכניות העשרה והעצמה במסגרת יום הלימודים** - תוכניות העשרה ייחודיות, דרכי הוראה חווייתיות ומרתקות ותחומי למידה ויצירה חדשים בבתי-הספר

היסודיים ובגני-הילדים במסגרת יום הלימודים. וכן פעילויות תומכות למידה, פעילויות הורים וצוותי חינוך וכפועל יוצא הארכת יום הלימודים.

- **גני צהריים** - יום לימודים ארוך בגנים העירוניים (גיל 3-5) עד השעה 16:30 במסגרתו מתקיים סדר יום קבוע, פעילויות דידקטיות ופדגוגיות בהנחיית גננות, שעות העשרה מגוונות, פעילויות של כישורי חיים וארוחת צהריים חמה.
- **הרשת החברתית** - תמיכה בילדים ובילדות במצוקה תוך התמקדות בבתי-ספר המשרתים אוכלוסיות מוחלשות, בפריפריה החברתית גיאוגרפית.
- **הרשת הירוקה** - חינוך למעורבות ולאקטיביזם סביבתי בשיתוף מרכז השל לחינוך ולמנהיגות סביבתית, במטרה להציב את הנושא החברתי-סביבתי על סדר היום של ספר והקהילה.
- **גישור בין-תרבותי** - תוכנית לתיווך בין קולטים, בין תרבות המוצא של התלמידים העולים, יוצאי אתיופיה ו/או חבר העמים, במוסד החינוכי.ראמ"ה (הרשות הארצית למדידה ולהערכה בחינוך)

60 ראמ"ה (הרשות הארצית למדידה ולהערכה בחינוך)

ראמ"ה הוא הגוף המוביל והמנחה מקצועית את מערכת החינוך בנושא מדידה והערכה. ראמ"ה היא רשות עצמאית פנים ממשלתית, במעמד יחידת סמך מתוגברת של משרד החינוך המדווחת ישירות לשר החינוך. ראמ"ה היא הגוף במשרד החינוך המאגם את כל הליכי המדידה וההערכה רחבי ההיקף, המתקיימים במערכת החינוך (מבחנים ארציים, מבחנים בינלאומיים, מחקרי הערכה מעצבת ומסכמת, ומחקרים נוספים בתחום החינוך. ראמ"ה היא גם הגוף המרכז ומנחה את מערכת החינוך על כל רבדיה בכל נושאי המדידה וההערכה.

פעילותה של ראמ"ה מעוגנת בתפיסה האומרת, כי מדידה והערכה הם אמצעי ולא מטרה, והם אמורים להיות חלק מתהליך רציף. שיפור החינוך מותנה במידה רבה בתהליכי מדידה והערכה אפקטיביים, "מדידה בשירות הלמידה", המדגישה את ההלימה והמשוב הנדרשים בין תכני הלימוד לסטנדרטים, לשיטות ההוראה ולמדידה. כדי לממש "מדידה בשירות הלמידה", יש לשלב את ההערכה הפנימית של בית-הספר בהערכה חיצונית, וכן את ההערכה המסכמת את הישגי הלומדים עם הערכה מעצבת, המסייעת ומקדמת את ההוראה.

ייעודה של ראמ"ה הוא לתרום לשיפור מערכת החינוך באמצעות:

- העמדת מערך מדידה והערכה אפקטיבי כחלק בלתי נפרד מהתהליך הלימודי.
- פיתוח מגוון כלי הערכה לניטור שוטף של התפתחות מערכת החינוך, ולהערכת התקדמותן של תוכניות חינוכיות.
- הנחיה מקצועית והדרכה של כל העוסקים במדידה והערכה במערכת החינוך.
- העמדת ממצאים הנתמכים על-ידי נתונים וכלי ניתוח מדעיים, לרשותם של מקבלי החלטות במערכת החינוך, לרשותם של חוקרים ובעלי עניין מהאקדמיה, ולרשותו של כלל הציבור.
- סיוע בעיצוב מדיניות חינוך לאומית, בהסתמך על ממצאים ועובדות.

ראמ"ה היא חלק ממערכת החינוך, וככזו - היא רואה חשיבות רבה בקיום קשר שוטף ובלתי אמצעי עם מנהלים, עם מורים ועם הורים. ראמ"ה נמצאת באינטראקציה מתמדת עם מטה משרד החינוך ועם המחוזות והרשויות, כדי להיות קשובה לצרכים ומעורה בתהליכים וכדי לתרום ליישום הממצאים. (ראה ערך: מיצ"ב)

61 רישום למוסדות חינוך

על-פי חוק לימוד חובה, הרשות המקומית היא זו האחראית לרישום התלמידים. כמו כן, בידיה ההחלטה הקובעת בנושאי הרישום, ההצבה וכן קביעת אזורי הרישום, באישור מנהל המחוז.

על התלמיד הנרשם, או ההורים בהתאם, חלות חובות וזכויות שונות כגון: הופעה סדירה בגן הילדים ובבתי-הספר, תשלום אגרות ועוד.

61.1 הרישום למוסדות החינוך היסודי

רשות החינוך המקומית היא האחראית לרישום התלמידים לגני הילדים ולבתי-הספר. הרישום לגיל 5 ולגיל 3 ו-4 נכלל בצו לימוד חובה (החל על גני ילדים) התשנ"ט 1999 (עודכן בעקבות אימוץ המלצות ועדת טרכטנברג. ראה לעיל: חוק לימוד חובה).

על-פי חוזר מנכ"ל תשס"ה/5, לתהליך הרישום נקבעים מספר ימים ועל הרשות לסיים את הרישום עד למועד שנקבע על ידה. כן עליה להודיע לציבור ההורים להקדים ולהירשם. אם התלמיד לא נרשם במועדים שנקבעו, תימסר לידי ההורים הודעה לרשום את התלמיד בתוך 7 ימים. אם ההורים לא רשמו את הילד או שהתברר שלילד

אין הורים, רשות החינוך תקבע את המוסד החינוכי שבו התלמיד ילמד, במיקום הקרוב ביותר למקום מגוריו. ברשויות רבות מבוצע הרישום באינטרנט.

גם העברות תלמידים ממוסד אחד לאחר, יתבצע במועדי הרישום שנקבעו על-ידי הרשות.

כאמור, חובת הרישום מוטלת על הורי התלמיד או האפוטרופוס שלו. בעת הרישום בוחרים ההורים בין זרמי החינוך: חינוך ממלכתי וחינוך ממלכתי דתי, וכן בתי-ספר "מוכרים שאינם רשמיים". מעיין החינוך התורני או החינוך עצמאי. לחילופין, עומדת האפשרות להירשם לבתי-ספר על-אזוריים וארציים.

61.2 אזורי רישום

אזור רישום הוא אזור גיאוגרפי שבו פועלים מספר מוסדות חינוך (בתי-ספר וגני ילדים לגילים השונים). אזורי הרישום נקבעים על-ידי הרשות המקומית, באישור מנהל המחוז. סוגיית הרישום על-פי אזורי רישום או בחירת ההורים את בית-הספר בו ילמד בנם, היא אחת הסוגיות המרכזיות העומדות בראש סדר היום הציבורי במדינות רבות וגם בישראל.

התומכים בבחירת הורים רואים בה מימוש אחת מזכויות הפרט במדינה דמוקרטית, והיא חופש הבחירה. בנוסף, חופש הבחירה הזה מהווה לדעת רבים תנאי להשגת שוויון הזדמנויות אמיתי, בעיקר לתלמידים מרקע סוציו-אקונומי נמוך, ולצמצום פערים. בחירה חופשית של בתי-ספר גם עשויה ליצור תחרות חיובית בין בתי-הספר, שתוביל לשיפור רמת הלימודים.

המסתייגים מחופש הבחירה שמשמעותו פתיחת אזורי הרישום, סבורים שבחירה חופשית של בית-ספר דווקא פוגעת בשוויון, וזאת ממספר טעמים: זכות הבחירה תנוצל על-ידי משפחות מבוססות, והתלמידים המבוססים יתרכזו בבתי-ספר מסוימים ובכך תיפגע האינטגרציה. הבחירה החופשית תפר את האזון בין מוסדות החינוך, איזון המתאפשר כאשר מקפידים על אזורי רישום. לטענתם, ניתן לשמור איזון בין מוסדות החינוך גם כאשר מתרחשים שינויים דמוגרפיים, ובנוסף - ניתן להבטיח רצף למידה באזור מסוים ופיתוח זיקה קהילתית.

ברשויות שונות הוקמו ועדות שדנו בנושא אזורי הרישום וגיבשו קריטריונים שונים לקביעת אזורי הרישום כגון: גודל מינימאלי - מקסימאלי של בית-ספר, כתובת המגורים - קירבה למוסד החינוך, אשכול גנים המזינים את בית-הספר ועוד.

61.3 מרחבי חינוך - אזורי בחירה מבוקרת וייחודיות בית ספרית

ראה פרק ב נושאים וסוגיות בחינוך מרחבי חינוך - אזורי בחירה מבוקרת וייחודיות בית ספרית.

62.1 אופק חדש

ראה גם: פרק ב' 4 מגמות ושינויים בחינוך

62.2 עוז לתמורה

ראה גם: פרק ב' 4 מגמות ושינויים בחינוך

62.3 רפורמת הכיתה הקטנה בכיתות היסודי

מתווה צומח שיעדו: בתוך 5 שנים ילמדו כל תלמידות ותלמידי ישראל בבתי הספר היסודיים מכיתה א' ועד כיתה ו' ילמדו בכיתות קטנות וישתפרו יחסי מורה תלמיד. זאת כאשר בכיתות הלימוד בישראל לא ילמדו יותר מ- 34 תלמידים בכיתה, ובשכבות האוכלוסייה החלשות יותר לא ילמדו יותר מ- 32 תלמידים בכיתה.

הקטנת הכיתה תעשה באופן דיפרנציאלי, על פי עשירוני הטיפוח:

- עשירוני טיפוח 9-10: 32 תלמידים בכיתה
- עשירוני טיפוח 8: 33 תלמידים בכיתה
- עשירוני טיפוח 1-7: 34 תלמידים בכיתה
- מתווה הקטנת הכיתות, נועד לתת מענה לשורה של היבטים חינוכיים, הכוללים בין היתר:
 - צמצום פערים חברתיים ולימודיים.
 - חיזוק של הרצף בין הגן לבין בית הספר והקלה במעבר של הילד מהגן אל כיתה א'.
 - הגברת קשר מורה-תלמיד, העמקת הלמידה המשמעותית.
 - צמצום שחיקת המורים (המורים יוכלו ללמד באופן מיטבי וביעילות רבה בכיתות קטנות יותר).
 - הגברת שביעות הרצון של המורים, ההורים והתלמידים.
 - יודגש, כי לצד הקטנת הכיתות, ימשיך המשרד להקצות תוספת של שעות לימוד לטובת פיצול כיתות א'-ב' במקצועות שפה ומתמטיקה.

הרפורמה כוללת גם את יישום התכנית "מורה שני בכיתה":

התכנית כוללת מורה ותיק (מורה מנוסה ומוביל) וסטודנט המשתלב בהדרגה בפעילויות ההוראה והלמידה, כחלק מטיוב הכשרתו. בכל שבוע ולמשך שלושה ימים בשבוע, הסטודנטים יגיעו לכיתות הלימוד בגני הילדים ובבתי הספר. הסטודנטים ירכשו מניסיונם של הוותיקים ויעשירו את הלמידה בחשיבה אקדמית, משמעותית, רעננה ועדכנית. שיתוף הפעולה בין המורה הוותיק והסטודנט יקדמו למידה חווייתית, אישית ומאתגרת בכיתה. שיתוף הפעולה בין בית הספר והמוסד האקדמי יאפשר פיתוח מקצועי של כלל מורי בית הספר ובכך יתרום לתכנית כולה.

62.4 רפורמת הסייעת השנייה

רפורמת הסייעת השנייה שנכנסה לתוקפה בשנת הלימודים תשע"ו, נועדה להיטיב את החינוך בגני הילדים (גיל 3-4). היא המשכה של התהליך שהחל בשנת 2012 עם יישום החלטת הממשלה (אשר אימצה את המלצות ועדת טרכטנברג) על מתן חינוך ציבורי חנים לגיל 4-3.

התכנית כוללת הגדלה של התקציב בגנים, דבר האמור לאפשר חינוך איכותי יותר ואישי יותר לילדי הגן. התקציב ניתן באופן דיפרנציאלי (בהתאם לאשכולות הלמ"ס) וזאת במטרה לצמצם פערים חברתיים, כך שהישיגיו הלימודיים של התלמיד לא יושפעו ממקום מגוריו.

הגדלת התקציב אפשרה העסקתה של **סייעת שנייה בגני הילדים** בהם לומדים 30 ילדים ומעלה. הדבר נועד בעיקר להגביר את הזמינות של הצוות לילדים ולהעניק יחס חם ואישי לכל ילד וילד בגן. תגבור הצוות החינוכי בגן נותן ביטוי הולם יותר לשונות בין הילדים ומענה לצרכים פיזיים ורגשיים בזמן אמת.

הגדלת התקציב באה לידי ביטוי גם **בהעמקה של תכניות לימוד** בתחומי השפה, חשיבה חשבונית, מוסיקה ואמנות, ערכים סביבתיים ועוד. הלמידה אמורה להדגיש היבטים של פיתוח הסקרנות, היצירתיות ותהליכי חשיבה, כל זאת בהתאמה לגיל הילדים ולמיומנויות המאה ה-21.

בנוסף, בכל אשכול גנים (15 גנים) מונתה **"גננת מובילה"** שמלווה את הצוותים החינוכיים בגן ומיעצת להם מבחינה אישית ומקצועית. "הגננת המובילה" מסייעת לצוותים החינוכיים גם בחיזוק הקשר עם ההורים והקהילה. זאת, תוך חיזוק התפישה הקהילתית וזמינות רבה יותר לשיתוף ההורים בתהליך החינוכי של ילדיהם.

התכנית מדגישה את חשיבות **העשרת הסביבה החינוכית בגן** והתאמתה למשחק, פעילות ומנוחה בעת הצורך. הסביבה החינוכית כוללת, בין היתר, משחקי הרכבה והעשרה, פינה מוטורית, פינה רכה למנוחה (מזרונים ומושבנים רכים), משחקי הרכבה והעשרה, פינה להיגינה אישית ועוד. לצורך כך הוקצה תקציב דיפרנציאלי ייעודי בסך של עד 5,000 ₪ לכל גן.

ראה: פרק א' 1 הרשות המקומית - רשות חינוך מקומית.

ראה: פרק ב' 1.5 חוק החינוך המיוחד התשמ"ח 1988.

ראה: פרק ג' מילון מושגים, 65. תוכנית שילוב.

ראה פרק ב' נושאים וסוגיות בחינוך שירות לאומי של תלמידים בבתי-הספר העל-יסודיים.

שפ"י הינו אגף במשרד החינוך שתפקידו להעניק שירותים פסיכולוגיים ושירותי ייעוץ חינוכי לתלמידים, לאנשי חינוך ולהורים. שפ"י מרכב מארבעה אגפים: אגף פסיכולוגיה, אגף ייעוץ. אגף סיוע ומניעה, אגף לקויות למידה והפרעות קשב, ומהיחידה למחקר ולהערכה.

בשפ"י יחידות מטה המופקדות על הנושאים הבאים: כישורי חיים, קידום אקלים וצמצום אלימות, מניעת שימוש לרעה בסמים, אלכוהול וטבק, מיניות ומניעת פגיעה, תחום הורים ומשפחה, אינטרנט, מצבי לחץ וחירום ומניעת אובדנות, ליקויי למידה. הפעילות מתמקדת בקביעת מדיניות, בפיתוח תכניות, פיתוח מודלים להדרכה וטיפול ויעוץ לגופים פנימיים וחיצוניים.

ייעודו של שפ"י הוא קידום התפתחותו של התלמיד וסיוע למיצוי הפוטנציאל החבוי בו. לשם כך, אנשי שפ"י מתמקדים בשיפור המקצועיות של עובדי החינוך בתחומי בריאות הנפש, על-מנת שיוכלו לאפשר לתלמיד למידה ותפקוד חברתי באקלים המעורר צמיחה.

הפסיכולוגים החינוכיים והיועצים החינוכיים משמשים גופים מקצועיים המספקים שירותי תמיכה וסיוע, פרטניים וקבוצתיים, שירותי אבחון, טיפול וייעוץ לתלמידים

ולהוריהם, הדרכה והנחייה לצוותי חינוך ולהנהלות בתי הספר. כל אלה נוגעים בסוגיות הקשורות ברווחה נפשית ובבריאות נפש (כל פרופסיה עפ"י מומחיותה) בהתייחס לכל האוכלוסיות, על פי הרצף ההתפתחותי.

התפתחות ושלבי חיים, הורים ומשפחה, מיניות זוגיות ומגדר, כישורי חיים ולמידה, אוכלוסיות ייחודיות, לקויות למידה והפרעות קשב, אקלים ומניעת אלימות; לחץ, חירום ומשבר; סמים, אלכוהול וטבק; התעללות ופגיעה מינית; התנהגויות סיכון והפרעות; סדנאות תכניות וכלים.

שפ"י עוסק בארבעה תחומים מרכזיים המשפיעים על התפתחות מערכת החינוך והתלמיד: ההיבט האישי של התלמיד כפרט, ההיבט המערכתי - המסגרת החינוכית, תהליכי ההוראה - למידה, וההיבט המשפחתי והקהילתי.

בנוסף, מעניק שפ"י שירות יעוץ פרטני לתלמיד הנתון במצבים שבהם קיימים גורמים הפוגעים בהתפתחותו התקינה.

שפ"י מסייע להנהלת משרד החינוך לקבל החלטות המכוונות לטובת התלמיד ובריאותו הנפשית.

בשנים האחרונות חלו שינויים משמעותיים בפעילותם של הפסיכולוגים והיועצים החינוכיים בשפ"י. זאת בשל שינויים בערכים ובתפיסות הטיפוליות והארגוניות, וכן בשל שינויים בחברה הישראלית ובצורכי התלמידים. כגון: משבר ערכים - ערעור סמכות, מתח בטחוני החושף ילדים למצבי טרור וחורום, מוות ופגיעה פיזית ונפשית, פערים חברתיים, החמרה בתופעות סיכון כמו אלימות, סמים ואלכוהול.

בשירות הפסיכולוגי הייעוצי פועלים היום כ- 8,886 אנשי מקצוע:

כ- 3,000 פסיכולוגים חינוכיים העובדים ב- 261 שירותים פסיכולוגיים ברשויות המקומיות.

כ- 5,886 יועצים חינוכיים העובדים במוסדות החינוך.

בנוסף, מוקצים כ- 450 ימי הדרכה למדריכים הפועלים בתחומים הבאים:

אקלים וצמצום אלימות, סמים ואלכוהול, מיניות ומניעת פגיעה, הורים ומשפחה, מצבי לחץ וחירום, אינטרנט, כישורי חיים, לקויות למידה, הפרעת קשב, הורים ומשפחה ועוד.

אנשי שפ"י מהווים חלק מהצוות המקצועי של בית-הספר, הם נמצאים בקשר עם בעלי התפקידים בבית-הספר, התלמידים וההורים. תפקידם לתת יעוץ אישי, או להפנות במקרה הצורך לפסיכולוג, לעסוק בהתאמת מסגרות חינוכיות לילדים בעלי צרכים שונים. הם מפעילים תוכניות חינוכיות ותוכניות מניעה, עוסקים בשיפור האקלים בכיתה ובבתי-ספר, יעוץ למורים, מפגשים עם הורים. הם מעורבים בקביעת המדיניות החינוכית של בתי-הספר, ובעיתות משבר ומצבי לחץ נותנים טיפול אישי, מערכתי וקהילתי.

תקן הפסיכולוג ביישוב מאושר על-ידי משרד החינוך. משרד החינוך משתתף עם הרשות בעלות השכר (65% משרד החינוך, 35% הרשות). עם זאת יש לדעת כי בפועל, השתתפות משרד החינוך נמוכה, ברוב המקרים, מהחלק היחסי שנקבע בהסכם. זאת בעיקר ביישוב בו הפסיכולוגים ותיקים ועתירי תארים אקדמיים.

ישנן רשויות הנוהגות להוסיף לתקן היישובי פסיכולוגים מתקציבן, ללא השתתפות משרד החינוך במימון.

ראה: יעוץ חינוכי.

66.1 שירות פסיכולוגי חינוכי (שפ"ח)

יעודו של השירות הפסיכולוגי-ייעוצי (שפ"י) בישראל הוא לקדם את רווחתם ואת בריאותם הנפשית של כלל התלמידים במערכת החינוך. ייעוד זה מתממש בעבודת השירותים הפסיכולוגיים-החינוכיים ברמת מערכת החינוך והקהילה, הפרט והמשפחה, בעיתות שגרה ובחירום.

השירות הפסיכולוגי-חינוכי (שפ"ח) מחוקם במפגש שבין מערכת החינוך, ההורים והמערכת הקהילתית יישובית ומאפשר מתן שירותים לילדים, להורים, לצוותי חינוך ולמערכת החינוך היישובית. חשיבות יתרה נוגעת לנגישותם של הפסיכולוגים החינוכיים כגורמי בריאות ורווחה נפשית. הסיכוי לאפשר לילדים את הזכות לשירות פסיכולוגי-חינוכי בצומתי דרך במהלך התפתחותם, ובעיקר בשלבים המוקדמים של ההתפתחות, מותנה בקרבה ובנגישות של השירות לילד ולמשפחתו.

מדיניות הפעלת השירות הפסיכולוגי-חינוכי ברשויות המקומיות נקבעת על-ידי הנהלת אגף פסיכולוגיה בשפ"ח, בשיתוף ובתיאום עם מרכז השלטון המקומי והוועדה המקצועית לפסיכולוגיה חינוכית במשרד הבריאות ובהתאמה לצרכים המגוונים ברשויות המקומיות. מדיניות זו באה לידי ביטוי בחוזר מנכ"ל "מתווה השירות הפסיכולוגי-חינוכי" תש"ע 8/א 2010.

אגף פסיכולוגיה בשפ"ח מנחה את השירותים הפסיכולוגיים באמצעות נהלים וסטנדרטים לעבודה מקצועית ובכפוף לחוקים המחייבים את העיסוק בפסיכולוגיה⁴¹. כמו כן, הוא מספק תשתיות הכשרה וידע, תוך הקפדה על אתיקה מקצועית⁴². הפיקוח על עבודת הפסיכולוגים בשפ"ח מתבצע על-ידי המערך הארצי, המחוזי והיישובי של אגף פסיכולוגיה בשפ"ח.

ביסודה של הפסיכולוגיה החינוכית מונחת התפיסה ההתפתחותית הרצופה מהלידה ועד ההתבגרות, תוך חקירה והבנה של התהליכים המתרחשים במהלך הגדילה ושאיפה לאפשר ליווי מקצועי של ההתפתחות לילד, להוריו, למשפחתו ולסביבתו החינוכית. הכשרתם האקדמית והמעשית של הפסיכולוגים החינוכיים מקנה להם את היכולת

⁴¹ חוק הפסיכולוגים 1977, חוק זכויות החולה 1996, חוק החינוך המיוחד 1988.

⁴² קוד האתיקה המקצועית של הפסיכולוגים בישראל, 2004.

המקצועית לספק שירותים פסיכולוגיים הכוללים: הערכה, התערבות, מניעה, קידום בריאות ופיתוח תוכניות לטובת הציבור אותו הם משרתים. השירות הפסיכולוגי-חינוכי שואף לספק שירות לגיל 18-3 שנים, ובחינוך המיוחד לגיל 21-3 שנים. עם זאת, בשלב זה ניתן שירות במרבית הרשויות לגיל 15-5 שנים, ובחינוך המיוחד לגיל 21-3 שנים.

בעיתות משבר וחירום השרות הפסיכולוגי חינוכי ברשות עומד לרשות הקהילה. הוא יהיה שותף להיערכות החירום היישובית והחינוכית בכל רמות המניעה: משלב הכנת הקהילה על צרכיה השונים לשעת חירום, ועד להתערבויות מערכתיות ופרטניות בעקבות משבר וחירום.

הפסיכולוגים החינוכיים, כ- 2,800 במספר (שרובם עובדים בחלקיות משרה ונמצאים בשלבים השונים של ההתפתחות המקצועית), פרוסים בכ- 261 שירותים פסיכולוגים חינוכיים בכל הרשויות המקומיות בארץ, בכל מגזרי האוכלוסייה.

מתוך כלל השירותים הפסיכולוגיים החינוכיים, כ- 130 שפ"חים מהווים "מוסדות מוכרים להתמחות חינוכית" על-ידי הוועדה המקצועית לפסיכולוגיה חינוכית של משרד הבריאות. בחלק ניכר מהרשויות המקומיות קיים שירות פסיכולוגי משלים (שפ"ם), המאפשר הרחבת השירותים הניתנים לקהילה.

תוכנית הפיתוח המקצועי וההכשרה בעבודה של מערך הפסיכולוגים החינוכיים העובדים בשפ"חים, מתקצבת ומפוקחת מקצועית על-ידי אגף פסיכולוגיה בשפ"י. ההכשרה מתבצעת במדרשה ללימודים מתקדמים בפסיכולוגיה חינוכית על חמשת שלוחותיה (צפון וחיפה, מרכז, תל-אביב, ירושלים ודרום).

66.2 השירות הפסיכולוגי המשלים (שפ"מ)

השפ"מ משלים את סל השירותים למסגרת הסל הבסיסית הניתנת על ידי השירות הפסיכולוגי העירוני במוסדות החינוך.

מטרת השפ"מ היא להעמיד לרשות ההורים והתלמידים תחת קורת גג אחת:

- רצף של בדיקות וטיפולים שונים ומגוונים, בהתאמה אישית למטופל.
- מענה מהיר ויעיל לבעיות במגוון תחומים מעולם הפסיכולוגיה, הרפואה והחינוך.
- צוות מנוסה ומקצועי העובד בשיטות טיפול שונות (פרטני, זוגי, משפחתי, קבוצתי) או באבחונים שונים (פסיכולוגי, דידקטי, פסיכודידקטי, פסיכודיאגנוסטי, פסיכיאטרי)

התשלום נמוך מהמקובל ב"שוק הפרטי" ונשמרים כללי אתיקה גם בעניין העסקת הפסיכולוגים.

השפ"מ מופעל על פי רוב בשיתוף אגף שירות הפרט בעירייה ושל החברה העירונית.

(2009)

בשנת 2007, על רקע טענות בדבר אופן חלוקת תקציב החינוך המיוחד, החליטה שרת החינוך דאז, יולי תמיר, על הקמת ועדה ציבורית לבחינת מדיניות משרד החינוך בתחומי החינוך המיוחד והשילוב, ובין היתר לבחינת השלכותיה של שיטת חלוקת התקצוב.

מטרות הוועדה שהוקמה היו לבחון את מדיניות משרד החינוך בכל הנוגע לטיפול בילדים עם צרכים מיוחדים וכן לבחון את אופן הקצאת התקציב של משרד החינוך בכל הנוגע לטיפול בילדים אלה.

בינואר 2009 פרסמה ועדת דורנר דו"ח מקיף הבוחן את נושא מערכת החינוך המיוחד. הדו"ח כולל שתי המלצות עיקריות לשינוי מדיניות מערכת החינוך המיוחד בישראל:

- מתן זכות להורים אשר ילדם נמצא זכאי לחינוך מיוחד, לבחור את סוג המסגרת החינוכית עבורו (לא את בית הספר).

- שינוי שיטת התקצוב עבור תלמידים אשר זכאים לשירותי החינוך המיוחד:
 - תקצוב תלמידים ייעשה על פי רמת תפקוד ומוגבלות, ולא על פי מוגבלות בלבד.

- התקציב שייקבע יתאפשר לתלמיד בכל מסגרת חינוכית שבה יבחר.

בשנת 2011 החל יישום ההמלצות במסגרת ניסוי בעיר חולון. במהלך השנים הורחב יישום ההמלצות ליישובים נוספים. נכון לשנת 2017 התוכנית מופעלת ביישובים: ירושלים, חולון, טירת הכרמל, מעלה אדומים, הר אדר, בקעת הירדן, מגילות, מטה יהודה, מבשרת ציון, אבו גוש, מעלה אפרים וגבעת זאב. מעבר ליישובים אלה לא הורחב יישום ההמלצה.

התכנית הלאומית לקידום המתמטיקה

בשנים 2006 - 2014 חלה ירידה של כ-30% בשיעור התלמידים הניגשים ל-5 יח"ל במתמטיקה ונרשמה ירידה באיכות ההוראה. בתוך כך הידרדרה ישראל גם בדירוגים הבין-לאומיים. הקריסה המתמשכת בלימודי המתמטיקה והמדעים היוותה סכנה ממשיית לעתיד המשק הישראלי.

בתכנית הלאומית 'לתת חמש' הוצב יעד ברור - הכפלת מספר הלומדים ב-5 יח"ל מתמטיקה בתוך ארבע שנים.

בחלוף שלוש שנים בלבד, מראים נתוני הקיץ שנה"ל ה'תשע"ז כי מספר התלמידים ב- 5 יח"ל במתמטיקה, כבר הוכפל.

לאור הצלחת התכנית, היא מתרחבת בבתי הספר התיכוניים ותורחב גם לחטיבות הביניים ולבתי הספר היסודיים, יפתחו מגמות נוספות ויוכשרו מורים רבים נוספים.

תוכנית ליב"ה (תוכנית יסוד ליבה המפרטת

את המקצועות והשעות)

השם ליבה הוא דו משמעי: ליב"ה (לימודי יסוד בחינוך הממלכתי) ולְבָה מלשון "מהות"/ "יסוד". בשני הפירושים הכוונה זהה.

משרד החינוך מציע תוכנית ליב"ה מחייבת המעוגנת בערכי יסוד, על-מנת לקדם את היעדים החברתיים של מימוש הפוטנציאל האקדמי של התלמידים, הקניית מיומנויות למידה והשרשת ערכים חברתיים. תוכנית הליב"ה, המקובלת בהסכמה על כל מגזרי החברה הישראלית, משמשת כבסיס לחוויה חינוכית איכותית המוצעת לתלמידים במהלך שנות לימודיהם בבית-הספר. סטנדרטים מוסכמים ומחייבים מבטיחים עד כמה שניתן כי תוכנית הליב"ה תשמור על רמה מקובלת של איכות אקדמית וערכית, ותבטיח כי בוגרי מערכת החינוך הישראלית יהיו מצוידים כיאות לתפקד כאזרחים יצרניים בחברה הישראלית.

הערכים החברתיים, המאורגנים על-פי מקבצים תוכניים, הם כדלהלן:

אשכול מורשת, רוח וחברה - מסורת, תרבות, דמוקרטיה, כבוד האדם, סובלנות, הומניזם.

אשכול שפות וספרות - תרבות, תקשורת בין אישית, כבוד לזולת.

אשכול מתמטיקה ומדעים - אמת, מוסר, יושר.

אשכול מיומנויות הגוף - בריאות, הגינות.

אשכול אמנויות - מודעות עצמית, אסתטיקה.

אשכול תרבות בית-ספרית - הכרה יהודית, לאומית ודמוקרטית, אתיקה, הכרה עצמית, צדק חברתי, דו-קיום, סובלנות ושלום.

יצוין כי כיום, החינוך המוכר שאינו רשמי ברובו, ובוודאי מוסדות הפטור, אינם מקיימים את תוכנית הליב"ה. נושא זה צף ועולה לפרקים ומקור למחלוקת בין המגזרים הכללי והחרדי.

ראה: חלק ג' מילון מושגים, יעוץ חינוכי.

תוכנית מערכתית שנועדה למתן את הקשר שבין רקע חברתי-כלכלי לבין הישגים לימודיים ואקלימיים ולסייע לבית הספר ליצר צמיחה ושגשוג בר קיימא. התוכנית מכוונת ליצירת תשתית בת קיימא בתחומי הפדגוגיה, הארגון והניהול בבתי ספר תת-משיגים. זאת במטרה לקדם שוויון הזדמנויות בקרב אוכלוסיות מוחלשות.

התכנית חותרת לסייע לבתי הספר ממדד טיפוח גבוה אשר מחפשים את הדרך לשפר את הישגי התלמידים ואת האקלים הבית ספרי, להשביח את איכות ההוראה ואת מיומנויות הצוות, לטייב תהליכים ניהוליים ולהשביח את מנהיגות המנהל. המטרה היא לסייע לבתי ספר, המעוניינים לצאת לדרך חדשה, ליצור שינוי מעמיק בתהליכים החינוכיים ובאפשרויות החינוכיות העומדות לרשות התלמידים בבית ספרם.

מטרות התכנית:

1. שיפור ההישגים הלימודיים וטיוב האקלים בבתי ספר הפועלים בקרב אוכלוסיות ממדד טיפוח גבוה.
2. צמצום ממדי נשירה סמויה וגלויה.
3. שיפור האפקטיביות הבית ספרית בהיבטים של ניהול, עבודת צוות, פדגוגיה, למידה בית ספרית ותרבות ארגונית.

התכנית כוללת ליווי ארגוני והדרכה פדגוגית שמתמקדת ביצירת תשתיות לניהול אפקטיבי ולצמצום פערים לימודיים באמצעות ביסוס מחודש של תהליכי מנהיגות וניהול, השבחת הפדגוגיה והלמידה. במסגרתה נהנים חלק מבתי הספר מתוספת שעות טיפוח, ממדריך בית ספרי, מיועץ ארגוני וממוחה תוכן.

יישום התכנית החל בשנת הלימודים תשע"ה ויתפרש על פני חמש שנים, עד ליישומה המלא בשנת הלימודים תשע"ט.

התוכנית מנוהלת ע"י מינהלת ניהול עצמי ומרום ובתיאום עם אגף החינוך הע"ס והיסודי, נוער בסיכון, אגף שפ"י, מינהל חברה ונוער ומפקחים מגזריים.

תכנית כלל ארצית שמטרתה להרחיב סבסוד מסגרות לימודיות נוספות בשעות אחר הצהריים. במסגרת התכנית מתקיימים צהרונים העשרה לגיל 3-8 בתום יום הלימודים, בהתאם להחלטת הממשלה 2659 מיום 21.05.2017.

התכנית מאפשרת נגישות ואורח חיים בעל קשת רחבה של אפשרויות חברתיות ללומד ולהוריו:

- קידום תלמידים בתחום הלימודי והחברתי.
- מתן מענה להורים כהזדמנות להשתלב בשוק העבודה.
- מסגרת למידה נוספת: תעסוקה חברתית, תמיכה והעשרה לימודית.
- דגש על איכות פדגוגית.
- ארוחה חמה, בריאה ומזינה.
- תכנים לימודיים וערכיים ובהם: פעילויות חברתיות, פיתוח חשיבה יצירתית, סיוע בשיעורי הבית ועוד.

הפעילות מתקיימת 5 ימים בשבוע, מתום יום הלימודים עד השעה 16:00.

התכנית פועלת במהלך שנת הלימודים (ללא חופשות).

המדינה נושאת באחוז ניכר של עלות מסגרות באשכולות כלכליים-חברתיים 1-3, אך תותר גביית השתתפות הורים בסכום של עד 50 ₪ לחודש.

הסבסוד של המשרד הוא דיפרנציאלי בהתאם ללמ"ס של הרשות מ-150 ₪ עד 600 ₪ לתלמיד.

התוכנית נועדה לטפל בתלמידים הלומדים בכתות רגילות בגני חובה, בבתי-הספר היסודיים ובחטיבות הביניים, במטרה לעודד פיתוח ראייה מערכתית יישובית של דרכי הטיפול בתלמידים שיש להם צרכים מיוחדים, לאפשר גיוון בדרכי הטיפול, ולהגביר את האוטונומיה והאחריות של המחנך וצוות בית-הספר לקידומו של התלמיד.

להפעלת התוכנית הוקמו בכל מחוז מרכזי תמיכה יישוביים/אזוריים (מתי"א) המשמשים מסגרות ארגוניות לאיגום שעות התקן של סל השילוב היישובי. באמצעותו מסופקים שירותי חינוך מיוחד לתלמידים בעלי צרכים מיוחדים הלומדים במסגרת החינוך הרגיל.

לריכוז פעילות מתי"א מונה רכז סל שילוב העוסק בארגון ובהפעלת סל השילוב היישובי בישובים שבמחוז.

בתוכנית הוגדר סדר עדיפות למתן שירותי החינוך המיוחד מסל השילוב על-פי אוכלוסיות שונות (עדיפות ראשונה ועדיפות שנייה).

כל רשות מקבלת מכסת סל שילוב אופטימאלית לשנה, על-פי חישוב המתבצע במשרד החינוך והתרבות. בכל רשות פועלת "ועדת שילוב יישובית" המתווה את מדיניות הטיפול בתלמידים ביישוב בהתחשב בצרכים המקומיים תוך תיאום עם תוכניות אחרות הפועלות ברשות. לרשות ועדת השילוב היישובית עומדים 20% ממכסת סל השילוב היישובית, והיא גם מוסמכת לאשר הפניית תלמידים ממסגרות רגילות אל ועדות ההשמה.

מכסת סל השילוב האופטימאלית מחושבת מדי שנה בהתבסס על מפתח המביא בחשבון שלושה גורמים:

א. מספר התלמידים ברשות המקומית שבמסגרת החינוך הרגיל.

ב. מדדי הטיפוח של בתי-הספר שברשות המקומית.

ג. אחוז התלמידים בעלי לקויות קלות הלומדים בכיתות החינוך המיוחד בבתי-הספר של החינוך הרגיל.

סל השילוב, כולל שעות פעילות, לייעודים מגוונים כגון: גננות שי"ח, כיתות טיפוליות, שעות מקדמות, טיפולים פרא-רפואיים וכו'.

הטיפול בתלמיד במסגרת השילוב, מבוסס על תוכנית טיפולית-אישית אותה מתכנן המחנך. רכז התוכנית אחראי למימושה, ועוקב אחר התקדמות התלמיד.

ראה: חוזר מנכ"ל תשס"ח/3 (ד) תוכנית השילוב במסגרות החינוך הרגיל - לטיפול בתלמידים בעלי צרכים מיוחדים הלומדים בכיתות רגילות.

74 תל"י - תגבור לימודי יהדות

ראה: פרק ב' נושאים וסוגיות בחינוך.

75 'תמונה חינוכית' יישובית

'התמונה החינוכית' מתייחסת לבתי הספר התיכוניים ומציגה מבט רחב ומקיף של מגוון העשייה החינוכית בבתי הספר העל יסודיים. היא משלבת בין הישגים ערכיים, קהילתיים

וחברתיים לצד הישגים לימודיים. פרסום התמונה כולל את הישגי בתי הספר בתמונה רחבה, לרבות שיעור המעורבות החברתית, שמירה על טוהר הבחינות, שיעור הנשירה ממוסדות החינוך, שיעור הקרבה והאכפתיות בין מורים ותלמידים ועוד. משכך, היא משלימה את רפורמת ה'למידה המשמעותית' ומהווה כלי עבודה הפורש בפני הרשות המקומית, מנהל בית הספר וצוותו, תמונה רחבה של העשייה הבית ספרית, ומאפשר להם לקבוע יעדים לחיזוק, לשינוי ולשיפור. הרשויות המקומיות מקבלות גם מידע על נתוני התלמידים הגרים ביישוב במקביל לנתוני התלמידים הלומדים ביישוב, במדדים השונים. 'התמונה החינוכית' מאפשרת שקיפות מלאה של תוצאות המערכת ברמה הארצית וכן ברמה הרשותית והבית ספרית.

התמונה החינוכית כוללת ארבעה אשכולות:

- ערכים ואקלים חינוכי
- התמדה ונשירה
- הצוות החינוכי
- למידה והישגים

בכל אשכול למידה מוצגים הערכים הרלוונטיים לאשכול בראייה רב-שנתית (למעט היגדים שהמדידה שלהם החלה בתשע"ה).

כדי למנוע תחרות לא הוגנת בין מוסדות החינוך, מציגה התמונה את הישגי המוסד החינוכי לאורך השנים, ביחס לממוצע הארצי וביחס לבתי הספר הדומים לו מבחינת גודל וממד הטיפוח (לדוגמה: לא ניתן יהיה להשוות בין בית ספר בממד טיפוח נמוך לבין בית ספר בממד טיפוח גבוה). יצוין כי בעבר נמדדו כלל בתי הספר התיכוניים באותו האופן, דבר אשר פגע במוסדות מרקע חברתי- כלכלי נמוך.

התמונה החינוכית גובשה בתום הליך היועצות שכלל את כלל העוסקים במלאכת החינוך, בהם: מנהלים, מורים, מפקחים, הורים, תלמידים, נציגי הרשויות המקומיות, אנשי אקדמיה ועוד.

ביום 18.7.2018, הציג לראשונה המשרד את נתוני "התמונה החינוכית" לשנת הלימודים תשע"ז במערכת השקיפות של המשרד בכל רמות הגיל; חטיבה עליונה (22 מדדים), חטיבת ביניים (15 מדדים) ויסודי (13 מדדים). המדדים מצויים תחת אשכולות, כך שחלקם קשורים לתחום הערכי וחלקם האחר לתחומים של למידה והישגים, נשירה והתמדה וכן הצוות החינוכי. המדדים פותחו על ידי ראמ"ה (הרשות הארצית להערכה ומדידה בחינוך) וצוות מקצועי מטעם המשרד.

ועדה ובה נציגות שוות ערך של המועצה הפדגוגית, התלמידים, העובדים בבית-הספר וההורים - תנסח את תקנון בית-הספר. מוצע שהתקנון יכלול את כל באי בית-הספר: תלמידים, מורים, המערך המסייע והורים).

התקנון מבטא באופן פורמלי את אורח החיים בבית-הספר. באמצעותו ניתן להסדיר את מערכות היחסים ואת נורמות ההתנהגות המבוססות על הערכים המקובלים במוסד החינוכי.

הוועדה תחליט על משך הזמן שבו התקנון יהיה תקף. היא גם רשאית להכניס סעיפים לתקנון, החורגים מעקרונותיו הכלליים של משרד החינוך והתרבות. זאת, בהתייעצות עם המפקח על בית-הספר ובאישור היועץ המשפטי של המשרד.

תקנון בית-הספר יופץ בין כל באיו: תלמידים, מורים, המערך המסייע והורים, המתחייבים להקפיד על קיומו. מוצע שהתקנון יהפוך לסוג של אמנה, וכי כל בעלי העניין יחתמו עליו במהלך אירוע חגיגי.

דוגמה לסעיפים הנוגעים לתלמידים: משרד החינוך הגדיר הנחיות ברורות באשר לדרכים שעל בית-הספר לנקוט במקרים של התנהגות שאינה הולמת את התקנון - החל משיחות הבהרה, אזהרה בעל-פה ובכתב להורה, שילוח הביתה, וכלה בהשעיית התלמיד מלימודים לתקופה קצובה, העברת התלמיד לבתי-ספר חלופי או להרחקה מבית-הספר. במקרים קיצוניים חובה על בית-הספר לקבל החלטה באשר לדרך התגובה במועצה הפדגוגית: להכין פרוטוקול מלא של החלטת המועצה והנימוקים להחלטה, לזמן את ההורים ולקבל תגובתם; למסור הודעה להורים; לפנות לרשות המקומית לקבלת אישורה והצעותיה למקום לימודים חלופי; וכן לאפשר מתן זכות ערעור להורים בפני מנהל המחוז, ובמקרים מסוימים לקבל אישורו של המפקח הכולל.

דוגמה לסעיפים הנוגעים למורים - כללי אתיקה, נוהל מבחנים ועוד.

אחת לשנה יובא התקנון לדין במועצה הפדגוגית לבדיקת הצורך בשינויים.

בית-ספר המעוניין בקבלת סיוע בקביעת התקנון, יוכל לקבל הדרכה ממפקחי מינהל החברה והנוער במחוזות, מרכזי ההדרכה של המנהל, היחידה לדמוקרטיה ודו-קיום ובית-הספר לעובדי הוראה בכירים.

ראה: חוזר מיוחד ט', תשנ"ז, מרס 1997 - אורחות חיים.

ראה: פרק ג' מילון מושגים, ההורים ובית-הספר.

ביבליוגרפיה

1. חוקי החינוך

- 1.1 חוק לימוד חובה התש"ט 1949
- 1.2 חוק חינוך ממלכתי התשי"ג 1953
 - 1.2.1 (תיקון) חוק חינוך ממלכתי התשי"ג 1953 - מטרות החינוך הממלכתי התש"ס 2000 חוק חינוך ממלכתי (הוראת שעה) תשס"ו-2006
 - 1.2.2 חוק חינוך ממלכתי (תיקון מס' 7), התשס"ז 2007 (חוק נהרי) חוק חינוך ממלכתי (תיקון מס' 10) התשס"ח-2008 (חינוך ממלכתי משלב) חוק חינוך ממלכתי (תיקון מס' 17) התשע"ח-2018
- 1.3 פקודת החינוך (נוסח חדש) התשל"ח 1978
- 1.4 חוק הפיקוח על בתי-הספר התשכ"ט 1969
- 1.5 חוק החינוך המיוחד התשמ"ח 1988
 - 1.5.1 חוק החינוך המיוחד (תיקון מספר 7), התש"ס 2000 (חוק השילוב) הצעת חוק חינוך מיוחד (תיקון מס' 11) התשע"ח-2018
- 1.5 חוק יום לימודים ארוך ולימודי העשרה התשנ"ז 1997
- 1.6 חוק מעונות יום שיקומיים, התש"ס 2000
- 1.7 חוק זכויות התלמיד התשס"א 2000, תיקון התשס"ה 2004
 - 1.7.1 חוק זכויות התלמיד (תיקון), התשס"ה 2004
- 1.8 חוק חינוך חובה לנוער מנותק התשנ"ט 1999
- 1.9 חוק ארוחה יומית לתלמיד התשס"ה 2005
 - 1.9.1 חוק ארוחה יומית לתלמיד תיקון התשס"ח 2008
 - 1.9.2 חוק פיקוח קייטנות ומחנות, תש"ן 1990
 - 1.9.3 חוק הפיקוח על מחירי קייטנות ציבוריות, תשע"ז-2017
 - 1.9.4 חוק לפיקוח על הפעלת צהרונים תשע"ז 2017
 - 1.9.5 חוק המועצה לגיל הרך, התשע"ז 2017

2. חוקים נוספים

- 2.1 חוק הרשויות המקומיות (בחירת ראש הרשות וסגניו, וכהונתם) התשל"ה 1975
- 2.2 חוק הרשויות המקומיות (ייעוד כספי הקצבות למטרות חינוך) התש"ס 2000

- 2.3 חוק הרשויות המקומיות (מנהל מחלקת חינוך) התשס"א 2001
תקנות הרשויות המקומיות (מנהל מחלקת חינוך) (כשירות), תשס"ג-2003

3. פקודות

- 3.1 פקודת החינוך (נוסח חדש) התשל"ח - 1978
3.2 פקודת העיריות, נוסח חדש התשכ"ד (1964 ואילך)

4. חקיקה רלוונטית נוספת

- 4.1 חוק קטינים וחסידי ישע תשמ"ט 1989
4.2 חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות התשנ"ח - 1998
4.2.1 חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות התשנ"ח - 1998 - תיקון התשס"ה - 2005
4.2.2 חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות התשנ"ח - 1998 - תיקון התשס"ח - 2008
4.3 חוק חופש המידע התשנ"ח 1998
4.4 חוק יסוד כבוד האדם וחירותו, התשנ"ב 1992
4.4.1 חוק יסוד כבוד האדם וחירותו, התשנ"ב 1992 - תיקון 1994

5. החלטות ממשלה

- 5.1 החלטת הכנסת מיום 29/7/1968
5.2 החלטת ממשלת ישראל מס' 4088, מיום ה- 8.1.2012, י"ג בטבת התשע"ב

6. משרד החינוך

- א. חוזרי מנכ"ל:
1. אלימות
2. בחינות בגרות
3. ביטחון
4. ביקור סדיר
5. הורים ובית-הספר
6. הסעות תלמידים
7. טיולים
8. ליקויי למידה

9. נשירה
 10. עולים - מורים, עולים - תלמידים
 11. שירות לאומי
 12. תקנון בית-הספר
 13. תשלומי הורים
- ב. אתרי יחידות משרד החינוך
1. אופק חדש
 2. אגף למחוננים ולמצטיינים
 3. אגף מו"פ ניסויים ויוזמות
 4. ביטחון, בטיחות ושעת חירום
 5. חינוך יסודי
 6. חינוך מיוחד
 7. חינוך על-יסודי
 8. חינוך ערבי
 9. חינוך קדם יסודי
 10. מורות חיילות
 11. מזכירות פדגוגית
 12. מנהל חברה ונוער
 13. מרכזים לפיתוח סגלי הוראה
 14. עוז לתמורה
 15. קליטת עלייה
 16. ראמ"ה
 17. שירות לאומי
- ג. חוזרי מנכ"ל והוראות קבע
18. הוראות קבע, 2.1-12, קידום אקלים בטוח והתמודדות עם אירועי אלימות במוסדות החינוך.
 19. חוזר המנהל הכללי של משרד החינוך, חדש תשס"ה/ 9 (ג'), טיולים ופעילויות חוץ בית-ספריות (היבטים פדגוגיים חינוכיים).
 20. חוזר המנהל הכללי של משרד החינוך והתרבות, מד6, קווי יסוד לתוכנית חינוך לדו-קיום יהודי ערבי, התשמ"ד (1984).
 21. חוזר המנהל הכללי של משרד החינוך, סג/10 (ג), סיוון התשס"ג, יוני 2003, תקצוב מערכת החינוך היסודי - מעבר לתקן דיפרנציאלי לתלמיד.
 22. חוזר המנהל הכללי של משרד החינוך, 4, 1991
 23. מימון אבחונים, נוהל אישור מלגות לאבחון לתלמידים מעוטי יכולת-תשע"ז, יוני 2017
 24. חטיבות צעירות

25. מטרות ויעדי החטיבה הצעירה, סעיף 206 לחוזר המנהל הכללי של משרד החינוך והתרבות, נב / 5 מיום 1.1.92
26. חינוך מיוחד / ועדות השמה
27. חוזר המנהל הכללי של משרד החינוך והתרבות, מיוחד כ"ב (התשנ"ו), יישום חוק חינוך מיוחד: ועדות השמה וערר.
28. חוזר המנהל הכללי של משרד החינוך, הוראות קבע, סב/6(א), פברואר 2002.
29. חוזר מנכ"ל תשע"ד/5(א), כ"ט בטבת התשע"ד, 01 בינואר 2014, יישום חוק החינוך המיוחד: ועדת שילוב מוסדית, ועדת השמה ביושבה כערר על ועדת שילוב, ועדת השמה וועדת ערר
- ד. 30. בגרות חוזר מנכ"ל מיוחד ב', תשמ"ט, אוגוסט 1988).
- ה. צווים צו לימוד חובה (החלה על גני ילדים) התשנ"ט 1999.

1. חיים אורמאן (עורך), **החינוך בישראל, משרד החינוך והתרבות**, ירושלים, 1973.
2. יזהר אופלטקה, **מורים ומנהלים ב"אופק חדש": מהתנגדות להשתתפות, הד החינוך**, דצמבר-2010
3. איגוד הגזברים ברשויות המקומיות, **המדריך לגבר ברשויות מקומיות**, 1997.
4. שמואל נוח איזנדשטט, **החברה הישראלית, רקע, התפתחות ובעיות**, מאגנס, האוניברסיטה העברית, ירושלים, תשל"ג.
5. מאג'ד אלחאג', **חינוך בקרב הערבים בישראל: שליטה ושינוי חברתי**, מאגנס, ירושלים, תשנ"ו.
6. עופר ברנדס (עורך), **הקפיצה השלישית, שינויים ורפורמות במערכת החינוך בשנות התשעים**, משרד החינוך התרבות והספורט, ירושלים, התשנ"ו.
7. צבי גולדברג, **הזכות לדעת, זכויות וחובות של הורים במערכת החינוך**, ידיעות אחרונות, ספרי חמד, 1998.
8. "דו"ח ועדת שושני: תקצוב מערכת החינוך היסודי" **חוזר מנכ"ל סג/10 (ג')** סיוון התשס"ג יוני-2003.
9. מתתיהו דגן, **החינוך הציוני הדתי במבחן הזמן והתקופה**, הוצאת משרד הביטחון ומכללת ליפשיץ, תשס"ו-2006.
10. יוסי דהאן, **מערכת החינוך בתקופת מעבר, מקולקטיביזם שלטוני לאינדיבידואליזם אזרחי - בחירת הורים בחינוך כמקרה מייצג**.
11. שאול דור, **המשמעת בבית-הספר**, משרד החינוך והתרבות, ירושלים, 1994.
12. "הוועדה לבחינת שיטת התקצוב בחינוך היסודי בישראל", תקצוב מערכת החינוך היסודי - מעבר לתקן דיפרנציאלי לתלמיד: **חוזר מנכ"ל סג/10 (ג')**, סיוון התשס"ג, יוני-2003.
13. משה זנבר, **הוועדה הממלכתית לענייני השלטון המקומי, השלטון המקומי בישראל - דו"ח משרד הפנים**, ירושלים, תשמ"א-1981.
14. רמי הוכמן, **בין מרכז לביזור, סוגיה בחלוקת סמכויות מחודשת בין מרכז לפריפריות בנושאי חינוך**, אוקטובר 2001, עיריית חולון.
15. רמי הוכמן, **עיר חינוך**, עיריית תל-אביב-יפו, תל-אביב, 2006.
16. יחזקאל הר-מלך (יור'), **דו"ח הצוות הבין משרדי לעניין הגדרת השירותים והתקציבים בנושאי חינוך ורווחה ברשויות המקומיות**, משרד ראש הממשלה, ירושלים, 1992.
17. דוד חן (עורך), **החינוך לקראת המאה ה-21**, רמות, תל אביב, 1995.
18. אברהם יוגב (עורך), **התפשטות ההשכלה בישראל**, מסדה, תל-אביב, 1992.

19. יוסף יונאי, "מערכת כב. החינוך - חינוך יסודי", בתוך: **האנציקלופדיה העברית** (כרך שישי ע"ע 847 - 852) ירושלים תל-אביב, תשנ"ג.
20. גד יאיר, **מנהיגות מקצועית משרתת, מחלקות חינוך מצטיינות בשלטון המקומי**, המכון לחקר הטיפול בחינוך, האוניברסיטה העברית, ירושלים, 2000.
21. גד יאיר, "חינוך ודמוקרטיה: הרשויות המקומיות בתווך בין התושבים לבין משרד החינוך - השלכות על בחירת ראשי הרשויות", **מגמות**, 2004, ע"ע 217-241.
22. דוד כספי (עורך), **רשות חינוך מקומית בניהול עצמי בין ביזור למרכז** (ביבליוגרפיה נבחרת ותקצירים), מכון סאלד, ירושלים, 1994.
23. ציפי לבקוביץ, **הדרכת נבחרים ברשויות המקומיות, ועדת חינוך**, מפעם מעלה אדומים, מתמחה בחינוך, מהדורה שנייה 2008.
24. חנוך לסר, **שיתוף פעולה בין רשויות מקומיות - המודל של מועצה מקומית קצרין ומועצה אזורית גולן**, משרד הפנים, ירושלים, 1988.
25. מרכז השלטון המקומי, **איגוד מנהלי מחלקות חינוך ברשויות המקומיות, אגודת למנהל מערכת חינוך בשלטון המקומי**, מרץ 1997.
26. משרד החינוך, **מתנ"ה - מארז לתכנון, ניהול והיערכות לשנה"ל תשע"ג בחינוך היסודי**, המינהל הפדגוגי, חינוך על-יסודי, ירושלים, תשע"ג.
27. משרד החינוך, **מתנ"ה - מארז לתכנון, ניהול והיערכות לשנה"ל תשע"ג בחינוך העל-יסודי**, המינהל הפדגוגי, ירושלים, תשע"ג.
28. משרד החינוך, **תלקיט מעבר בתי-ספר יסודיים לניהול עצמי, עיקרי תפישת הניהול העצמי ועקרונות תוכנית המעבר הארצי לניהול עצמי, תשע"ג**.
29. דוד סלומון (עורך ראשי), **המדריך השימושי לנבחר ברשות המקומית**, משרד הפנים, האגף למנהל מוניציפאלי, מהדורה שלישית, 2003.
30. יצחק פרידמן (עורך) **אוטונומיה בחינוך, מסגרות מושגיות ותהליכי ביצוע**, מכון סאלד, ירושלים, תש"ן.
31. צביה פרייזלר (עורך), **החקיקה בחינוך, תרבות וספורט**, הוצאת כתובים, ירושלים, 1995.
32. יצחק קשתי, **מרדכי אריאל, שמחה שלסקי (עורכים), לקסיקון החינוך וההוראה**, מהדורה מיוחדת של הסתדרות המורים, 1997.
33. ראמ"ה, **דו"חות מיצ"ב**, 2010, 2012.
34. משה שוורץ, **לביאה אפלבוימ, שלוש מועצות אזוריות - חינוך ושירותים מקומיים**, רחובות, המרכז לחקר ההתיישבות, 1998.
35. ורדה שיפר, **מערכת החינוך החרדי בישראל: תקצוב, פיקוח ובקרה**, מכון פלורסהיימר למחקר מדיניות בע"מ, ירושלים, אוגוסט 1998.

אתרים

1. ארגון המורים בבתי- הספר העל-יסודיים והמכללות
2. הסתדרות המורים בישראל
3. ראמ"ה
4. תנועת ש"ס
5. טליו"ם

להלן רשימה של כתובות באינטרנט באמצעותן ניתן לקבל מידע עדכני בנושאי חינוך מגוונים:

1. האתר של משרד החינוך, מאורגן על-פי נושאים/גורמי טיפול אתרים ספציפיים:
www.education.gov.il
- לנושאי החינוך המיוחד
www.education.gov.il/special
- לנושאי החינוך היסודי
www.education.gov.il/yesodi
- למדע משרד החינוך
www.education.gov.il/scientist
- לשפ"י (שירות פסיכולוגי ייעוצי)
www.education.gov.il/shefi
- לשאלות ותשובות בנושאי המשרד
www.education.gov.il/preschool/gan-bareshet
- קבוצות דיון בנושאי לימודים והוראה
www.education.gov.il/moe/klali/k-diyun.htm
2. חוזרי מנכ"ל משרד החינוך באינטרנט
www.education.gov.il/mankal
3. מחוז ת"א של משרד החינוך
www.education.gov.il/tel-aviv
4. משרד החינוך, מחוז הצפון - צפונט
www.tzafonet.org.il
5. משרד החינוך, מחוז הדרום - תקשוב
www.tilda.edu-negev.gov.il
6. איגוד מנהלי מחלקות חינוך ברשויות המקומיות - מידע אודות האיגוד, מטרותיו, מבנה, פעולות, חדשות, פורום, דרכים ליצירת קשר
www.e4u.org.il
7. עמלנט - רשת עמל
www.yeda.amalnet.k12.il
8. אורט - מידע על הרשת, ואתרים נוספים של הרשת
www.ort.org.il
9. אמי"ת - רשת מוסדות חינוך תורנית ברוח הציונות הדתית. מידע על הרשת ופעילויותיה
www.amit.org.il
10. קישורים - רשת כלל ארצית רשמית של משרד החינוך בשיתוף עם השלטון המקומי
www.kishurim.co.il

אתר האגף לחינוך יסודי, שבו יש ספרות מקצועית בהיבטים השונים שעל סדר יומה של המערכת כגון: מינהל בית-ספרי, התאמת מערכת החינוך למאה ה-21, אופק חדש, מדריך לניהול עבודת בית-הספר וההורים, החינוך החברתי-ערכי, מיומנויות יסוד, תוכניות תוספתיות, הכלה ועוד בכתובת:

<http://cms.education.gov.il/yesodi>

בנושא חטיבות צעירות הקישור לתשובות לשאלות שהורים שואלים הוא: **ובני החמש צועדים לחטיבה הצעירה - תשובות לשאלות שהורים שואלים**

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Moe/KitaAlef/Meyda/MahiHativaTzeira.htm>

בנושא הרצף החינוכי - **"שלום כיתה א' של משרד החינוך"**

<http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Moe/KitaAlef/Meyda/MadrihLahorim.htm>

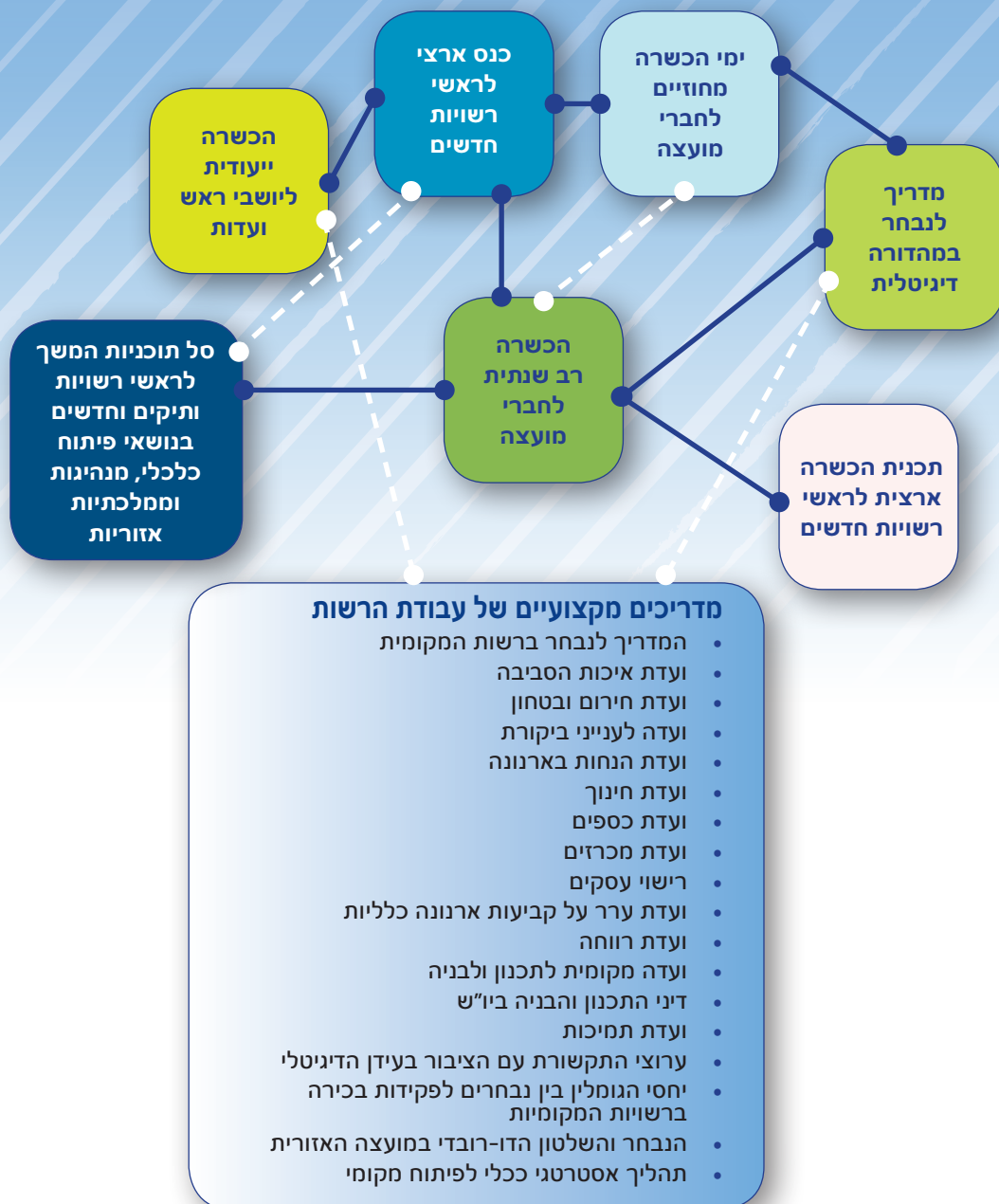
אודות האגף לפיתוח ותכנון ההון האנושי יחידות השטח במשרד הפנים:

אגף בכיר לפיתוח ותכנון ההון האנושי ברשויות המקומיות הוקם בפברואר 2018 כחלק משינוי ארגוני משמעותי במשרד הפנים. האגף משוייך ארגונית למינהל הפיתוח במשרד ואמון על חיזוק השלטון המקומי באמצעות ריכוז מאמץ בהון האנושי ובהון הארגוני. האגף פועל באמצעות יחידות מטה במשרד הפנים ושמונה יחידות שטח הפרוסות ברחבי הארץ. יחידות השטח אמונות על חיזוק השלטון המקומי באמצעות תהליכי הדרכה ופיתוח ארגוני, מתוך משמעות לפריסה ארצית וקרבה לרשויות המקומיות.

מערך ההכשרה בחירות 2018 :

הכשרת הנבחרים החדשים ובמסגרתה פיתוח תורה מקצועית והפקת פרסומים יעודיים, מבוססת על ההכרה במשקל המכריע שיש לחברי מועצת הרשות המקומית ולעומד בראשה, על איכות תפקוד הרשות המקומית בה הם מכהנים ועל השלטון המקומי בארץ בכללותו. להכשרה זו חשיבות רבה בחיזוק הבסיס הדמוקרטי של רובד השלטון המקומי. היא מהווה תשתית לנבחרי הציבור לביצוע תפקידם, לקשרי הגומלין ולתהליכי קבלת החלטות של הנבחרים, ההנהגה הבכירה והפקידות המקצועית. כל אלו-לטובת התושבים אותם הם מייצגים ואותם אמורים לשרת באופן יעיל ואיכותי.

הכשרת נבחרים ברשות המקומית

www.mifamim.moin.gov.il www.moin.gov.il

קצר ומקוון - מדריך דיגיטלי לנבחר
באתר משרד הפנים